

The Project Gutenberg eBook of Álomvilág: Elbeszélések, by Zoltán Ambrus

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Álomvilág: Elbeszélések

Author: Zoltán Ambrus

Release date: March 9, 2013 [EBook #42286]

Language: Hungarian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÁLOMVILÁG: ELBESZÉLÉSEK ***

E-text prepared by Tamás Róth, Albert László,
and the Online Distributed Proofreading Team Europe
(<http://dp.rastko.net>)

Megjegyzések:

Tartalomjegyzék a [331](#). oldalon található.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

AMBRUS ZOLTÁN MUNKÁI III. KÖTET

ÁLOMVILÁG

AMBRUS ZOLTÁN MUNKÁI

III.

ÁLOMVILÁG

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCXVI

VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK

IRODALMI INTÉZET R.-T.

AMBRUS ZOLTÁN

ÁLOMVILÁG

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST MDCCCXVI

VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK

IRODALMI INTÉZET R.-T.

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL.

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

PÓKHÁLÓ KISASSZONY.

-1-

I.

Nagyon gyerek voltam még akkor, mikor először láttam. És természetesen: álmomban láttam őt először. A kik szerepet vállaltak a sorsomban, soha se mulasztották el bejelenteni magukat hajnali álmaim ezüst esőtől fénylő palotáiban.

Azt álmodtam akkor, hogy megszöktem a nagy kék szobából, mely nekem a világot jelentette. Ébren, ébren gondolni se mertem volna erre a szörnyűségre; de álmában szárnyai nőnek a legjobb kis fiunak is, s én meg akartam tudni: mi van a nádason túl? Úgy kezdődött az álmom, mintha már megugrottam volna. A boldog lények hálátlanságával siettem le a lépcsőn, s odalenn dobogó szívvvel lapultam meg a kökény-bokrok mögött. Hátha észrevesznek s egyszerre csak visszaszólit egy ismerős hang?! (Egy ismerős hang, melyet nem hallok többé soha.) Nem; szabad voltam, akár ma. Megkerültem a kút-házat s minden szerető szemtől távol: nyugodtabban koczogtam tova. Csak a sinek mentén mertem haladni: ez a sin-pár volt a zsinór, mely a nagy kék szobával összefűzte a járó székéből elillant tékozló fiut. A kanyarodónál nagyot dobbant a szívem. Hirtelen elém bukkant az óriási jelző-oszlop, s ilyen közletről még soha se néztem egyetlen, nagy, vörös szemébe. De aztán neki bátorodtam s tovább lépegettem. Minő kalandos út, én Istenem! Egy ökörszem majd levert a lábamról s a sás halk zizegése kimondhatatlan félelemmel töltött el. Majd egy lokomotív rohant el mellettem, mint egy megdühödött, roppant fekete komondor, mely nem ismeri meg többé a gazdája kis fiát. A telegráfrudak, mint komor felkiáltó jelek meredeztek elém, s a messzeség, rejtelmes hangjaival, bal-jóslatokat suttogott a fülemben.

-2-

Egy kicsit haboztam: ne forduljak-e vissza? De a róna intett.

Letértem túlnan egy gyalogösvényre, mely a nádás felé vezetett, és enyém volt a róna, először világléletemben. Felhőtlen ég nevetett velem szembe s lábam uj erőre kapott a pázsit selymén. A jóságos kövér levegő megsimogatta szőke hajamat s azzal biztatott, hogy szereti ő a kis fiukat is. A nádás eltűnt a szemem elől; nem gondoltam semmire, csak mentem tovább, tovább; és eltévedtem.

Mire körülnéztem, már késő volt. Nem láttam egyebet, csak a végtelen síkságot. Elbágyadt szemem nem találta meg sem az állomást, sem a jelző-oszlopot, sem a falu tornyát. Talán a könnytől nem, mely egyszerre csak összefutott szempilláim alatt.

Álmában az ember, kivált ha még nagyon fiatal, hajlandó hinni a virágok lelkében. Így eshetett, hogy szenderem ködében sorra kérdeztem az előtttem pompázó csodálatos virágokat: »Mondjátok meg, virágok, merre találok haza?!« A virágok nem feleltek. S én kitaláltam, hogy ezek a virágok nem nekem nyílnak.

Csak egy reménységem volt még: három sápadt zöld bokor az ónos messzeségben. Arra tartottam. Micsoda szerencsém volt! Ez a három bokor nem volt délibáb, hanem egy kis erdő. S én biztosra vettem, hogy ebben a kis erdőben egy jótékony gnómot fogok találni, a ki utba igazit.

-3-

A cserjés véresre karmolta arczomat s meztelen térdemet vörösre csipte a csalán. Jeges léleketű árnyékok közt vergődtem előre, melyek mintha komor szellemek lettek volna. De küzködésem nem volt hiábavaló. A gallyak mögött, melyek homlokomat verdesték, valami tisztásfélét pillantottam meg, s egy utolsó erőfeszítés után, végre-valahára, lábam előtt bugyborékkolt az Ér.

Az Ér, de nem az a szennyes, sekély víz, melyről oly sokat hallottam beszélni, hanem egy

duzzadó, helyes kis folyó, melynek ultramarin színű vizén aranyhajócskák uszkáltak. Az aranyhajócskákat valami titokzatos lehellet hajtotta; s a vízfenékről édes, halk zene hallatszott.

Bódutságomban talán elandalodtam volna ezen a lány zengésen, de pillanatnyi merengésemben egy csúfondáros hang zavart meg; valami különös, zengő nevetés, melyet mintha sok piczi csengettyű kísért volna csilingelő szóval. Főlnéztem, s az Ér tulsó partján egy furcsa társaságot pillantottam meg, mely láthatóan éppen csak engem várt.

A kék virágokkal szegett mezőn egy szép kis kínai lány állott, kontyba tűzött hajjal s türkizes gombu, hosszú túvel a hajadiszében. Soha ilyen leányt; kék volt a szeme, kék a ruhája, kék még a haja is. Egy csomó kék virágot szórt elém a habokba, s láttam, hogy virágainak még a levelei is kékek. Körülötte, szép rendben, idomtalan kis kínai majmok ültek, a kik mind kéken vigyorogtak a világba, s kék repkényt tartottak a kezükben.

És szólt a kis kínai lány, olyan hangon, mint ahogy a karácsonyfák csengettyűje szól:

- Jó napot, kis fiu. Légy üdvöz minálunk.

- Ó, szép kínai lány - feleltem én, és reszketett a lábam - mondd meg nekem, merre találok haza?

A kék majmok kancsalul vigyorogtak; a kis kínai lány elmosolyodott.

- Haza? - szólt, s hangja zengésében volt valami fenyegető - ne kérdd azt, kis fiu. Te soha se fogsz haza találni többé. Ez a büntetésed, a mért megszőktél hazulról.

Keserves sirásra fakadtam, s a könnyem úgy hullott, mint a záporosó. A kék majmok bukfenctet hánytak örömeikben. A legkisebbik felkunkorodott a kék repkényre, s onnan vihogott le rám. A kis kínai leány azonban megszánt, s így kezdett vigasztalni:

- Ne félj. Jó dolgod lesz nálam, jobb, mint odahaza. Elviszlek magammal. Városom ezüst vizen épült, s palotái fehér ködben úsznak. A legszebbiket teneked adom. Király léssz udvaromban, s birodalmamban az történik, a mit te akarsz. Csak intened kell, s a lehetetlen valóra válik; és hogyha valamit kívánsz, csupán a kezedet kell kinyujtanod érte. Légy nyugodt; nem fogsz haza vágyakozni. Ha ezen a folyón átjöttél a tulsó partra, nem emlékszel többé. Boldogságodnak nem lesz se kezdete, se vége. Gyönyörűségeket fogsz látni, a mikről nincsen képzeleted; zene vár rád, mely szebb, mint a keruboké; illatokat fogsz érezni, melyekről sejtelled se lehet; selymen meg bársonyon kell járnod, s bort fogsz inni, a minő so'se volt a földön. Mindezért pedig: nem kívánok tőled semmit. Nem lesz egyéb dolgod, mint hogy gyémánt-palotádban, melyet négy silbak őriz, hogy a napfény be ne süssön hozzád, angyal arczu, vizes szemű, piros bóbitás kis lányoknak el fogod beszélni Random Roderik kalandjait.

- De én haza akarok menni! - pityeregtem rémulten.

- Már késő. Te az enyém vagy.

- S ki vagy te, a ki ily kegyetlenül szólsz hozzám?

- Én tündér vagyok, és a nevem: Pókháló.

- Ó, Pókháló - rimáncodtam, összekulcsolva a kezem - ereszsz el ez egyszer, s mondd meg, hogy merre találok haza?! Igérem, sohase leszek többet rossz, sohase lépem át birodalmad határát, s nem jövök az Ér partjára soha. Csak még ez egyszer bocsáss el, könyörgök.

- Késő - csilingelt Pókháló.

Intett; a kék majmok a vízbe ugráltak, hogy átrohanjanak érettem, s megkötözzenek. Az egyik aranyhajó nyilsebesen tartott felém; láttam, hogy el vagyok veszve. Menekülni akartam, de lábam a földbe gyökerezett. A szemem elborult; éreztem, hogy a majmok megragadnak; nagyot sikoltottam, és fölébredtem.

Rácsos ágyamban találtam magamat; rácsos ágyamban, melynek jól ismert zöld hálózata, most az egyszer, minden szokás ellenére, le volt eresztve. Verejtékes arczom fölé egy áldott arcz hajolt, s ez az édes közelség lassankint elcsitította szívem dobogását. Az éj borzalmi elszálltak lázas fejem felől; a földé voltam újra. Nem féltem többé semmitől, senkitől.

És reggelizés közben, mikor nagy kínai porcellántálunk czirádáin viszont láttam tündéremet egész majomudvarával, már bátran néztem szemébe az éjszakai rémnek, s vidáman köszöntem neki:

- Jó reggelt, Pókháló kisasszony!

De attól fogva gyakran gondoltam a tündérre; és nem minden nyugtalanság nélkül gondoltam rá. Éreztem, hogy még találkozni fogok vele, s kissé féltem a pillanattól, a mikor, tán más alakban, el fog jönni újra, s megint a fülembe csilingeli, hogy nincs szebb dolog a világon, mint angyal arczu, vizes szemű, piros bóbitás kis lányoknak mesélni a híres Random Roderikről, s arról, a mit átélt szárazon és vizen.

II.

Persze hogy ráismertem, mikor újra láttam. Ekkor ugyan már matróz-kalapot viselt, a haja két fonatban lelógott a hátára, s az oldalán táská csüngött, melyre ez volt fölírva, hogy: »Musik«, de

azért ráismertem. A ki egyszer tündért látott, ráismer a gonoszra bármi földi mezben.

Akkor már nagy kamasz voltam, s állítólag a szinusz alfával, meg a koszinusz betával foglalkoztam volna sokat és tüzetesen. A tulajdonképpeni és egyetlen foglalkozásom pedig az volt, hogy reggelenként, a mint lehajtottam a kávémat, rohanvást vágtattam Binder Sáríka után, hogy elfogjam még a kapuczinus-templomnál, s ott illedelmesen megemelintvén előtte a kalapomat, azt kérdezzem tőle:

- Tisztelt Nagysád, minthogy ma véletlenül nekem is az iskola-utczában van dolgom, megengedi-e, hogy elkísérjem?

A Binder Sáríka jósága és az én egyhangúságom határtalanok voltak. Egyébként sietek kijelenteni, hogy kettőnk regényéből már csak a következő párbeszéd-rongyra emlékszem, mely épp oly gyakori volt nálunk, mint Homérosznál a Rhododaktülosz Éosz:

- Lantos ur szintén az iskolába szándékozik?

- Igen, Nagysád, szintén.

Természetesen, minthogy egyébbel akkortájt egyáltalán nem foglalkoztam, abban az órában is Binder Sáríka után vágtattam, mikor viszont kellett látnom tündéremet. Ó, az álnok! Nem a Sáríka virágos, kék mosóruháját öltötte magára, csakhogy megejtsen?! De én keresztülláttam rajta. Tudtam, hogy az, a ki mellettem lépeget, csak ál Binder Sáríka, s a valóságban nem más, mint Pókháló kisasszony. Ráismertem a mosolyáról, a tekintetéről, csengettyü-hangjáról.

Nem mondom el, hogy mit beszéltünk; talán nem is beszéltünk egyébről, mint táncziskolai apró történetekről. Beszéd dolgában tündérem hű maradt szerepéhez. De meggyónom, hogy tekintete és mosolya egészen másról beszéltek; meggyónom, hogy ez a tekintet és ez a mosoly a halhatatlanság örök dicsőségét ígérték nekem.

És csakugyan megszőktem az iskolából; csakugyan kimentem a városmajorba, verseket írni, ölelkező rimekben; a tölgyek közé, hogy átadjam a halhatatlanságnak a Binder Sáríka nevét, s ráadásul a magamét is.

III.

Egyszer, jóval később, utra készülődtem. Menekülni akartam a haszontalanság esztendőinek hazajáró lelkei elől. Okos emberré szerettem volna lenni. Akkor azt hittem, hogy ez könnyű, csak akarni kell.

Azt még nem tudtam, hogy hová megyek, csak azt tudtam, hogy el kell mennem akárhová; el onnan, a hol voltam. Mégis, úgy gondoltam, hogy majd jobbra tartok.

Már mindenem össze volt csomagolva, csak még egy Pierrette-kép állott az íróasztalomon. Erről az egyről sokáig nem tudtam elhatározni: vajjon magammal vigyem-e, vagy a kályhába dobjam? Egy bolond kép, olyan, a melyet fiatal festők szeszélyből, művészi hányavetiségből ütnek össze; valami időtlenség: fehér-fehéren. Egy mosolygó, kékszemu Pierrette; ostobaság, mondom, mely azonban kedves volt nekem.

Tudniillik: ismertem egy kissé ezt a Pierrette-et.

Ledültem a kanapémra, hogy még öt percet adjak magamnak az elhatározásra. A szomszédban egy doktor-kisasszony a Lohengrin nászindulóját kezdte kalimpálni. Untam már a nászindulót, a doktor-kisasszonyt, a Pierrette-et, magamat és az egész világot.

Egyszerre az íróasztalomról megszólalt a kép.

- Nézz rám.

- Nem. Soha többé.

- Nem ismeresz?

- Ó, nagyon is! Jobban, mint szeretném.

- Tévedsz. Én vagyok, Pókháló.

- Úgy? Mindegy. Rólad sem akarok tudni többé.

- Miért nem?

- Mert megcsaltál. Elhitetted velem, hogy nincs szebb dolog a világon, mint a Random Roderik kalandjai. Nos hát ez hazugság. Minden mese szörnyen ostoba; okos dolgok: a kőszén, a valuta és a perrendtartás. Aztán meg örök dicsőséget ígértél nekem. És ez még nagyobb hazugság volt. Azon kezdem, hogy dicsőség nincs, talán nem is volt soha. Vagy ha mégis volna, annyi bizonyos, hogy nem az én számomra termett.

- Ej - szólt a kép - mikor gyerek voltál, úgy beszéltem hozzád, mint gyerekhez szokás. Azért nem csaltalak meg. Hidd el nekem, ezen a földön minden, de minden: játék; s az a játék, a melyet én mutattam neked, még a legszebbek közül való. A dicsőség sem álom, ha csak azt képzeled alatta, a mit elérhetsz. Mit gondolsz, van olyan csodabogár, a ki nem törődik velem, hogy a többiek megbecsülik-e?! Ugyan hadd el! Ismerlek, szép maszk! Aztán meg: már benne vagy a játékban.

Ha veszt is az ember: mindenkin rajta áll, hogy legalább szépen játszsza végig a megkezdett játékot. És ha vannak dolgok, a melyek nem a te számodra termettek, ezek: a kőszén, a valuta, a perrendtartás, meg a többiek.

- Mit akarsz tőlem?

- Azt akarom, hogy balra menj, ne jobbra. És engem vígy magaddal.

Fölálltam, fogtam a Pierrette-et és bedobtam a tűzbe. Hanem azért balra mentem, nem jobbra. S a legelső helyen, a hol tanyát ütöttem, a falról egy Pierrette-kép mosolygott le rám. Valami Willette-másolat; fehér fehéren.

IV.

Ó, hogy álom volt csupán!

Úgy tetszik, rég volt, nagyon rég. Mikor még más nap volt az égen. Mikor újra megtanultam imádkozni. Mikor még volt a világon tavasz; mikor még volt a gyümölcsnek íze; mikor a gyerekek még énekeltek az utcán.

Emlékszem, egy este, lámpafénynél, betüket vetettem betük után. Nem volt az se kőszén, se valuta, se perrendtartás, de valami afféle. Elég az hozzá: akkor kedves volt nekem az a munka.

Elbóbiskolhattam egy kicsit, mert felriadtam rá, a mint valami az asztról a földre koppant. Egy könyv. A *Fleurs du mal*.

A hogy' lehajoltam érte, pézsma-illat csapott meg, s ugyanakkor valaki megérintette a vállamat. Tudtam jól, hogy a ki vállon érint, nem élő lény, csak üres látomás, de már nem volt erőm rá, hogy megtöröljem a szemem.

S a valaki így suttogott a fülembe:

- J'aime de vos longs yeux la lumière verdâtre.

- Honnan jössz, látomás?

- Innen, ennek a könyvnek a lapjai közül. Nézd, hogy' össze van gyürve a báli ruhám.

Csakugyan, nem a legjobb színben volt a szegény látomás. S meglátszhatott az arczomon, hogy nem igen vagyok megilletődve.

- Ej tán meg se ismered a szegény kis Pókhálót? Már az igaz, hogy szépen megfelejtkeztél rólam!

- Hagyj nekem békét. Nem szeretem a pézsma-illatot.

- Ez nem pézsma. Ez tamarinfa-illat.

- Legyen akármí: menj vissza, a honnan jöttél. Ne zavard meg a nyugalmat. Boldog vagyok. Nem kellesz.

- Goromba vagy velem. Ezt nem vártam tőled, hálátalan! Ez csúf dolog! Én mindig kedves voltam hozzád.

- Rászedtél. Emlékszel még a hazugságaidra?

- Nem voltak azok hazugságok. Mit tehetek róla, hogy türelmetlen voltál?! S aztán édesem, ha megcsaltalak volna is?!... Meg fogod bocsátani.

- Nem. Ezután majd csak szépen megleszek nélküled. Nem esik többé nehezemre lemondani rólad.

- Majd meglátjuk. Engem nem egykönnyen felejtnek el az ilyen urfiak. Különben ez nem is illenék hozzád. Te azok közé tartozol, a kik visszatérnek.

- Nagyon bizonyos vagy a dolog felől. Pedig hiába valók lesznek az ígéreteid.

- Nincs igazad. Tudnék ígérni valamit, a mit kár volna visszautasítanod.

- Ugyan mit?

- Szófrozúnén. Békét tenmagaddal. Eh, ne add az ártatlant! Azt hiszed, sokáig be fogod érni ezzel a munkával?! Ezzel a munkával!

Felkapta az irásaimat s az asztal alá lökte.

- Csitt, ne üss lármát! És beszélj halkabban, mert kidoblak.

- Vissza fogok jönni az ablakon.

- Nem. Távozni fogsz az ablakon. Még pedig tüstént.

Kinyitottam az ablak egyik szárnyát s lehajítottam a *Fleurs du mal* a szomszéd pusztá kertbe. A látomás eltűnt.

Hanem a könyvet másnap visszahozták. Kitalálták, hogy csak az enyim lehetett.

V.

Egy rettentő, halálos zsibbadtság után, mikor a szemem kezdte újra meglátni a tárgyak formáit s a színeket, mikor megint hozzászoktam a fényhez és a hanghoz, mikor, méltó bámulatomra, néha-néha azon leptem meg magam: mintha gondolkoznám - egy borongós, fagyos őszi este, ismét látnom kellett Pókháló kisasszonyt.

Ó, a nyomorult, mily ravaszul ejtett meg! Még magamhoz se tértem, már ott leselkedett közel, a szoba legsötétebb zugában. Még alig néztem szét az otthonomban: »Az ott függő lámpa. Ez egy márvány-asztalka. Egy márvány-asztalka... nem emlékszem! Ott, ott egy kép van. És ez itt, ez én vagyok« - s már végig simított a homlokomon hideg kezével. Eleinte úgy settenkedett körültem, mint az árnyék. Aztán szólt hozzám, halkán, gyöngéden, figyelmesen, mint egy hű cseléd. Végre leült az ágyam mellé, mint egy testvér.

Sötét ruhában volt, és szelid, nyájas szeméből nem sugárzott egyéb, csak irgalmasság.

Mikor fölkeltem, ott volt, hogy a karjába fogózzam. Ha odakünn füttyült a szél, lebbent, hogy betegye az ablakot. Ha nem tudtam aludni, meséket mondott nekem: édes, kedves történeteket.

És eljövén az idő, mikor el-el kellett válnunk, azzal hagyott el, hogy: »Holnap. Holnapután. Mindennap.«

Azóta gyakran láttam. Azóta nagyon megszerettem. Azóta kedvesebb volt hozzám, mint valaha. Azóta azt hittem, hogy ő az én szeretőm.

És néha igazán azt képzeltem, hogy karjaim közt tartom Pókháló kisasszonyt.

VI.

A multkor láttam utóljára. Ó, tudom, hogy utóljára!

Izgatottan jártam le és fel a szobámban; a türelmetlenségtől lázasán vártam rá. A falí óra egyik negyedét a másik után berregte el; nem jött. Megpróbáltam másra gondolni; nem sikerült. Egy szemtelen szán már vagy huszadszor csörömpölt el ablakaim alatt; csak az nem akart mutatkozni, a ki én lestem szorongva. Egy óra, másik óra, harmadik óra. Ó, én bolond, a ki nagy kivilágítást rendeztem a tiszteletére! A sötétségben talán megszánt volna az álom.

Végre, nagysokára, felpattant az ajtó s ott állt a küszöbön. Még csak egy mosolylyal se mentegette magát.

Ametiszt színű, bársony szoknyában jelent meg előttem, s öltözékének alsó része ezüstös fényt sugárzott. Ruhadereka rózsaszínű fátýolszövetből volt, melyet rózsaszín gyöngysor fedett. Egy ocsmány sárga rózsát tartott a kezében; s most vettem észre először, hogy Carmenhez hasonlít.

- Igy jön hozzám?! - kérdeztem. - Tovább akar menni? Hová készül?

Leereszkedett egy hintaszékbe s egyszerűen nem felelt a kérdéseimre. Csak annyit mondott, hogy:

- Köszönje meg, barátom, hogy eljöttem. Nem érdelem meg.

Szemrehányásokkal halmoztam el. Felpanaszoltam neki, hogy mind ritkábban és ritkábban jár hozzám, s ha eljön is, órákig várakoztat magára. Gyáva és silány voltam, mint egy szerető, a ki rövidnek találja mézesheteit, s féltékeny ismeretlen vetélytársaira. Csak mosolygott rajtam s tüntetve játszott a gyalázatos sárga virággal.

- Megcsalsz, alávaló! - szóltam s megfogtam a kezét. Már nem tudtam, hogy mit cselekszem.

- És ha úgy volna? - felelt ő. - Eh, hagyjon el, ön fájdalmat okoz nekem!

Oly hitvány voltam, hogy még ezután is megaláztam magam.

- Ó, Pókháló! - rimámkodtam neki - ne légy hozzám kegyetlen! Lehetnek fiatalabb kedveseid, nem lesz egy sem, a ki oly forrón, oly igazán szeret téged, mint én. Musette, Musette! - így szoktam volt nevezni boldog perczeimben - Musette, felejtsd el, hogy most örült vagyok, s ne hagyj el! Édes kis Musette-em, gondoldj rá, hogy tiéd vagyok örökre, örökre!

Fölkelt s a vörös sávot nézte, melyet szoritásom hagyott a kezén.

- Nem szeretem az erőszakosságot - sziszegett. - Jó napot!

- Pókháló! - rémüldöztem, s reszkettem a felindulástól - csak nem akarsz elhagyni?! Mondd, ugy-e, hogy nem akarsz elhagyni?! Pókháló, kérlek, könyörgök, ne hagyj el! És hogy ha nem szeretsz többé, legalább légy kegyelmes, és bolondíts tovább!

Oly szivtelenül nézett rám, hogy elállt a lélekzetem.

- Nem. Elég volt a tréfából. Kérem, engedjen utat.

- Így nem bocsátlak el.

Csak egy szánakozó tekintettel védekezett; de ez elég volt rá, hogy a karom zsibbadtan hulljon le.

Elsétált az ajtóig; a küszöbről visszafordult.

- Akarsz egy jó tanácsot? Ne jöjj utánam. Nincs rá mód, hogy még egyszer megtalálj. Különböleg igyekezzél szépen vénülni meg, s tanuld meg, hogy árnyéknak, asszonyoknak, tündérnek so' se menj utána.

- Tehát sohasem szeretted?

- Soha. Játékszer voltál, s összetörtelek. Addio. Várnak a szeretőim.

Elment. Lassu, nyugodt léptekkel, mint egy gyermek, a ki tudja, hogy eltiport egy hangyabolyt.

* * *

Gyávább voltam egy szobalánynál, a ki szerelmi bánatában gyufa-oldatot iszik. Csak átkozódni tudtam.

- Tündér! - zokogtam - a ki megrontottad gyerekfejemet, a ki ingoványba csaltál a kötelességek elől, a ki ráolvastál legjobb szándékaimra, tündér, a ki megloptad boldogságomnak oly rövid óráit, tündér, a ki csak azért ragadtál ki egyre édesebbé váló haldoklásomból, hogy megmutasd az új életnek egész silányságát, hogy arczomba vágd tulajdon semmiségemet, hogy tükröt tarts elém, melyben nem látok egyebet, mint eldobott kereplőt, elpusztult szélmalmost, garadot, a mely üresen jár - tündér, légy átkozott!

De aztán lassankint lecsillapultam. S egyszerre, az emlékek rózsaszínű ködén át, ismét élembe csillant a Pókháló kisasszony finom arcza; a szelid, nyájas arcza, nem az a szemérmetlen, daczos arcz, a melyet nemrég láttam. Még egyszer, utóljára, láttam mosolyát, egyre bágyadtabban, egyre halványabban, míg végre a köd összefolyt előttem... s mire nem láttam többé semmit, a szívem megtelt hálával s azzal a szomorúsággal, mely édes és rejtelmekkel teli.

-15-

Úgy képzem, Burgundiai Margit ezer szeretői között is akadhatott, a ki a nesle-i torony fekete ablakánál, közvetlenül a halálos ugrás előtt, a legutolsó pillanatban, visszagondolván a szerelem éjjelére, így szólt magában:

- És mégis!... Ajkad ajkamon volt, karjaid körülfonták a nyakam, és mámorom, szerelmi boldogságunk mámor, nekem megérte a többit: a tornyot, a zsákot s a sáros halált.

* * *

Ezek voltak találkozásaim Pókháló kisasszonynyal.

MESE A HALÁSZRÓL ÉS A TENGERÉSZRŐL.

-16-

I.

Inicza picziny ablakánál ült és a végtelen tengerre nézett.

Egyedül volt.

- Milyen jó azoknak az asszonyoknak - szólt magában - a kik a tengeren túl laknak! Ott napfény van, és a nők színes ruhában járnak. Kaláris csüng a nyakukban, és hosszú fátylat hordanak, mely tánczközben libeg-lobog, mint a karcsu goëlette-ek vidám kis zászlói. Nappal palankinban sétálnak, s apró szerecsenyek szaladnak előttük, a kik legyezőikkel megóvják őket a mérges legyek csipéseitől. Mikor pedig feljő a hold, délutáni szendergésükből zengő harangjátéokra ébrednek. Tarka lámpák gyulnak ki az édes vizek partján, vig csónakok siklanak tova a tó ezüstjén, a langy éjszakában fölcsendül a férfi-szó: »Szerelmem, itt a hold!« - és ők lemennek a partszélre, közel a lótuuszokhoz és a nimfeákhoz, tánczolni lakodalmi zenére jókedvű hajóslegényekkel és vigan kurjongató katonákkal... Milyen jó azoknak az asszonyoknak, a kik a tengeren túl laknak!

Ránézett a kakukk-órára. De a kakukk-óra ügyet se vetett rá; egyhanguan kopogta, hogy: »Kinn van, kinn van!«

-17-

- Mig én!... - sóhajtott a szegény Inicza. - Egész nap egy ültő helyben hallgatom a tenger harsogását, s a szél füttyölését. Olyan kicsiny ez a szoba, olyan sötét van idebenn, s én olyan egyedül vagyok! Istenem, milyen jó is azoknak az asszonyoknak, a kik a tengeren túl laknak!

A kakukk-óra részvétlenül, egyhanguan kopogott: »Kinn van, kinn van!«

Oda künn kétségbeesetten sivitott a szél, a tenger bömbölt, s a vihar ész nélkül csapkodta a kunyhó falát.

Egyszerre benyitott a halász. Kopasz homlokáról verejtek csurgott, torzonborz szakállát belepte a dér, s arcza vörös volt a napi munkájától. A hátán nagy halót czipelt, a melyben kis halak, nagy halak és rákok ficzkándoztak.

- Brrr! - szólt a halász. - Idebenn még hidegebb van, mint odakünn. Asszony, mért nem gyujtottál tüzet?

Inicza arra gondolt, milyen másképp hangzik a férfiszó oda át, túl a tengeren: »Szerelmem, itt a hold!« - de nem szólt semmit, hanem fölkelte és tüzet rakott.

A halász letette a hálót és elégedetten dörzsölgette kérges, vörös kezét.

- Szép halak, jó halak - örvendezett magában. - Pompás falatok, a király se eszik jobbat. No, Inicza, mit szólsz hozzá?! Jó fogásom volt, nem igaz?!

És röhögött.

- Az ám - szólt Inicza és nem szólt többet. A kék ruhás hajós-legényekre gondolt, a kik a holdfényen fátyolos lányokkal tánczolnak.

A halász kimeresztette két nagy szemét.

- Asszony, mért nem mondd, hogy: »Szép halak, jó halak!?!«

- Szép halak, jó halak - szólt Inicza.

- Szép halak, jó halak - kopogta egyhanguan a kakukk-óra.

- Gyere, ülj az ölembe! - szólt a halász.

Inicza szót fogadott. Csakhogy nem szólt semmit, és nem nézett az urára. Rászegezte szemét a picziny ablakra és kibámult az éjbe.

- Mit nézel? - kérdezte a halász.

- A hajókat nézem, a mint délnek mennek.

- Azok nem hajók. Azok felhők. A felhőket nézed hajóknak.

- A felhőket nézem hajóknak - szólt Inicza engedelmesen.

Leszállott az ura öléből s a tűzhelyhez ment, a hol, nagy duruzsolás és bugyborékolás közt, már főni kezdett az étel. Inicza megvárta, míg megfő egészen. Aztán levette a bögrét a tűzhelyről s oda tette az ura elé.

A halász evett és ivott. Nagyokat nyelt és hatalmasakat hörpintett. Inicza elnézte, milyen gyorsan tűnnek el szájában a legnagyobb falatok, s a kék övű hajós-tisztekre gondolt, a kik túlhan, a tenger másik partján, kivilágított kertekben, tarka papírlámpások alatt koczintgatnak, dalolván. Azok foghegygyel esznek.

- Hát te nem eszel? - kérdezte a halász.

- Nem eszem - felelt Inicza. - Halszaga van.

- És még milyen jó halszaga! Kóstold meg csak!

De Inicza csak rázta a fejét s nem akart enni.

- Mi bajod? - kérdezte a halász.

Inicza nem felelt.

A halász megtörülte a száját az inge ujjával, s ránézett az asszonyra.

- Mi bajod? - kérdezte még egyszer. - Mért nem iszol, eszel? Hisz az ünneplőd még nem viseltes, s husvétkor vörös viganót vettem neked.

- Nem kell a viganó - szólt Inicza.

Ekkor már a halász is látta, hogy az asszonynak alighanem fúrja a fejét valami.

- Furcsa - szólt - azt hittem, hogy mindened van, a mi kell. Van fedelünk; a kunyhónk jó erős, és czimborám, a szél, alig hogy zörgeti az ablakot. Van tüzelőnk, van puha ágyunk és a hálómba mindig kerül egy-egy jó falat. Olyan szépen jársz, mint a többi asszonyok, s vasárnap, ha a templomba méssz, te vagy minden fehérszemély közül a legtakarosabb. Mi bajod?

- Félek egyedül - felelt Inicza.

A halász körülnézett, mintha maga-magát keresné a szobában.

- Egyedül? Hát te egyedül vagy?!

- Igen, mikor halászni méssz. Napestig egyedül vagyok.

- Azt hittem, hogy tereferélsz a szomszédasszonyokkal.

- Igen, de aztán elmennek mosni a kicsinyeikre.

- Mért nem beszélsz egy kicsit a szegény vak fiammal?

- Beszélek vele is. De ő kicsiny, s aztán meg nem érti a színeket.

- Jobban szeret aludni, mint beszélgetni - szólt a halász s oda ment a kis ágyhoz, hogy megcsókolja az alvó vak fiút.

Inicza nem mozdult. Lehorgasztotta a fejét, s most már a földet nézte.

A halász egy darabig még nézte alvó kis porontyát, aztán visszafordult Iniczához.

- Hm, hát egyedül vagy. Milyen különös, lásd, én soha se vagyok egyedül. Jobban szeretném, ha nem kellene kimozdulnom innen, s többet beszélgethetnék kicsi vak fiammal, de ha el kell mennem, akkor se vagyok egyedül soha. Van egy vízi szellem, valami Dsin nevezetű, azzal szoktam beszélgetni egész nap. Nagyon mulatságos ficzkó ez a Dsin; sokszor megnevettet. Néha meg olyan különös dolgokat beszél, de olyan különös dolgokat!... Mulatnál, hogy ha hallanád.

- Te mulatsz - szólt Inicza. - Én pedig félek, remegek. A vihar egész nap bömböl ablakom alatt.

- Ej, a vihar csak a nagy hajókat bántja; a vihar nem bántja a kis embereket.

- De vannak asszonyok, a kik a napfényen élnek. Kalárist hordanak a nyakukban, virágot az övükben, s napestig csak tánczolnak. Én is szeretnék tánczolni, mert én is fiatal vagyok.

A halász kimeresztette a szemét.

Aztán sokáig gondolkozott, mint szegény ember szokta, ha okosat akar mondani.

- Tudod mit, Inicza, mondok neked valamit. Nem most jutott ez az eszembe, mert a Dsin már telebeszélte a fejemet. Hát csak azt mondom neked, Inicza: ha itt maradsz, ha elmészsz, ez a kis kunyhó a tiéd. Ha megelégszel vele, mindig szeretni foglak; ha itt hagynád, rajta leszek, hogy elfelejtselek. És ha úgy fordulna a dolog, hogy elhagynál és aztán később visszajönnél hozzám, én akkor sem fogom előled bezárni az ajtót. Mert szeretem szemednek édes ragyogását s megszoktam csöndes szódnak szelid harangozását. De, tudd meg, hogy ha elhagynál, mégis csak hiába jönnél vissza, mert akkor te az én szómat meg nem hallod többet soha. Jöhetnél, mehetnél, fedeledet és kenyeredet megtalálnád, de engem nem találnál meg többet. Érted mi az, hogy: soha?! Hát csak ezt mondom neked, Inicza; és hogy ne beszéljünk többet erről a bolondságról.

Aztán megtöltötte a pipáját s valami halásznótát kezdett dúdolni. Inicza nem szólt semmit. Levetkőzött, keresztet vetett magára, elmondta esti imádságát, bebujt az ágyába, s így suttogott magában:

- Istenem, milyen jó azoknak az asszonyoknak, a kik a tengeren túl laknak!

II.

- Jó napot, jó napot - szólt a tengerész, és megállott a parányi ablak előtt.

Inicza elpirult a haja gyökerétől a lábujjai hegyéig, és csak susogta, hogy:

- Jó napot.

- Mit csinálsz, szép asszony? - kérdezte a tengerész.

- Ápolom a szegény kis vak fiút - szólt Inicza, és fölnézett az égre.

- Ereszsz be - szólt a tengerész. - Majd beszélgetek veled a tengeren túlról.

- Nem lehet - felelt Inicza. - Az uram nincs itthon.

- Csak nem akarod, hogy nevéssenek rajtad?! - szólt a tengerész. - Ez nem így szokás nálunk, a tengeren túl.

- Minálunk így szokás - hebegett Inicza.

- Ugy látszik, félsz tőlem, Inicza.

- Én nem félek se a széltől, se a vihartól. Ha azt hiszed, hogy félek, hát gyere be.

A tengerész beljebb került. Beleült a halász székébe, ivott a halász butykosából, aztán körül nézett:

- Nem pipázik az urad? - kérdezte.

- De igen - felelt Inicza s megtöltötte a halász pipáját. A tengerész rágyujtott és pöfékelni kezdett.

- Hm. Egy kicsit szegényesen vagytok - szólt aztán, végig tekintve a szobán.

Inicza megint elpirult.

- Az ám - felelt. - Hanem beszéljünk másról. Mondd el, minő világ van túl a tengeren?

- Tudod mit? Nézd meg. Holnap indul a hajó.

- Az nem lehet - felelt Inicza. - Ápolnom kell a szegény kis vak fiút.

A tengerész nevetett. Ő tudta, hogy minden lehet, s tudta, hogy mit beszél.

- Ugyan ne tréfálj! Nem születél te betegápolónak. Ej, nézz a tükörbe! A fejed szebb, mint

azoké a lányoké, a kik előtt a kigyók szerelmi kínban hánykolódnak, és két szemed világít, mint az örök lángok Parsvanath templomában. Mire való a fosztott selyem, ha nem arra, hogy téged övezzen?! Mire való a napfény, ha nem arra, hogy te rád mosolyogjon?! És te darócruhában jársz; fekete, csúf, hideg világban élsz; leányos karoddal másnak a porontyát emelgeted; és míg a hozzád hasonlókat éjjel zeneszó kelti fel boldog szenderükből, neked a szél füttyöl szerelmi éneket.

Inicza hallgatott. Nem értette egészen ezt a sok szó-beszédet, de a mit megértett belőle, az éppen elég volt neki.

- Hallgass rám - folytatta a tengerész. - A merre én megyek, ott az ég csak mosolyogni tud, s a levegő illatokkal teli. A nap melege lágy, mint lányka ölelése, s a szellő csak reggel játszik a szép asszonyok hajával, mert délre már meghal a sok gyönyörűségtől. Hajnali álmodban láthattad néha ezt a csoda-tájt. A virágok ott nagyobbak, mint magad, s biboros kelyhükben arany tollu madár csattog szerelmi dalt. Az édes vizek sima, mozdulatlan tükörén, óriási lótusz-oszlopok között, karcsu nimfeák fehér napernyői alatt, hattyu-kisasszonyok sétálnak, s a partról márványlépcsős, apró paloták kandikálnak a vízbe, hogy megláthassák benne magukat. Odább, a fehér paloták mögött, fügefaliget árnyékában virit a Csampa nagy, sárga virága, a melyet félve kerül el a méh, mert méze oly édes, hogy meghalna tőle... Ott járnánk ketten palankinban. Fátyolba burkolnálak és selyembe, s elvinnélek Parsvanath templomába, megesküdni a mindenütt jelenvaló előtt, hogy örökkön foglak szeretni. Este pedig... de te nem tudod, milyen ott az este. Ó, nem ez a gyalázatos feketeség!... A nap bengáli tűzben foszlik szét, s egyszerre a helyén egy roppant vörös hold úszik a szemhatáron; majd felszökik az égre s ezüstösre válik; világával elárasztja egész keletet, melynek halálra sáppasztja minden csillagát. Csak nyugaton reszket még fehér tűzben a szerelmesek csillaga... A tó zöld fényt kezd játszani, s ebben a pillanatban a parton kigyulnak a tarka kerti lámpások. Megszólal a sokszarvu duda, a csimpolya, s a csöngetős dob. És mi lemegyünk a kivilágított romok közé, a guzerate-i fejedelmek kertjébe, táncolni a holdfényen, íves lámpások között. Mondd, akarod?

Inicza megrettent. Mintha álmából riadt volna fel.

- Nem lehet - szólt. - Nekem a szegény kis vak fiut kell ápolnom.

- Bolond vagy! Itt akarsz megvénülni?! Ne tétovázzál sokat. A hajó holnap indul.

Letette a pipáját, felállt és körülkarolta a reszkető Iniczát.

- Ha nem jössz, viszlek - s belé lehellte a szót az asszony fülébe.

- Megyek - suttogta Inicza.

III.

- Egy harapás bagó többet ér, mint minden asszony a világon - szólt a tengerész.

- Az ám - felelt a fűtő. - Egy asszony nehezebb teher, mint tiz rakomány rizskása.

- Hej, ha én most elmehetnék a Kolibrik szigetére! - sóhajtott a másik.

Felállt és ki akart nyújtózkodni. De magasabb volt, mint a lebuj fala. Hát csak visszaült szépen.

- Miért is czipelted magaddal ezt az asszonyt? - kérdezte a fűtő.

- Magam sem tudom - felelt a tengerész. - Rám jött a bolond órák. Tudod, volt már nekem szeretőm mindenféle fajta. Fehér, fekete, rézbőrű, olajbarna. Őszi baraczk illatu és hajókenőcs szagu. Selymes hajú, hattyunyaku és olyan, a melyeknek a méh utána ment, mintha virágnak hinné. De szomorú szeretőm nem volt még soha.

- Pajtás, én csak azt mondom neked, hogy gondold meg jól a dolgot.

A tengerész szót fogadott a fűtőnek, s az egész úton, míg hazafelé ment, azt mondogatta magában:

- Lássuk csak... lássuk csak...

Inicza kint várta a küszöbön. A többi utcaajtóban festett lányok állottak. De Inicza nem látta a festett lányokat; folyvást arra felé nézett, a honnan a tengerésznek kellett jönnie.

Lassan jött, mint egy terhet hordó bárka. Mikor a küszöbhöz ért, Inicza a nyakába borult, rá mosolygott, és azt kérdezte tőle:

- Nem ülünk ketten palankinba?

A tengerész nem felelt. Egyre azt hajtogatta magában:

- Lássuk csak... lássuk csak...

De Inicza nem hagyta abba.

- Mikor megyünk - kérdezte - a fügefaligetbe, a hol a Csampa nagy, sárga virága nyílik, melynek méze oly édes, hogy a méh meghal tőle?

A tengerész ránézett.

- Mondd, asszony - szólt aztán - hallottál-e valaha tengerészt káromkodni?
- Nem, nem hallottam - felelt Inicza. - Mondd, hogy' káromkodik a tengerész?
- Így ni - és megmutatta.

Inicza elpityeredett.

- És most azt mondom, asszony, hogy hagyj engem békében.

Aztán megint hozzáfogott, hogy gondolkodjék. Egész este mondogatta magában, hogy:

- Lássuk csak... lássuk csak...

Másnap nagy vigan indult utnak. Azt mondta Iniczának, hogy:

- Hozok neked aranyba foglalt páva-csontot, mert az szerencsét hoz.

Inicza egész nap várta, de csak nem jött haza.

- Majd hazajön éjjelre.

De csak nem jött az. Se éjjel, se reggel, se másnap, se harmadnap.

Inicza félt. Kiállott az utca-ajtóba, s elkezdte kérdezgetni a járókelőket:

- Nem láttátok az uramat, a tengerészt?

Egy ember aztán megmondta neki:

- Hol van az már! Azóta közel jár a Kolibrik szigetéhez.

Inicza lerogyott a küszöbre és zokogásra fakadt. Mert az asszonyok az ölelés után mégis csak a siráshoz értenek legjobban.

-26-

IV.

Három nap, három éjszaka sirt. Egyszerre csak azt hallotta, hogy valaki így szól a szobájában:

- Ó te szegény kis féreg!

Inicza felnézett. Egy festett leány állott előtte.

- Ki vagy, te festett leány? - kérdezte Inicza.

- Én Káma isten szolgálója vagyok.

- Mi a neved?

- Délignyitónak hívnak.

- Nagyon sajnálsz?

- Nagyon sajnállak.

A mire Inicza már megint sirni kezdett.

- Tudom én, hogy mi ez - szólt Délignyitó. - Engem is elhagyott az első szeretőm. Az katona volt. Már nem emlékszem, hogy szőke volt-e, vagy barna. De vörös zubbonya volt, fekete zsinórral.

- És nagyon szeretted?

- Az ember bolond, a mig fiatal - szólt Délignyitó.

- Az ember bolond, a mig fiatal - sóhajtott Inicza.

- Azért nem kell kétségbeesni - vigasztalta Délignyitó. - Szép vagy. Olyan szép, hogy ha hozzáérsz a lábujjaid hegyével, az Aszoka fának tüstént kinyílik minden virága. Tested oly puha, mint a selymes bőr egy három napos elefánt orrmányán, nyakadnak lótosz illata van, s arczocskád olyan szelid, mint a hold. Majd ki foglak festeni. Megtanítalak a hatvannégy művészetre, hogyan kell a férfiakat elcsábítani, megtanítalak a hatvannégy tudományra, hogyan kell őket szeretni, s megtanítalak a hatvannégy bölcseségre, hogyan kell őket kijátszani. Akarod?

- Nem.

- Bolond vagy. A férfiak arra valók, hogy elcsábítsuk, szeressük és kijátszszuk őket. A férfiak gonoszak. Ha tudatlan vagy, kiszívják a mézet ajkadról és odább mennek. Hallgass rám. Én ismerem a férfiakat.

-27-

- Van egy férfi, túl a tengeren - szólt Inicza - a ki nem gonosz. Ahhoz akarok visszamenni.

- Miért hagytad el?

- Táncolni akartam a holdvilágnál.

- És eljöttél a tengerészszel?

- Nem. Ő hozott el.
 - És most vissza akarsz menni?
 - Vissza.
 - Fogadj szót. Maradj itt. Ez a táncz és a holdvilág országa. Majd találsz egy férfi helyett százat.
 - Nekem ő kell. Mások nem kellene.
 - Hát szereted?
 - Nem tudom. De vissza akarok menni hozzá. Ő megmondta, hogy visszamegyek hozzá.
 - S hogy' mérszsz keresztül a tengeren?
 - Addig könyörgök az utszélen, míg találok egy jó embert, a ki haza visz.
 - Ó, te szegény kis féreg! Te még nem tudod, hogy nincsenek jó emberek... De talán vannak jó asszonyok - szólt aztán.
- Mert látta, hogy Inicza arczán patakzott a könny.

V.

A halász bárkáján ült és a fekete vizet nézte. A hová nézett, mindenütt egy-egy hullám született. A hol előbb még forgatag volt, a víz magasra szökkent; valami titokzatos erő utját kereste kifelé a mélyből. A hullám egy pillanatig dagadt, tornyosodott; neki indult, hogy eláraszsa az egész világot, aztán összeesett, hogy örökre megtörjön. A halász fáradt volt. Felhúzta a hálóját és elment haza.

-28-

A hogy' benyitott a sötét szobába, a vak fiu megszólalt kis ágyából:

- Apám, itt van a forró kezű asszony.
- Álmodol, kicsi fiam - felelt a halász.
- Nem, nem álmodom. Ott ül a sarokban, a hol csöndesség van.

A halász oda nézett s meglátta Iniczát. Inicza térdeire könyökölve, a kecskelábu széken ült, s két tenyerébe támasztotta az arczát. Sirt.

- Apám, én félek - szólt a vak fiu.
- Ő nem bánt téged - felelt a halász.
- Tudom. Ő jó. De az arcza csupa víz, s én megfáztam, a mikor megcsókolt.
- Meg kell mondani a leánynak, hogy vessen neki ágyat a kis kamarában. Ha akar, egyék és igyék.

Aztán a hálója után látott s nem jött vissza sokáig.

Inicza bement kamrájába és kibontotta szép selyem haját.

- Vajon tudja-e még a Víg halász nótáját?! - kérdezte magában.

Másnap az egész part-vidék elindult czetfogásra. A halász hét nap, hét éjjel volt oda. Mikor haza tért, azt kérdezte a kis vak fiutól:

- Jól vagy, kicsi fiam?
- Ő inget szótt nekem - felelt a vak fiu.
- Beszélget veled néha?
- Sokszor. Mikor megmosdat és megfésül, folyvást beszélgetünk.
- Mit beszéltek egymással?
- Azt mondta, hogy édes, kedves vagyok.
- Beszélj vele máskor is.

Hanem azért ő nem szólt Iniczához.

Egy éjszaka a vak fiu felriadt álmából.

- Mi bajod, kicsi fiam? - kérdezte a halász.

A fiu sirva fakadt.

- Add ide a kezed. Rosszat álmodtam.
- Mit álmodtál?

- Azt álmodtam, hogy ránk tört az ár. A víz nőttön nőtt a szobánkban; utóljára már a nyakamig

-29-

ért. Felkaptál a karodba és magasra tartottál. Aztán lassankint leapadt az ár, de a forró kezü asszonyt magával vitte.

- Fordulj, kicsi fiam, a másik oldaladra. Ne félj, nem bánt bennünket a víz. A víz a mi legjobb barátunk.

- Miért nem beszélsz soha a forró kezü asszonynyal?

A halász nem felelt.

- A forró kezü asszony jó, és imádkozni tanított engem - szólt a vak fiu.

A halász sokáig gondolkozott.

- Kérdezd meg tőle - szólt - hogy hol hagyta a gyűrűjét, a mit, négy esztendeje, Szent Bálintkor vettem neki?

- A gyűrűjét?

- Igen, a gyűrűjét.

Inicza másnap ablakánál ült s kinézett a végtelen tengerre. A kakukk-óra egyhanguan kopogta:

- Kinn van, kinn van.

- Vajon tudja-e még a Víg halász nótáját? - kérdezte magában Inicza.

Egyszerre az ágyból megszólalt a kis vak:

- Azt kérdezte, hogy hol hagyta a gyűrűt, a mit, négy esztendeje, Szent Bálintkor vett neked?

Inicza olyan fehér lett, mint maga a lótusz-virág.

- A tengerbe ejtettem - szólt. - De meg fogom keresni.

-30-

VI.

A vak fiu egyedül volt a házban.

Eleinte nem akarta hinni, hogy magára hagyták. És egy párszor megszólalt:

- Kis anyám!... Kis anyám!...

De senki se felelt neki. Szepegett és bebujt a dunyhája alá.

Egyszerre nagy járás-kelés támadt a szobában. Mintha valami nehéz dolgot hoztak volna a házba.

Megint elkezdett siránkozni, de rákiáltottak:

- Hallgass, ne költsd fel!

Később az apja szavát hallotta:

- Ó Dsin! Miért is hallgattam rád?!

Utóljára megtudta, hogy a forró kezü asszony nem mosdatja, nem fésüli meg többet, s hogy az a kéz most már hideg.

* * *

- Apám - kérdezte nagysokára, mikor a halász újra szóba állott vele - kis anyám nem volt beteg, mért kellett kis anyámnak meghalnia?!

- Gyerek nem tud ahhoz - felelt a halász. - A nagyok se értik azt egészen.

NINIVE PUSZTULÁSA.

-31-

I.

Élt Ninivében, Jérib király uralkodása idején, egy szőke leányzó, a kit úgy hívtak, hogy Lilith.

Lilith a felső városban lakott, malakhit-kőből épült, hűvös palotában.

De azért ismerték őt az alsó városban is. És mikor, estenden, rózsa-szekerén, melyet négy fehér leopard húzott, kihajtatott a thuja-ligetbe: a mezitlábosok kiállottak az utca-ajtóba és így beszéltek róla:

- Ez Lilith, a ki közülünk való.

Az öreg asszonyok pedig, a kéklő és pirosuló házak tetőzetén üldögélve, sokáig követték a tekintetükkel, s így emlegették:

- Nemrég rongyoska volt s piszkos, mint a szegény ember malacza; most mindennap új rózsaszekér kell neki. Hét kertész, hét bognár sűrűn érte folyvást, hogy a harmat meg ne rongosítsa lábát fehérségét.

Az öreg emberek okosabbak voltak s nem szóltak semmit. Csak ennyit gondoltak magukban:

- A Lilith lába nem arra való, hogy járjon vele. A Lilith lába arra való, hogy játszszejék vele az ember.

Csak gondolták ezt, mondom; szólni nem szóltak semmit. De azért ők is utána néztek a rózsaszekérnek.

A gazdag emberek mindig többet szoktak tudni, mint a szegények; tudományosabbak voltak a régi időkben is. S ha az alsó városban csak annyit tudtak Lilithről, hogy rózsaszekéren jár, a gazdagok tudták azt is, hogy miért jár rózsaszekéren.

Lilith azért járt rózsaszekéren, mert Lilithnek nagyon szép szeme volt.

A legöregebb niniveiek sem emlékeztek tündöklőbb szempárra. Olyan volt az, mint két meleg fényű, mély tűzű zafirkó; a ki bele nézett a rejtelmébe, lehunyta a szemét, s aztán zafirkéknek látta az egész világot.

Az emberek bolondok voltak már az ó-korban is. A felső városban, a ki csak kezét-lábát bírta, veszködött ennek a kék fénynek a sugaraiért.

De Lilith csak három embert szeretett: a tudós Abiront, a vitéz Dáthánt és a kis Mikimókit.

Mikimókit azért szerette, mert a Mikimóki apjának négy tornyoska volt a házában, mint a fővezérén. Lilith nagyon szeretett volna ebbe a házba bele költözködni, de különben is kedvelte Mikimókit, mert Mikimókinak soha se volt egyéb gondja, mint hogy neki a kedvében járjon.

Nagyon derék gyerek volt ez a Mikimóki, csak egy hibája volt. Ha nagyon megharagudott valamiért, vagy nagyon megnézett valami fehérszemélyt, egyszerre csak összeesett s eltört. Úgy kellett aztán nagynehezen összeragasztgatni.

A vitéz Dáthán már egészen más fából volt faragva. A vitéz Dáthánt azért szerette Lilith, mert egyszer azt álmodta róla, hogy egy oroszlának szétszakította az állkapcáját. A vitéz Dáthán soha se mondta meg, hogy igaz volt-e ez az álom vagy sem?

Végre a tudós Abiront azért szerette, mert ez mindig okos dolgokról beszélt neki.

Abiron ismerte a csillagok járását, a füvek gyógyító erejét, s tudta, hogy vannak más világok is a thuja-ligeten túl. Meglehet, a madarak beszédét is értette. Madarakkal beszélni ugyan senki se látta, de annál többet látták beszélgetni magában, s ezért nagy tiszteletben állott.

A tudományt nem lehet véka alá rejteni, s Abiron szeretett Lilithtel is tudós dolgokról beszélgetni. Nagyon komoly ember volt, s Lilith sokáig el tudta hallgatni.

Az igaz, hogy nem egyformán hallgatta. Néha, a legbölcsebb beszédek alatt, csak nevetett, s azt mondta, hogy mindez ostobaság; viszont, más dolgok hallatára, a száját is eltátotta, olyan szent félelemmel hallgatott. Ilyenkor közelebb könyökölt a tudós Abironhoz, s fűlt, mint a házi nyulak, mikor odakinn esik.

Abiron igen nagy tudós volt, de azt soha se tudta kitalálni: miért nevet Lilith az egyik tudós dolgon, s miért csodálkozik el úgy a másikon?

Ezt a három embert szerette Lilith, s ennek a három embernek engedte meg, hogy elkísérhessék, mikor estenden kihajtatott a thuja-ligetbe.

Ezek voltak kíséretében akkor is, mikor történetünk kezdődik.

Szép, kora nyári alkonyat volt; a felső város, mely átaludta a tikkasztó délutánt, kezdett megmozdulni. A szökőkutak vidámabban csobogtak; a szekér-hajsza megindult.

Még világos volt, de az alsó város fölött már csillagok ragyogtak. Orgona-illat árasztotta el a langyos levegőt, s a liget felől friss szellő kezdett lengedezni.

Lilith, rózsapárnáin, álmosan nézte a hátrafelé illanó czédrusokat. A leopardok vigan siklottak tova az alsó város felé; a négy fekete-pettyes szürke mén, mely az urfiakat vitte, alig tudott lépést tartani velök.

Az alsó városban már szünetelt a munka. Az iparűzők félretették szerszámjaikat, s kiültek a pitvarajtóba vagy a házak tetejére, minden rendű cselédjeikkel, a kik nagyokat hallgatva nézték a czédrusfasorban tovarebbenő fura fogatokat, a némberek ruháin elpocsékolt kincseket, meg az egész ember- és állatseregletet, mely mind e némberek körül sürgött, forgolódott.

Az irigység az egyetlen érzés, a melynek nincs zenéje. A környéken elhallgatott minden hang, hogy helyet adjon egy ismerős lármának, melyben a kocsidüböngés lassankint mindent elnyomott: ostorpattogatást, kurjongatást s a sok mindenféle állat bőgését, nyihogását. Az alsó város néma tisztelettel hajolt meg a felsőnek a zivaja előtt.

Csak a vásártér felől hallatszott egy különös, idegen zaj. Valami hosszas, vajlogató sirám, melyet mintha a tömeg bruhahája kísért volna.

S minél közelebb értek a thuja-ligethez, ez a hang annál inkább erősödött. Lilithnek úgy tetszett, mintha egy megbőszült sakál ordítását hallaná, vad röhejjel keverten, mely néha tulharsogta a panaszos hangokat. Nyilván a vásártérről jött a lárma.

Lilith pávatoll-legyezőjével megcsiklandozta a kis fekete kocsist; a négy leopárd megállott. Az urfiak ijedten ugráltak le elefántcsont-szekerükről; azt hitték, valami baj történt Lilith-tel.

- Micsoda lárma az? - kérdezte Lilith.

- Micsoda lárma az? - kérdezte Abiron, Dáthán és Mikimóki, háromfelé szaladva, hogy a föld alól is kerítsenek valakit, a ki a vásártér felől jött.

Egyszeriben megtudták a dolgot, s egyszerre érkeztek Lilith-hez az ujsággal.

- Egy eszelős az, a ki azt jósolja, hogy vége lesz a világnak.

- Látni akarom az eszelőst - szólt Lilith.

- Elmulasztod a tűzijátékot - vetette ellen Dáthán.

- Az eszelős beszédét nem érdemes hallgatni - jegyezte meg Abiron.

- Fegyver lehet nála - aggódott Mikimóki.

- Akarom - szólt Lilith.

Az urfiak visszaültek a kocsijokra, a négy leopárd a rózsa-szekérrel kitért a cédrus-fasorból, s a menet megindult a vásártér felé.

Utközben suhanczokkal találkoztak, a kik ugyancsak szedték a lábukat.

- Hová szaladtok? - kérdezte Mikimóki.

- Megyünk a bolondot hallgatni - felelt az egyik suhancz.

- Miért akarjátok a bolondot hallgatni? - kérdezte Abiron. - Bolond elég van a világon, mindennap hallgathattok akárhányat.

- Szeretünk nevetni - válaszolt a fiu.

Mikor épp be akartak fordulni a vásártérre, egy csoport élemedett ember jött velük szembe.

- Miféle bolond az? - kérdezte Dáthán.

- Nagyon fura bolond - felelt az egyik öreg. - Sir és könyörög, hogy tartsunk bűnbánatot. A szakállát tépi, és azt mondja, hogy kő nem marad kövön Ninivében. Vagy három napja jár ide, s most már nem hederit rá senki.

A hogy' bekanyarodtak a térre, meggyőződtek róla, hogy az öreg igazat mondott.

Az eszelőst már messziről láthatták. Egy dombon állott, s meztelen, sovány karjait az égnek meresztgette, miközben hosszan siránkozott, mint egy éhes szamár. Csak egy kis csoport állott körülötte, a kik gúnynyal és szitokkal illették. A többiek a dolguk után láttak. A vásárosok, napnyugta közeledvén, a portékáikat rendezgették, a nép alkudt és vett; s a kik jó vásárt csaptak, nem igen törődtek a bolonddal.

A tömeg tisztelettel nyitott utat az úri fogatoknak, s a mint közelebb értek, tisztán hallották az eszelős szavát:

- Térjete Istenhez! Tartsatok bűnbánatot! Öltözzetek fehérbe s tépjétek meg ruhátokat! Sirjatok és könyörögjete, mert jaj Ninivének! Jaj az anyáknak, és jaj azoknak is, a kik még meg se születtek!

Nagyon sovány volt, és vastag könnycseppek folytak végig az arczán.

- Nini, föld van a szakállában! - vigadott Mikimóki.

- Az ám, szép fekete szakállá van - szólt Lilith.

- Milyen nagy kamasz! - káromkodott Dáthán - és a helyett, hogy dolgoznék, óbégat!

- Az már igaz, hogy jól meg van teremve - válaszolt rá Lilith.

Ezalatt a tudós Abiron odalépett az eszelőshöz és azt kérdezte tőle:

- Miért ütsz ilyen lármát? Mit akarsz? Ki vagy?

A bolond mindjárt fölismerte a tudós embert aranyos ruhájáról és szóba állott vele:

- Én próféta vagyok - szólott.

- A nevedet kérdeztem és a nemzetséged.

- Jónásnak hívnak, a nemzetségetem nem ismertem.

- Honnan jössz?

- A köves országból.

- Térj oda vissza és élj ezentul békességben. Láthatod, hogy itt hiába üvöltesz. Az okos emberek megbotránkoznak a beszédeiden, a léhűtők pedig vigadnak rajtad.

- Engem az Ur küldött! - felelte Jónás.

- A kit te uradnak nevezesz, az nem létezik.

- Én hallottam az ő hangját.

- Álmodtad azt, Jónás.

- Láttam őt a pusztaságban s mikor vihar volt a tengeren. Menekülni akartam a parancsa elől, de ő kényszerített rá, hogy engedelmessédjem neki. Ő hatalmas és igazságos. Bánjátok meg bűneiteket.

- A bűneinket? Nincsen bűn, Jónás. Azért születünk, hogy élvezzünk.

- Jaj neked, a ki káromlod őt és neveded parancsait! Látni fogod e világ pusztulását. Mert bizony mondom neked, ha meg nem tértek, az Ur egy lehelletére vége lesz Ninivének! Meg fog indulni a föld; halomra fognak dőlni kupolás palotáitok; kerteiteket, mezőöket kénkőves lángok fogják megaszalni; kincseiteket mint fűvényt hordja el a vizözön, és Ninivéből nem lesz egyéb, mint egy szörnyűséges iszaptemető. Térjetez Istenhez, mert vége lesz a világnak!

- Ez a világ öröktől fogva való - felelt a tudós Abiron - s a mi megvan, nem vész el soha. Csak mi halunk meg, korábban vagy később, és mi is csak átváltozunk. Az okos embernek azonban sehogy sem tetszik ez az átváltozás, s addig élvezi az életet, a mig teheti. Bizony mondom, Jónás, csaló vagy te és nem próféta.

- Hordd el magad innen! - kiáltott rá Dáthán.

- Te nagyon piszkos vagy - szólt hozzá Mikimóki.

- Engem az Ur küldött - ismételte Jónás.

Dáthán, haragjában, ki akarta rántani a kardját, de ebben a pillanatban Lilith megszólalt:

- Elég volt. Bolondotok unalmas. Menjünk tovább.

A kis fekete majom ijedten kapott a leopardok gyepelőjéhez; az urfiak pedig sietve penderedtek fel a szekerekre.

Aztán hajrá. Megkerülték a Kincses Tornyt s egy vargabetüt irva, kinn voltak a thuja-ligetben.

Az est megérkezett. A nagy nyárfasor mélye komor volt a szürkület párától, s a tó mentén sorra gyultak ki a színekben pompázó kerti lámpások. A szemközt jövő fogatok mind ritkábban és ritkábban következtek egymásra, s az urfiak háromszor is hallották ezt a mellettük elröppenő megjegyzést:

- Nini, Lilith csak most jön rózsaszekerén.

De a levegő most is oly édes meleg volt, mint akár az Egymást Kereső Szeretők éjszakáján. Egy-egy kövér, bársonyos szellő elhozta utánuk az alsó város orgonailátát, s néha, két kocsidübörgés lárma között, hallani lehetett a távolból az utolsó fülemilék nász-énekét. A tó ezüst mezején hattyupárok lebbentek tova s a bokrok között szerelmes fénybogarak kergetőztek.

Lilith egy királynő leereszkedésével engedte át magát a szellő ölelésének, s álmos szemmel nézte, hogyan üldözi a fénybogár-kisasszonyt sötét gavallérja. A lárma egyre beljebb költözött a város felé, s egy-egy elkésett kocsni nagy sebbel-lobbal suhant el mellettük. A csend, sejtelmes zümmögéseivel, kezdte elfoglalni éji birodalmát.

Hanem egyszerre a kis szigeten kigyultak a Vaspalota összes ablakai, s alatt, a jázmin-bokrok közt, megszólalt a zene. Lilith oda nézett. Eszébe jutott, hogy egyszer, régen, ő is ott tánczolt a gyepen, mezitláb, részeg katonákkal, a kik akkor érkeztek Babylonból.

És révedezve hallgatta a fúvók meg a trombiták lármaját. A harántsip metsző, éles hangja mintha csak az urfiakat csúfolta volna. Lilith arra gondolt, hogy az első szeretője egy muzsikus volt, a ki a harántsípot fűtta. Az emberre már nem emlékezett; de a füle most is kikereste a harántsíp minden zenekarból.

Aztán a zene is elhallgatott, s az előbb elriasztott csend, zizegő kíséretével, ismét végig vonult a fazonon. A nyárfák össze-összedugták a fejüket, s temérdek dolgot tudtak elszusogni egymásnak; az úton tücskök serege czirpelt. És Lilith a párával teli levegőben mintha látta volna az éjszaka fekete szárnyainak rebbenését.

Ekkor, valahonnan messziről, tompán, fojtottan, valami panaszos sirám hallatszott, mint egy átható jajkiáltás. Lilithen végig futott a libabőr.

- Milyen furcsa volna - suttozta, bele nézve az éji homályba - ha csakugyan vége lenne a világnak!...

Hátra vetette fejét rózsáira, s felnézett a fályoltalan, csillagos égboltra. A gönczöltől nem messze egy picziny, nyugodt fényű égi test ragyogott: az ő csillaga volt az.

- Kis csillagom, arany szemű kis csillagom, mondd, ugy-e, hogy nem igaz?

A kis csillag oly békésen, oly szeliden nézett arany szemével... Lilith mosolygott.

II.

Másnap reggel Lilith, mihelyt fölébredt, átvitette magát porfir-fürdejébe. Aztán azt mondta a szolgáló asszonyainak:

- Most pedig kerítsétek elő Reczepiczét.

Ez a Reczepicze nagyon tudós öreg asszonyság volt, a ki mindenféle mesterséghez értett. Hogy micsoda mesterséghez értett legjobban, az mindjárt kitudódik.

Elég az hozzá, Reczepicze esze nélkül rohant a rengeteg csarnokba, mely a nagy porfir-medenczét övezte. Lilithet éppen akkor pólyálták ki a meleg lepedőkből. Alacsony, kerek ágyon feküdt, s cselédei három napos liba-fiókákkal törölgették a testét.

Reczepicze a kezét is összecsapta bámulatában.

- Ó, gyönyörűséges virágszálom - sipogott - be szép is vagy, csokolom a lábod!

Nem mondom meg, mit látott.

Lilith, mikor mondták neki, hogy Reczepicze itt van, felkönyökölt a párnára, melyet legkedvesebb vadmacskájából csináltatott, s oda intette magához a tudományos asszonyt. Aztán így szólt hozzá:

- A vásártéren van egy ember, a ki mindig ordit. Jónásnak hívják. Én akarom ezt a Jónást. Eredj és hozd el.

- A bolond Jónást akarod? - kérdezte Reczepicze álmélkodva.

- Azt akarom - szólt Lilith. - Hanem szedd a lábadat s ne mondasd még egyszer, hogy mit parancsoltam.

- Ugy lesz, mint rendeled - nyafogott Reczepicze. - De ne felejtsd, szépséges paradicsommadaram, hogy az öreg Mikimóki mindjárt itt lesz, s hozza az arany kulcsot, az arany kulcsot az arany várhoz, cserébe egy aranyos hajszálért.

Lilith fölnézett. A két zafirság elsötétedett, mint a hogy' a tengerszemek sötétednek el a hirtelen viharban.

- Siket vagy?! - vijjogott. - Vagy elaludtál állva?! Mégis itt vagy?!

S hogy meggyőződjék róla, vajjon hihet-e a szemének, kikapta egyik cselédje kezéből az illatszerez korszót s utána hajította Reczepiczének. A korszó egyet koppant, aztán darabokban hullott alá a márvány pádimentomra, s Reczepicze úgy menekült a palotából, mint egy kis öntött ürge.

Lilith még utána szalasztotta a legkisebb cselédjét:

- Kiáltsatok rá, hogy jaj neki, ha egyedül jön vissza.

De biz az csak egyedül jött vissza. Már alkonyodni kezdett, a mikor előkerült, s Lilith éppen lent volt a kertjében. A hogy' fel s alá járt a gyertyánfa-ligetben, a sötétség manói csúszva-mászva sompolyogtak fehér ruhája után.

A kis öreg Reczepicze reszketve kereste utját a zizegő bokrok között. Egyszerre, a liget alján, szemben találta magát Lilith-tel. Ijedtében térdre bukott, összekulcsolta karjait a mellén, s lehuzta a fejét a nyakába.

Lilith éktelen haragra gyult, mikor megpillantotta.

- Te szemét! - sikoltott. - Ilyenkor botorkálsz elő, s még egyedül mersz jönni?!

Reczepicze lebujt a fejével a földre, abban a hitben, hogy ugyis oda fog kerülni. Szerencséjére semmi sem koppant a fejéhez; csak a szitkok árja szállongott körülötte.

Végre Lilith kidühöngte magát s a vén asszony föl merte emelni a fejét.

- Mondd hát, mi történt, gyalázatos?!

- Nem jön - suttofta Reczepicze.

- Tudta, hogy hova hívod?

- Tudta. Ó, szép, fehér galambom, sokkal bolondabb bolond az, mint gondolod; bolondabb, minden eszelősnél a világon! Földi gyökérből él, a vizet a tenyerével meri, s dohos hordóban lakik. Így beszélgettem hozzá: »Te féreg, te szennyes ingú, te sáros lábu koldus, a ki földi gyökérből élsz, a ki a vizet a tenyereddel mered, a ki az eső elől dohos hordóba menekülsz, te ocsmány csavargó, a kin az egész világ nevet, a kire kutyákat uszítanak, a kit a viz is utál: te nem akarod szeretni a világ legszebb asszonyát, a ki frissebb, mint a harmat, ragyogóbb, mint a verőfény, és szőkébb, mint a csurgatott méz?!... Te bolhák vacsorája, te világ csúfja, te ész nélkül való bógómajom: te mered azt mondani, hogy nem jössz, a mikor a felső város fehér csillaga hív, a zafirszemű lány, a kinek egy tekintetért a szudrák meghalnak, a kinek egy mosolyáért a

fejedelmek naphosszant térdepelnek, a kinek egy csókjáért királyok és népek öldöklük egymást?!«... Csak azt mondta, hogy: »Eredj, rossz szagú vagy.«

- Buta szipirtyó, másképp kellett volna beszélned velem.

- Nem múltot rajtam semmi, drága tubarózsám. Elbeszéltem neki gazdagságaidat, biztattam, hogy tejben-vajban fogod fürösztetni; nyomában voltam mindig, mint az árnyék, s elsutogtam neki szépségeidet. Mondtam, hogy szavát megkedvelted, s hogy illatos kenőcsökkel fogod megfényesíteni poros, sáros szakállát. Aztán még közelebb hajoltam hozzá s a furulya lágy, hízlelgő, alattomos hangján sutogtam a fülébe a tudós szerelem rejtelmes, mondhatatlan örömeiről. Azt mondta rá: »Az Ur azt rendelte, hogy vezekeljünk bűneinkért, s hirdessem Ninive pusztulását.« »Vén asszony vagy« - feleltem én. »Az Ur parancsol« - szólt ő. »Ez az utolsó szavad?« - »Ez.« Bizony mondom neked, szépséges tubarózsám, bolondabb bolond az, mint te gondolod, bolondabb, mint minden eszelős a világon.

- Majd meglássuk - válaszolt Lilith.

- Magad méssz hozzá? - kérdezte Reczopicze elámulva.

- Magam megyek - szólt Lilith.

- Bocsáss meg ez egyszer - rimánkodott Reczopicze, utána csúsza.

- Ostoba vagy - szólt Lilith. - Nagyon megvénültél. Fogadj szót Jónásnak és tarts bűnbánatot.

Azzal ott hagyta a faképnél a szegény tudományos asszonyt s felment az alabastrom-szobába, a hol öltözködni szokott. Egy szolgálóasszony jelentette, hogy az urfiak már várnak rá odalent, az agát-oszlopos csarnokban.

- Mondd meg nekik, hogy kössék fel magukat.

Az urfiak nagyon különbözőkép fogadták ezt az üzenetet. Mikimóki oly keserves sirásra fakadt, hogy eltört, s megint össze kellett tapasztani; Dáthán káromkodott; a tudós Abiron ellenben mosolygott, szeliden, türelmesen.

De abban megegyeztek, hogy végre is elkotródtak szépen, mind a hárman.

Lilith ezalatt felöltözött; vagy, hogy helyesebben szóljak, levetkezett. Redós szoknyája helyett áttetsző fátyolruhát vett magára, mely szerelmesen tapadt a testéhez. Aztán bekerítette magát egy roppant fekete köpenyeggel, s előrendelte a Mikimóki kocsiját.

Kihajtatott a vásártérre, melynek elhagyott sátraira lanyha, édes éj borult. Egy falevél se rezdült; s az ég teli volt hintve csillaggal. Felpillantott a Gönczöl tájékára; a kis csillag bizalmaskodva nevetett odafenn.

Lilith leszállott a kocsiból, s az első embertől, a ki szembe jött vele, megkérdezte, hogy hol van a próféta hordója? Az ember leejtette az állát csodálkozásában, de azért Lilith megkapta a választ:

- Amott, közel a parthoz, három nagy lefektetett hordót találsz. Kettőben kátrány van, a harmadikban lakik a próféta.

Lilith oda sétált s megkocozgatta a próféta hordóját.

- Kis Jónás, szép kis Jónás, aranyos kis Jónás, gyere ki.

- Nem megyek - szólt ki a hordóból Jónás.

- Én vagyok az az asszony, a ki érted küldött.

- Tudom - felelt Jónás.

De Lilithet nem lehetett könnyű szerrel visszariasztani.

- Gyere ki, kérlek - szólt alázatos hangon - gyere ki, kis Jónás. Meg akarok térni.

- Az már más - felelt a próféta.

Kibujt a hordóból, aztán feltápáskodott a földről s szemébe nézett az idegennek.

Lilith mosolygott. Árnyékban állottak, hanem a prófétának úgy tetszett, hogy a Lilith mosolya világít az éjben.

- Gyere velem - szólt Lilith.

- Ha meg akarsz térni, miért hívsz magadhoz? - kérdezte a próféta bizalmatlanul.

- Meg akarom mutatni mindazt, a mi elveszített. Fügő kertemet, selyem párnáimat, a szőkőkutát, melynek moraja elaltatott, kincseimet, drágaságaimat...

És ismét mosolygott, édesen, odaadóan, a hogy' csak Lilith tudott mosolyogni.

- Mért csücsöríted össze az ajkadat? Mért nem sütöd le a szemed? - aggódott a próféta.

Lilith engedelmesen nézett le a földre, s mikor köpenye, az áruló köpeny egy pillanatra szétvált, szendén, szemérmesen fogta össze ismét.

- Igazán meg akarsz térni? - kérdezte a próféta.

- Azt akarom, a mit te akarsz - szólt Lilith. - De gyere hozzám.

És felnyitotta a szempilláit. A két zafir vakítóan csillogott az éjben, s Jónásnak hirtelen kábitó, meleg szél csapta meg az arcát. A gáton tul, odaát, halkán susogott a víz.

- Asszony, te gonoszat akarsz velem.

- Igaz, hanem azért csak gyere - sottogott Lilith.

- Megyek - szólt Jónás.

* * *

Hajnal felé az üvegházi terem, mely a malakhit-palota kertjére nyílt, tele volt sottogással, sóhajjal és csókok neszével. A szökőkút vize szünettelenül, egyhangun locsogott; s az Égő Szerelem vérvörös virága nehéz, bódító illatot árasztott a pálmásátor körül.

... - Hogy mondtad, édes kis Jónásom, te próféta vagy, ugy-e? - sottogott Lilith.

- Az volnék - sóhajtott Jónás bűnbánattal.

- Szeretem a prófétákat - szólt Lilith.

III.

Dáthán éktelen dühbe gurult, Mikimóki pedig tele sirta a zsebbevalóját, mikor meghallották, hogy Lilith ezentul nem akar róluk tudni. A tudós Abiron azonban, a ki osztozkodott sorsukban, vigasztalta őket.

- Majd másképp lesz minden. Menjünk tovább.

- Meg van gárgyulva - vicsorgatta a fogait Dáthán.

- Csak a bolondját járja - vitatkozott Abiron. - El fog múlni ez is; minden elmúlik.

- Ó, mikor látom ismét?! - könnyezett Mikimóki.

- Talán már holnap. Légy nyugodt; látni fogod ismét. Minden ismétlődik.

És tudós előadást tartott nekik a dolgok körforgásáról. Dáthán és Mikimóki azt mondták rá, hogy: »Szamár!« Ez a szabad vélemény-nyilvánítás sokat enyhített a fájalmukon.

Lilith ezenközben mindenre gondolt, csak arra nem, hogy mit szólnak az urfiak a megváltozott állapotokhoz. Egész nap ott ült a Jónás lábánál és leste ajkáról a szót.

- Mondd el nekem - faggatta - nemzetségedet, és a fáradalmakat, a miket kiállottál.

Jónás nem fukarkodott a szóval; a próféták szeretnek beszélni.

Mikor elmondta, hogyan kezdte üldözni az Ur hangja a pusztában, Lilith remegett; mikor elmesélte, hová, merre bujdokolt a parancs előtt, Lilith közelebb simult hozzá; mikor elbeszélte a tengeri vihar történetét s a hajósok haragját, Lilith felkiáltott: »De hát mért nem ölted meg őket?!« - s mikor végül elpanaszolta, mennyit szenvedett a hal gyomrában, Lilith elnevette magát.

- Bármerre induljunk - szólt a próféta - oda jutunk, a hova Ő rendel. De miért nevetesz?

- Azért nevetek - szólt Lilith - mert te csakugyan eszelős vagy, az én kis eszelősöm.

És megcsókolta a próféta haját.

Dél felé a vásárosok zaja fölkelte a Jónás szundikáló lelkiismeretét.

- Mennem kell - szólt - hirdetni a vezeklést.

De meg volt írva, hogy soha se az történjék, a mit Jónás akart. Addig késlekedett, míg egyszerre nem ismert magára többé.

A porfir-medenczéből egy uj, eddig ismeretlen embert szedtek ki, a kin leginkább maga Jónás ámult. A haja csigákba volt sütve, szakála drága olajkenőcsöktől fénylett, szálas alakját gazdag ruha fedte, s testéről finom illatszerek áradtak szerte. Ujjait drágaköves gyűrűk borították; karjain arany percek fityegtek.

Hirtelen egy idegen került vele szembe, egy rózsakoszorus urfi, s mikor Lilith megmagyarázta neki, hogy ez ő maga egy álló tükörben, Jónás elvörösödött a haja gyökeréig.

- Mért vagy oly szomorú? - kérdezte Lilith.

- A saru szoritja a lábam - felelt Jónás. - Ahhoz vagyok szokva, hogy meztláb járjak.

- Tenni fogunk róla - szólt Lilith.

Előhivatta a szolgáló asszonyait s lehúzatta a próféta saruját. Aztán elébe térdelt Jónásnak, s maga göngyölgette be a lábát puha bársony közé.

- El fogok esni benne a rögön - szólt Jónás.

- Nem fogsz a rögön járni - válaszolt Lilith. - Négy fehér lovat adok neked, és selyemmel párnázott kocsit.

Jónás nem szólt semmit, de még jobban lehorgasztotta az orrát.

- Rosszkedvű vagy, kis Jónásom - szólt Lilith. - Meg foglak vigasztalni.

IV.

A csillár ezer mécsese repkedő tűzcsíkokat szórt a kristály-kancsókra s a karcsu bronzoszlopok árnyékából bronz színű törpék lépkedtek elő, arany tálakkal a vállukon. A nagy ebédlő négy sarkában, ezüsből faragott póznákon, drága fűszerszámok égtek.

Egy idő óta szótlanul ültek selyem-párnáikon, Lilith elnyujtózva, Jónás térdére könyökölve. Lilith behunyta a szemét és nemrég történetekre gondolt; Jónás egy törpét nézett, a ki majd megszakadt a halak és vadak súlya alatt.

A kis cselédek lerakták a roppant nemes érczet; Lilith felocsúdott.

- Egyél és igyál velem - szólt a prófétához.

Jónás evett és ivott.

- Melyik borból iszol? - kérdezte Lilith. - Ez, ebben a zöld üvegben, fehér bor; nézd, mint a folyó smaragd. Jó bor, elosztatja a szomorúságodat. Emez a másik, itt az arany serlegben, barnapiros, mint szűz leányok vére. Igyál belőle, s tüzet érzesz folyni az ereidben. Végre az ott, a koponyából készült billikomban, szénfekete bor; ettől mindent elfelejt az ember. Tudod mit? Igyál mind a háromból.

Jónás ivott mind a háromból. De győzte a bort s nem lett tőle vidám.

- Ugy vagy nálam, mint idegennél - szólt Lilith. - Nesze, fogd ezt a kis korbácsot, s parancsolj vele a cselédeimnek. Szép korbács, jó korbács; akasztott ember bőréből való.

Jónás megcserdítette a kis korbácsot, és lón őrült szaladgálás. Az egész házból ész nélkül futottak elő a szolgáló asszonyok, cselédek, törpék és bolondok. Hosszu sorban járultak új parancsolójuk elé, s letérdeltek előtte, várván rendelkezését. Lilith nevetett.

- Milyen furcsák! - szólt Jónás, de nem vidámodott fel.

Aztán elküldte őket. Visongva szaladtak el, mint vályuhoz a malaczkok; de Lilith visszahívta a legkisebbik törpét.

- Jöjjenek a zenészek - ugymond.

A törpe ponttá görnyedve gurult el.

És jöttek a zenészek. Elül a csimpolyások, leghátul, a kik a harsonát fútták. Voltak köztük öregek és fiatalok, nők és gyermekek. Vígat fujtak; s a vig danára Lilith bolondjai bukfenczeket hánytak. De Jónás nem nevetett rajtuk.

- Igyál - szólt Lilith, s Jónás ivott, mint a gődény.

Aztán tizenhárom tánczosnő jött fátyolruhában, s megkerülvén a zenészeket, a kik az oszlopok közt állottak, ellejtették a napfény szerelmeskedését a rózsabokorral. Jónás ásitott.

- Hagyjátok abba - szólt Lilith - tánczotok unalmas. Hozzátok elő Veresbegyet.

Alig hogy kimondta a parancsot, Veresbegy megjelent. Két bolond hozta kézen fogva; a harmadik bolond hozta utánuk a hárfát.

Veresbegy nagyon szép kis lány volt. Selymes fekete haja volt és ábrándos, vizes kék szeme, melynek tekintete soha sem változott.

- Nem lát - magyarázta Lilith. - Vakon született.

A zenészek elhallgattak. Veresbegy megigazgatta vézna kis testén a bohóc szoknyát, melynek az eleje piros volt, a hátulja barna, s megpendítette a hárfát.

- Most olyat fogsz hallani, amelyet soha - szólt Lilith. - Veresbegy a legszebben hárfázik, a legszebben énekel, s a legszebben tánczol a világon. Veresbegy nagyon drága jószág. Két leggyönyörűbb agaramat adtam oda érte.

Veresbegy mosolygott, úgy, a hogy a csecsemők szoktak mosolyogni, a mikor megsejtik, hogy tejet kapnak; s tovább pengette a zenélő szerszámot. A hárfa eleinte mélán szólt, de aztán vidámabban zengett, s mikor a hangok, egy-kettő, vigan pattogtak ki a húrokból, megzendült a Veresbegy dala is.

Jónás elámult. Ilyennek álmodta ő a kherubok hangját, de ez a kherub egy szennyes utcai dalt énekelt, a melyet a lebujsokban szoktak énekelni mámoros hajósok czéda leányokkal. Mintha gyíkok és varangyok ugráltak volna ki tejeles kis gyermeki ajkán.

S a ronda dal őrzőgő tánczba fűlt. A zenészek újra megszólaltak s Veresbegy egy éles rikoltással megkapta száz szoknyája legfelsőbbikét, aztán mintha a rossz betegség bujt volna belé, eszeveszetten kezdte járni a bolondját. Lábacska minduntalan az eget szántotta, s mikor a zene a legjobban rivalgott, meghajlott derékig, mint a ki arra készül, hogy széles jókedvében kirugja maga alól a világot.

Lilith poharával koczogott a zenéhez. Jónásnak kalapálni kezdett a szive. Ugy rémlett neki, mintha ebben a szörnyű vak leányban Ninivét látná maga előtt, a mely fejét vesztve tombol, s nem látja, hogy az Ur él és parancsol.

Fölkelt, letépte fejről a rózsakoszorút és így szólt:

- Eressz el, megyek hirdetni a vezeklést.

Lilith is fölállott. Intett s Veresbegyet elvezették. A többiek ijedten kotródtak el, mint vadak a vihar elől. Csak ketten maradtak a teremben.

- Mondtam, szerelmem - szólt Lilith - hogy meg foglak vigasztalni. Állok szavamnak. Gyere, elosztatom minden bánatodat, minden bajodat. Látni fogod, a mit férfi-ember nem látott soha. Megmutatom neked a hajamat. Kövess.

* * *

A teremnek, melybe mint félénk szerelmesek lopóztak be, tükörből voltak a falai. Jónásnak káprázott a szeme. Megdörzsölte: hátha álmodik?!

Lilith megállott a terem közepén s intett Jónásnak, hogy maradjon a küszöbnél. A próféta nem gondolt többé semmire. Sokat ivott a szénfekete borból.

Lilithnek tizenkét gyémánt-tűvel volt felkötve a haja, tizenkét gyémánt-tűvel, arany foglalatban. De a gyémánt fénytelennek, s az arany sárgának, hitványnak tünt fel a Lilith hajához képest. Lilith szőke volt.

Fölemelte a karjait s ledobta az első tűt a márványkövezetre. Aztán a másodikat, meg a harmadikat. Egy hajfonat lebomlott, s a tükörfalak szokatlan, ismeretlen, csodás fénytől csillantak meg. A próféta szive vadul kezdett ugrálni s Lilith egyre dobálta a silány gyémánttűket. Végre eldobta az utolsó tűt is. Egy széles fénysáv verődött végig a szobán, s Lilithet elborította a mesés székeség.

A tükörfalak ragyogtak örömben. A próféta szeme szikrázott. A mit látott, azt nem jó halandónak látnia: egy erdőt látott napsugárból.

Leborult a földre, s azt rebegte:

- Imádlak.

Akkor éjjel Jónás egyszer se hunyta le a szempilláit. Mikor odakünn derengeni kezdett, egy dalt dörögött Lilithnek, melyet a tengeren hajóslegényektől tanult.

V.

Háromszor kelt fel a nap és háromszor nyugodott le. Ezalatt a Jónás szeme nem tudott betelni a megbabonázó, bűvös látománnyal. A negyedik reggelen azonban így szólt Lilithhez:

- Boraid tüzesek és gyöngyvirágaid illata elkábitó. De a lángcseppek után keserű íz marad a szájamban s illatszereid émyitenek. A földi gyökér jobb ízű s a barlang illata üdébb. Palotád rettentő. Gyere velem a remeteségbe; jobb ott. Hagyd itt függő kertedet, drágaságaidat s utálatos bolondjaid hadát. Kövess engem s közelebb vezetlek az Urhoz. Elmegyünk a mocsoktalan forrásokhoz, a hova emberi láb még nem hatolt el, s utközben hirdetni fogjuk: a megtérést vagy Ninive pusztulását.

Lilith nevetett.

- Furcsa emberke vagy te, Jónás. Egy kerékkel kevesebb van a te fejedben, mint más emberében; vagy meglehet egygyel több, nem tudom. De lásd, az, a kit te az Urnak hívsz, azt akarta, hogy éljünk; s az élet csak így szép, a hogy' én élek. Porfir-fürdővel, kábitó borokkal, rózsaszekérrel, illatokkal és sok, sok bolonddal. De hidd el, te vagy az én legkedvesebb bolondom, és te is szereted a te kis bolondodat, ugy-e? Csókolj meg s ne beszéljünk erről többet.

Jónás nem is beszélt a dologról többet, de a hányzor egyedül maradt, mindig úgy bandukolt fel s alá, mintha az orra vére folynék. Koronkint felnézett a faltető festett és faragott lányaira. Azt nézte: vajjon nincs-e odafenn valaki, a ki megcserditene egy kis korbácsot, a mely akasztott emberek bőréből van fonva?!...

Egy este Lilith aggódva szólt hozzá:

- Jónás, te nem eszel, nem iszol. Mi bajod van, Jónás?

Jónás felkelt párnáiról, eldobálta gyűrűit, mintha félne tőlük, és így felelt:

- Add vissza rongyaimat, megyek hirdetni a vezeklést. Az Ur parancsol.

Lilith álmélkodva nézett rá, aztán szomoruan szólt:

- Bolond vagy te, Jónás!

Egy kicsit habozott, hogy visszatartsa-e? De aztán odasündörgőzött hozzá, körüldorombolta, s a tündöklő szókeséggel még egyszer eltakarta a próféta szemét.

Jónás maradt és lerészegedett. Lilith azt hitte, hogy diadalmaskodott a láthatatlan ellenséggel szemben.

Hanem reggel, mikor fölébredt, Jónást nem találta többé maga mellett. Felugrott s mezitláb szaladt ki a kamarába, hol az eszelős rongyait tartotta. Egy halom gyűrű, karperecz, saruk, meg egy drága ruha hevert a földön; a rongyoknak lába kelt.

A próféta megszökött.

* * *

Az urfiak igen megörültek a dolog illetően furdulatának. Mikimóki sietett megbocsátani s Abiron mosolygott, mint a ki már régen tudta, mi fog következni.

- Elhagyott a szeretőd, Lilith! - gúnyolódott Dáthán.

Lilith vállat vont és nevetett. Később pedig, vacsora közben, elénekelte nekik a ninivei csapszékek dalát, mely a bolondot csúfolta:

Jónás, a czethalban csücsülve,
Igy szólt: Ej huj, jobb volna kinn...

VI.

-53-

A tudós Abiron egy éjszaka nem tudott aludni. Rosszat álmodott s arra riadt fel, hogy a szive lázas sietséggel kopogtat a mellén, mintha ki akarna menekülni onnan belülről.

Fölkelt és szédelegve az ablakhoz támolygott. Alig bírta kinyitni, de végre sikerült a dolog. Aztán kinézett a világba.

Fekete éjszaka volt. A vak, homályos égen sötét fellegek ültek s Abiron valami kénkő-szagot érzett a levegőben. A dombok felől egyik szélroham a másik után üvöltött be a városba, s közben, a messzeségből, tompa moraj és zúgás hallatszott.

Abiron meglomhult szempillával bámult ki a sötétbe. A lélekzete elfult, a toroka kiszáradt, egész teste szorongott. Egyszerre roppant dördülés hangzott fel a hegyek közül, melyre sűrű egymásutánban három-négy szörnyű csattanás ekhózott. Aztán mintha egy megbószült, óriási vadállat bömbölt volna végig a világon.

Abiron becsukta az ablakot s visszabujt az ágyába. Fejére huzta a paplanát, hogy ne halljon semmit; de nem tudta megállani, megint felült, s lélekzetét visszafojtva, fület. Az utczákon őrült lótás-futás. Vajjon miért szaladgálnak? A moraj hol gyengült, hol erősbödött; aztán baljóslatu, komor csend.

Kezdett nyugodtabb lenni. Ekkor azonban egy második, még erősebb dördülés hallatszott, mely megreszketettette a ház falait, s ez a dördülés kidobta Abiront az ágyból.

Rémülten tápázkodott fel; a padló imbolygott a lába alatt. Odakinn, az ablakai alatt, zavart összevissza futkorászás, segítség-kiáltások, jajveszéklés. S mintha a bömbölő vadállat már a szomszéd-utczában járt volna.

-54-

Feje nélkül rohant a lépcső felé, midőn egy új dördülés ismét a földhöz teritette. A sivitózás közelebről hallatszott:

- A földrengés!... Meneküljünk!...

Megdermedve hallgatta, hogy' nyihognak, nyeritenek a lovak istállóikba zárva, aztán egy utolsó erőfeszítéssel, négykézláb kapaszkodott le a lépcsőn. Mikor kibukott az utczára, vadul rohanó emberáradatba ütközött, mely magával söpörte. S fülébe süvitett a vészkiáltás:

- Jön a víz-ár!

Már hallani lehetett a megbószült elem borzasztó harsogását. A tömeg vadul taposta az előtte menekülőket s Abiron alig bírta magát a lábán tartani. Leomlott és düledező házak közt taszitották, lökdösték előre, s az üvöltözés, jajveszéklés egyre erősebb lett körülötte. A lehullott faltömegek alatt haldoklók nyöszörögtek, s egy asszonyt, a ki férje holtteste mellett jajongott, eltiportak. Odább, kőhalmok közé zárva, kis gyermek siránkozott.

Senki se hallgatott rá. Abiront előre rugták. A betegek házának ablakaiból a benn felejtett nyomorultak kétségbeesve könyörögtek le az utczára, hogy szabadítsák ki őket. Nem kaptak más feleletet, csak azt, hogy:

- Jön a víz-ár! Jön a víz-ár!

Majd egy őrült rivalgás. A hullám-tömeg, mely megkerülte a várost, szemben támadt rá a menekülők seregére s a legelül rohanók félig őrülten fordultak vissza, nekik esve a mögöttük küzdőknek. »Vissza! Jobbra!« – hangzott a rémület ordítása. A menekülők fojtogatták egymást.

Végre még egy rettentő dördülés, a legerősebb valamennyi közül, s a szomszéd kőfalak is megingottak. Abiron hanyatt vágódott; egy téglatömeg zuhant a lábára. Félre ugrott előle, s egy másik kőroncs majdnem agyonzúzta. A feje érintetlen maradt, de a karjai ott maradtak a téglá alatt.

Elkábult. Még hallotta a bődületet, s látta, hogy az ég vörös fénybe borul, aztán elvesztette az eszméletét.

* * *

A hol előbb Ninive pompázott, ott nem volt egyéb, csak egy nagy temető. A paloták helyén kőromok és víz-ár; a függőkertek s thuja-liget helyén füstölő fák és büzhödő pocsolya. Szerte, szanaszét és mindenütt: emberek és állatok hullái.

Betelt a jövendölés. Az Ur haragja elsöpörte a mi ismerőseinket. A kis öreg Reczepiczét úgy elmosta a víz ár, mint egy kis szemetet; Mikimóki rémületében eltört, és senki se ragasztotta össze. Dáthánt kardostul eltemette egy sziklatömeg.

A tudós Abiron, sántán és bénán, egyedül vánszorgott ki élve a roppant pusztulásból. Nehéz sora volt a tudós Abironnak. Kéz és láb nélkül nem sokat ér az élet, különösen, ha az ember nem lát maga körül egyetlen élő lelket se, a ki megittassa s kenyeret adjon neki.

Három napi vergődés után felvonszolta magát egy magaslatra, s végre talált egy embert, a ki élt.

Az ember egy sziklán ült és zokogott.

Abiron megismerte, s láttára elfogta a düh. Elfelejtette éhségét és szomjuságát, nem érzett egyebet, csak kimondhatatlan haragot. Elfelejtette minden nyomoruságát, csak az volt az eszében, hogy ez az ember az, a ki megjósolta Ninive pusztulását, s hogy ez az ember most itt, előtte, jajgat.

- Te átkozott kuvik! – kiáltott fel – te szörnyü halálmadár, hát te élsz?! Te, a ki ezt a kárhozatot hoztad városunkra, élsz és pityeregsz?! De hisz tánczolnod kellene s vigadnod, hogy ennyi szerencséd volt, s hogy alávaló jóslatod ilyen szépen betelt! De hát miért pityeregsz, átkozott sirásó, miért sírsz, halál fattya, mondd?!

- Azért sírok – szólt Jónás, – mert olyan nagyon szőke volt.

AZ ISPILÁNTI LÁNYOK.

I.

A kis pásztor a fűben feküdt és nádsípját fujta. Egyszerre észrevette, hogy' messziről, a Fellegvár felől, három kis pillangó száll le a rétre. Egy vörös, egy sárga és egy fehér. A hogy közelebb értek hozzá, látta, hogy nem pillangók azok, hanem három kicsi grófkisasszony.

A kis pásztor leeresztette a nádsipót s eltátotta a száját. Nem mert lélekzeni a fűben; csak nézte őket.

A kicsi grófkisasszonyok vigan ugrándoztak a harmatos gyepen. A legnagyobb, a vörös ruhás, megfogta a szoknyácskája szélét s danolászva tánczolt. A középső, a kin sárga ruha volt, virágokért szaladgált s szőke hajába egy csunya pipacsot dugott. A legkisebbik, a fehér ruhás, úgy futkosott körülöttük, mint egy édes kicsi nyul.

A kis pásztor csak nézett. Nádsípját elfelejtette, és félt.

Egyszerre a pillangók fölkerekedtek és odább szállottak. A fűben rejtőzködő két szem követte őket. Egy darabig messziről, nagyon messziről, valami vékony, czérnahangu danolászás hallatszott, aztán eltűnt a három piczi pont.

A kis pásztornak úgy tetszett, hogy hirtelen beesteledett. Nem vette elő a nádsipót, hanem a Fellegvárt nézte, melyet lassankint eltakart az alkony és a köd.

Aztán felszedelőzködött, nagy lassan megindult hazafelé, és sokáig elgondolkozott.

Olyan sokáig gondolkozott, hogy e közben a grófkisasszonyok felnőttek. Egyik a másik után.

II.

A grófkisasszonyokat úgy hívták, hogy: Langli, Flór, Eliant. Fenn laktak a Fellegvárban, ott is az ó-toronyban, annak is a legfelső emeletén.

Lentebb az apjuk lakott, a ki valóságos gróf volt. Tetőtől talpig gróf; a feje búbjától a lábujja

bütykéig. Ez a gróf igen sok névvel ékeskedett. Mikor reggel fölkel, mindig az volt az első dolga, hogy elmondta magában valamennyi nevét. Ilyenformán:

- Én Fellegvári Hókusz-Pókusz Árgyil gróf vagyok, Henczida és Bonczida örökös ura, Lárifári báró, Ispilánt hercege...

Délig tartott, a mig egészen elmondta.

Mikor öregedni kezdett, belátta, hogy ez a foglalkozás igen-igen fárasztó. Attól fogva egy csatlós fiúnak kellett helyette elmondania, reggeltől délig, a litániát. De a csatlós fiu nem bírta sokáig az állapotot, s egy szép nap megszökött.

... Langli, egy reggel, a mint ablakából letekintett a rétre, álmélkodva látta, hogy tündérek táncolnak a gyepon, összefogóva. A nap tüzebben sütött, mint azelőtt; a bokrok zöldje melegebb volt, s a virágok szinte kicsattantak a sötét pirosságtól.

Ugyanaznap a gróf magához hívatta Langlit és így szólt hozzá:

- Langli, fiam, immáron tizenhat esztendőös vagy. E nagy napon egy komoly szóm van hozzád. Langli, fiam, soha se felejtsd el, hogy én Fellegvári Hókusz-Pókusz Árgyil gróf vagyok, Henczida és Bonczida örökös ura, Lárifári báró, Ispilánt hercege, s hogy te a leányom vagy!

- Igen, apám - szólt Langli.

- Kincstáram üres, - folytatta a gróf - a jobbágyok oly renyhék s a természet oly mostoha!... Hozományt vajmi keveset adhatok veled. De rangodat ne felejtsd, Langli, s jusson eszedbe mindig, hogy királyfi jön érted, nyolczlovas hintón, száz főből álló kísérettel, arannyal himzett s drágakövekkel kirakott ruhában. Langli, fiam, menj fel az ó-toronyba, s nézd meg, nem jön-e a királyfi?

- Igen, apám - szólt Langli.

Felment az ó-toronyba, annak is a legfelső emeletére, a melynek széles kiugrójáról el lehetett látni messze, igen messze. De csak a tündéreket látta, a kik odalenn táncoltak, a gyepon, összefogóva. A királyfi nem jött.

III.

Jött azonban az Ifju Szerelem. Az Ifju Szerelem lovag-ruhát viselt s prüszkölő fekete paripán érkezett.

- Szeretlek, szép kis Langli - szólt, s a hogy' selymes, felkunkorodott bajsát megpödörte, Langli, vörös ruhájában, összerázkodott.

De eszébe jutott apja intése s így felelt a lovnak:

- Az én apám Ispilánt hercege s én az apám leánya vagyok. Értem királyfi jön, nyolczlovas hintón, száz főnyi kísérettel, arannyal himzett, s drágakövekkel kirakott ruhában.

A lovag köszönt, felült lovára s belevágta sarkantyuját paripája testébe. Aztán elvágatott. Mikor már messzi volt, visszafordult és búcsút intett. Majd tovaszáguldott és szem nem látta többé.

A tündérek is eltűntek a gyepről.

Ezenközben a gróf nagyon elbúsult a jobbágyok renyhességén s jónak látta megtérni őseihez. Egy utolsót sóhajtott:

- Én Fellegvári Hókusz-Pókusz Árgyil gróf vagyok, Henczida és Bonczida örökös ura, Lárifári báró, Ispilánt hercege - s kiadta nemes lelkét.

Langli igen megsiratta őt s mikor könnyei kiapadtak, így szólt testvéreihez:

- Flór, Eliant, menjetek ki az erkélyre, s nézzétek meg, nem jön-e a királyfi?

Semmit se láttak, Flór és Eliant.

IV.

- Mily szép vagy, Flór, aransárga ruhádban! - szólt Langli egy gyönyörű őszi este. - Szőke hajadnak fosztott selymét mintha búbájós törpék fésülték volna meg, s a nefelejts nem oly szelid, nem oly kék, mint két édes szemed! Most már értem, mért nem jött a királyfi. A királyfi terád vár!

De Flór nem felelt. Flór a vadászra gondolt, a kivel nemrég az erdő tisztásán találkozott.

Langli, a ki, mióta apja meghalt, folyvást gyászruhát viselt, nap nap után kint ült az ó-torony erkélyén. A királyfit leste, a Flór királyfiját, a ki bizonyára utban volt már a Fellegvár felé.

- Porfelhőt látok - szólt néha. - Alighanem a királyfi jön.

De Flór sirva fakadt, s egy késő éjszakán megvallotta Langlinak a vadászt.

Langli megrémült.

- Nem, kis Flórom - szólt könyörgő hangon - te ezt nem teheted velünk. Nem felejtheted el ős atyánk utolsó kívánságát, nem alázhatod meg az én gyászruhámat, büszkeségem és lemondásom sötét öltönyét. A királyfi már nem késhetik soká. Csak még egy kicsinyég várj, édes szerelmem.

Flór sirt és még sokáig gondolt a vadászra.

V.

Rohant az idő, illantak az évek. Langlinak, a ki folyvást az erkélyen ült gyászruhájában, a hosszú várakozásban megdermedt a lába, s Flór homályosra sirta a szemét. Eliant egyedül járt le a rétre virágot szedni.

Eliant karcsú volt, mint a szarvas-ünő, s oly szeliden, annyi bizalommal nézett a világba, mint egy őzike, mely most lépett ki először sziklaodvából, s nem ismerve semmi veszedelmet, nem fél semmitől.

De a hogy hirtelen a pásztorra bukkant, a ki egy levágott fa törzsére könyökölve nézte az égen uszkáló bárányfelhőket, maga sem tudta mért, mégis megrettent.

A kis pásztor megnőtt azóta s már nem félt a fehér-ruhás lánytól.

- Jó napot, kicsi grófkisasszony - szólt vidáman, mert örült, hogy újra látja a fehér pillangót - csak nem tőlem ijedtél meg?!

Eliant még soha se látott pásztort, de azért nekibátorodott és nem futott el.

- Megmutatom neked a legkisebb báránykám - folytatta a pásztor. - Fehér, mint a frissen esett hó, s ezüstös csengő van a nyakán.

Eliant örült a báránykának, s kérte a pásztort, szedjen neki virágot.

Azután mindenfélét beszélgettek. A pásztor azt mondta neki:

- Kedves emlékeim, édes reménységeim kis pillangója, oly régen vártalak!

S attól fogva Eliantnak folyvást ez a pár szó járt a fejében.

Nem is titkolta el Flór és Langli előtt:

- Beszéltem a pásztorral, s nekem adta a legszebb báránykáját.

Flór és Langli nagyon megijedtek.

- Többet nem szabad lemenned a rétre - szólt szigoruan Langli.

- Kis Eliantom, felejtsd el a pásztort - könyörgött Flór - én sem gondolok többé a vadászra.

De Eliantnak hiába beszéltek.

- Vissza akarok menni a pásztorhoz - szólt másnap, makacsul, mint a rossz kis lányok. - Látni akarom a báránykám. Báránykám fehér, mint a frissen esett hó, s ezüstös csengő van a nyakán.

Langli igen megharagudott, s nem engedte, hogy lemenjen a rétre. Flór pedig összetett kézzel kérte, hogy maradjon a toronyban, s így suttogott a fülébe:

- A királyfinak ma vagy holnap meg kell érkeznie. Mit szól, ha megtudja, hogy nem várod jegyben, gyűrűben, hanem naphosszat künn csatangolsz a réten?!

És a két szomorú leány körülfogta a kis fehér ruhást.

- Emlékezzél vissza apánkra, Ispilánt herczegére! Így szenteled meg végső akaratját?!

Eliant nem akart rájuk hallgatni, de nénjei folyvást a halotról beszéltek neki.

- Még jó, hogy nem érte meg ezt a szégyent! - szörnyüködött Langli.

- Megfordul a sirjában - tóditotta Flór.

De Eliant csak a pásztorra gondolt.

- Virágot szedett nekem, s hogy kedvemben járjon, felkúszott egy gyopárért a meredekre, a hol a madár se jár.

- S nem gondolsz apádra, a ki az életedet adta?

- Kedves emlékei, édes reménységei pillangójának mondott! - suttogta Eliant.

- El kell szakadnod tőle - ismételte Langli.

- Oly régen várt! - könyörgött Eliant.

S egy ideig nem hajtott semmi szóra. De mikor egyszer zivatar rázta meg az ó-torony ablakait, s a szélvihar sirámában Langli felismerte apjuk szavát, megtört az akaratja. A rétre feketeség borult; a pásztor messze volt.

- Legyen - szólt Eliant.

- Jó leány vagy - szólt Langli - s a királyfi le fogja hozni érted az ég csillagait.
- Azért mindig ő rá fogok gondolni - sugta Eliant Flórhoz.
- Egy darabig - felelt Flór. - Aztán elmúlik minden.

VI.

Eliant ajka szinte kicsattant a tüzes pirosságtól. A szeme égett, és házi dolgoktól formátlan, barnás kis keze remegett. Nem lelve egy pillanatnyi nyugtot, mint egy megszállott hánykolódott ágyában. És vére keringett, keringett szilajon.

A mult két kisértete ott ült az ágya mellett, mozdulatlanul.

Eliant szólt:

- Nézzétek meg, nem jön-e a királyfi?

Langli már nem igen tudott járni, és Flór csak keveset látott. A szürke kisértetek mégis összefogóztak s kimentek az ó-torony erkélyére.

De a királyfi nem jött.

VII.

Sok év haladt el. A lovag, a vadász és a pásztor, csontkezüket szépen összekulcsolva, feküdtek a földben s Fellegvár leányai még folyvást várták a királyfit.

Szellemekhez hasonlatos árnyék-alakjaik meg-megjelentek az ó-torony erkélyén. Szürke ruhájukat látva, a libapásztor lányok ijedten futottak vissza a faluba, s a kis csordás fiu egy terebélyes fa mellől álmélkodva nézte szüntelen bolyongásukat. Sóhajtásaik elhallatszottak a rétre, s a faluban keresztet vetve beszéltek, hogy husz év óta egyik sem evett s hogy a béna ismét jár, mint a hogy a hazajáró lelkek. De fergetegben kellett őket látni! Vad tánczot jártak a villám fényénél, s mikor a zivatar elvonult, üvöltésük betöltötte a tájt.

A Fellegvár pedig pusztult, egyre pusztult. Kövét belepte a moha; falai összeroskadoztak; ember, állat nem mert a közelébe menni. Utóljára már messziről is látszott, hogy csak pókhálóból vannak a falai. A hold keresztülsütött rajta.

VIII.

Egy este roppant köd szállt a rétre. Ez a köd betöltötte a kunyhók piczi kertjeit, nehézzé tette az alvók lélekzetét, s teljesen eltakarta a Fellegvárt.

Reggel, mikor a nap ismét letűzött a rétre, a pókhálóvár és a gróf-kisasszonyok eltűntek. Szétfoszlottak, mint a köd és az álom.

DOM GIL, A ZÖLD NADRÁGÚ.

(PORTUGÁL HISTÓRIA.)

I.

Mély gyászba borulva ült Dom Gil, a zöld nadrágú, a Szent-Bálint-vendéglő erkély-ajtájánál, mely a Tajora bámult.

Kócsagtollas birétomát lehúzta az orrára, és előkelő ujjai szomoruan turkáltak fürteiben, melyek egy idő óta fehér színben hivalkodtak. Szomoruan, mondom, mert az október hónap gyalázatos még Portugáliában is.

Odakünn, a Tajo piszkos habjai lomhán hömpölyögtek a nagy semmi felé. Az utczán fázós emberek nyargaltak adni és venni, rászedni felebarátjaikat, koldulni vagy páváskodni, s legkivált enni, hosszan, hosszan, örökkön enni, mint a sertések. Mindezek az emberek el valának merülve szennyes gondolataikba, s nem látták Dom Gilt és az ő zöld nadrágját.

Benn, a korcsmában, már alig volt ember. A pinczérlegények unták a létet, és ásitozva csörömpöltek tányéraikkal. Ezek se vették észre a Dom Gil zöld nadrágját. Megszokták már régén.

Dom Gil fázott, el volt keseredve, és nem találta helyét a világban. Öngyilkos gondolatok emésztették, és kétségbeesetten ismételtette:

- Meg fogok házasodni, meg fogok házasodni.

II.

A legsötétebb gondolatok a legcsábítóbbak. Az örvény mindig jobban vonz, mint a forrás. S Dom Gil, számos üveg xeresitől megittasodva, makacsul megmaradt fekete elhatározása mellett.

Csakhogyan volt egy kis bibéje a dolognak.

Dom Gil értett ezer dologhoz, tudott mindent, Dom Gil gyönyörű köztársaságokat irt, s zöld nadrágja a legszebb zöld nadrág volt egész Portugáliában. De mivel rendet tartott a tanulmányaiban, s a hívságok tanulmányozását kilenczvenedik évére tartotta fenn, Dom Gil nem igen tudott különbséget tenni szoknya és szoknya között.

- Tanácsot fogok kérni Dom Sanchotól.

Ez a Dom Sancho nevezetes ember volt. Egész nap a kávéházban ült és folyvást hunyorgatott. Nagyra becsülte a Dom Gil zöld nadrágját, s tele volt kiváló erényekkel.

- Ó, Dom Sancho - kérdezte tőle Dom Gil - ért-e ön a kicsinyes hívságokhoz?

- Fölötte - válaszolt Dom Sancho. - De semmit se tudok jobban, mint az asszonyra vonatkozó tanulmányokat. Tudom, mit mondanak róla az egyházatyák és a szent inkvizitorok, s képes vagyok értekezni róluk úgy a történelem, mint a bölcsészet és a néprajzi tudományok nézőpontjából. Nem titok előttem a hét asszonyi szépség, s könyv nélkül tudom a hetvenhét módot, a melyen megnyerhetni őket. Félelmetes tudós vagyok e tekintetben.

-67-

Dom Gil nagyra becsülte a Dom Sancho ítéletét, mert nem volt ismeretlen előtte, hogy Dom Sancho nagyra becsüli az ő zöld nadrágját. Azért illetéknéppen szólt Dom Sanchohoz:

- Asszonyt keresek.

A meglepő kívánság Dom Sanchot nem hozta zavarba:

- Menjünk a Szent-Izidor-kávéházba - szólott.

III.

A Szent-Izidor-kávéház fényesen ki volt világítva. Az apró kerek asztalok körül asszonyok és lányok ültek nagy füstfelhőben, mindannyian türelmesen, némelyek egy-egy nemes úr oldalán. A nagyobb társaságban ülő hölgyek többet ittak és többet beszélgettek; ellenben azok, a kiket nem környékeztek nemes urak vagy harczfiak, csöndesebbek és szomorúak voltak.

Alig hogy beléptek, Dom Gil figyelmét két hölgy keltette fel, a kik egy asztalnál ültek, de egy szót sem szóltak egymáshoz. Az egyik éltes delnő volt, s evett, a mennyire a fogai engedték; a másik fiatal leány. Ez nem evett, ellenben úgy nézett maga elé, mintha mindenben csodálkoznék: a sürgő-forgó pinczérányok, a pipázó harczfiakon, a faragványos oszlopokon, és a sárgaréz-amoretteken is, a melyek mézzel teli poharat tartottak eléje.

Dom Gil hirtelen elhatározással fölkel, ott hagyta Dom Sanchot a gránát-vize mellett, s a hölgyekhez sietett. Asztalukhoz érve, levette birétomát, mélyen meghajlott és tisztelettudóan így szólt:

- Én Dom Gil vagyok, a zöld nadrágú.

A hölgyek előbb összenéztek, aztán mindaketten felállottak. Az éltes delnő lenyelt egy nagy darab süteményt, és helylyel kínálta meg Dom Gilt. A fiatal leány így szólt:

-68-

- Nevem Melancholia.

- Nemde, kisasszony - kérdezte Dom Gil - ön édes testvére ama nagyhirű Dulcineának, a kiért spanyolországi rokonom, az elmés, nemes Don Quijote de la Mancha epedett?! Vonásai és szende arculata kétségtelenné teszik ezt előttem.

- Nem, uram - felelt a fiatal leány - én egyszerűen Melancholia vagyok.

- Ó, nemes Dom - vágott közbe az éltes delnő - ne ejtsék önt e szavak tévedésbe: Önnek van igazsága. Húgom maga sem ismeri úri rokonságát, mert gyermekkorában cigányok rabolták el szüleitől, kik azóta meghaltak. Legyen üdvözölve asztalunknál!

Dom Gil leült, és jó sokáig maradt a hölgyek asztalánál, mert igen jól találta magát. Elbeszélgettek különböző szép dolgokról: a május hónap bájáról, az érett kor előnyeiről, és még sok egyebekről. Tulajdonképp csak az éltes delnő beszélt. A fiatal leány hallgatott, s nagy fekete szeme csodálkozva tapadt a Dom Gil ős szakállára.

Mikor Dom Gil elhagyta a Szent-Izidor-kávéházat, jókedvű volt, és így szólt Dom Sanchohoz:

- Feleségül veszem e leányt.

- Vagy úgy?!... - álmétkodott Dom Sancho.

De többet nem szólt egy szót se, mert Dom Sancho filozóf volt.

IV.

A harangok zúgtak, a püspök latin szavakat mormogott, Melancholia csodálkozva nézte az oltár faragványait, s Dom Gil büszkén feszített zöld nadrágjában a templomi nép előtt. A frigy

Szegyenkezve kell megvallanunk, hogy Dom Sancho, valahol hátul, épp úgy vigyorgott, mint a többi szájtató. S mikor este, a kávéházban elmondta czimboráinak az egész történetet, hozzá tette, hogy a szegény Dom Gil, akármily kiváló férfit is az ő zöld nadrágjában, semmit se sejt az asszonyok hetvenhét gonoszságáról.

Az eseten sokat nevettek. A portugál tudvalevőleg a legvidámabb nép egész Európában, s mint az ének mondja:

Vigan dudál
A portugál;
Mindegy neki: jó, rossz hajó,
Május avagy deczember hó,
Vigan dudál
A portugál.

V.

Melancholia, mikor először szétnézett a világban, azon vette észre magát, hogy őt keresztül-kasul szerették urak és borbélylegények. A borbélylegények egy kicsit többször verték meg, az urak egy kicsit rosszabbul bántak vele: ennyi volt az egész különbség.

Dom Gil nem verte meg soha s Dom Gil nem bánt vele rosszul. Melancholia igen különösnek találta ezt az ősz szakállu embert.

És mikor az életes delnő egyszer néhány szót sugott a fülébe, úgy, hogy Dom Gil ne hallja: Melancholia életében először mondott valamit.

Azt mondta, hogy:

- Nem. Ő igen különös ember, és én engedelmes szolgálója leszek.

Az életes delnő nem tudott hova lenni bámulatában.

De igen okos asszony volt ám ez az életes delnő, s leküzdvén felindulását, így szólott magában:

- Bizzuk az időre a dolgot.

A mit az életes delnő az időtől várt, azt sokkal jogosabban várhatta volna a zöld nadrágtól. De még az életes delnő sem volt oly okos és számító, hogy figyelembe vette volna a Dom Gil zöld nadrágját.

Egy szép nap Dom Gil fölkerelkedett és így szólt Melancholiához:

- Elmegyek a hársfák és a tölgyek közé. A hársfák és a tölgyek szeretik nézni zöld nadrágomat.

Melancholia egyedül maradt és csudálkozva nézett körül a szobájában.

VI.

Nem tudnám egész bizonyosan megmondani, hogy a hársfák és a tölgyek csakugyan annyira lelkesedtek-e a Dom Gil zöld nadrágja iránt, mint Dom Gil képzelte, de annyit mondhatok, hogy ez a zöld nadrág igen különös nadrág volt.

Mert bűvös nadrág volt ám ez a zöld nadrág, úgy tessék elgondolni. Kelméjét nagy szakállu törpék szótték smaragd kövek fénysugaraiból, és tündérek voltak a szabói. Nem is a Dom Gil számára csinálták; csak úgy jutott hozzá rejtelmes véletlenből. Minden emberöltőben készítenek ilyet a láthatatlan munkások, s a zöld nadrág azé, a ki nem keresi, hanem csak úgy, véletlenül akad rá.

Dom Gil nem kereste; úgy bukkant rá, a mint egy holdvilágos este az erdőn barangolt. »Lám, milyen szép zöld nadrág! - szólt magában. - A szövete szint játszik, és czimernek aloe-virág van hímezve rajta.«

Dom Gil szegény volt, mint a templom egere, és öltözete rongyokból állott. Felhúzta a szép zöld nadrágot, és végig páváskodott vele az ezüst párás tisztáson.

Mikor a cserjéhez ért, már világosan hallotta, a mint egy csóka azt mondta egy varjúnak:

- Ime, a dicső Dom Gil, a ki nagy dolgokra van hivatva!

- Az ám, szegény Dom Gil! - sajnálkozott a varjú.

A ki a zöld nadrágot felhúzta, tisztán értette a madarak beszédét.

De nemcsak a madarak nyelvén tudott, hanem értette azt is, a mit a reszkető nyárfalevelek zizegnek egymásnak, s nem maradt titok előtte, mit zúg az erdő sejtelmes éjszakákon, miért morognak a hegyek, mit karatynak a kis vizek, és mért, kire haragszik a tenger. A ki a zöld nadrágot felhúzta, az úgy olvasott az égboltozatból, mint más a nyitott könyvből; a csillagok járásából ki tudta betűzni a jövőendő titkait, az abrakadabra abéczévé vált előtte, s ha azt akarta

megtudni, hogy akárhol mi történt, csak dobbantania kellett, hogy a mult összes szolgáló szellemei ijedten jelenjenek meg parancsszavára. A ki a zöld nadrágot felhúzta, megértette, miért sietnek a kis folyók a tengerbe, miért les a menyét a szárnyasokra, és tudta, hogy mit akarnak a szegény kis földi férgek. Mondom, bűvös nadrág volt ez a szép zöld nadrág.

De - reszketek a tündérektől, ha ajándékot hoznak is! - a zöld nadrágnak volt egy szörnyű átka. A ki felhúzta, azt menten elfogta egy égető szomjuság: az a vágyakozás, hogy emberek és madarak, erdő és tenger, plánták és földi férgek, mind, mind azt susogják körülötte folyton, örökké:

- Ó, milyen szép zöld nadrág! Ó, milyen szép zöld nadrág!

-72-

VII.

- A hársfák és a tölgyek szeretik nézni zöld nadrágomat - így vigasztalta magát Dom Gil, a hányszor az utcagyerekek megcsúfolták és köveket dobáltak utána. És egyre többet járt a hársfák és a tölgyek közé, a melyeknek csak ő értette a nyelvét.

Melancholia ezalatt egyedül ült otthon és pergette a rokkáját. Melancholia nem értett semmit; csak nézett ki az ablakon nagy, fekete szemével, de nem látott odakünn egyebet érthetetlen tarkaságnál. Melancholia sehogy se tudta felfogni, mire ez az egész, különös világ.

VIII.

Dom Gilnek a házikója künn állott a város végén, közel az erdőhöz. A házikó előtt egy kis kék pántlika folydogált, melyet Dom Gil úgy hitt, hogy: a folyó.

Egyszer, a mint Melancholia egyedül üldögélt ablakánál, rokkáját pergetve, egy vándor tartott a kis kék viz felé, láthatóan azért, hogy szomjuságát oltsa. Vidám vándor volt; kakastollas kalapját félreacsapta a fején s harsányan füttyörészett.

A mint meglátta Melancoliót az ablaknál, hirtelen mást gondolt. Oda ment az ablakhoz s bekiáltott hozzá:

- Ereszsz be, szép virágszál.

- Nem - felelt Melancholia - ő igen különös ember, s én engedelmes szolgálója leszek.

De az ajtó nyitva volt, és a vándor bement.

- Csak egy csókot kérek - szólott a küszöbről. - De ha kettőt adsz, azt se bánom.

- Nem lehet - szólt Melancholia. - Ő igen különös ember, s én megígértem, hogy engedelmes szolgálója leszek.

-73-

- Ne tréfálg, lelkem - suttogott a vándor. - Szép asszonynak nem a rokkánál a helye.

- Ó - zokogott Melancholia - mily borzasztó, hogy meg kellett csálnom ezt az igen különös és igen derék embert!...

- Isten jó nap, szolgálóm - készülődött a vándor. - Még hosszú utam van, s mindjárt beesteledik.

- De hát kicsoda vagy? És hová méssz? Nem jössz vissza többet?

- A nevem: Soha Másnap - válaszolt a vándor.

Félreacsapta a kalapját és füttyölve ment tovább. Melancholia csudálkozva nézett utána.

IX.

Ettől fogva Melancholia összetett kézzel ült rokkája mellett és csak nézett ki az ablakon. A munka nem haladt előre, de Melancholia nem bánta.

És sorra előjöttek a Szent-Izidor-kávéházi ismerősök, mondván:

- Az eszelős nincs itthon, Melancholia. Mért nem eresztesz be?

Melancholia vállat vont, és az ismerős bement.

Ezek legalább selyemkendőkről, csipkés ruhákról és fülbevalókról beszéltek neki. Dom Giltől pedig már soha se hallott egyebet, csak azt, hogy:

- Megyek a hársfák és a tölgyek közé.

A szomszédok eleinte csak nagyokat nevettek, s »helyes«-t bólingattak, mert Dom Gil nem ivott velök. Később azonban nagyon megharagudtak, látván, hogy Dom Gil nem jött rá a dologra.

Egy szomszéd érte ment a hársfák közé és így szólt hozzá:

- Nemes Dom, kövessen engem, hogy ha látni akar valamit.

És mondott még egyet-mást, nem tudom mit.

- Az nem igaz - szólt Dom Gil. - Ő édes testvére Dulcineának, kiért spanyolországi rokonom

-74-

epedett.

De igaz volt.

- Meggyaláztad zöld nadrágomat! - kiáltott fel Dom Gil, s kiűzte házából Melancoliát. Aztán sirva fakadt, s elment a hársfák és a tölgyek közé, elpanaszolni nekik bánatát.

X.

Egy este kopogtattak a Dom Gil ajtaján. Ismeretlen ember nyitott be, a ki így szólt hozzá:

- Uram, egykori feleséged nagy nyomoruságban fekszik a Szent-Balázs-ispotályban. A sebek elemésztették arcját, és a lehellete türehetetlen. Koldusabb a koldusnál, és ha te is elhagyod, mint elhagyta mindenki, a közös élelmen fog tengődni, s a közös sirba fogják eltemetni.

Dom Gil fehér lett mint a fal, és azt mondta, hogy:

- Megyek.

Mikor az ispotályhoz értek, az ismeretlen így szólt:

- Nem fogsz ráismerni, uram. Nagyon megváltozott. Nincs meg belőle semmi, csak a nagy fekete szeme.

Dom Gil fölemelte a fejét.

- Tévedésben vagy, uram - szólt kevélyen. - Azon a napon, melyen megtaláltam zöld nadrágomat, szent fogadást tettem, hogy mindenha gyámola leszek a szegényeknek, az elhagyatottaknak, a betegeknek. Ezért jöttem el. És ne hidd, mintha lány érzelmek űztek volna e küszöbhez. Ahhoz, a kinek ilyen zöld nadrágja van, nem fér efféle gyengeség.

És megigazította fején birétomat.

-75-

XI.

Melancia hosszú ideig sinlődött. Ez idő alatt Dom Gil hűségesen megtartotta szent fogadását, melylyel zöld nadrágjának tartozott, s egész nap ott ült a szerencsétlen mellett. Lágyan szólt hozzá, mint gyerekhez szokás, s igyekezett kitalálni titkos óhajlásait. Beszélt neki a plánták díszruhájáról, a csillagok kalandos utjáról, s a pacsirta szerelméről. Melancia csak nézte, s hallgatott.

- Mire gondolsz, Melancia?

- Ó, Dom Gil, azon gondolkozom, hogy milyen különös és milyen derék ember ön!

XII.

Egy napon végre a kaszás ember megjelent a szegény nyomorult ágyánál. Leült a lábánál, mintha otthon lett volna, s egy kicsit várakozott. Melancia csodálkozva nézett rá.

Dom Gil ráborult az ágyra, s csöndesen sirdogált. Bizonyára megfedkezett arról, a mit az ismeretlennek mondott vala.

- Ó, Dom Gil - szólt Melancia - adja ide a kezét, hadd csókoljam meg!

Egész életében soha se szólt máskor, csak ha kérdezték. Most beszélt magától legelőször.

Dom Gil nem mocczant. A sovány, nedves kéz bátoritanul tapogatózott maga körül, mintha valamit keresett volna.

- Köszönöm, Dom Gil, hogy ilyen irgalmas volt hozzám, hogy ápolt s nem hagyott el nyomoruságomban. Én nyomorultul megcsaltam önt s ön nagylelkű volt irántam. Köszönöm, Dom Gil. És még jobban köszönöm, hogy egykor, akkor nyájas volt hozzám. Köszönöm, Dom Gil.

-76-

Dom Gil megfogta az erőtlén kezét és elborította csókjaival.

- Ön mindig különös ember volt, Dom Gil - folytatta Melancia - de most már tudom, hogy milyen fő-fő magas ember. Lám, milyen szép aranyláncz van a nyakán, aranyláncz és aranykereszt, gyémántokkal köröskörül... Ó, hogy elvakítanak ezek a gyémántok!... Fáj látnom, Dom Gil, fáj látnom...

Látomásai voltak szegénynek. Dom Gil zokogni kezdett.

A kaszás ember lassan fölemelkedett és csontos ujjait rátette a haldokló homlokára. Melancia szeme csöndesen lecsukódott.

* * *

Harmadnap Dom Gil eltemettette Melancoliát, aztán kiment a hársfák és a tölgyek közé, hogy kisírja előttük bánatát. Az erdő értelmetlen dolgokat zúgott a fülébe, s Dom Gil így panaszkodott a nagy egyedülvalóságnak:

- *S ő sem látta meg zöld nadrágomat!*

I.

Hárman ültek az asztalnál: a púpos, Miss Lilian, a szeliditőnő, és Little John, a majom. Old Jack, a tudós kutya, a kuczkóban feküdt, s félig aludt, félig bölcselkedett.

- Huszonhét garas! - szólt a púpos - az embernek éhen kell halni. Micsoda vidék! Rekedtre kiabáltam magam: »Tessék besétálni! Tessék besétálni! Miss Lilian fenevadjaival! A kutya mint számoló-művész!« - és ime. Ha ez a kis betyár nem volna, fel kellene akasztanom magam. Nem eszel, Little John? Nem eszel, kis betyár?

A majom elégedetlenül morgott s Miss Lilian nem felelt.

- Minden bajnak Bob, ez a hitvány Bob az oka - folytatta a púpos. - Nem tud semmit és nagyon sokat eszik. A paraszt egyszer megnézi s aztán vége. Mit is nézne rajta másodszor? Egyet-egyet nyújtózkodni s naphosszat ásítani: ebből áll az egész tudománya. Egész nap alszik a bestia. Mi itt törjük magunkat; ez a kis betyár reggeltől estig vesződik, fut-fárad s mulattatja az uraságokat. Az meg döglök, zabál és melegszik. Többet eszik, mint mi mindnyájan együttvéve. És mennyi fűtő kell neki, Istenem, mennyi fűtő! Egy piszkos, vén bestiának!... Nem igaz, Little John?

-78-

Little John panaszosan dörmögött, s Miss Lilian végre megszólalt.

- Ön gyűlöli Bobot, s én értem ezt, mert ön nem tud felejteni, Mr. Reginald. Bob majdnem halálra ijesztette önt; belemarkolt a húsába, s ha véletlenül oda nem tévedek, ön ma Szent Pál jobbán ül, az igazak között. Ön akkor nagyon megijedt, Mr. Reginald, s tudom, hogy a betegsége ettől a naptól kezdődik...

A púpos közbevágtott.

- Ne is beszélj nekem arról a napról, mert felforr bennem a vér; jobb, ha hallgatsz erről, Zsuzsánna. Megtámadni engem, a gazdáját! A ki enni adok neki s kiadom az utolsó garasomat, hogy melegen legyen a nyomorult! Ne is beszéljünk erről, Zsuzsánna, mert nem tudom, mitévő leszek, ha erre gondolok. Mondok neked valamit s aztán ne beszélj nekem erről. Tudod-e, mit forgattam a fejemben, az után a nap után, a mikor ez a piszkos nyavalyássá tett? Azt, hogy levágom a farkát darabokban. Mert golyót röpiteni a fejébe, mi az? De levágni a farkát, kis darabokban, tövig, ezt már megérezte volna a semmirekellő!

Miss Lilian elnevette magát.

- Csakhogy ez nem ment volna olyan könnyen, mint Mr. Reginald gondolja. Bob öreg és szelid; a ketrecz, az idő és a hideg egészen megtörte az istenadtát. De nem szereti, ha tréfálnak vele, s fogorvosra még nem volt szüksége.

- Nem kérdeztem volna meg - szólt a púpos az értelem felsőbbbségével - tetszik-e neki ez a kis tréfa, vagy sem? Ó, engem nem lát többet a ketrecz közelében! De kieszeltem valamit, a min talán csudálkozni fogsz: olyan egyszerű a dolog. Kieszeltem: a ketrecz-guillotinet. Egy kis gépezetet, mely két éles, mozgatható bárdból áll. Az egyik bárd a ketrecz tetejéről bocsátkozik le, a másik a padozatból emelkedik ki, s alant egymásba futnak. A buta állat észre se vette volna, hogy átsétáltad az új ketreczbe, s aztán már a többi az én gondom...

-79-

- S ön azt hiszi, Mr. Reginald, hogy rá vehetett volna erre a gonoszságra? Fúj! Különben ez annyi lett volna, mint lemondani róla egészen. Mert szeretném látni azt a szeliditőt, a ki hajlandó volna belépni hozzá ez után a műtét után. És részletekben ölni meg, csakhogy kinlódjék: micsoda gondolat! Ha terhére van s lelövi, azt értem; szegénynek úgy se sokat ér már az élete. De így!... Ez igen csunya ötlet volt, Mr. Reginald; s nemcsak kegyetlen, hanem ostoba ötlet is. Mert végre is Bob kenyeret keres önnek.

- Azaz, hogy keresett - felelt a púpos. - Akkor még keresett. Ma már nem is keres, csak eszik. Főleszi mindenünket. Ennek a kis ficzkónak egy új vörös nadrágot akartam venni; arra se telik. Semmire se telik. Nem fázol, Little John? Gyere te gazember, ülj az ölembe. Szereted a sört, te zsvány? Ugy-e, hogy szereted? No hát igyál. Hehehe, te gazember, te gazember!...

S megveregette a majom szőrös arcát.

A hogy hozzáhajolt s itatta, hamarjában nem lehetett megkülönböztetni, melyik az ember s melyik a majom. Little John arcza értelmesebb volt, mint Mr. Reginald, s a majom nem látszott oly vadnak, mint az ember.

- Különben szerencséje - folytatta Mr. Reginald - hogy olyan szegény vagyok. A guillotine-ja sokba kerülne s nekem nincs pénzem.

-80-

- Ne is beszéljen nekem erről, Mr. Reginald, mert minden szava a szivemet hasogatja. Szegény Bob! Mi lesz vele, ha én nem leszek itt?! Pedig én elhagyom önt, Mr. Reginald.

- Mi az?... Mit mondasz, Zsuzsánna?

- Azt, hogy elhagyom önt, Mr. Reginald. Férfjhez megyek a borbélyhoz, a kit a multkor kitiltott a bódéból, mert szóba álltam vele. Éppen erről beszélgettünk akkor.

- Elment az eszed, Zsuzsánna? Ez lehetetlen! Ki főz nekünk akkor? Ki mos, vasal ránk? S ki bánik a vadakkal?

- Szolgáló akad elég, s Bobhoz megfogadja Goliath-ot, a régi szelidítőjét. Goliath már öregszik, lehet beszélni vele. Azt hiszem, kevesebbel is megelégszik, mint én.

- És mért akarsz elhagyni? Így egyszerre?

- Tudja, Mr. Reginald, én nagyon csöndes néember vagyok, s nem jár az eszem haszontalanságokon. De nekem is kell az ember, s ön nem ember, Mr. Reginald, ön úr.

- Ezt érdemeltem tőled? Ezért tartottalak, ezért fizettelek nyolcz esztendeig? Egy vagyont raktál félre a garasaimból s most itt hagysz?

De Miss Lilian-t már nem lehetett észretériteni. Karácsonykor letelik a szegődése s ezzel búcsút mond a művészi pályának. Mr. Reginald mondhat, a mit akar. Ő nem veszi vissza a szavát.

- Hallod ezt, Little John? Karácsonykor férjhez megy a borbélyhoz. Ember kell neki. Megint Zsuzsánna lesz Isten, ember előtt; fogadjak magamnak más Miss Liliant. Hallod ezt, Little John? Ugy-e, te nem tennél ilyet, Little John?

A majom keservesen nyöszörgött, s a púpos elérzékenyült.

-81-

Mondhatott akármit, Zsuzsánna hajthatatlan maradt. Kérésre, fenyegetésre ugyanazt felelte, konokul, egyhanguan:

- Karácsonykor megyek.

Ha egy engedelmességhez szokott asszony egyszer a fejébe vesz valamit, azt harapófogóval se feszited ki onnan.

Mr. Reginald szorultságában a kutyához fordult:

- Hallottál ilyet, Old Jack? Elhagyják a gazdát. Hát nem voltam én jó mindnyájatokhoz? Nem adtam nektek enni? Ütöttelek, vertelek? Igen, vertelek, de nem szivből, csak a tudomány érdekében.

Ezeket a szavakat, hogy: »a tudomány érdekében« Old Jack értette; szűkölt s ugatni kezdett.

Ennyi gyász láttára Zsuzsánna is megilletődött. Lehajtotta a fejét és így szólt a késő bánat hangján:

- Nem lehet másképpen. A borbély már a pénzt is elvitte magával.

A púposnak a torkán akadt a szó. Megértette, hogy a mi történt, jóvátehetetlen. Vagy úgy, a borbély már a pénzt is elvitte magával?! Akkor csakugyan haszontalan minden szóbeszéd.

- Jó - szólt végre, elfojtott dühvel - menj, de vidd el azt a buta állatot is. Nekem nem kell. Vedd meg, olcsón adom. Vidd el szaporán, hogy ne is lássam többet.

- Mit csinálnék vele a borbély-műhelyben? - kérdezte Zsuzsánna. - Kivernének miatta a faluból. Önnek még hasznára lehet. Vagy ha ez nincs kedvére, eladhatja a városban, a mikor akarja.

- Valld meg, azért hagysz a faképnél, mert attól tartasz, hogy egy szép nap téged is felfal a bestia, a mikor egyszer rosszkedvében találod. S ha már valakit szét akar tépni, inkább engem, mint téged.

-82-

- Nem, Bob nem rossz indulatu. Csak akkor haragszik, ha éhes.

- De mindig éhes, a falánk kutya! Egy szó mint száz, a legokosabb, hogy ha itt maradsz. Küldd el a borbélyt; minek is állsz szóba borbélyokkal?!

- Az nem lehet. Odaadtam a pénzt.

- Persze, persze, már a pénzt is odaadtad. Hát jól van, eredj.

Aztán Little Johnhoz fordult és elpanaszolta neki:

- Ez a buta állat mindennap új bajt zúdit a fejemre. Szétugrasztja a társulatot s megeszi mindenünket; semmit se tud, semmit se csinál, egész nap alszik és mégis élni akar. De ne félj, Little John; majd teszek róla, Little John, ne félj!

A majom, a ki buzgó és szorgalmas volt, a fogát vicsorgatta.

II.

Karácsony estéjén, egy órával később, hogy Miss Lilian - a keresztségben: Zsuzsánna - áttette tanyáját a borbélyhoz, a púpos magára vette köpönyegét, keresztül haladt a keményre fagyott udvaron, s benyitott a vadak bódéjába.

Tolvajlámpát vitt magával, s a falhoz lapulva, óvatosan haladt előre. Nem akart közel érni a ketreczhez; gyűlölte, de tisztelte Bobot.

Az oroslán aludt.

Miről álmított? Zsákmányról? Halálos marakodásokról, gőzölgő vérről, szétmarcangolt óriási kigyókról? Vagy édes dulakodásokról, játszi oroszlánkisasszonyokkal, a kik a párzás szilaj örömeiben bömbölésükkel megreszkettetik a csalitot? Bizonyára a sivatagban járt, a napfényben, a forró homokon. A messzeségben a kaffer kunyhókat látta s nem érezte a lába sebtét.

-83-

A púpos, a tolvajlámpa gyér világánál, bepislogott a ketreczbe, a hol a sötét tömeg nyugodott. Settenkedő lépését alig lehetett hallani; a vad aludt tovább. Aludt s nem gondolt rá, hogy annak, a ki nem tudja megkeresni kenyerét: nincs joga élnie.

- Aludjál - mormogott a púpos - ma alszol utoljára ilyen édesen! Hogyan, barátom, te elveszed előlünk a táplálékunkat, a meleget, s ráadásul szétkergeted a társulatomat?! Nem, Bob czimbora, ez már nem járja, ez egy kicsit sok. Ezennel felmondom a barátságot. Miért pazarolnám tovább is terád keservesen szerzett garasaimat? Hogy egy szép nap leharapd a kezem? Köszönöm szépen. A Miss rám nézve meghalt, tehát vége a komaságnak. A Miss beszélhet akármit. Hogy bevigyelek a városba s eladjalak az állatkertnek, vagy a múzeumnak? Ugyan ki ad pénzt érted: egy ütött-kopott, vén oroszlánért! Annyit se kapnék érted, a mennyibe az ellátásod kerül, a mig túladhatsz rajtad, nem tudom, mikor. Nem, nem, Bob, végezzünk. Végezzünk minél hamarabb s végezzünk zaj nélkül, a hogy urakhoz illik. Minek tudja meg a világ, hogy véleménykülönbségek vannak közöttünk? Ez fölösleges. Mondjuk, hogy beteg vagy, Bob, hogy nagyon beteg vagy. Nem vagy már mai csirke; nem mondható váratlan szerencsétlenségnek, hogy időd betelt s órad megérkezett. S elmúlásod fájdalomtalan lesz. Tudod, a guillotine-t jobban szerettem volna, de hagyjuk az erőszakosságot. Értettél? Nem? Mindegy. Végezzünk, Bob.

Odament a kemenczéhez, mely a rekeszt melegítette s szép csendesen eloltotta a tüzet.

Hajnal felé az oroszlán fölébredt s megrázta a sörényét. Fázott.

-84-

III.

Másnap, Mr. Reginald bekukucskált a bódéba. Kíváncsi volt rá, mi történik odabenn, de nem tartotta tanácsosnak közelebb menni a halálra ítélthez.

A hogy kinyitotta az ajtót, a vak homályosságból két nagy sárga szem rontott elő, s egy hatalmas tömeg olyan erővel vágódott a ketrecz rácsához, hogy a vasszerkezet minden ízében megrecsegett.

A púpos hátán végig futott a hideg, s inai megcsuklottak. Ha a vas véletlenül enged!... Becsapta az ajtót s tovább állt.

Az ajtó-csattanásra rémitő bömbölés felelt. Olyan bömbölés, hogy a púpos egész éjszaka hallotta. Hajnalig nem tudott aludni. Csak a füle káprázott?... Vagy amaz egyre ordított odaát?!...

Később is, folyvást hallotta ezt a hangot. S ünnep másod napján, mialatt Little John a legtréfásabb dolgokkal mulattatta a piaczon egybe gyülekezett uraságokat, koronkint a fülébe hatott a meg-megújuló rettentő bömbölés. Eleinte úgy hangzott ez, mint valami szörnyű fenyegetőzés, majd úgy rémlett, mintha átváltozott volna panaszos könyörgéssé.

Végre elhallgatott a hang.

Az ünnepek után - ötvenhat óra mult el, hogy a halálra ítélt éhezett és fagyoskodott - Mr. Reginald még egyszer megnézte áldozatát. Most már bemehetett. Bob nem rohanta meg a rácsot; tehetetlenül feküdt ama sarokban, mely a legközelebb volt a hideg kemenczéhez.

A déli nap bevilágított a deszka-bódé hasadékain. Mr. Reginald jól láthatta az éhségtől és hidegségtől kimerült állatot. Még élt, de már nem bömbölt, csak nyögött.

-85-

Mikor az ajtó kinyílt, felnyitotta a szemét. De tekintetében már nem volt más, csak halálos szomorúság. A gyűlölségnek és a bosszúnak utolsó zsarátnoka is kialudt belőle.

Mintha azt mondta volna ez a szomorú tekintet:

- Ó, jaj nekem, hogy én - én vagyok, s nem lehettem más: alkalmazkodó kutya, vagy ügyeskedő majom! Ó, jaj nekem, hogy csak haldoklásomban tudom meg, mily oktalanul éltem! Miért is, hogy bele kellett futnom a kelepczébe, s a rabságban nem tudtam átváltozni törlészkedő hasznos háziállattá?! Miért, hogy a hazai, ismerős bozótok között, egyenesen, nyugodt, nagy léptekkel haladtam előre, nem sejtve, hogy vermet ástak elém?! Miért kell ily későn tudnom meg, hogy nem okos egyenesen menni, miért nem láttam be előbb, hogy csúsznom kellett volna, lassan, óvatosan, kanyarogva, a hogy a kigyó csúszik?! Miért nem nyílt ki az eszem a verem sötétjében, miért, hogy föl se vettem a homályt, mely mindenkorra elnyelt, miért, hogy aggodalom nem fogott el a fogságban, miért szoltam nyugodtan: »Sötét van; mindegy«?! Miért nem törődtem a puskás liliputiakkal, a kik körülfogtak s átcsaltak a veremből széttörhetetlen vas ketreczembe?! Miért nem tanultam meg később a rabszolgaság mesterségét, miért nem sajátítottam el a táncz művészetét, a tizig való számolás tudományát, miért nem tanultam meg vörös nadrágban járni és az arczomat fintorgatni?! Isten veled már, harczi vidám zenéje, fenevadak erdőt reszkettető, vidám orditozása, lángoló erdő, napfény izzó heve, puska-ropogás, csalit zengése, Isten veletek! Isten veletek, kemény húsú, széles pofájú, szép oroszlán-asszonyok! Nem dulakodom többé veletek, földet rengető szerelmi párbajban; nem vágom szügyetekhez győztes sörényemet; nem bírom le, halálos reszketéssel teli édes gyönyörre, melegséget árasztó, keménybársony, szilaj testeteket! Isten veletek szép oroszlán-asszonyok, és ti, gyáván szökellő tigrisek, csataszóm elől vadul rohanó elefántok, ne remegjetez többé: én már búcsúzom! Ó, mily

-86-

nyomorultul kell elvesznem! Vaczogok, haldoklom a hidegtől, a ki a napfényre születtem, s éhen pusztulok el, én, a kinek szét kellett volna marcangolnom az egész világot! De hát én vagyok-e én, s az egész Afrika nem álom volt csupán?! Ime, ez a pislogó, hunyorgó, reszkető szempár megöl. Engem!... Nem, én nem vagyok én; szép afrikai hazám, a vérengző csaták, rügyfakasztó márczius szerelmi bömböléssel teli éjei, mindez hazugság volt, s én csak egy közönséges macska vagyok, a kit földre tepert az éhség s a ki könnyezik a hidegtől!

* * *

Mikor Mr. Reginald utóljára látogatta meg áldozatát, Bob már nem mozdult. A púpos kinyitotta a ketrecz ajtaját, rálépett az oroszlán tetemére, s kis pálczájával nagyot suhintva a levegőbe, kevélyen így szólt:

- Quos ego!

FINISH.

-87-

1927-ben, egy csunya novemberi éjszakán, James Riderhood, a nagy jockey, a ki 1908-ban *Orthodox*-on, a század lován, canterben és megszámlálhatatlan hosszúságokkal nyerte meg az Eclipse Stakes-t *Westminster* és *Iron Cross* ellen, a megöregedett James Riderhood, a ki tizenegy egymásután következő esztendőben volt champion-jockey-ja Angliának, s dicsősége tetőpontján hirtelen hagyta el a gyepnek mondott boronált térséget, skótországi kastélyában, a hol megostromolhatatlan visszavonultságban éledgett, egy éjjel, mialatt az északi szél vadul verdeste, rázta kastélyának kapunagyságú, íves ablakait: nagyon szépet és nagyon különöset álmodott.

Azt álmodta, hogy *Orthodoxon* ül, s lépést megy egy végtelenül csöndes, elhagyott pályatesten, abban a szürke homályban, a melyet néha, késő őszzsel, a reggeli galoppok kezdetén látott egy-egy futó perczre. Csakhogy ez a homály most nem oszlott, hanem sűrűsödött; a napnak nem volt sehol semmi nyoma, s ez az egyforma, néma szürkesség oly szomorúnak tűnt fel előtte, hogy lassankint valami névtelen nyugtalanság fogta el. A pályát nem ismerte. Epsomhoz hasonlított egy kicsit, de olyan roppantnak, olyan végtelennek tetszett, a melyet nem látott soha. Hogy hová megy, nem tudta; a célzt nem látta, s az indulópontra nem mert visszatekinteni. Hirtelen a lovára pillantott. *Orthodoxon* fénylett a szőr, mint régen. De hiába simogatta a nyakát, a ló csak nem akart nyeríteni. Ekkor látta, hogy az elíziumi mezőkön jár, azért nincs nap az égen.

-88-

Végig futott rajta a hideg, s megsarkantyúzta a lovát. A paripa megnyúlt alatta s vágatni kezdett. De ebben a pillanatban más paták dübörgése ütötte meg a fülét; tisztán hallotta, hogy mögötte is vágatnak. Ész nélkül forgatta meg a kantárt, mint abban a finish-ben, melyben csak egy fél-hosszúsággal verte meg *Eviradnus*-t, s a táltos rémulten repült vele. De az idegen lovak patái mind közelebb verték a földet; *Orthodox* izzadni kezdett, s lovasáról csurgott a verejték. Már csak ötven-száz méternyire lehettek üldözői; a tulvilági paripák patkói süketítő dübörgést vittek végbe a kemény talajon, s az üldözött egy halálos ölelésre rántotta meg a két karját, s szoritotta lovához térdeit. De nem segített rajta ez az utolsó erőfeszítés sem. A tulvilági lovasok sarkában voltak, s mint fergeteg rohant el mellette egy lovas, a kiben az üldözött *Archerre*, a nagy Fred *Archerre*, a mult század hőroszára ismert. *Orthodox* lovasa, a ki az egyenetlen küzdelemben már elveszítette sipkáját, üveges szemmel meredt a látományra; de amaz visszafordult nyergéből s nyájasan kiáltott feléje:

- Hollá, utánam, kis Riderhood!

Ebben a pillanatban elhagyta egy másik lovas is, a ki Fred Barrett volt, Fred Barrett vonásról-vonásra. S a mult századi champion, a kit James, istálló-fiu korában, még látott egyszer-egyszer, épp úgy kiáltott át hozzá, mint a másik:

- Hollá, utánam, kis Riderhood!

És azonképpen a többi lovasok is, a szellem-jockey-k, a mint sorra vagy csapatosan vágattak el mellette, mind biztatták:

- Utánunk, kis Riderhood!

De Riderhood már nem remegett. Valami édes melegséget érzett egész testében s egyszerre visszanyerte husz éves korának teljes erejét. *Orthodox*ról is eltűnt az izzadtság; a szőre megint csillogott, mint az arany. Egynéhány szökkenéssel utólérték a fényes társaságot s beleilleszkedtek a csapatba, mely örült iramlásban vágatott tova. Az iram egyre vadabbá lett, a homály egyre sűrűbb, Riderhood már nem látott, nem hallott semmit, csak végtelenül könnyűnek érezte magát, valami csodálatos jó érzés járta át a testét, és fölébredt.

Ebből az álomból megértette az öreg James Riderhood, hogy napjai meg vannak számlálva. A végzet rendelését békén, megnyugvással fogadta. Már negyvennyolcz éves volt; elérkezett a jockey-életkor utolsó mesgyéjéhez. Ugy találta, hogy rendén van a dolog. Ehhez képest, reggelre kelve, magához hívatta az udvarmesterét s így szólt hozzá:

- Mr. Halifax, én nemsokára meghalok.

- Ó, uram! - tiltakozott Mr. Halifax.

-89-

- Mr. Halifax, én nemsokára meghalok - ismételte James Riderhood.

- Az lehetetlen, uram. A halál nem mer bekopogtatni önhöz.

Mr. Halifax cselédnek tekintette James Riderhood kivételével az egész világot. Cselédnek tekintette a halált is.

- Pedig már megtette, mr. Halifax. Álomban Archert és Barrettet láttam, a kik hívtak. Mennem kell.

- Ó, uram, ön megrepszti szívemet - sirt Mr. Halifax.

De James Riderhood nem törődött a szerződéses könnyekkel, hanem így folytatta:

- Mit csinálnak fiaim, az igen tiszteletreméltó gentleman-ek?

- Az igen tiszteletreméltó gentleman-ek tanulmányaikkal vannak elfoglalva.

- És kis fiam, Benjaminom?

- Ó az istállóban van, s a lovakat itatja.

- Jól van, nagyon jól van - erősítette James Riderhood. Aztán kiadta a rendeletet:

- Mr. Halifax, küldje ide az igen tiszteletreméltó gentleman-eket. Mielőtt a célponthoz érek, el akarom látni őket atyai tanácsaimmal.

Az igen tiszteletreméltó gentlemanek megjelentek. Hárman voltak, mindannyian kifogástalan redingotében, magas gallérban, s fénylő czilinderrel. Arczra nagyon hasonlítottak, s ha természet dolgában véletlenül nem úgy következnek egymásra, mint az orgonasíp, James Riderhood összetévesztette volna őket.

- Uraim - kezdte - életem végéhez közeledik, s önök szivesek lesznek meghallgatni atyai tanácsaimat.

- Igen, uram - szóltak a gentleman-ek kórusban.

- Mr. Bill - folytatta James Riderhood - első szavam önt illeti, mert ön a legidősebb gyermekem.

- Ugy van, uram - felelt mr. Bill, az őt jellemző komoly határozottsággal.

- Mr. Bill, ön a politikai pályára lépett. Ez a pálya nem tetszik nekem; nem fejleszti a jellemet. De ha már ezen a pályán van, szeretném, ha boldogulna rajta. Nem nehéz ez, mr. Bill. Csak egyet ne téveszsen szem elől soha. Ez az egy: hogy mindig eltalálja, mit gondol a másik, a kivel beszél; s mindig csak azt mondja, a mit amaz egy percz múlva mondani akar. A mit ön gondol, azt ne említse soha; legjobb, ha éppenséggel nem gondol semmit. Aztán, mindig és mindenek felett: komoly legyen. Ha nem tudna elég komoly lenni: tartson traininget; zárkózzék el a szobájába s mindennap két vagy három órát pofozza magát.

- Igen, uram.

- Remélem, mr. Bill, hogy nagyra fogja vinni. Önből államtitkár lesz, talán miniszter. Ha ügyetlenséget követne el, a vagyonában mindig hű barátira fog találni.

- Igen, uram - szólt a gentleman.

- Most önön a sor, mr. Sam. Mr. Sam, ön az egyházi pályára lépett. Nem szeretem ezt a pályát, mr. Sam; nem kedvez a jellemnek. De ha már ezen a pályán van, szeretném, ha boldogulna rajta. Csak egy tanácsot adhatok önnek, mr. Sam; de ez a tanács, higgye el, kitűnő. Legyen kaczer. Az egyháznak nehéz napjai vannak; nem a hitvallás, csak a megalkuvás élteti. Mr. Sam, legyen okos, mint a kigyó, s kaczerkodjék a hitetlenséggel, a mikor csak lehet. A szerelemben és a vallási dolgokban az első szabály az, hogy: mindent ígérjünk és semmit meg ne tartsunk. Legyen hajlékony és sima, másképp örökkön plébános marad. De ön püspök lesz, mr. Sam; s ha véletlenül ügyetlenséget követne el, a vagyonában mindig hű barátira fog találni.

- Igen, uram - felelt a második gentleman.

- Végül, mr. Tom, önhöz is volna pár szóm. Ön a tudományos, pályára lépett, mr. Tom. Gyengéllem ezt a pályát; parlagon hagyja a jellemet. De ha már ezen a pályán van, szeretném, ha boldogulna rajta. Figyeljen rám, mr. Tom, s ne felejtse el a tanácsomat. Soha se keressen másféle igazságokat, csak olyanokat, a melyek mindenkinek hasznot hajtának. Hagyja békében a csillagokat, s álmodjék a malmokról. Mr. Tom, önből egyetemi tanár lesz, vagy felügyelő-bizottsági tag a britt királyság összes társaságaiban. Még egyet. Soha se mulassza el úgy viselkedni, mintha csakugyan tudna valamit. Ha netalán elárulná magát, a vagyonában mindig hű barátira fog találni.

- Igen, uram - felelt a harmadik gentleman.

- És most, uraim, jó éjt - végezte James Riderhood. - Önök szivesek lesznek beküldeni hozzám a kis fiamat, Benjaminomat. Az istállóban van, s a lovakat itatja.

A gentleman-ek tisztelettel hajoltak meg s kimentek a szobából.

James Riderhoodnak vékony ujjai tánczoltak a türelmetlenségtől.

Néhány pillanat múlva egy tiz-tizenegy esztendősi fiú húzta be két apró lábát a szobába, egyiket a másik után; egy széles vállú gnóm, a ki kicsiny volt, mint egy hat esztendősi gyerek, s egy öreg arcú fejet czipelt bornyunyakán. James Riderhoodnak ragyogott a szeme. A kis gnómnak olyan szép O lába volt, hogy öröm volt nézni. Mintha lovon jött volna a világra.

- Ben, gyere ide - szólt James Riderhood. - Gyere ide, aranyos, ülj az ölembe.

Ben oda húzta nehéz vállát és két apró lábát, hirtelen fölvetette magát apja térdére, s úgy ült szembe James Riderhood-dal, mintha lovagolna. A két kis vézna, öreg arc összehajolt; s a ránczos, szőrös vén majompofa szeretettel simult a kis majomhoz.

- Ben, én meghalok. Az éjjel Archert és Barrettet láttam; értem jöttek. De nem akarok addig meghalni, a míg a lelkedre nem beszélek.

- Aoah! - bődült el Ben.

- Ne sirj, Ben, hanem figyelj a szavamra. Te még nem választottál pályát, kedves kicsi fiam; azt akarom, hogy jól válaszd, nem úgy, mint a bátyáid. Nem mondom neked, a mit nekik mondtam, hogy ha egyszer ügyetlenséget találsz elkövetni, a vagyonodban hú baráttra találsz. Te nem fogsz ügyetlenséget követni el soha. Akármelyik pályára lépsz, mindenütt ember lesz belőled; de én azt akarom, hogy ha okvetetlenül ember léssz is a gáton: egyúttal boldog ember légy, s ne terhe önmagadnak.

Ben fölemelte kis majom képét s figyelt a vén majomra.

- Ben, légy jockey. Ez a legszebb mesterség a világon. Mert nincs mesterség, mely egész embert követel, csak ez az egy. Megköveteli, hogy minden pillanatban eszednél légy, s mindig helyén legyen a szived. Megköveteli, hogy a karod erős, biztos és ügyes legyen, s megköveteli, hogy művészet lakjék a lábodban. Megköveteli a tested s lelked egyensúlyát, és megköveteli, hogy egészségednek ne legyen se hiánya, se fölöslege. Megköveteli a becsületességet és a józanságot, a feltalálást és a határozottságot, az éberséget és a nyugodtságot. Megköveteli, hogy ura légy a paripádnak is, önmagadnak is, s megköveteli, hogy mindig kockára tedd egész létezésedet. A legtöbb ember emberségének csak egy részét viszi az élet küzdelmébe: egyik örökkön pihenteti a lábát, a másik örökkön pihenteti a fejét. Egyik gyakran kockáztatja a nyakát, de a levegőben tornázó tetszése szerint lehet ostoba; a másik a gondolataival dobálózik úgy, mint a kókler a késekkel, de a testét kivonja a játékból. Csak a jockey az, a ki mindig testével-lelkével, egész személyével, mindenével játszik. De a kárpótlás, a melyben részesül, méltó a kockázatához. Ha az életünk rövid, mily gazdagság ebben a rövid életben! Hir, dicsőség, szerencse, nagyúri vagyon, sikerek és édes izgatottság: mind részed lehet bennök abban a korban, a melyben a többieket még el sem eresztették a pórázról. Míg a többiek fogatlanul, gyomorhajosan, örege és fáradtan érik el első sikereiket, te huszonöt esztendősi korodban fenékiig őrítetél minden arany-serleget. És aztán a diadal mámore, Ben, a diadal mámore! Nincs édesebb, mint a diadal mámore. A természet arra rendelt bennünket, hogy küzdjünk akármiért, hogy kivivjunk bármit, hogy diadalokat arassunk, az ő céljaira, ha kicsinynek tetsző téreken is, ha nem is tudjuk, mi végre. S csak az az egész ember, csak az mondhatja, hogy élt, a ki megízlelte a diadal mámorát. Ne mondd, hogy itt a cél csekély. A cél mindenütt csekélynek látszik. Mert ezen a világon minden csak játék; az emberek, bármivel foglalkoznak, bármiért erőlködnek, mindig csak játszanak, mint liliputi emberkéi egy ismeretlen, roppant Gullivernek. Mi végre jók, mi végre szolgálnak, akár a komoly, akár a nem komoly játékok, senki sem tudja meg soha; valamit akarnak velünk, de a többi csupa rejtelem. S játék és játék közül van-e szebb játék, mint a ló? Azt hiszed, többet ér ügyiratokkal játszani, vagy gondolatokkal, a melyekben egy év multával magad sem hiszed?! Többet ér játszani a végből, hogy az emberek egy félórával hamarabb érjenek oda, a hol maguk is valami játékot keresnek?! Eh, hidd el nekem, nincs szebb játék, mint a ló, ez a gyönyörű állat, a mely az emberi észnek és karnak a legszebb sikereket szerzi. Micsoda érzés: uralkodni ezen a nemes, élő szerszámon! Látod, Ben, a szeretőt el lehet felejteni, de a lovat nem. Mert ez részese volt a sikereinknek, s a dicsőség vize az, a melynek az ízét nem felejtí el az ember soha.

Mondok neked, Ben, valamit.

Egy héttel azelőtt, hogy ide visszavonultam, a liverpooli nagy akadályra készültünk *Adventurer*-rel. A windermere-i herczeg, a ki a versenyt minden áron meg akarta nyerni, rávett, hogy a verseny előtt a kastélyában gondozzam az egészségemet, s ki ne mozduljak onnan. Elejét akarta venni, hogy valami bajom lehessen, mert *Adventurer*-t idegen lovasra bízni, annyit jelentett volna, hogy: »hagyjatok fel minden reménységgel.« A herczeg ágyában kellett aludnom, csak az ő szivarjait szíhattam, a szakácsa csupán nekem szolgált, s a herczeg, hogy véletlenül idegessé ne tegyen, beköltözött a klubba. Egy héti állottam az úri módot, de aztán nagyon meggyűlölttem ezt a kanári-kényelmet. Két nappal a verseny előtt kiszöktem a kastélyból, s azon az éjjelen bejártam Liverpool összes csapszékeit, azzal a jó szándékkal, hogy reggel visszatérek rabságomba. Ez a vállalkozás vesztett el örökre. Nagy tivornyába keveredtem, melynek a képei ma már összefolynak előttem. Csak arra emlékszem, hogy tizenkettőkor, a kikötő táján, egy vörös blúzós ember így szólt hozzám: »Riderhood, azt mondom önnek, hogy a nagy liverpooli után egy héti önrről beszél egész Anglia!« Sok gint ittam, s jól esett a hizelgés. De reggel felé, mikor már violaszínű ködben láttam a lebujt és részeg czimboráimat, mintha ugyanaz az alak állott volna elem, csakhogy most már fekete blúzban, s így dörgött volna a fülembe, poharát rám koczintva: »Azt álmodtam, mr. Riderhood, hogy ön a nagy liverpoolin kitörte a nyakát!« Akár csak jeges vízzel öntöttek volna végig; egyszerre kijózanodtam. Haza mentem, s a szél kifújta a fejemből a

pálinka-gózt. De aludni nem tudtam. Fel-felriadtam, s kábultságom álmoképeiben hol a vörös, hol a fekete embert láttam. »Azt álmodtam, mr. Riderhood, hogy ön a nagy liverpoolin kitorpte a nyakát.« S már láttam magamat betört fejjel, aludt vérrel borítva. A babona megszállt, lenyűgözött, legyőzött. Másnap megszöktem a herceztől, s nem lovagoltam többet.

És aztán, Ben, aztán nem győztem eleget siratni a könnyelműségemet. Azóta nem élet az életem. Ó, hogy akkor megriasztott a babona, és nem ültem nyeregbe! Hogy melyiknek lett volna igaza: a vörös embernek-e, vagy a halál-madárnak? - nem tudom. De mindegy. Ó, ha akkor megnyertem volna a nagy liverpoolit!... Istenem, mindig sajog a szívem, hogy ez örökre hiányzik az én szép életemből. És ha kitöröm a nyakamat?!... Veszítettem volna vele valamit? Semmit. A többi sár volt. Örökre szerencsétlenné tett a tudat, hogy beteg-székben ülök, és Orthodox, Orthodox nincs többé alattam!

Egy óra multán James Riderhood hátra hanyatlott karos székébe, s udvari papja a haldoklók imádságát kezdte mormogni a feje fölött. James Riderhood egy darabig vele imádkozott, s fiai is, a kik előtte állottak. Aztán elhallgattak. A haldokló lehunyt szemmel, mozdulatlanul pihent karos-székében. Már azt hitték, hogy meghalt, midőn ismét felnyitotta pilláit, tekintetét ráfüggesztette Ben-re, s ajkai ezt motyogták:

- Légy jockey, Ben, légy jockey.

S a következő perczben utólérte Fred Archert.

LILIPUTI TÖRTÉNET.

I.

Nem tudom mikor - tegyük fel, hogy szeles, rideg, őszi este volt - egy liliputi személyke addig olvasott, olvasott mindenféle házasságtörésekről, mig elhatározta, hogy ő is el fogja törni a magáét.

A házasságot, tudvalevőleg, kétféleképpen törik. Lelkifurdalással, vagy a nélkül. A liliputi személyke választott. Ő lelkifurdalással fogja törni, halálos aggodalmakkal, Damokles-karddal a feje fölött, lángoló levelekkel, a végzet sűrű emlegetésével, s kínos jelenetekkel a fogorvos lépcsőjén.

De volt egy bökkenő. A liliputi személyke félt. Igaz ugyan, hogy mindössze egyetlen egy rongyos, kis élete volt, de, nem tudom miért, a liliputi személyke szerette ezt a rongyos kis életet.

Hiszen, ha minden olyan bizonyos volna, mint a regényekben. A szerető, szívében egy golyóval, aléltan rogy a pázsitra. Ez nagyon szép. Csakhogy attól lehetett tartani, hogy az a bizonyos úr egy fricskával el fogja intézni az X. Y. urat, s aztán egyszerűen össze fogja törni őt, a szegény kis liliputi személyt.

Aztán meg voltak egyéb nehézségek is.

Mindenekelőtt, hogy ki legyen ez az X. Y. ur. A liliputi személykének voltak udvarlói bőven. Maki majmok, kapuczinus majmok, kék és szivárvány színben játszó páviánok, sőt egy gyönyörű oráng-utáng is. De ezeknél még az a bizonyos úr is többet ért.

Most következik: az oknyomozó történelem.

Mi birta a liliputi személykét erre a sötét elhatározásra?

Azt mondhatnám, hogy a liliputi személyke beteg volt. Az a betegség bántotta, a mely a legtöbb asszonyt: nem volt elég dolga.

De nem, ő nem ekképpen fejezte ki a szerencsétlenségét. Ő így sóhajtozott:

- Mindig megver. Ha rossz vagyok, akkor is megver; s akkor is megver, ha rossz vagyok. Mindig megver.

Szégysellem, de meg kell vallanom, hogy a liliputi személyke igazat sóhajtozott.

S ez annál nagyobb galádságnak fog feltűnni a történelem előtt, mert a liliputi személyke olyan kicsi volt, hogy voltaképpen csak két nagy könnycseppből állott. Két nagy könnycseppből, mely úgy világított, mint két szép fekete szem. A mi pedig azt a bizonyos urat illeti, ez az úr az óriások közé tartozott. Mi több, a vidám óriások közé.

Az óriásokkal pedig nem jó kikötni.

A liliputi személyke tehát szépen eltette sötét elhatározását. De ez a béke csak fegyveres béke volt. A liliputi személyke három nap, három éjjel hallgatott. S ha az asszonyok hallgatnak, ez Liliputban is rosszat jelent.

Negyedik nap reggel haza jött a vidám óriás. Minthogy vadászatról érkezett, a vasútról leszállva egy vadkereskedőhöz hajtatott, s megvett ott vadat és halat, s mindent, mi jó falat. Aztán derülten s elégülten tért haza.

De a liliputi személyke még folyvást hallgatott.

- Hm, valami veszedelmet érzek - szimatolt a vidám óriás, mint óriások szokták.

S aztán elkezdett szemlélődni, mint a legujabb regények hősei szokták.

A házasságtörésnek, mint minden betegségnek, megvannak a maga rendes tünetei. A tünetek nem hiányoztak.

De voltak megnyugtató jelenségek is. A liliputi személyke, valahányszor igen-t vagy nem-et mondott, mindig azt a harsány és fenyegető hangot használta, mely, a maga szűkszavúságában, minden áron azt akarja jelenteni: »Én áldozat vagyok! Szörnyőség, hogy milyen áldozat vagyok!«

A vidám óriás ravasz ember volt.

- Beszédre fogom birni őt - szólt félre, mint a hogy a szinpadon szokás.

Aztán fenhangon így folytatta:

- Menjünk el vacsorálni az *Előkelő Csimpánz*hoz.

Ezt valószínűleg a *Váljunk el* című szindarabból tanulta.

A liliputi személyke fölvette baba-kalapját, és ment.

- Ha egyszer körülnézek - szólt magában - minden majom meghal értem. A fehérek és a barnák, a kékek és a szivárványszínűek.

Elmegy, de hallgatni fog.

A mit a liliputi személyke föltett magában, annak meg kellett történnie. A liliputi személyke makacs volt, mint egy kis lány, a ki nem akar az óvodába menni, s kemény, mint egy törpe mogyoró.

S mert makacs és kemény volt, hallgatott. Nagyon fájt neki, hogy hallgatnia kell; de hallgatott.

Hanem azért a vidám óriás elégedetten dörzsölgette roppant mancsait.

A liliputi személyke tudniillik megevett tizenhárom czukor-süteményt, s a giardinettból megette még az aranyhalakat és a kis zászlót is.

- A baj nem olyan nagy baj - morgott köpönyege alatt a vidám óriás.

Aztán begöngyölgette a liliputi személykét egy cigaretta-papírba, zsebre tette, s haza lépett vele. Otthon, szépen, vigyázva, előbugyelálta, megsimogatta a haját, mely puha volt, mint a gubó selyme, elaltatta, s így dörögött magában:

- Persze, persze. Mindez azért van, mert, a mikor vadászatra megyek, egyedül van szegényke. És mért van egyedül? Mert a liliputi papa és a liliputi mama háboruságban élnek. Egyik se jön hozzám, mert mindegyik attól fél, hogy a lányuknál összetalálkoznak egymással. Mit van mit tennem? Liliputi papát ki kell békitenem liliputi mamával, hogy itt üljenek szépen, mikor én vadászatra megyek.

II.

A liliputi papa és a liliputi mama ugyanis már tizennyolcz év óta elváltan éltek. Miért, miért nem, azt már senki se tudta. Régi história volt az. Valami brobdignac-i úr játszott szerepet ebben a dologban, s a liliputi mama utóbb férjhez is ment a brobdignac-i úrhoz. Sokáig igen boldogan éltek, de végre elhalálozott a brobdignac-i úr. Az is régen volt. A liliputi mama már csak arra emlékezett, hogy a brobdignac-i ur nagy volt, miként egy árbo cz, de hát az óriások is meghalnak, sajnos. Hogy ennek miért kell így lennie, azt a szegény liliputi mama soha se tudta tisztán megérteni.

A vidám óriás elment a liliputi papához, s így szólt hozzá:

- Lássá, liliputi papa, mindennek maga az oka. Mert maga, bizony, fene-legény volt annak idején. De, tudja mit, mi megbocsátunk. Béküljenek ki. Jobb későn, mint soha.

- Az igaz - szólt a liliputi papa - mindennek én vagyok az oka. Fene-legény voltam akkor, most már nem vagyok az.

A vidám óriás azt mondta, hogy: »lassu viz partot mos« (a mit még soha se látott senki), majd egyet fordult s beállított a liliputi mamához.

- Lássá, liliputi mama - szólt hozzá gyöngéden - ő szegény nem oka semminek.

- Az igaz - felelt a liliputi mama - ő nem oka semminek. Ezt mondta a brobdignac-i ember is, a ki nagy volt, miként egy árbo cz, és mégis meghalt.

- Ez legalább nem halt meg - jegyezte meg a vidám óriás.

- Az is valami - felelt a liliputi mama.

III.

Ugy volt, hogy a liliputi papa és a liliputi mama kibékülését barátságos estével ünnepelik meg a fiatalok. A vidám óriás kézen fogta a papát, s oda vezette a mamához.

- Bocsáss meg - szólt a liliputi papa.

- Igen pajkos fiú vagy - felelt a liliputi mama - de isten látja a lelkem: megbocsátok.

És megölelték, megcsókolták egymást.

Aztán estebédhez ültek.

Az estebéd oly szépen kezdődött, mint egy sátoros ünnep.

-102-

- Mindig tudtam, hogy egyszer jóra fordul minden - szólt a liliputi papa elégedetten, s jóízűen evett.

A liliputi mama is evett, de ő már nem olyan jóízűen. Mintha most látta volna először ezt az öreg törpét. Majd sok, sok mindenre gondolt, de csak úgy egy kicsit. Talán nem is volt igaz, a mi eszébe jutott. Áprilist járattak vele; a rózsák, a csillagok, a napsugár, semmi se igaz. Csak egy igaz: ez a jóképű öreg ember, a ki itt eszik.

S igen szerette ezt az öreg törpét, a ki oly idegen volt előtte.

Mindenki örült. A vidám óriás úgy vigyorgott, mintha vadászatáról egy egész vadkereskedéssel tért volna haza. Még a liliputi személyke is kegyes volt mosolyogni.

De az óra kilenczet ütött, s ez az óra a liliputi személyke rendes féltékenységi órája volt. Ebben az órában mindig eszébe jutottak a vidám óriás összes bűnei. S egyszerre felcsattant:

- Maga a brobdignac-i asszonynál volt!

Az óriás esküdözött, hogy már azt se tudja, merre van Brobdignac. Ezért a szemtelenségért megbűnhődött. A liliputi személyke előbb csak a sótartót vágta hozzá, de aztán a salátás tálat is, s mindezt megpótolta egy tucsat pohárral, meg két boros üveggel.

- Ó papa, ó mama, mily boldogtalan vagyok!

Majd sírni kezdett, a hogy a kis bárányok sírnak. A liliputi papa megijedt, hogy mindjárt szétolvad könnyekbe, de a liliputi mama, a ki már sok mindent látott, megnyugtatta őt.

- Hadd sírjon egy kicsit; ez használ a tüdejének.

S valóban, a liliputi személyke, összeszedvén minden erejét, még egy szódásüveget vágott a vidám óriáshoz. Aztán így zokogott:

-103-

- Ó papa, ó mama, vigyetek haza!

Hozzá is látott, hogy felöltözzék az útra, s haragosan csapta be maga után az ajtót, mely piczi bölcsőjéhez vezetett.

- El fog válni tőle! - rémüldözött a liliputi papa.

- Holnap eljövünk érte - szólt búsan a liliputi mama.

A vidám óriás kikísérte a vendégeit.

- Meg fogom őt verni - szólt és kezét szoritott a liliputi papával.

Majd megcsókolta a liliputi mama kis kezét.

- Meg fogom őt verni - szólt hozzá biztatóan.

IV.

Másnap, mikor a liliputi papa és a liliputi mama karonfogva beállítottak a vidám óriáshoz, hogy haza vigyék a leányukat: a liliputi személykét ott találták a vidám óriás ölében.

A liliputi személyke sugárzott aranyfüstös kis szoknyájában, s a két nagy könnycsepp ragyogott, mint a rubint.

- Ő a legjobb ember a világon - szólt halkán - és én szeretem őt.

- Csudálatos! - álmélkodott a liliputi papa.

- Az élet kissé különös - felelt a liliputi mama elmerengve.

ELSŐ RÉSZ.

Mayer kis hivatalnok volt a Kiskereskedők Takaré- és Hitelszövetkezeténél. Mayer igen szelid erkölcsöknek örvendett. Mayernek nem volt egyebe, csak egy mélabús kanári madara, s egy szép olajzöld őszi felöltője. Mayer egy porszem volt a világegyetemben.

Egy szép reggel Mayert az igazgató behívatta a szövetkezet józsefvárosi fiókjának legbelső szobájába. Barátságosan kezet nyújtott neki, s szokatlanul ünnepies hangon szólalván meg, rövid szónoklatot intézett hozzá, a mely szónoklatot még Mayerhez mérten is kicsinynek kell vallanunk a nyilvánosság előtt.

Ebben a kicsiny szónoklatban, a terjedelemhez képest, igen sok volt a »tekintettel« és a »miszerint«. Benne volt továbbá a pénzpiacz adott viszonyainak körültekintő mérlegelése s dióhéjban az egész jövő évi költségelőirányzat. De benne volt végre az az öröndetes hír is, hogy az igazgatóság, tekintetbe véve minden tekintetbe veendő, Mayert kinevezni méltóztatott az intézet harmadik könyvvezetőjévé, nyolczszáz forint évi fizetéssel és százhatvan forint lakáspénzzel.

-105-

Az öröm nem öl. Mayer savószínű arca, a gyors előmenetelhez képest, hirtelen érdekes, előkelő halványságot öltött; de ez volt az egész. Maga is csodálkozva vette észre, hogy ugyanazon a hangon rebeg köszönetet, mint a melyen előbb beszélt, mikor még nem volt ilyen nagy hivatalban.

Mayernak a kartársai, hasonló, kivételes helyzetekben, igen nagy bolondságokat szoktak elkövetni. A megfontolt Kohn tavaly ilyenkor sört fizetett az egész osztálynak; ő maga keveset ivott a sörből s mégis fájós fejjel ment haza. A könnyelmű Varga pedig a januári előléptetéskor elment egy mulatóba, majd egylovasra ült s kihajtatott éjjel a városligetbe, és végül reggel, jóval kapunyitás után ballagott fel a lakására. Mindezek bizonyára igen nagy balgatagságok voltak; de Mayert még jobban megbolondította a hirtelen öröm. Ismétlem, Mayer igen szelid erkölcsű fiatal ember volt; s az ilyenek, ha megkötyagosodnak, nem igen ismernek határt a bolondságban.

Mayer azt cselekedte, hogy kiment a Felső-Erdősor 179. számú házába s ott fölment a negyedik emeletre; feljebb már nem mehetett, mert feljebb már nem voltak lakások. Mayer egy idő óta gyakran megjelent ezen a minden világi zajtól messzeeső magaslaton; s ilyenkor három kisasszony közül mindig a legkisebbik nyitott neki ajtót.

Ez a kisasszony mindig koczkás ruhában járt, nagyon szépen tudott mosolyogni s némi hasonlatosságokat fedezett fel Mayer és Orlando gróf között, a kiről sokat olvasott. Egyebet nem igen érdemes róla feljegyeznünk, mert igen elmosódó szerepe lesz történetünkben.

Ellenben jegyezzük fel, hogy szebb időt már képzelni se lehetett, és hogy az ablakok nyitva voltak. A szomszéd kertben két orgona-bokor oly szertelenül illatozott, mintha csak a Zola Emil regényéből ültették volna ide. A közeli kávéházban zene szólott. Azt játszotta, hogy:

-106-

Mi két szeretők vagyunk,
A ki' bujdos' a világba'...

Ez a hiányjeles költészet mámorítóan hangzott. És Mayer, hetven forinttal a zsebében, a fejébe vette, hogy ő a Rózsaszínű herceg.

Ah igen, ez tündéri délután volt. A Felső-Erdősor 179. számú házában negyedik emeletén megcsendült a szerelem dala. De, szokás szerint, ennek a dalnak ismét csak bús volt a vége. Mert Mayer földöntúli megindultságában megkérte a koczkás ruhás kisasszony kezét.

Paolo Mantegazza ur, az ő kábitóan tudományos és ingerlően szellemes fejtegetéseiben, szép párhuzamba állítva a nő szerelmét a férfiéval, konok és kétségbeejtő bizonyossággal állapította meg az utóbbinak erkölcsi felsőbbbőségét. Mégis, úgy tetszik, mindenre kiterjedő figyelmét elkerülte egy tapasztalat, mely minden kétséget kizáró ékesszólással szól a tétel mellett.

Ez a tapasztalat az, hogy míg a férfi szerelme minduntalan súrolja a nemes örültséget, a nőé folyton-folyvást igyekszik a nyárspolgári józanság kikötője felé.

Ha a koczkás ruhás kisasszony szerelme épp oly mély, épp oly magas, épp oly határtalan lett volna, mint a szerelem szaktudósai, élükön a bolygó hollandival, minden Sentától hiába várják, akkor bizonyára így kellett volna szólnia a megbomlott Mayerhez:

- Nem megyek önhöz feleségül, mert szeretem önt. Ha feleségül mennék önhöz, még nagyobb szegénység várna önre s még nehezebbé tenném az életét. De én szeretem önt s meg akarom óvni a szegény családfők apró nyomorúságaitól. Váljunk el szépen egy barátságos kézszorítással. Becsüljük egymást a távolból s egy-egy szép, júniusi estén gondoljunk néha első, utolsó, egyszeri szerelmünkre.

-107-

De a koczkás ruhás leány nem tudott fölemelkedni erre az erkölcsi magaslatra. Azt mondta, hogy: »igen« s nagyon szépen mosolygott.

Mayer másnap reggel szerette volna a fejét a falba verni. De becsületes ember volt, s tudta, hogy ezt nem szabad tennie. Megelégedett tehát azzal, hogy megvakarta egy kisé.

Aztán kettőzött éberséggel figyelt a pénzpiacnak makacsul állandó s aggasztóan szigorú viszonyaira.

November elsejére fölvelt egy kétszobás lakást, november másodikán átvitte új otthonába őszi felöltőjét és kanári madarát, szemrehányóan nézett rá, s november harmadikán megesküdött a koczkás ruhás lánynyal.

A koczkás ruhás hölgy, a ki iránt, ismételjük, ne tessék érdeklődni, nem vitt magával az új lakásba egyebet, csak a Dunbar Fáni szoknyáját, mosolyát, mely egyetlen volt e kerek világon, és Máli nénit.

Ez a Máli néni egy öreg cseléd volt, a ki ott szolgált már a koczkás ruhás hölgy nagyanyjánál is. Azt mondhatnók: a házban vénült meg, ha a ház is megvénült volna Máli nénival. De a ház nem volt ilyen hűséges természetű; ellenkezőleg, sietett idegen kézre jutni, s nem élni másutt, csak szép emlékezetben. A nagy család is pusztult, sorvadt egyre. Nemzedékek haltak ki; ifjak, leányok vándoroltak el szép rendben a temetőbe, csak Máli néni maradt meg tüneményes változatlanágban, mint egy oszlop, a melyre új és új, gyenge folyondárok kapaszkodnak.

Mayer nem sokat ügyelt Máli nénire, s eleinte nem vette észre, hogy a család a legkisebbik lánynyal odaadta neki a családi klenódiát is. Mayer egyáltalában nem igen ügyelhetett a konyhájára; nagyon elfoglalták az egyenlegei.

-108-

Alig ért rá megnézni: vajon a felesége tud-e még olyan szépen mosolyogni, mint azelőtt? Ha ő sem látta meg, én bizony nem merek megesküdni, vajon nem halványodott-e meg egy kissé az a kedves, igéző mosoly. Istenem, Orlando gróf oly pokoli hidegvérrel veszít el a kártyaasztalnál ötezer font sterlinget, és Mayer oly keserves ábrázattal nyögte ki azt a légies konyhapénzt! Annyit azonban tudok, hogy egészen nem szűnt meg mosolyogni. Sőt néha magában is mosolygott, szegényke, valami kicsiny, ismeretlen célú varrásra hajolva.

Ezenközben Mayer nagyban viaskodott azokkal a láthatatlan, gonosz szellemekkel, a melyekről az összes népek hitregiéi megfejtkeztek, s melyeket a közbeszédben apró adósságoknak szoktak nevezni. Néha csodálta, hogy még megvan, s szabadon rendelkezik a kezével, lábával. Mayer nem szeretett a közügyekkel foglalkozni, de egyet nagyra tartott az új idők vívmányaiból, azt, hogy a haladottabb kor eltörülte az adósok börtönét.

S mialatt, kiindulván ebből a Cartesiusra emlékeztető megfigyelésből, hogy: »Adósságom van, tehát létezem«, eltűnődött e meglepő folytonosságon, lassankint észre vette végre a konyhában sertepertelő Máli nénit. Be kellett látnia, hogy ennek az öreg cselédnek jelentékeny része van benne, ha ő még folyvást megfigyeléseket tehet önmagán s a rajta kívül lévő dolgokon. Mert Máli néni azzal az adományyal dicsekedhetett, a melyet a régiek leginkább bámultak: négy kenyérből négyezer kenyérnyit tudott szétosztani. Viszont fizetséget épp oly kevéssé fogadott el a Mayer-családtól, mint hajdan az uraságtól. Három fiatal cseléd helyett dolgozott, s a tiszteletdíja az volt, hogy Mayer koronkint bizalmas beszélgetésbe ereszkedett vele.

-109-

Mayer nem volt rossz ember, s úgy gondolkozott, hogy Máli néninek bőséges kárpótlást fog adni mindjárt az első jó napokban. De a jó napoknak megvan az a rossz szokásuk, hogy nagyon késlekedve jönnek, s Mayer egy évi várakozás után csak a még rosszabb napokat ismerhette meg.

Ezekben a még rosszabb napokban az történt, hogy a jó Isten oda fenn így rendelkezett:

Elég Mayer van már a világon, arra az új kis Mayerre nincsen semmi szükség.

A szegény kis Mayerné ellenkező véleményen volt, mint a mindenség ura. S ennek a nagyon egyenlőtlen vélemény-különbségnek az lett a vége, hogy az új kis Mayerre csakugyan nem lett szükség s a szegény kis Mayerné örökre megszűnt mosolyogni.

Máli néni sírva gyalogolt ki a nagy koporsó meg a kis koporsó után a németvölgyi temetőbe, aztán elbúcsúzott Mayertól s visszaköltözött a haldokló családhoz, a negyedik emeletre.

MÁSODIK RÉSZ.

Bizonyára a Gondviselés intézkedik életünk folyásáról; de a Gondviselés nagyon el van foglalva nehéz hivatalában. Koronkint kénytelen egy kis ideig szabadságra menni, s ilyenkor hivatalbeli alárendeltjét, a Sorsot bízza meg az ügyvitellel. Ez a Sors pedig meglehetősen könnyűvérű és eleven ficzko, a ki szeret tréfálkozni, s nem csupán szabad óráiban, hanem akkor is, midőn komoly és bokros tennivalói vannak. Mindig van egy kis zürzavar a világon, ha az ügyeket a Sors intézi el; mert ilyenkor annyi galibát csinál, hogy a szegény Gondviselés, mikor megtér a szabadságáról, alig győzi a sok bajt helyre hozni.

-110-

Egy ilyen pünkösti királyság alkalmával a Sors vidáman nevetett le az ész nélkül forgó földgolyóra, a mint ez a nap körül keringett, mint egy dúgó bogár.

- Milyen mulatságosak ezek a Mayerek! - szölt magában, szivarjából rá fujva a füstöt a horpadt golyóbisra. - Milyen sokan vannak és milyen egyformák! Mindegyiknek van egy kis gyomra, és kis végtagjaik. Csak a fejök táján különböznek egy kicsit egymástól, mint azok a gombostűk, a melyek majd kék, majd sárga, vagy fehér és vörös gömböcskében végződnek. És milyen udvariasak egymáshoz: »Van szerencsém! Alázatos szolgája!« És hogy szeretnék egymást megenni, hogy ne legyenek ilyen rettentő sokan!... Hátha kiválasztanék egyet közülök, s megtenném fő-Mayernek?! Hogy fognak majd a többiek ádázódni: »Ó, Mayer, Fő-Mayer, ön nem is gombostű, hanem világító torony!« Ó, ez bizonyosan nagyon mulatságos lesz!

... És Mayer, egy szép reggel, úgy érezte magát, mintha egy kicsit fejbe kollintották volna, s arra ébredt, hogy ő nagy ember.

Persze, búbájosság volt a dologban, de nem olyan nagy, mint önök képzelik. Először is, az emberek abban a rendben és abban az órában siettek meghalni, a mint és a mikor ez Mayernek a legkedvezőbb vala. És másodszer, a kik elevenen maradtak, nem válhattak Mayerrel egy szót sem a nélkül, hogy azt ne mondták volna magukban, hogy: »Ez a Mayer nagy gazember, de igen kemény legény!« Utóljára Mayer maga is elhitte a dolgot, s valahányszor tükörbe pillantott, mindig elégedetten szolt magában: »Ó mily kemény legény vagyok, ó mily kemény legény vagyok!« Ennyi volt az egész.

-111-

De ez éppen elégséges ahhoz, a mit földi szerencsének szokás nevezni.

Mayer oly gyorsasággal lett czéggjegyzővé, bankigazgatóvá, majd mindenféle hatalmas vállalatok fő-főkormányzójává, mint ezt az életben fölötte ritkán látni, s akkor is inkább csak az *Ördög pilulában*.

Önök tudják a fiziologiából, hogy az emberi szervezet legfőbb ereje bizonyos alkalmazkodási képességben rejlik. Ha az ember gazdag emberré válik, az első az, hogy egészen természetesnek találja a dolgot, és nem kapalózik ellene. Legalább eddigelé még nem találkozott senki, a ki így lázongott volna: »Ó, mért is lettem én gazdag ember?! Ó, mért is lettem én gazdag ember?!« Mayer is megnyugodott a változhatatlanban.

Viszont nem fogom meglepni önöket azzal sem, hogy idő kell hozzá, mig a gazdag ember le tudja vetközni az egykori szegény ördögöt. A tudósok szerint vagy hét esztendő kell hozzá, hogy a test régi állománya egészen ujjal cserélődjék fel. A lélek nem ily nehézkes; annak kevesebb idő kell. Mint hipnotikus kísérletek bizonyítják, a lelkünk tudtunkon kívül is folyékonyan tud latinul és görögül, s nem lehetetlen, hogy mindnyájunk agyvelejében benn szunnyad a gazdag ember sajátságos lelke. De addig is, mig ezek a rejtelmes dolgok egészen megvilágosodnak, maradjunk csak annál, hogy igenis, némi idő kell hozzá, a mig a szegény lélekből gazdag lélek válik.

Mayer tehát eleinte olyanformán gondolkozott, mint szegény ember korában. Évekig könyörületes maradt a nyomorultak iránt, csak lassan szokott le megrögzött jóindulatairól, s hébe-hóba visszagondolt arra az időre, mikor még szegény volt, – néha nyilvánosan is.

-112-

Nem kell mondanunk, hogy pontosan megfelelt összes kötelezettségeinek, s szépen kifizette szegénységében csinált adósságait: hiszen pénzember volt. De mégis volt egy tartozása, a melynek a lerovását folyvást halasztgatta, és nem is rosszaságból.

Erre a tartozására gondolt a legtöbbször, s mégis ezzel sietett legkevésbbé.

Mikor még nagyon szegény ember volt, így szolt magában:

– Mihelyt össze tudok szerezni száz forintot, odaadom Máli néninek. Ez az öreg cseléd fizetés nélkül dolgozott az én jóvoltomért, a családom jóvoltáért, s mint jó sáfár gondozta apró érdekeimet, pedig ezek rám nézve főbenjáró dolgok valának. Nem gondolom, hogy megfizetném ezzel a száz forinttal, de oda fogom adni neki az egyetlen tőkém, s legalább lesz annyija, a miből eltemethetik.

A száz forint hamarább összegyűlt, mint Mayer gondolta, s ekkor Mayer elfogta a lelkifurdalás.

– Mit? Ezzel a hitvány pár forinttal igyekezzem magam megváltani ettől a súlyos tartozástól?! Nem, ez annyi volna, mint örökre adósnak maradni. Másképp lesz az. Nemsokára új háztartásom lesz; akkor majd magamhoz veszem Máli néni, s cselédek tartok neki, mintha úrasszony volna. Legalább kényelemben éli le a hátralévő napjait.

Mire erre került volna a sor, a gazdag ember már kezdte magát kiütögetni Mayernek a bőrén.

– Eh, bolond gondolat volt! Micsoda váltság volna az tőlem, a gazdag Mayertól, egyszerűen eltartani egy öreg cselédet, a kinek valaha, szegény koromban, meggazdálkodtam a bérét?! Mit mondana ehhez a világ?! Fősvénynek, zsugorinak mondana. Nem úgy lesz az. Nemsokára kastélyt veszek, s Máli néni megteszem ennek a kastélynak kulcsárnéjává, a felügyelőjévé. Ha nem leszek a kastélyban, a cselédség csak az ő szolgálatára lesz. Ott aztán kedvére gazdálkodhatik, s a falu kisasszonyai meg fogják látogatni. Ez már valami lesz neki.

-113-

Mikor a kastély is megvolt, Mayerben már javában dühöngött a szerencsefi, a kinek sikerült felkapaszkodnia az uborkafára. És így okoskodott:

– Eh, vagyok olyan valaki, a ki megengedhet magának holmi apró szeszélyeket! Ne mondhassa senki, hogy Mayer adósa maradt valakinek; Mayer mindent a kamatok kamatjával fizet vissza. S hadd lássa az öreg asszony, hogy ha halogattam a visszafizetést, azért történt, mert királyilag akarok fizetni. A mit a rima-murányi papiron nyerek, Máli néninek ajándékozom. Uri módot biztosítok neki s bőséges életjáradékkal látom el.

Mayer bezsebelte a rimamurányi nyereséget is, s ekkor már nem kellett neki semmiféle pénz a világon. Beült a hintójába s elhajtattott a Felső-Erdősorra.

Bizonyára igen kiváló hősiesség volt tőle, felmenni a negyedik emeletre. De kissé kárba vezett a hősiesség.

A negyedik emeleten azt ujságolták neki, hogy Máli néni ezelőtt két héttel elhalálozott, miután

előbb néhány napig igen sokat foglalkozott lázas álmaiban egy Péterkével, a kit a Mayer-családban egykor sokat emlegettek, a ki azonban már régen meghalt négy napos korában.

Mayer ur végig sétáltatta üres tekintetét a jól ismert szobán, aztán így szólt:

- Szegény Máli néni!... Várhatott volna még egy pár napot, ha már úgymint olyan sokáig élt!...

Ekkor már egészen gazdag ember volt. Boszankodott Máli nénire, hogy kijátszotta őt, s meghalt az ő engedelmére nélkül.

-114-

HARMADIK RÉSZ.

Szent Pétert halk, félénk kopogtatás ébresztette fel rövid szenderéből.

Elővette a kulcsot, egyet-kettőt dörmögött, a mig kiment, aztán kinyitotta a kék felhőből kovácsolt kaput.

Egy kis összetöpörödött, görbe hátú, ránczos képű anyóka állott előtte, szürke nagy kendőbe burkolózva, kosárral a karján.

- Nem tudom, jó helyen járok-e? - kérdezte a lélek.

- Hadd látom az írást - felelt Péter.

Az anyóka elővette kosarából az írást, Péter megnézte és helybenhagyólag dörmögött. Aztán megint bezárta a kaput, s így szólt:

- Majd megnézzük a könyvet.

Beléptek a fürkébe, melynek az ajtaja fölé ez volt írva nagy betűkkel: KAPUS, elül Péter, mögötte a lélek. Emez félénken huzódott meg az ajtó mellett, míg Péter dohogva emelte le az 1810-es számú könyvet.

Sokáig lapozgatott benne, végre rátalált arra, a mit keresett. De nem igen tudta olvasni, mert sok volt írva arra a lapra, és apró betűkkel; különben is Péter inkább csak az öreg betűkben volt járatos, s nem szerette a kicsinyeket.

Segítségül feligazgatta a szemüvegét, s aztán silabizálni kezdte a feljegyzést. Mig olvasott, az ajka csendesen mozgott, az írás szerint.

Egyszerre felütötte a fejét a könyvből.

- Amál, Amál! - szólalt meg feddő hangon, s szemüvege felett szigorúan nézett az anyókára. - Amál, én itt furcsa dolgokat látok. Sok nagyon följegyezve a rovásodon, s különösképpen gyakorta tétetik itt említés valami Zalka Pistáról. A szérüskertben, Amál, mit kerestél, Amál, a szérüskertben?! Emlékszel-e?

-115-

- Emlékszem - szólt a lélek.

- Ez nagyon helytelen volt, Amál.

- Nem t'om, hogy eshetett.

Péter tovább betűzte a könyvet. Tekintete egyre szigorubbá vált s bozontos szemöldökét haragosan ránczolta össze. Egyszerre csak az öklével ráütött a könyvre.

- De hisz itt egyebek is vagynak! Nem csupán ezen Pista, hanem Mátyások és Gergők is! Emlékszel-e, Amál, Kis Mátyásra?

- Már nem emlékszem - felelt a lélek. - De úgy kell lenni, ha oda van írva.

- Megeszméred tehát, hogy nagy megfelejtkezésekben találódtál?

- Megeszmérem.

- Amál, Amál, bizony jobb lett volna, ha az olvasót forgatod.

- Fiatal voltam - felelt Amál.

- Bizony mondom neked, hogy fiatalságodnak némelyességeit a tisztítóban kellend levetkezned. Ballagj oda, Amál, s ha majdan megkapod az obsitot, akkor gyere vissza.

Igyen szóla Péter, s a lélek nagy szégyenkezve el akará hordani magát, midőn egyszerre csak nagy fényesség támadt körülötte, s egy szelid arcú férfiú haladt keresztül a szobán.

A szelid arcú odament Péterhez, vállára tette szép, vékony kezét és így szólt:

- Nem jól beszélsz, Péter.

- Mester - mentegetőzött Péter - az imént visszaküldéd vala az érseket és az aranykulcsos vitézt, a kik az egyház és a nép körül nagy érdemeket szerzének.

- Ők önmaguknak éltek.

-116-

- Mester - szólt Péter - neked nincs szükséged könyvre s látod a sziveket és veséket. Én csak a rovást olvasám el...

- Nem jól olvastál, Péter. Mert ő olyan nagy jókat cselekedett vala, a melyeket nem lehetett megfizetni semmiféle pénzzel a világon.

Péter bámulva nézett mesterére. Péter igen buzgó volt, de járatosabb vala az öreg betűkben, mint a kicsinyekben.

CASANOVA.

-117-

Egy téli alkonyaton - 1802-t irtak akkor az írástudók - Csehországban, a duxi kastély falai között, Casanova Jakab, a nagy csirkefogó, a ki a szemtelenség ősi jogánál fogva, Seingalti Casanova Jakabnak nevezte magát, nyugodtan és tökéletes lelki békében dolgozott Emlékiratain. A jó cseh fa, Waldstein gróf erdeinek kitűnő cserje, vidáman pattogott a kandallóban; a ludtoll élénken sercegett a remek hollandus papiroson, s Casanova Jakab, emlékeitől nekimelegedve, sűrűn hajtogatta a tokaji bort. Időnkint, midőn a helyesírás kérdései kétségbe ejtették, felnézett ama munkáról, melyet Jules Janin később cinikusnak ítelt, s a hogy a falat diszitó, ablaküveg alaku kis tükrökben megpillantotta a tulajdon összeaszott, ránczos ábrázatát, a vele született őszinteséggel s francia nyelven, a hogy fogalmazott, így szólt magában:

- És ha meggondolom, hogy ez az összetöpörödött kis majom, a ki szembe néz velem, valaha régen, Mikhaélának, a szegény Visitandine-apácának, maga volt a kék ég, az álom és a földi gyönyörűség!... Haj, haj, ejnye, ejnye, ejnye!...

S miután kiköhögte magát, a vele született élni tudással, hosszan, tudósan, feneketlen gyönyörrel tubákol.

-118-

- Az a görbehátú csontváz - folytatta magánbeszédét - a ki, tányérnyi holdvilággal ormótlan koponyáján, vaksi szemén monoklival, csámpásan, meg-megbicsakló léptekkel fogja végigróni a jövő század csodavárosait, s varázsával ennek a történeti névnek: »Don Rodrigo de Bivar«, szédülésbe fogja ejteni a még meg nem született ártatlanságokat: hozzám képest a Hajnal. Ó mily ronda vagyok, ó mily alávaló dolog emlékiratokat írni!... És Lujza, Lujza egy időben meghalt volna értem! Igaz, hogy különben is meghalt a szegény, nem én érettem, hanem csak úgy, ingyen!...

Ekközben eszébe jutott, hogy a helyesírás szabályai nemes emberre nem kötelezők, s folytatta a munkáját.

Éppen ama híres részletnél tartott, a melyben elmondja, hogyan szabadult ki az ólomfödelek alól, midőn egyszerre kopogtatást hallott, s az ajtóban egy mindenféle kenőcscsel megkent komornyik-fej jelent meg.

- Mi az? Nem mondtam, hogy senki se háborgasson?!

- Könyvtáros úr, egy látogató kéri, hogy bocsássam be.

- Látogató? Ebben az időben?

- Azt mondja: messziről jött s csak azért, hogy a könyvtáros urat lássa.

A váratlan látogatás sehogy se tetszett Waldstein gróf könyvtárosának.

- Ezt a messziről jött vendéget kissé gyanúsnak találok - tanakodott magában. - Milyen az alakja? Fialat, vagy öreg?

- Fialatnak látszik s jó öltözetű.

- Mit gondolsz, nem az ördög? - kérdezte Casanova, tovább is bizalmatlanul.

- A világerért se - felelt a komornyik. - Nagyon jó képe van.

- Akkor hát bocsásd be. De itt legyen a szemed, és ha észreveszed, hogy el akar vinni, tartóztasd egy kicsit és alkudjál meg vele. Remélem, igazán Nápolyban születted? Jó, akkor megbízom benned.

-119-

A komornyik kiment, s az ajtón, a melyet nyitva hagyott, barátságos arczú fiatal ember lépett be, a ki feltűnően hasonlított ahhoz a jeles színművészhez, a ki a mai korban a nagy eszmékért lelkesedő ifjakat szokta a színpadon személyesíteni.

A nyájas, ifjú arcz s a tisztelettel teli üdvözlés némiképpen megnyugtatták az öreg velenceit. De azért kissé gyanakodó hangon kérdezte:

- Kihez van szerencsém?

- Én a Tanitvány vagyok - felelt az idegen.

- A Tanitvány? Kinek a tanitványa?

- Most az öné.

- Igen megtisztel... de nem volna szabad tudnom a nevét?

- Nevem nincs - válaszolt a vendég mosolyogva - s hogy egészen őszinte legyek, meg kell

vallanom, hogy én tulajdonképpen nem is vagyok ember, csak: elvont fogalom.

- Nagyon örülök... Az igazat megvallva, most van először szerencsém elvont fogalommal beszélgetni; a kézzelfogható dolgok kissé lefoglaltak... Ön tehát az abstrakciók honából érkezik?

- Nem tagadom.

- Igen el lehet fáradva... Méltóztassék helyet foglalni.

- Köszönöm, mester. Sokáig voltam tanítványa egy bizonyos Doktor Faustusnak, hallgattam a Kepler előadásait, de nyíltan szólva, most történik meg velem először, hogy székkal kínálnak.

- Nincs ön nagyon elnyűve?

- Századok óta sűrűn ismétlődő fellángolásaim elhamvasztottak egyet-mást régi énemből. Tanultam jogtudományt, medikát, híve voltam minden világnézetnek, minden rendszernek, minden izmus-nak, s végre rájöttem, hogy: csak önnek van igaza. Nem a régi hévvel mondom ezt, de teljes meggyőződéssel.

- Ah!

- S egyes-egyedül azért jöttem oly messziről, hogy ezt szemtől-szembe megmondhassam önnek. Különbösen érteni fogja érdeklődésemet; ön is meglátogatta Voltaire urat Ferney-ben.

- Kérem, ne emlékeztessen erre a szerencsétlen látogatásra. Még most is fáj, hogy azt a nagy embert megbántottam. De az ördög gondolta, hogy annyira tele van hiusággal! Mikor azt magyaráztam neki, hogy az *Henriade*-ot nem lehet a *Megszabadított Jeruzsálem*hez hasonlítani, s hogy *Pucelle*-je kontár munka az *Orlando*-hoz képest, még csak szóba állt velem valahogy, de a mikor Rousseaut kezdtem magasztalni, dühbe gurult, mint egy színésznő, a ki előtt a másikat dicsérik. Ez az emlék igen fáj nekem, s higgye el, ön is meg fogja bánni, ha az érdeklődés címén szemtől-szembe jól lebírál...

- Eszem ágában sincs az afféle szándék. Ellenkezőleg, csodálni jöttem önt, mint minden idők legnagyobb gondolkodóját.

- Ó, kérem, fogalmazásaim oly hézagosak!... S mit titkoljam? A helyesírás ma is sok gondot okoz szegény fejemnek...

- Ha egy nagy gondolkodóról beszélünk, ki törődne ilyen csekélységekkel, mint: stílus, helyesírás?

- De, sajnós, írásaim egyéb bajokban is bővelkednek. Így jóval többet foglalkoznak pajzán mitológiai jelenetekkel, mint a lét és a végső ok nagy kérdéseivel.

- Ki tépelődne ezeken a kérdéseken, a melyekre nincsen felelet? Nyüglődni az objektíven és a szubjektíven, a magánvalón és a többi galimatiáson, ez nem bölcsekedés, nem gondolkodás, hanem haszontalan rongálása az agyvelőnek. Az igazi bölcselelő ön, a ki a legbölcsebben élt minden ismert nagy ember közül. Egyedül Epikur vetekedhetnék önnel, de ő fölöslegesen sokat értekezett. A bölcselet az, hogy: minden órának leszakaszd virágát, a többi ostobaság. Nos, többet már nem igen lehet szakítani a jóból, mint a mennyit...

- Ó, kedves barátom - szakította félbe a Tanítványt Waldstein gróf könyvtárosa - én genovai családból származom, s felmenőim hetedéziglen tolvajok voltak. Mi tagadás benne, igen sok terheli a lelkiismeretemet. Haszontalan, vén kártyás vagyok, a ki - önnek megmondhatom - alkalom adtán igazítgatott egyetmást a szerencsén. Emlékirataimban persze ezzel nem hozakodom elő, de kérem szíves figyelmét hirtelen elutazásaimra. Őszintén szólván, mindig azért utaztam el hirtelen, mert nem igen kedveltem a rendőrséget. Szóval, születésemkor zöld posztóba pólyáltak s zöld posztó lesz a szemfedőm is. Bizonyára, ha pharaóbankról van szó, kiállok Plátonnal és Arisztoteleszszel, de ne felejtse el, hogy a kártyából ugyan meg lehet élni, de a kártya nem boldogít. Ó, én legnagyobb vétkem!

- Mester, az ön egykori foglalkozását az erkölcsbírák nem dicsérik valami különösen, de ennek a foglalkozásnak megvolt az a jó oldala, hogy nem számítva az ön három napig tartó kártyapáróját, meglehetősen békében hagyta az idegeit. Így testi-lelki képességeit nem bénította meg se a céltalan elmélkedés, se a Munka, a mely az emberiség életét rövidebbre fogja, mint a háborúk és a dögvész... És szerelmei? Ön nem beszél szerelmeiről. Hát nem a szerelem a legnagyobb bölcsesség a világon?

- A szerelem? - kérdezte Waldstein gróf könyvtárosa. - A szerelem igen szép dolog, ha az ember húsz éves. Eszembe jutnak Anna és Marion... Olyan vidámak voltak, mint két kölyök kutya. Ó, nagyon kedvesek voltak, Anna és Marion!... De hogy megszenved az ember ezért a néhány évért! Persze, ön nem ismerte Charpillont. Nem képzelem, mennyire megkínzott a bestia, csak azért, mert nem voltam húsz éves!...

- Annát és Mariont majdnem egy félszázad választja el Charpillontól. És a közbülsők, Mester, a közbülsők? Az egész litánia?

- A közbülsők? A közbülsők kissé egyformák voltak s oly gyorsan tűntek el egymás után, mint egy laterna magica bűvös képei. A szerelem szép dolog, úgy általánosságban, de higgye el, mindenkinek nagyon kevés jut belőle. Olyan rövid az egész história! Jobb volna el se kezdeni.

- Bizonyára fájdalmas lehet letenni róla.

- A legnagyobb bölcsesség a világon: a lemondás, a lehető legtöbbről lemondás. Ha húsz éves koromban beláttam volna, hogy a helyes élet-filozófia nem ez, hogy: sok asszony és kevés könyv, hanem az a másik, hogy: sok könyv és minél kevesebb asszony, a gonosz Charpillonnak nem lett volna hatalma rajtam. A mihez az ember nem szokott hozzá, az nem hiányzik. Anna és Marion nagyon kedvesek voltak, de mennyi öröme lehet annak az embernek, a kinek a jóléthez nem kell egyéb, csak egy kancsó friss víz, meg egy pár jó könyv, példának okáért... ó, nem az én emlékirataim!

- És ezt ön mondja, Mester?! Ön, az élni tudás legnagyobb művésze! A ki sohase dolgozott, csak örült!

- Azt mondhatnám: mint szakértő szólok a dologhoz.

- Mit gondol, ha módjában volna még egy emberéletem élni, nem kezdené elülről?

- A világot sem.

- Pedig ön nagyon szerencsés volt.

- Ó igen. S azt hiszem, ez a szerencse velem született. Benne volt a véreemben. Valami naivság lakott a szivemben, a mi pótolta nálam úgy az okosságot, mint az erkölcsöt. Elhinné-e, hogy mindig szerelmes voltam, hogy szerelmes voltam Annától egész Charpillonig, minden kedvesembe, a hány volt, valamennyibe?! Aztán mindig kész voltam kockára tenni mindent, az életemet is, öt garas sikerért. Nos, ez a szerencse kulcsa. Mit nyertem vele? Hetvennyolc esztendő.

- S ha újra húsz éves volna, a mai tapasztalásával?...

- Először is óvakodnám a szerelemtől, a mennyire csak lehet. És másodszor: rajta volnék, hogy könyvtáros lehessenek valahol. Nem Waldstein grófnál, mert itt nincsenek könyvek, csak likőrök. Hanem ott, a hol minél több az elzevir. Higgye el, nincs szebb szenvedély, mint a könyvek. A jogtudomány, a medika, meg a többi, a miket ön haszontalanságoknak nevez. Mennyi örömet adnak minden váltság nélkül!... Néha talán írnék, de nem szonettek, hanem disztichonokat!...

- Seingalt lovag, ön kiábrándit engem. Arra kényszerít, hogy még ma este eltávozzam innen, új mestert és más filozófiát keresni.

- Igazán rosszul teszi. Egy gyönyörű könyvet adnék önnek esti olvasmányul.

- Bocsásson meg, lovag, de legyen szabad emlékeztetnem, hogy én a Tanitvány vagyok. Végtetem az, hogy folyton a Mestert keressék. Nekem a mester az, a mi másnak a levegő.

- El fog tévedni a duxi erdőben.

- Az erdőből csak kitalál az ember. Bár úgy volnánk az élet nagy kérdéseivel is, mint a fák sűrűjével!...

- Az élet nagy kérdéseivel legjobb nem törődni. Ha egy párszor beverik a fejünket, lassankint megokosodunk.

- Nekem még ez is ábránd - felelt a Tanitvány. - Ne felejtse el, hogy én csak elvont fogalom vagyok.

- Fogadja részvételemet - szólt Casanova. - Embernek lenni nem jó, mert homo homini lupus. De egy szegény absztrakciónak még rosszabb lehet a sora. Ki gondol egy holdogtalan, jobb sorsra méltó, szegény absztrakcióval?!

Ezzel elbúcsúztak és a Tanitvány elpárolgott.

Mikor eltűnt, Croce, a minden gonosszággal megkent vén komornyik, a kit annyira át meg átvárt a bűn, hogy a rossz folyvást párolgott és csak úgy gomolygott körülötte, kíváncsian kukkantott be az ajtón.

Casanova örömmel ujságolta neki:

- Nem az ördög volt, csak a fia.

LÓRÁNTFY ÖZVEGYE.

Egyszer, néma, rideg, deczemberi éjen Lórántfynének megjelent Lórántfy. Pánczél-inge ezüst párában fürdött; sisakja csillogott a holdvilágtól. A legendás fekete bársony-fürtök csigákban omoltak alá hatalmas vállára; mandulametszésü szép szemében, e két égő zsarátnokban, kékes láng lobogott. Lórántfyné megismerte Zampa jelmezét; így jelenhetett meg Lórántfy a barcellonai operában, mikor az andalúz hölgyek a szinpadra dobálták minden virágjokat.

Lórántfyné remegett, mint a nyárfalevél. A jelenés közelebb lépett, s azzal az utánozhatatlan mozdulattal, mely a bordal után mindig taps orkánokat támasztott, így szólt:

- Zsuzsánna! El ne felejtkezzél a zálogcédulákról!

- Igenis - felelt volna Zsuzsánna. Az ajka mozgott, de hang nem jött ki összeszorult torkából.

Másnap Lórántfyné jókora lázra ébredt. De az urfiak és a kisasszonyok iskolába mentek; föl kellett őket öltöztetnie.

Csak a legkisebbik maradt otthon. Ez az egy azonban, hogy ha magában volt, több dolgot adott Lórántfynénak, mint a többiek sokadalma.

-126-

Még fel se húzta a kis bársony-nadrágját, már elkezdett nyivákolni:

- Zsuzsa néne, mesélj valamit.

Zsuzsa néne egy kicsit elgondolkozott. Igen; úgy harmincz nappal ezelőtt megint lejárt vagy három czédula. Az angol királynő gyűrűje, a Grisi zafiros amulettje, s a bajor király arany-érme, az az egy példány, melyet Lórántfy tiszteletére veretett, mikor ez a Troubadourt először énekelte. Sietni kell, hogy oda ne veszzenek.

A bársonynadrágos kis fiú türelmetlenül játszott arany óralánczával, melyet Miklósnapra kapott a nagyapjától.

- Zsuzsa néne, téged azért fizetnek, hogy mesélj nekem. Mondd tovább, hogy mi történt a hamupipőkével.

Lórántfyné folytatta, a mit este elhagyott:

- Mikor a királyfi megtalálta a kis cipőt, így szólt: Ej, haj, micsoda kis cipő! Keressétek meg azt a lányt, a ki ezt a kis harangvirágot elvesztette, mert az a lány lesz az én feleségem!

Déltájban Lórántfyné bement a méltóságos asszonyhoz s szabadságot kért az ebéd idejére.

- Mi baja magának, Lórántfyné?

A méltóságos asszony megijedt az öreg bonne violaszin arcától. Sok gyereke volt s rettegett minden betegségtől.

- Nekem? Semmi, méltóságos asszony. Egy kis dolgom volna a városban, s mivel a nevelőnő úgy is itt lesz...

Elbocsátották; de az ebédnél feltűnt, hogy nincs helyén, a macska-asztal elnöki székében.

- Hát Lórántfynével mi történt? - kérdezte a háziúr.

- Lórántfyné? - vágott közbe a vendég, egy festő, a ki a Viola kisasszony arczképén dolgoztatott abban az időben. - Még ma is viseli valaki ezt a regényes nevet?

-127-

Egy hét óta ebédelt már a házban, de azért nem sejtette, kiről lehet szó. Lórántfyné nem sok vizet zavart.

- Az a sápadt, öreg hölgy, a ki a gyerekek közt szokott ülni - magyarázta Viola kisasszony.

- Valami szegény rokona a nagy énekesnek?

- Annyira rokona, hogy az özvegye - felelt a háziúr.

- Ugyan ne tréfáljanak velem - szólt a festő. - Nem sokat tudok abból, a mi a születésem előtt történt, de azt tudom, hogy Lórántfyné igen fiatalon halt el s hogy az egész ország részvéte kísérte a sirjába. A mi nagy költőnk róla írta azt a híres verset, a mely így kezdődik, hogy: »Meghalt a pacsirta...« s véletlenül azt is tudom, hogy egy sokat emlegetett úr, a közélet egyik nevezetes alakja, a kinek ifjúkori, s mint mondják, platói szerelme volt, vagy három évtizeden át minden héten friss virágokat vitt a sirhalmára, egész a haláláig... Ezt nevezem aztán szerelemnek!

- Akiről ön beszél, az Lórántfynak első felesége volt. De a nagy énekes másodszor is megházasodott, s ez a második feleség az, a ki itt velünk szokott ülni.

A háziúr egy kicsit közelebb hajolt a vendégéhez, hogy a kisasszonyok ne hallják.

- Tudja, magunk közt, azt hiszem, hogy a »feleség« szó e helyütt egy kissé sok. A mi öreg hölgyünk talán inkább csak a betegápolója volt a világhírű Ördög Róbertnek. Lórántfy már csak romja volt önmagának, a mikor Pestre visszakerült. Igaz, hogy ezt a romot egy vakító dicsőség lehunyó napja aranyozta meg. Ebbe a nagy hirnévbe, dicsőségbe szerethetett bele a mi bonne-unk, mint egészen fiatal leány.

- S Lórántfy második feleségét vagyon, nyugdíj, minden nélkül hagyta hátra? - érdeklődött a festő.

- Nem maradt arra egyéb, csak a régi dicsőség, meg sok-sok babér. Ugy hiszem, az utolsó esztendőkből elúszott Lórántfynak mindene, még emléktárgyai is, a melyek valaha egy kis vagyont képviseltek.

-128-

- S mégse ment férjhez másodszor?

- Azt képelem, hogy nem volt módja benne. Különbben a mi bonne-unk meglehetősen különös teremtés; kitelik tőle, hogy beérte azzal a sovány emlékekkel, a mije maradt. Egy cseppet se közlékeny természetű; s ön nem fogja elhinni, de ennek az öreg asszonynak valami titka van.

- Miből következteti ezt?

- Ne vegye olyan komolyan. Talán csak cselédpletyka az egész. Elég az hozzá, észrevették, hogy titkos útjai vannak. Minden két, vagy három hónapban egyszer elkéredzkedik hazulról, s ilyenkor gondosan eltitkolja, hogy hová megy. Máskor alig lehet rávenni, hogy kilépjen a házból; s ezeken a napokon nem engedi, hogy elkísérjék. De a legkülönösebb ezekben a kirándulásokban az, hogy nagyon sok pénzébe kerülnek. Máskor soha egy krajczárt se költ magára; ilyenkor mindig magával viszi az erszényét s pénz nélkül jön haza.

- Csak nem gondolja, hogy...

- Az én koromban, kedves barátom, az ember nem gondol semmit és nem hisz semmit. Egy elhagyott gyermek... Mit tudom én, mi?...

Aztán másról beszéltek.

Lórántfyné a vacsoránál sem jelentkezett. Haza jött, de olyan betegen, hogy mindjárt ágyba kellett feküdni.

A gyerekeket gondosan elválasztották tőle, de Violát másnap reggel beengedték hozzá.

- Zsuzsa néni, kedves kis Zsuzsa néni, mi lesz? Olyan rosszul érzed magad, hogy föl se kelsz az eljegyzésem napján?

- Soha se törődjél velem, édes Violám!... Azért én nagyon boldog vagyok ma, hidd el. Félttem, hogy le fognak beszélni erről a házasságról, s az igen nagy baj lett volna. Mert én tudom, bizonyosan tudom, Viola, hogy ezen a világon csak egy boldogság, csak egyetlen egy jó van: ha ahhoz mehetünk férjhez, a kit szeretünk.

-129-

A vőlegényről beszéltek; mert Viola úgy se tudott volna másról beszélni.

- Olyan szép szeme van, mint az én emberemnek, - szólt Lórántfyné. - Csak a haja nem olyan szép. Ne engedd, Viola, hogy úgy tövig lenyirassa a haját; az én időmben a férfiak fürtöket viseltek, s az sokkal szebb divat volt.

Viola még sohase találta ilyen közlékenynek.

Aztán, mikor Viola biztosította, hogy a gyerekek már gratuláltak neki, megcsókolta a leányt.

- Nem jó - szólt - ha először vén asszony kíván szerencsét. De, tudod-e, Viola, hogy én vettem észre legelőbb a dolgot?! Az én áldásomat nem most viszed magaddal; veled van az már régen.

Megint ölelkeztek, mint asszony nép szokta, mikor egy kicsit elérzékenyül, s úgy volt, hogy az napra elbúcsúznak. Viola már az ajtóban volt, de Lórántfyné visszaszólította.

- Mi az, Zsuzsa néni?

Lórántfyné egy kicsit habozott.

- Te, Viola - szólt aztán, kissé megváltozott hangon - tégy meg nekem egy szivességet!

Viola visszament az ágyhoz.

- Parancsolj velem.

Egy kicsit elcsudálkozott, mert Lórántfynétől még soha se hallott affélét, a mi kéréshez hasonlított.

- Úgy-e, eddig nem igen voltam terhedre? Most is nagyon bánt a dolog. De lásd, attól félek, hogy nagy beteg leszek. Talán elvesztem az öntudatomat is, ki tudja? És ez a... ez a zálogczédula már a múlt hónapban lejárt; egy hét múlva már nem lehet meghosszabbítani.

-130-

A párnája alá nyúlt, s Lórántfy régesrég megsárgult, megfakult arczképe mellől egy kis erszényt vett elő, a mely telides teli volt kék, sárga, barna, mindenféle színű zálogczédulákkal.

Violát, a szegénység e levéltára láttára, valami ijedtséggel vegyes megilletődés fogta el.

- De... szivesen, kedves Zsuzsa néni, nagyon szivesen... - hebegte.

- Csakhogy pénzt... pénzt nem tudok adni hozzá - folytatta Lórántfyné egy kicsit elfordulva. - Tegnap kiadtam, a mi volt. Meg kellett hosszabbítanom az angol királynő gyűrűjét, a Grisi amulettjét és a bajor király érmét. Erre már nem maradt.

- Nem engednéd meg, hogy kiváltsam?... - kérdezte Viola félénken. - Ma, hiszen tudod...

- Ne mondd tovább, ne szégyenítsd meg szegény öreg dadádat. Nem úgy gondoltam én, a hogy te gondold. Azt is, a mi ennek a zálogczédulának a meghosszabbításához kell, csak kölcsön kérem tőled, majd megadom, hogy ha meggyógyulok. Csak azért vagyok terhedre, hogy oda ne veszzen. Már nagyon sok odaveszett. A barcellonai hölgyek aranykoszorúja s a csár gyémántgyűrűje legelőbb. Ezeknek a kamataira nagyon sok kellett volna; nem volt. Azóta is, évről-évre kevesebb az emlékem, a mi megmarad.

Viola szólni akart, de az öreg asszony félt, hogy ismételni akarja, a mit előbb följánlott.

- Ne itélj el bennünket ezért, nagyon szegények voltunk akkor... S azóta se tudtam annyit

szerezni, hogy kiválthassam az emlékeimet. Tudom, hogy rosszul esik efféle hallanod. Nem mondanám el, ha nem volnék kénytelen vele. De ez a gyűri éppen a legkedvesebb emlékem. Akkor kaptam tőle, a mikor Párisba vitt magával. Micsoda szép napok voltak azok! A Champs Élysées!... Te még nem voltál ott, nem tudod, hogy mily szép a Champs-Élysées! Azt akarom, hogy ez a gyűri az ujjamon legyen, a mikor a koporsóban fekszem.

Viola intett, hogy szólni szeretne.

- Nem, ne szólj. Csak kölcsön kérem; majd megadom neked, ha fölgyógyulok. Még élni akarok addig, a mig kiváltom az emlékeimet. Ki fogom váltani őket, Viola.

Ezalatt Lórántfy nyugodtan pipázott odafenn, az elíziumi mezőkön, s lepillantva a földre, ősi megszokásból, halkán ismételte ezt a szót: »Hozom.«

NICARAGUA ŐRNAGY.

Délután hat órakor Nicaragua őrnagy még aludt. Álmában - végre-valahára - megjelent előtte a Vörös Ász, fiatal szépségének egész pompájában, a Vörös Ász, a kit titkon érző szive óhajtván sejtett, immáron hetek óta...

A jelenésen biborba játszó koráll-szin selyem ruha volt. Gömbölyü nyakán rubint-fűzér csillogott; éjszínű hajában tűzrózsák ragyogtak. Intett, s az őrnagy fel akart ugrani fekvőhelyéről, de nem tudott megmozdulni.

... Odább, a másik kis szobában döcögő lábú asztal mellett, a mely folyvást dülöngélt és kopogott, mint valami elégedetlen, dörmögő öreg szolga, egy sápadt, szőke asszony gunnyasztott szegényes kézimunka fölött. Mellette kis fia Robinson történetét betűzte.

Első pillantásra nem lehetett kitalálni, hogy a szőke asszony húsz, vagy negyven esztendő-e? A színe sok szomorú esztendőt vádolt, de a szemében volt valami gyermekies bizalom, a mit az évek még nem tudtak onnan letörölni. Szakasztott úgy nézett a világba, mint a kis fia.

A szobát csak egy gázláng pislogó, sárga fénye tette félig-meddig világossá. A lakás azelőtt bolthelyiség lehetett; s fölhasználva a szerencsés berendezést, a szőke asszony nem égetett petróleumot. A Szerecsen-utca udvari lakásaiban a pazarlás nem szokásos.

A kis fiú megszólalt:

- A papa nem megy ma hivatalba?

- Még ráér - felelt a szőke asszony. - A hivatal csak kilenczkor kezdődik.

- A mikor én lefekszem?

- A mikor te lefekszel.

A kis fiú egy darabig ismét Pénteknek szentelte a figyelmét, de aztán, tenyerébe hajtva a fejét, megint anyjához fordult:

- Mama, mondd, micsoda hivatala van a papának?

A szőke asszony halovány arczán valami bágyadt pirosság jelent meg.

- A papa őrnagy - felelt röviden.

- Azt tudom - szólt a fiú. - De miért nem visel katona-ruhát, mint a többiek?

- Mert ő már eleget csatázott - magyarázta amaz. - Most a fiatalabbak csatáznak, ő pedig ir a hivatalban.

A kis fiú már tudta, hogy a mit a szőke asszony mond, az szent, s nem kérdezősködött tovább.

A fali óra egyhanguan tiktakkolt tovább. A szőke asszony egy kicsit elmélázott, aztán lassu mozdulattal fölkel s átment a sötét szobába.

Esze ágában se volt, hogy fölkelte a férjét. Az őrnagynak valami szívbaja volt; ha fölverték az álmából, három napig se tudta kiheverni.

Leült szépen az ágya mellé s csöndesen várakozott.

Nesztelen volt, mint egy remegő kis egér; az őrnagyot mégis felköltötte ez a tekintet, a mely a sötétben ránehezedett.

- Te vagy az?

- Én vagyok.

- Hány óra?

- Mindjárt hét.

- Gyujts gyertyát.

Engedelmeskedett s visszatelepedett a székébe. Ugy ült ott, mint maga a csöndes megadás.

Az őrnagy zavaros tekintettel nézte az ismerős árnyékot.

- Akarsz valamit? – szólt rövid szünet után. A szóke asszony kérdéssel felelt a kérdésre.

- Vesztettél?

- Vesztettem.

- Sokat?

- Nagyon sokat. Miért?

Az asszony egy kicsit tétovázott.

- A cseléd a bérét követeli – szólt végre. – Már a negyedik hónapja, hogy nem fizettünk neki. A szénszámlát is mindennap elhozzák. Mit mondjak nekik?

Az őrnagy egy kicsit elgondolkozott.

- Várj holnapig – szólt. – Ma lehetetlen. Az egész vagyonom ötvenhét forint.

Mikor ezt mondta: száz évesnek látszott.

Aztán bement a fürdőszobájába, megfürdött és felöltözködött.

Rövid félóra múltán, a két lépésnyi sötét zugból egy előkelő megjelenésű, simára borotvált öreg úr lépett ki, kitűnően szabott esti ruhában; gyönyörű plasztikonján vakítóan csillogott a két hamis kő, s a krizantémum, a mely gomblyukában díszlett, azt a látszatot erősítgette folyton, hogy ennek a gavallérnak a haja ősz, de karja fiatal.

Pár szót váltott a kis fiúval, aludni küldte, s fölvette téli bundáját, a családi klenódiomot. Majd menni készült.

De az ajtóban megállott.

- Igaz – szólt vissza a szóke asszonyhoz – ne nyugtalankodjál a cseléd miatt. Reggel végy ki a tárczámból száz forintot, s fizesd ki, a mi fizetni való.

Ugy intett a feleségének, mint egy nagyurat játszó, kedves színész a játékos társának, valamely nehéz jelenet után. S elsétált. Ragyogóan sima magastetejű kalapja szinte megszőpítette a szennyes Szerecsen-utcát.

Egy darabig gyalog ment, de a Deák-tér közelében kétlovas kocsira ült. A klub-szolgák ne tudjanak meg semmit. Elhelyezkedett a kocsiban, s hangtalanul így beszélt magában:

- Ötvenhat forint.

Mikor a kocsi már közel ért az Ifju Magyarok klubjához, rágyújtott a forintos szivarjára. Mint a hamis kövek, a téli bunda és a krizantémum, ez a forintos szivar is csak üzleti befektetés, fundus instruktus volt.

A klubban a semmi iránt se érdeklődő emberek tökéletes nyugalmával járta végig az összes termeket; meg-megállt beszélgetni s a színésznőkről kérdezősködött. Végre leült az egyik játékasztalhoz, mint a ki nem tudja, hogy mivel üsse agyon az idejét.

Mindenki elismerte, hogy gyönyörűen kártyázik. A játék menetét egy szóval se zavarta; se jó-, se balszerencse nem látszott meg az arcán. Ugy osztott, nyert, vagy veszett, mintha mindez a legkevésbé se érdekelné; mintha unná az egész életet.

A kipirult és elzöldült arcok között csak az ő érdekes feje őrizte meg az első percz hidegvérét. Egy egyiptusi istenség mélységes nyugalmával vett részt a közömbös partikban; a nagy összeütközések alkalmával pedig rideg és ünnepies volt, mint egy főpap, a ki nagy ünnepen celebrál. Mig a többiek, hajnal felé, izgatottan lesték egymás gyűrődött, kiélt arczát, az ő szemén nem látszott indulat, a mint keményre vasalt, hófehér ingén nem lehetett észrevenni a port. Reggel is feltűnt az idegeneknek:

- Mily éber és nyugodt ez a szép öreg úr!

Mert arcza, a melyen a szem gyűrűi, az arczcsontok, s az ajak ránczai oly élesen voltak barázdálva, mint a hogy csak arczképeken látni (azoknak a festőknek az arczképein, a kik igen jól rajzolnak s keresik mindazt, a mi stilizált): szép, érdekes arcza egész éjjel egyforma maradt.

Ez este ismét nem volt szerencséje. Minden nagyobb megilletődés nélkül elveszítette ötvennégy forintját s megpillantván egy ritkábban látott ismerősét, nyugodtan abbahagyta a játékot.

- Ugy-e, őrnagy úr, ön pápai zuáv volt? – kérdezte az ismerős, a mint, karonfogva, az étkező terem felé haladtak. – Fogadtam erre valakivel, s azt hiszem, megnyertem a fogadásomat.

- Megnyerte – felelt az őrnagy, s elmondta ismerősének a pápaság egész történetét. Mintha

nem is óvolna az, a ki egész vagyonát odakint hagyta a másik teremben.

De magában egy párszor megjegyezte:

- Teringgettét, ha Boldizsár ma este nem talál felnézni?!...

Szerencsére, Boldizsár fölnézett.

- Igaz, őrnagy úr, én önnek adósa maradtam száz forinttal...

- Kérem, szót se érdemel!

- Ellenkezőleg, nagyon köszönöm.

Nicaragua őrnagy még egyszer végig sétáltatta unalmát az összes termeken, aztán megállapodott a játékosok mögött. Egy darabig nézte a tusát, s mintha unná az egész földi létet, újra leült a játékosok közé.

A Boldizsár száz forintja jobban kamatozott, mint az első garasok. Már nyereségben volt, a mikor egyszerre két vörös figura jutott a kezébe. Éppen ő volt az osztó.

- Várlak, szerelmem! - szölt magában, mert eszébe jutott álma.

S oly drágán adta a kártyákat, a hogy csak lehetett. A mi pénz az asztalon hevert, mind a posztó közepére, a játékosok közös pénztárába vándorolt. Mikor megnézte a másik két kártyát is: csakugyan a vörös ász mosolygott rá, udvarhölgyével, a vörös tizessel.

A következő perczben vagy ezer forint tornyosodott előtte. Tíz percz mulva megnézte az óráját és hidegen kijelentette, hogy kegyetlenül álmos.

Másnap a kis fiú meglepetve vette észre, hogy a papa nem veszi fel a smokingját, nem halászsza ki a pohárból a krizantémumot, hanem olyan öltözetbe búvik, mint a Szerecsen-utcza többi lakói, és azzal áll elő, hogy: ma a czirkuszba megyünk!

Valóban úgy volt. A Szerecsen-utczai kis udvari lakás egész nap mesés jólétben úszott; még a szőke asszony is kipirult egy perczre. Nagy vigasságot csaptak, és az őrnagy a Városligetben úgy ugrándozott, mint egy öreg kenguru.

Ezen a napon Nicaragua őrnagy egy kopott kabátját vette magára, s otthon hagyta a híres téli bundát, őt krajczáros szivarokat szítt, s nagyokat nevetett. Szóval teljesen megünnepelte a napot. Későn mentek haza s a szőke asszony boldogan aludt el.

Harmadnap: az ezer forintból nyolczszáz visszaúszott. S a klubból hazajövet, Nicaragua őrnagy így beszélgetett magában, behuzódva a kocsijába:

- Milyen pompásan mulattunk tegnap tíz forintból! S mily keserves volt ma ez a néhány óra, a míg a nyolczszáz forintnak végére jártam! Igazán, nincs kegyetlenebb robot, mint: kártyázni. De mit csináljak? Élni csak kell valamiből! Végre is első a hivatal, s csak azután a mulatság!

-137-

ESTEBAN TESTVÉRE.

-138-

(SPANYOLORSZÁGI TÖRTÉNET.)

I.

Nagyon sok évvel ezelőtt - egy egész emberöltőt gondolok - két ifju legény érkezett Madridba, azzal a szemtelen és neveltséges elhatározással, hogy a tollukból fognak megélni. Ezen az elhatározáson kívül nem hoztak egyebet magukkal, csak: hatvannyolcz dénárt, Cervantes Mihály könyvét: az elmés, nemes Don Quijote életírását, meg egy ünneplő ruhát, mely jó volt mind a kettőjüknek.

Elutazásuk előtt atyjuk, az ősz Galvez de Montalvo - mert a szemtelen ifjak testvérek voltak - könnyíteni akarva a lelkiismeretén, így búcsuzott el tőlük:

- Én mosom a kezemet, fiaim. Nem marasztallak benneteket, mert először is: úgy sem hallgatnátok rám. De nem marasztallak benneteket azért se, mert szegény ember vagyok, s a szegény ember, ha nem adhat pénzt, ne adjon tanácsot. Hordja a keresztjét és hallgasson, mert meg van írva, hogy a szegény ember és a megadás egy anyaméhből születtek. Mindazáltal teljesítem apai kötelességemet, s bár nincs módomban benneteket megtéríteni, nem titkolom el, hogy miként vélekedem a tervetekről. Bizony mondom nektek, fiaim, jobb volna, ha mindjárt lefeküdnétek arra a szemétdombra, mely utolsó birtokunknak maradt meg a hajdan terjedelmesebb montalvoi uradalomból. Ugyanoda jutnátok, a hová igyekeztek, s kevesebb baj, kevesebb keserűség árán.

-139-

- Atyám - felelt Luis Galvez de Montalvo, az idősebbik fiú - ön bizonyára tudja, hogy irodalmunkban a népies irányt újabban igen elhanyagolták, s hogy a hazafias költészet egy idő óta parlagon hever. Erkölcsi kötelességünk e bajon segíteni. Ne aggódjék; földink: Escobar, a ki csak ledér zarzuélak gyártásával foglalkozik, batáron jár, legényt tart, s hercegnőkkel

barátkozik. S nekünk hivatásunk van, míg ő csak mesterséget űz. Persze, ön már öreg ember, atyám, s a jövőt, mely önnek idegen, nem tudja elképzelni. A jövő végtelen, atyám; tele van csudákkal, a melyekről ma nem is álmodunk. Aztán... akárhová vezet is ez az út! Ez a dicsőség útja. Pályánkon elvérezni szebb, mint tespedni jólétben; ifjak vagyunk, lelkünk erős, hitünk határtalan. Nec portae inferi!...

- Úgy van - szólt Estebanillo Galvez de Montalvo, a fiatalabbik testvér.

- Akkor hát Isten veled, fiam Luis és Isten veled, fiam Estebanillo. A jó szerencse legyen veletek, mert csak ez védhet meg attól, a minek elébe rohantok. Imádkozni fogok értetek védőszentemhez, San Jagohoz; talán meghallgatják az égben.

Az ifjak elutaztak, s néhány nappal később az öreg Montalvo meghalt bánatában. Ettől a szereplőtől végképpen elbúcsuzhatunk.

-140-

II.

Ha azt mondtam, hogy Luis és Estebanillo testvérek voltak, hanyag kifejezést használtam, mert mai nyelven szólva, úgy kellett volna nyilatkoznom, hogy Luis és Estebanillo elődei voltak a sziámi ikreknek. A testvérek rendszeren csak közeli rokonok, a kiket az élet egyre jobban eltávolít egymástól; néha már a gyermekszobában is idegenek egymással szemben. Luis és Estebanillo pedig lélekben annyira össze voltak forrva, hogy róluk voltakép mint egy emberről kellene beszélnem. Se iker-testvérek, se férj és feleség, se szeretők között nincs példa oly teljesen önzés nélkül való, rajongó szeretetre, a minővel ezek a fiatal emberek viseltettek egymás iránt; elváihatlanok voltak, mint a dioszkúrok, közös volt minden lépésük s minden gondolatuk, folyvást meglopták magukat a másikért, nem vártak egymástól semmit, s kicserélve az önzésüket, úgy imádták egymást, a hogy más ember csak maga-magát imádja.

A mi a külsőt illeti, nem hasonlítottak egymásra. Luis, a ki csak egy esztendővel volt idősebb Estebanillonál, barna volt és erős, Estebanillo szőke és gyöngö testű. Luis szava úgy hangzott, mint a mennydörgés, Estebanilloé, mint a fuvolaszó. De ez csak fokozta Estebanillo rajongó csodálatát s azt a példátlan, valósággal apai gyöngédséget, melylyel Luis öccsét dédelgette.

Mivel minden gondolatuk közös volt, elhatározták, hogy csak egy helyet kérnek a nagy írók Pantheonjában, de annál díszesebb helyet. Együtt írták összes munkáikat. Sokféle mű került ki a tolluk alól: vers, színdarab, népies elbeszélés, de a legjelentéktelenebb írásuk alatt is ott állott mind a kettőjük neve. Melyiküknek mennyi része volt a közös munkában, egyforma volt-e tehetségük, s ha igen, melyiküké mire volt inkább alkalmas, kitől eredt a gondolat s ki volt jelesebb a kidolgozásban? - soha se tudta meg senki. Ha Estebanilloról volt szó, Luis nem győzte magasztalni:

-141-

- Ó, Estebanillo csupa tehetség!

Viszont Estabanillonak minden mondata így kezdődött:

- A bátyám...

Más emberről, más tárgyról nem beszélt soha.

Különben hallgatag fiú volt, a kit a bátyján kívül csak egyetlen élőlény tudott fecsegővé tenni: Dolores kisasszony, a ki a Szent Izidorról elnevezett kávéházban a cukrot mérte ki a pinczéréknek. Estebanillo egy kicsit szerelmes volt ebbe a leányba, és sokért nem adta volna, ha Dolores a szerelmi megfélejtkezés egy édes pillanatában keblére dől Luisnak.

III.

A nagyratörő ifjak olcsó padlás-szobát béreltek ki lakóhelyül, mely nem sokkal volt tágasabb egy jóra való koporsó belsejénél. Mióta a ház állott, ebben a helyiségben tűzifa nem égett. A téli hónapokban tehát Luis és Estebanillo tulajdonkép a kávéházban laktak.

A ki sok időt tölt a kávéházban, az előbb-utóbb kénytelen a politikai pályára lépni. A két Montalvo is így járt.

Összeismerkedtek Madrid legszájasabb embereivel, a kikben eleintén csak a regény-alakokat látták. Addig-addig tanulmányozták ezeket az érdekes, de borzas egyéniségeket, míg végre ők is együtt ordítottak a farkasokkal, s azon vették észre magukat, hogy mind a ketten kész államférfiak.

Luis vagy három hónapon át gyönyörűen mennydörgött a zsarnokság ellen, s Estebanillo testvéri szeretetből kijelentette, hogy ő kész meghalni az igaz ügy diadaláért. Fiatal emberek könnyen beszélnek a halálról.

-142-

Véletlenül nem volt okos dolog sokat politizálni. Zavaros idők jártak; senki se tudta, mikor és hogyan keveredik bajba. A kormányzottak erősen zúgolódtak a hatalom ellen; keveselték a kenyeret és sokalták a rovást. A hatalmasok viszont úgy vélték, hogy a mob nagyon elpimaszkodott, s hogy a fél-rendszabályok ideje lejárt. Valami villamosság volt a levegőben.

Egy szép nap Escobar, a zarzuela-gyártó, azzal rontott be a kávéházba, hogy:

- Odakinn már csinálják a torlászokat! Álljon talpra, a kinek a vére még nem vált aludttejjé!

Luis és Estebanillo tisztában voltak vele, hogy nekik ott kell lenniük a torlaszokon. A ki *á*-t mondott, mondjon *b*-t is. Csak egyben nem értettek egyet. Luis azt akarta, hogy Estebanillo maradjon otthon.

- Látom rajtad - szólt - hogy beteg vagy. Eredj haza és feküdjél le. Lehet, hogy az éjszakát is a barikádokon töltjük, s neked megárt az éjjeli levegő.

Estebanillo hallani se akart erről az ajánlatról.

- Nekem ott a helyem - felelt - de az nem lehet, hogy te is velem jöjj. Te rád még szüksége van a hazának.

A vitatkozásnak a vége az lett, hogy elmentek mind a ketten.

Egy óra múlva Madrid tele volt barikáddal; a katonaság kivonult s a puskaropogás megkezdődött.

Hála a kormány erélyes rendszabályainak, a hatalom negyvennyolcz óra alatt végzett a forradalommal. Vagy harmincz zendülőt lepuffantottak s a béke helyreállott.

Luis sokáig nem tudta meg, mi történt. Egy karabélyos sikerült czélzása jó időre megfosztotta eszméletétől. Vagy hat hétig feküdt a rab-kórházban. Mikor felépült, az apácza tudatta vele, hogy ne keresse az öcscsét, mert öcscse már nincs az élők sorában.

A katonák első golyója Estebanillót terítette le. Jól eltalálták; még csak egy jajszava se volt. Luis a zürzavarban észre se vette, hogy öcscse a füstfelhőben eltűnt.

De azért ne búcsuzzunk el Estebanillótól; ez a szereplő még dolgot ad nekünk.

IV.

Estebanillonak sejtelve se volt róla, hogy mi történik vele. Szívében a golyóval, két lépést tett előre, aztán oldalt bukott, nem is gyanítva, hogy ebben a pillanatban megtalálta a halhatatlanság utját, azt az utat, melyet bátyja ötven esztendeig hasztalan fog keresni.

Mert Estebanillo története voltaképp itt kezdődik.

Egy pár hónappal a szegény fiú halála után Spanyolország életében nagy változás állott be. A mob egyet gondolt, még egyszer nekifoháskodott, s ezúttal sikerült elbánnia a hatalmasokkal. A forradalom felülkerekedett.

Ennek a győzelemnek a következése az volt, hogy Spanyolország kormányformát cserélt - mint már annyiszor! - s azok helyét, a kik a kis Montalvot lelövelték, elfoglalták a Szent Izidor-kávéház borzas alakjai.

Az új emberek hatalomra jutván, történelmi multra kezdtek szomjuhozni. Az első dolguk az volt, hogy föllevenítették a hős korszak emlékeit, s hivatalos ünnepeket rendeztek azoknak a megdicsőülteknek a tiszteletére, kik soraikból elvérzettek. Spanyolország egy álló esztendeig a februári napok áldozatait siratta, ünnepelte.

E hősök közül egy se volt annyira kedvökre való, mint a nagy Esteban Galvez de Montalvo.

A vér-kereszttség ugyanis Estebanillonak megszerezte az Esteban nevet. Ő volt az első áldozat. Ő volt a barikádok védői közül a legrégeb, legfényesebb nevű. S ő volt a hősök között a költő.

Áhitattal kezdték olvasni irásait, s rájöttek, hogy Estebannal Spanyolország egyik legnagyobb költője vérzett el, a Cervanteseknek és Calderonoknak egy méltó utódja, a kinek különböző munkái csupa művészet és példaadás.

Ezeket a munkákat olvasni kellett az iskolában. A legjelesebbek kezdték verseit magyarázni; a hazafias sajtó lankadatlanul sürgette, hogy ezeket a szent könyveket minél gyakrabban forgassa minden igaz spanyol, s minél tüzetesebben tanulmányozza az íróművész meg a történetíró. Mellesleg ugyanez a hazafias sajtó tisztelettel emlékezett meg az élő Luisról is, a ki buzgó dolgozótársa volt lánglelkű öcscsének.

De ez csak kezdete volt az Esteban-legendáknak.

Hősök nem születnek mindennap, s a nemzetnek vallásos szüksége, hogy folytonos kegyelettel legyen nagyjai iránt. Béke-esztendők következtek, s ebben a jobb korszakban egyre nőtt Esteban emléke. Egy ünnepi délután márvány-táblával jelölték meg születése helyét, s a lobogódiszbe öltöztetett falucska megtelt miniszterekkel és más előkelőkkel. Ugyanebben az évben obeliszket emeltek a sirjára, s e nagy napon a madridi boltajtók zárva maradtak. Könyveket irtak életének körülményeiről, s a kis Dolorest, a ki szívta édes vallomásai mézét, megtették volna költői alakká; szerencsétlenségére Dolores épp akkor ment férjhez egy fizető-pinczérhez.

Az idő mult s Esteban emlékét egyre jobban kiszínezte az áhitatos képzelet.

Idősebb emberek már úgy emlékeztek rá, mint lánglelkű politikusra, a ki nehéz helyzetekben mindig megtalálta a helyes utat, mint páratlan szónokra, kinek szava vihar volt, s ki mindenha magával ragadta a népet, mint rettenthetetlen harcosra, kinek kezében folyvást villogott a csatabárd. Egyre többet tudtak a szerelmeiről, s életrajzi adatok címén olyan kalandokat meséltek róla, a melyeket megirigyelt volna maga Don Juan.

Végre vagy harmincz évvel a halála után, szobrot emeltek neki, azon a téren, a hol elesett. A szobor lovon ülő atlétát ábrázolt, kivont karddal, egy Apollo fejű Cid-et, a ki mindenhez hasonlított, csak Estebanhoz nem. A talapzaton arany betűk ezeket a szókat villogtatták: »Jogom és karom! Don Esteban Galvez de Montalvonak a hálás haza.«

Szóval Estebannak gyönyörű élete volt a halála után. Az utókor kinevezte őt nemzeti bálványnyá, a férfiúi és lovagi erények mintaképévé, a harczoló lantosok díszévé, virágává. A madridi érsek a templomban mondotta el, hogy: »Kőből van az, ki nem sír Esteban dalain.«

V.

Nincs özvegy, a ki keservesebben és hosszabban gyászolná férjét, mint a hogy Luis gyászolta Estebant.

Fájdalma annál szertelenebb volt, mert úgy vélte, hogy ő az oka öccse halálának. Nélküle nem került volna oda, a hol a halált osztogatták.

Bánatában elhatározta, hogy egész életét öccse emlékezetének szenteli. Nem lesz más célja, mint: egy életen át dicsőíteni azt, a kinek igazi értékét csak ő ismerte, feltárni az egész világ előtt a vértanú lelkének egész kincses házát, megóvni költő-társa emlékét a hálátlan feledéstől, oltárt állítani testvéri kegyeletének, s mindennap új meg új áldozatot mutatni be ennél a szent oltárnál.

-146-

Mikor bánatából valamennyire felocsúdott, mindjárt hozzá is látott életének ehhez a nagy munkájához. Könyvet fog írni öccséről, s ebben a könyvben elbeszéli, hogy ő már csak multak árnya, hogy belőle a jobb rész elköltözött, s hogy öccse halála után nem maradt meg lelkének még csak a fele sem. Elmondja, hogy közös munkáikban az oroslánrész öccsére, s ha együtt dolgoztak, ő csak a hű íródeák volt. Leírja: mily lángelme, mily nagy fokú lelki érzékenység s mily páratlan sziv lakott abban, a ki testvére volt s a ki minden tekintetben fölötte állott; leírja: mekkora tudás, minő műveltség s mily férfias erények ékesítették.

Ezen a könyvön egy évig dolgozott. A vezeklés buzgóságában nem tartózkodott a túlzásoktól sem, s a szertelen fájdalom elfogultságával átruházta öccsére mind azt a jót, a mi kettőjüktől kiltelt.

Később persze fájdalma lecsillapodott. Az idő minden sebet behegeszt, már tudniillik, ha a sebet nem a test, hanem a lélek kapta. A lélek az embernek a legkevésbé érzékeny része; járja át ezer dárda, kiáll az mindent, mintha keményfából volna.

Mialatt gyászolt, évek múltak el. Végre hozzá kellett fognia valami más munkához is. De semmi se érdekelte igazán. Mintha öccsével eltemette volna minden tetterejét, egész nagyravágását, összes reménységeit.

A kinek a szervezetét valami nagy baj már megviselte, fogékonyabb az új bajok iránt, mint az ép ember, a kinek még nem volt semmi komolyabb betegsége. Érzékenyebb, lágyabb lelkű; és gyöngébb jellem, a kit könnyebben megejthetnek a bolond és bolondul makacs hajlandóságok. A bánatos, sajnó szivű ember alkalomadtán mindig kész vőlegény.

-147-

Luis de Montalvo, egy rossz órájában, megházasodott. Talán maga se tudta, hogy a házasságban csak vigasztalódást keres. S egy bajból: csinált kettőt.

Házaselete soha se volt boldog. A felesége sok erénnyel ékeskedett, de szegénynek gyakran fáj a feje s ez állandóan rosszkedvűvé tette. Lánykorában valami szomorú báj ült rajta, a vérben való szegénység bizonyos jele; asszonykorában bájából csak a szomorúság maradt meg. Az örökön nyafka, zsémbes vagy panaszosan hallgatag asszony közelében Luis úgy fázott, mintha a Spitzbergákon élt volna. Koronkint maga is elhitte, hogy ezt a sok fejfájást mind ő okozta.

Három gyermekük is volt, de mindannyian elhaltak piczi korukban. A közös gyász s az együtt átélt szomorú napok Luist és feleségét csak elidegenítették egymástól. Egyik se sokat bánta, mikor az orvos egy nap szétválasztotta őket.

Az asszony ekkor már szinte ellenséges indulattal viseltetett a férje irányában. Nem tudta megbocsátani neki, hogy becsületes maradt. Az volt az érzése, hogy iszonyatosan megcsalták.

VI.

Luis, új életre vágyakozva, visszamenekült első szerelméhez. De a munka nem szerzett enyhülést neki, mert törekvéseinek egyre kevesebb fogamatja volt.

Mikor a madridi könyvesboltokban megjelent az első könyv, melyen már csak az ő neve állott, még azt mondták róla, hogy: méltó testvére annak a csodálatos lángelmének, a kit Esteban de Montalvonak neveztek. Öccse révén bekerült a spanyol irodalom jelesei közé, de ezt a kiváltságos méltóságát nem őrizhette meg sokáig. Második könyve, mely az ő szemében sokkal érettebb alkotás volt első kísérleteiknél, már szóhoz juttatta azokat, a kik nagyot csalatkoztak az élő Montalvo tehetségében. Ezek úgy találták, hogy a nagy Estebant meg a másik Montalvot nem lehet együtt emlegetni, bár az utóbbi is derék legény, a ki szintén szerzett valamelyes érdemeket s mindenesetre tiszteletreméltó irodalmi alak, mert végre is bátyja, s mi több: dolgozótársa volt az elhunyt nagy költőnek.

-148-

Elmult vagy húsz év. Új emberek jöttek, a kik más hangon másról énekeltek. Az izlés, a divat

megváltozott s Montalvo még egyre írta régi módi történeteit.

Már csak ő irt ebben a régies formában; úgy, a hogy Esteban irt annak idején. De mig Esteban dolgait, mint klasszikus remekeket, az iskolában olvastatták, a Luis de Montalvo új szerzeményeivel nem törődött senki.

Az új emberek nem igen ismerték Luis de Montalvot; nem olvasták, nem is hederítették rá. Lassankint köztudattá lett, a mit ő maga hirdetett először, hogy a nagy napokban csak írődeákja volt öcscsének, s mig Esteban a villámlás és a fergeteg volt, ő: csak az engedelmes kéz, mely papírra tette ama lángelme gondolatvilágát. Nem bántották – hadd éldegéljen öcsce nevéből! – de nem foglalkoztak vele, nem létezett.

És Luis de Montalvo csak írta, írta tovább régies meséit, a melyeket senki se olvasott. Mert mit csinált volna egyebet?!

VII.

Hatvan éves korában Luis Galvez de Montalvo, a ki az utolsó húsz esztendőt özvegyiségben, bánatban és elhagyatottságban töltötte, igen bolond dologra határozta magát. Feleségül vett egy tizenhat esztendős leányt, a ki férjhez ment volna az ördöghöz is, és a kinek, minthogy másféle kérést nem tudott találni, jó volt az öreg kopott firkász is.

Egész Madrid megbotránkozott ezen a cinizmuson.

– Hogy bolond és nevetnivaló – szólt egy úr, a ki eddig soha se törődött vele – azt régen tudjuk. Ám álljon a feje tetejére, ha kedve tartja, otthon, a négy fala közt; de a nyilvánosság előtt becsülje meg magát. Neki, a ki ma egyetlen örököse az Esteban de Montalvo nevének, nincs joga megbotránkoztatni az egész világot; nincs joga szégyent hozni a nagy Estebanra, a ki az egész nemzet büszkesége.

Ez volt az általános vélemény, s többen akkép gondolkoztak, hogy ezt a bolond, szégyenletes és kegyelet nélkül való házasságot minden áron meg kellene gátolni.

– Ideggyógyító intézetbe kellene vinni – mondták. – Ha valaki hatvan éves korában tizenhat éves leányt vesz el, az már nem is cinizmus, hanem nyilvánvaló betegség. Vagy nem világos jele-e az aggkorral járó gyöngelméjűségnek?

De hamarjában nem volt rá törvényes alap, hogy minden nagyobb botrány nélkül az örültek közé vigyék, s mig barátai azon tanakodtak, miképpen lehetne Esteban emlékét ettől a szégyentől megóvni, Luis de Montalvo titokban elvette a leányt.

A megsértett világtrend természetesen megboszulta magát. A tizenhat esztendős asszony ugyancsak megtánczoltatta agg férjét, s Luis de Montalvo nemsokára sirva gondolt az első asszonyra, a ki egykor mint a megtestesült szemrehányás, hangtalanul járt fel s alá az öreg író szomorú, hideg otthonában, régen, húsz, harmincz esztendővel ezelőtt.

VIII.

Egy téli éjszaka – három óra felé járhatott az idő – Luis Galvez de Montalvo két ifju legény társaságában iddógált a Szent Izidor-kávéházban.

Szokása szerint tökrészeg volt; a nyolczadik grognál tartott.

Arcza kiveresedett az italtól; mereven bámult maga elé s szüntelen motyogott. Senki se figyelt rá; a fiatalok se, a kikkel ivott.

Egyszerre nagy társaság állított be a kávéházba, lármázva, vigan. Az ujonnan érkezők egy lakomáról jöttek, a hol február tizenharmadikát ünnepelték.

Akkoriban volt negyvenedik évfordulója a »februári napok«-nak. Annak a forradalomnak, mely Esteban de Montalvot megölte.

A szabadelvű kormány, hogy elterelje az ország figyelmét azokról a pénzügyi zavarokról, melyeket a legutóbbi háboru okozott, elhatározta, hogy szokatlan fényvel ünnepli meg ezeket az emlékezetes napokat. Már vagy hatodik hete dúlt a kegyelet. Megünnepelték február nyolczadikát, tizedikét, tizenharmadikát, megünnepelték volna február harminczadikát is, ha egyáltalán volna február harminczadika. Madrid városa teljesen átadta magát a lelkesedésnek.

A lakoma igen jó lehetett, mert azok a kitartó honfiak, a kik a kávéházban óhajtották végezni az ünnepet, fölötte emelkedett hangulatban üdvözölték a legközelebbi évfordulót, február tizennegyedikét. Egy igen rekedt s igen kopasz úr, a ki két év óta mindennap két-három órán át siratta Spanyolországot, újra megkezdte a felköszöntő-mondást, s azt javasolta, hogy a februári ünneplést ismételjék meg augusztusban; nevezetes napok évfordulója lesz akkor is s a lelkesedés lehet sok, ámde soha se lehet elég. Vagy lehet elég, de soha se lehet sok.

– Ostoba! – szólalt meg hirtelen a holtrészeg Montalvo, azon a hangon, mely egykor nagyon hasonlított a mennydörgéshez. – Hagyjátok már egyszer békében azokat, a kik meghaltak; keressetek más fejős teheneket!...

S még folytatta, de a többit már nem lehetett hallani.

Óriási lárma kerekedett.

- Ki az?

- Mit akar?

- Verjétek agyon!

- Megsértette a vértanuk emlékét!

- Rugjátok ki a hazaárulót!

S az ittas vén ember igen rosszul járt volna, ha a két fiatal segítségére nem siet.

- Nem látják, hogy részeg? Fogalma sincs róla, hogy mit beszél. Nincsen magánál. Már nyolc óra óta iszik, s részeg, mint a csap.

Csakugyan alig tudták haza szállítani. Egy pár perc múlva teljesen elvesztette az eszét, s hiába támogatták, nem tudott lábára állani. Nagynehezen mégis haza vezették.

- Szegény öreg! - szólt az egyik fiatal ember, mikor végre megszabadultak terhüktől. - Hova züllött ez az ember, Istenem, hova züllött!...

- Nagyon is sokáig élt - vélte a másik. - Neki ott kellett volna meghalnia a torlaszokon!

Aztán egyébről beszéltek. Politikáról s mindenféléről, a hogy fiatal emberek szokták, a kik egész éjszakákat átköborolnak s hajnalig vitatkoznak az utcán.

Eltűnődtek Spanyolország jelen állapotán, s a mint a vértanuk piacán elhaladtak Esteban de Montalvo szobra mellett, egyikük felsóhajtott:

- Istenem, ha ő élne!

- Igen, ő még megmenthetné Spanyolországot - felelt a másik, mély meggyőződéssel.

AQUA VITAE.

-152-

I.

Aldulianu hadnagygyal a szegény Gál Ernónél ismerkedtem meg, a mivel azt akarom mondani, hogy Aldulianu hadnagy igen különös katona volt.

A szegény Gál Ernő... de van-e, a ki nem ismerte őt? A ki ebben az országban tollat vagy ecsetet forgat, ha csak az erdőben nem él, mint athéni Timon, négy vagy öt évvel ezelőtt nem igen kerülhetett el, hogy minduntalan ne találkozzék vele. S a ki egyszer-mászor meg szokott fordulni a színházak első előadásain, a hangverseny-termekben, meg a műtárlatban, okvetetlenül emlékezni fog élénk alakjára, mandula vágásu, barátságos szemére, és természetől göndör, szép, fekete hajára, melynek nem egy szerelmet köszönhetett.

De ismerték őt Párisban, Münchenben és Rómában is. A téli városokban mindig hónapokig időzött, a társaságos élet nagy középpontjait évről-évre meglátogatta, s az összeköttetéseit soha se hanyagolta el. Mindenütt megfordult, mindenütt voltak barátai, és Sándor-utczai lakása oly ismert czim volt egész Európában, akár a Café Riche.

-153-

Ebben a Sándor-utczai lakásban, ha a házigazda egypár hónapot Budapesten töltött, meglehetősen tarka társaság szokott összeverődni. Találkoztál itt írókkal és festőkkel, grófokkal és színészekkel, urakkal, urfiakkal, és válogatott cigánylegényekkel. Ma egy rossz kabátú verselőt találtál ott egy nagykövetnek a majoreskójával, másnap egy kiváló zongorázót, a ki a szőnyegen aludt, egy szobrászt, a kit semmi módon nem lehetett megszólalásra bírni, egy kezdő színészt, a kiben Gál Ernő tehetséget fedezett fel, egy idegen országból érkező csodabogarát, a kiről utóbb kisült, hogy a század legnagyobb gondolkozója, s egy festőt, a ki torzképeket rajzolt az egész társaságról. Nem is képzelhetél ennél furcsább népet. A vendégeknek, a kik itt összetalálkoztak, soha se volt egymáshoz semmi mondani valójuk, s általánosságban a Gál Ernő látogatói csak két dologra nézve egyeztek meg: mindnyájan szerették a teát, és mindnyájan szerették a művészetet, ha másként nem, egy-egy csinos színésznő formájában.

Gál Ernő soha se unta meg ezt a fölötte vegyes társaságot. Valami érthetetlen, konok érdeklődéssel viseltetett a nem közönséges viselkedésü, a sajátságosan gondolkozó, meg a tehetséges emberek iránt, s mint más ember utána jár a nőknek, Gál Ernő azzal töltötte az életét, hogy a tehetségek után járt, a kiket aztán rendre meghívott magához. Azoknak, a kiket egy darabig értékes embereknek tartott, meg kellett ismerkedniök vele. Valósággal gyűjtötte az érdekes alakokat, a mint mások levél-bélyegeket, füzértáncz-jelvényeket, vagy eltört báli legyezőket gyűjtenek.

A török szultánnak, azt mondják, háromszáz felesége van. Ez mindenesetre csodálatos dolog. De én még a török szultánnál is érthetlenebbnek találtam a szegény Gál Ernőt, a kinek háromszáz barátja volt. Hogy igazságos legyek, el kell ismernem, hogy ez a háromszáz ember mind igaz barátsággal viseltetett iránta. Nem is igen lehetett őt nem szeretni; hisz maga volt a

-154-

gyöngédség, finomság és nemesség. Úgy élt a létért való küzdelem világában, mint egy virág; soha se okozott még csak egy rossz pillanatot se.

Hogy őt sokan szerették, az érthető volt. De ő, hogyan oszthatta meg az érdeklődését háromszáz barát és nem tudom hány jóismerős között? Pedig nem volt szokása elcsapni a régi czimboráit. Az ő szeretetreméltóságából mindenkinek jutott, mint a bibliai négy kenyérből; s azokat a barátait, a kiket hosszabb ideig nem kereshetett fel, elárasztotta kedvességekkel teli, kissé idegesen élénk, bizalmas levelekkel. Mégis, úgy képzelem, sokkal kevésbé szerette a meghittjeit, mint a hogy ezek őt; mert mindig keresett és mindig talált új meghitteket. Koronkint úgy tűnt fel előttem, mint a barátság Don Juanja, a ki nem is a barátjait szereti, hanem inkább azokat a meghittségeket, a melyek a barátságból fakadnak; a hogy a sevillai kaland-vadászt nem a szeretői érdekelték, hanem maga a szerelem, egy álmodott és csak óhajtott szerelem, a melyet folyvást űzött, s a melyet nem találhatott fel soha.

Gál Ernő, azt hiszem, a lángelmét kereste a barátjaiban. Szinte gyerekes kíváncsisággal nézett a lelkébe minden új médiumnak; s mikor ezt ismertnek, egyhangúnak, vagy földhöz ragadtnak találta, tovább ment. Uri ember volt, s nem neheztelt rád csak azért, mert csalódott benned; később is ápolta ismeretségedet, de tovább ment, új barátokat keresni. Bizonyára soha se találta meg az annyit hajszolt, igazi lángelmét; pedig a naplója teli volt fényes és nagy nevekkel.

Önök kétségen kívül úgy találják, hogy ehhez jókora gyerekesség kellett. Meglehet; de legyen szabad hozzátennem, hogy ez a gyerekesség meglehetősen különös volt.

-155-

Úgy képzelem, ez a mi szegény barátunk senkit és semmit se szeretett igazán, csak a művészetet. S ennek az ő, örök istenasszonyunk alighanem ő volt az utolsó szerelmese.

A művészet ma már bejáratos a házmesteri lakásokba is, de a mióta vulgívaga, igazi, odaadó, önzetlen szerelmesei nincsenek többé. Udvarlói, ó azok vannak elegenden. De legyünk őszinték. A művészet ma a legtöbb embernek egy nem közönséges divathölgy, a kivel együtt mutatkozni nem árt; a tömegnek most is az a bizonyos Hekuba; egynek kereső élettárs, másnak egyszerűen fejsző tehén; a jobbaknak kellemes ismeretség, a legjobbaknak egy öreg szerető, a kihez mindig visszatér az ember. Olyan emberek, a kiknek az Egyetlen, a Mindenek felett való, a kiknek istensége és az egész világa, olyan emberek nincsenek többé.

Gál Ernő volt az utolsó ilyen ember.

Az ő szerelme igaz, teljesen odaadó, és osztatlan volt, nem úgy, mint azoké, a kik csak az ajkukon hordják ezt a szerelmet, a kik a művészet képében csak a tulajdon érdekeiket szeretik, a tulajdon művészi érzéküknek udvarolnak, a tulajdon hiúságukat legyezgetik. Ne bízzanak önök az alkotókban! Az alkotó önző szerelmes. Az igazi úgy tesz, mint Cordelia; hallgat és szeret. A legszerelmesebb szerelmesek azok, a kik, mint Petrarca, csak sorvadnak s égnak az olthatatlan vágytól, a tizenegy gyermeket pedig a férjre, De Sade urra bízzák.

Gál Ernő nem irt, nem festett, nem faragott, és ha zongorázott, a másét zongorázta. Csak tervei voltak, álomba való, mesés, homályos tervei, a melyeket nem lehetett megvalósítani.

-156-

De azért még se érdekelté egyéb, csak a művészet. Minden más dolog közömbös és kicsinyes volt előtte.

Olyan családból származott, melynek minden egyes tagja szerepet játszott a politikában. Ő, ha politikáról volt szó, türelmesen mosolygott, mint mi, hogyha csöndes örültekkel beszélünk. Volt egy pusztája, a hová koronkint lerándult, de csak azért, hogy a parasztok bölcs beszédének művészi formáin csudálkozzék, s hogy a béreseit passió-játékokra tanítsa be. Az ispánja nem győzte csóválni a fejét ezeken a gyerekességeken, s álmélkodva nézte az orosz festőkből, amerikai verselőkből, s francia zeneköltőkből álló közönséget, mely a passiót játszó parasztokat bámulta. Viszont Ernő, az ispán láttára, mindig mély sajnálkozással és részvétellel csudálkozott el azon, hogy még most is vannak emberek, a kik mezőgazdasággal foglalkoznak. A tudományból csak a nagy eredmények érdekelték, a katonásdit örültségnek tartotta; a kereskedelmet enyhébben ítélte meg, de abból a kissé zavart nyájasságból, melylyel a művészi hajlandóság nélkül való emberekkel beszélt, ki lehetett olvasni, hogy olyanforma lényeknek nézi őket, mint mi a sziú-indiánokat.

Még az asszonyok se érdekelték igazán. Mert csak olyan nők érdekelték, a kik inkább művésznők voltak, mint asszonyok. Egy hetven éves öreg dáma, a ki szép verseket irt, sokkal kedvesebb volt neki minden szépségnél, a ki csak szépség volt, semmi egyéb.

Szegény Ernő! Meg volt írva róla, hogy fogadóban haljon meg, s színésznők zárják le a szemét. A betegszoba indiai növények nehéz illatával volt tele, alant, az esplanade-on, a *Lohengrin* nászindulóját játszották, s a zenekar tulharsogta a tenger csöndes moráját.

-157-

II.

Abban az időben, mikor Gál Ernő még rendesen itthon töltötte a telet, én impresszionista képeket festettem, idegesen, lázasan, tombolóan impresszionista képeket. Az eredetiségem az volt, hogy a tájképeimből kizártam az embert, s kizártam az egész állat- és növényvilágot. Az én festményeimen nem volt se fauna, se flóra; a néma, a látszólag élettelen természet volt az, mely vásznaimon beszélt... és ékesen szólt annak, a ki érti a természet beszédét.

Két kedves tárgyam volt: a tenger, a maga végtelenségében, egyhangúságában és szennyes

színében, és a sziklák, a maguk kopárságában, egyhangúságában és szintelenségében. A szomorú színű habok s a komor kő volt a különlegességem; a képeimen nem lehetett egyebet látni, csak vizet, vizet és vizet, vagy: szienitet, márgát és bazaltot.

Voltak, a kik kicsúfoltak. Egy bíráló, az 1890-iki őszi tárlatról szólván, ekkép emlékezett meg rólam:

»26. sz. Folyadék. 29. sz. Folyadék. 30. sz. Szilárd testek. 31. sz. Szilárd testek. 32. sz. Folyadék. Festette: Kovács Sándor. Sok folyadék, s hatalmas szilárd testek«.

De voltak elszánt híveim is, a kik szembe szálltak értem a közvéleménnyel. S Gál Ernő gyakran szólt hozzám így:

- Tudod-e, hogy Aldulianunak nagyon tetszett az *Éj?!...* Aldulianu a *Téli tájtól* el volt ragadtatva... Aldulianu azt mondta, hogy a *Szélcsend* a te legremekebb munkád...

Kezdtém nagyon kíváncsi lenni erre a katonára, a ki végig kitartott mellettem, s a ki nem csüggedett még akkor sem, mikor már magam is meg voltam rendülve.

-158-

A Gál Ernő szavaiból már tudtam róla egyetmást. Aldulianu a mi szegény barátunk meghittjeinek a legszűkebb köréhez tartozott. Hadnagy volt nem tudom melyik huszárezrednél, Kecskeméten állomásozott, s így, rövid szabadsággal, sűrűn feljöhetett Pestre. Tudtam róla még azt is, hogy régi katona családból származik s Boszniában kitüntette magát. Tudtam végre, hogy remek zongorás, a ki egyszersmind zeneszerző is a szabad idejében, s hangulatos dalokban zenésíti meg Poe Edgar, Baudelaire és Dante Gabriel Rossetti legszebb verseit, azokat, a melyek csak rejtelmességekről szólnak, csodálatos, titokzatos hangon.

A véletlen úgy akarta, hogy sohase találkozzunk. Nemsokára az ezredét áthelyezték Temesvárra; csak ritkán járt fel Pestre, s kevesebbet hallatott magáról.

Hanem azért, egy darabig, tisztában voltam azzal, hogy mit gondoljak róla. Gál Ernónél találkoztam már egynehány katonával, s mondhatom, a Gál Ernő katonái igen furcsa katonák voltak. Derék, kitűnő fiúk, a kik rendben végezték a szolgálatukat, de a kiket, első látásra, inkább szép lelkű postatiszteknek nézett volna az ember. Ezek a katonák az *Ueber Land und Meer* leghívebb előfizetői közé tartoztak, legyezőt és majolikát festettek, czimbalmoztak, este nyolcz órakor jártak haza, nem cigarettéztek, és citromvizet ittak. Volt köztük egy dragonyos kapitány, a ki lélekre inkább érzelgős tévedtnőhöz hasonlított; s a tulajdon szememmel láttam, hogy egy gyalogos főhadnagy, a ki a Gál Ernő lakása felől jött, a szakadó záporban esernyővel, egy valóságos, polgári esernyővel, szállt fel a lóvasutra.

Szentül meg voltam győződve, hogy Aldulianu barátunk, Poe Edgar rajongó híve, s közzeteimnek lelkes tisztelője, a hadseregnek ugyanehhez a gyöngye állományához tartozik.

-159-

Egyszer aztán megpillantottam az arczképét valamelyik képes napilapban. A rajz ezt a címet viselte

Vitéz lajdinánt Aldulianu,
vagy:
a hadnagy úr mulat.

Csakhogy az arczkép nem Aldulianut ábrázolta, hanem a képviselőház egy ismert alakját. Tudva levő, hogy a képes néplapok, ha valamely ismeretlen férfiú arczképét kell közölniök, a kinek a fényképét nem lehet megszerezni, úgy segítenek magukon, a hogy éppen tudnak. Szóval a kép nem igen lehetett hű.

A szöveg azonban többet mondott minden arczképnél. Mert ebben a szövegben kemény dolgok voltak. Szoldateszka brutalitás, granicsár hazátlanság, lajdinánt henczegés, polgári vér, kutyakorbács és egyéb csinos dolgok. S ennek az országos botránynak a fő-szereplője nem lehetett más, mint a mi kitűnő zongorásunk.

Biz ott összekaszaboltak egynehány vármegyei urat. Nem kisebb ok, mint a *Gott erhalte* miatt történt a barátságtalan összekoczczanás. A földvári rendőrkapitány, a ki látogatóban volt ott, s a ki akkor nagyon el volt keseredve valami örökség-dolog miatt, a komoly hangok hallatára rágyujtott a »Hetes, nyolczas, kilenczes, tizes«-re; ez nem tetszett a tiszt uraknak. A mulatók egy kicsit be voltak csipve, a tiszt urak szintén. Szóval nagyon súlyos szavak röppentek el, s a dolognak az lett a vége, a mit az én képes néplapom a »temesvári vérfürdő«-nek nevezett el. S Aldulianunak a kardja, szerencsétlenségére, valamivel élesebb volt, mint társaié.

Megvallom, hogy bármily sajnálni való volt is az eset, Aldulianu hadnagy ezzel a váratlan szereplésével teljességgel nem vesztett előttem. A viseletét, akármilyen szerencsétlen véget ért a dolog, kifogástalannak találtam, s szerettem, hogy nem ment haza hétkor zongorázni.

-160-

Gál Ernő másképpen gondolkozott.

- Micsoda balszerencse! - szólt, mikor az eset után először találkoztunk. - Szegény fiú! Hogy neki, a ki csak nagyritkán megy el vendéglőbe, éppen akkor ott kellett lennie!

Az esetnek különben, a mi barátunkra nézve, nem lett semmi súlyosabb következése. Meg kellett verekednie vagy három úrral, a kiket megvagdalt, leülte a rámért két heti szobafogságot, s lassan elfeledték a dolgot.

Annyival könnyebben, mert a város békéje kedvéért Aldulianut megint áthelyezték.

Ugyanakkor egy párheti szabadságot is kapott, s én végre színről-szinre megláthattam közeteim barátját.

III.

Vizkereszt táján lehattunk, s emlékszem, hogy rémitő hideg volt. Délelőtt egy auripigment színű, fáradt, szomorú nap fagyoskodott az égen, olyan köd közepette, a minót máskor csak a Trafalgar Square-en látni; estére eloszlott a köd, ellenben a hőmérő kénesője valósággal rohant lefelé. Kilencz óra tájban vadászoknak való idő volt; az a barátságosan csöndességgel teli, kemény hideg, mely a maga néma ridegségében félelmetesebb a bundátlan emberiségre minden égi háborúnál. A természet is olyan, mint az asszony; a mig haragszik, oda se neki; a haragja nem tart sokáig. De van egy hosszantartó, hangtalan, csökönyös hideg; ha ez beáll, akkor bizony, öreg úr, jó lesz otthon ülni.

-161-

A hogy kitekintettem az ablakon, az első gondolatom az volt, hogy augusztusig nem mozdulok ki hazulról. A Józsefváros elhagyott utcáin békén pihent a tél, s az a néhány kalandos férfiú, a ki kapuzárás után sietett haza, mintha valami láthatatlan ellenséggel küzdött volna az utcán. Ez az az idő, mikor az ember apró páragömbök formájában meglátja a tulajdon lélekzetét, ez az az idő, mikor az ember fú, dohog és káromkodik odakünn, noha egyedül van és nincs kit szidnia. Különbön szép, holdvilágos este volt, de a holdvilág hiába ragyogott oly biztatóan, a kísérteteket se csalta ki odvaikból; szegények, megfagytak volna a szabadban. Ilyenkor nem járnak kísértetek; ilyenkor egyáltalában senki sincs az utcán, csak az éjjeli őrök, a lánczhd jegyszedei, meg a javithatatlan korhelyek.

Háromszor is letettem, majd újra elővettem Ernő hegyes szarkalábjait. Ez a levél tudatta velem, hogy a mi közös barátunk az egész napot Budapesten tölti, s hogy melyik órában hol találhatom őket. Tudatta végül, hogy ha előbb nem mehetnék, kilenczkor okvetetlenül elvárnak egy csésze teára.

Előre tudtam, mit jelent ez a tea. Egy kis zenét, sok képzőművészetet s az egész világirodalmat. Mit keressek én ezen a gályán? – kérdezgettem magamtól a festők hagyományos önzésével. De utóljára is győzött a kíváncsiság, a mely tudvalevőleg örök emberi.

Fölkerekedtem.

A mig elértem a Sándor-utczát, tizszer is megbántam az elhatározásomat. Szerettem volna Kairóban lenni, s egy cseppet se törődni semmiféle művészettel a világon. Éppen nem voltam lelkesülő kedvben; úgy találtam, hogy tengereim, a maguk végtelenségében, s kősziklaim, a maguk kopárságában, most kissé utálatosak lehetnek. De végre megérkeztem.

-162-

- Eljönni eljöttem – szóltam Ernőhöz, a hogy kinyitottam az ajtót – de haza nem megyek. Micsoda idő, barátom! A verebek és az éjjeli őrök mind megfagytak az utcán. És ezt természetnek nevezik! – tettem hozzá dühvel.

- Annál jobb – felelt Ernő – nekünk úgylis fehér éjszakát kell csapnunk, mert a Viktor vonata reggel félhatkor indul.

Pedig akkor már fehér volt szegény a fehér éjszakáktól.

Ha még fehér nőekkel lettek volna teli ezek az éjszakák! De meghalni azért, hogy az ember eszméket cseréljen!

Ekközben a harmónium mellől előkerült az én festményeim hív barátja. Ernő bemutatott, s azután így szólt hozzám:

- Mondd, kinézted volna ebből az emberből, hogy csak akkor van jó kedve, ha polgárvért onthat?

Nem, nem néztem volna ki belőle. Aldulianu hadnagy inkább középtermetű volt, mint magas, és szőke, szeretném azt mondani, hogy: megindítóan szőke. Csak kis leányok szoktak ennyire szőkék lenni, meg színésznők, a kik festik a hajukat. A bajusza alig serkedzett; kék szeme tele volt azzal a szelid rajongással, melynek a tárgya rendszeren határozatlan valami, s többnyire: minden, a mi szép; azzal a szent, de ártalmatlan tüsszel, mely ott csillog a jól szerkesztett képes-lapok minden hű olvasójának a szemében. Vannak alakok, a kiket nem láthatunk a nélkül, hogy azonnal eszünkbe ne juttassák az édes mamájokat; a mi barátunk ezek közül való volt.

Beszélggettünk. A mi engem illet, én mindig szerettem a vasgyúrókat, a kik a többieket megfenyítik; ő kissé szégyenkezve nyilatkozott az esetéről, s ez a szégyenkezés nem volt tettett. Látni lehetett rajta, hogy bántja a dolog.

-163-

- Biz az nagy oktalanság volt – szólt, szivarjának a füstjébe nézve – mert rosszabbul is végződhetett volna a multság. Pedig, valamivel több hidegvérrel, bizonyára másképpen is eligazíthattuk volna azt a kellemetlen dolgot. De a mentségem az, hogy először is kénytelenség volt ránk nézve közbelépni, s mentségem az is, hogy nagyon részeg voltam.

Aztán másra tértünk át. Én a hideget szidtam, ő a tárlatot dicsérte. Alighanem azt gondolta magában:

- Ha ez az úr a szűcs-mesterségre adta volna magát, most kevesebbet fáznék.

Nekem pedig az járt a fejemben:

- Miért lett ez az ember katona? Ausztria és Magyarország védő képessége nem csökkent volna nélküle, s a hazai műbirálatnak éppen ilyen emberek kellenének a legnagyobb számban.

Ernő ezalatt a teát töltögette.

- Rummal iszod a teát? - kérdezte közös barátunktól.

- Sok rummal és kevés teával - felelt Aldulianu.

- Te, van egy üveg jó cognacom is. Parancsolsz?

- Ide vele. A mig cognac-ot látok, nem iszom teát.

Ernő előkereste a cognac-ját, a huszár pedig visszaült a harmóniumhoz, s eljátszott egy pár darabot azokból a különös zenekölteményekből, melyeket a Poe Edgar verseire írt. Igazán nagyon szépen játszott. Az álmodozót nem ölte meg benne a virtuóz, csak segítette, s a szerzeményei méltók voltak ahhoz a csodálatos költőhöz, a kit bálványozott.

S a félsötét szobában, melyet csak igen gyöngén világított meg a széles, kék ernyőjű, japáni lámpa (a gyertyákat eltakarta a harmónium), a különös zene hangjaira megjelent előttünk a Leonora fehér, kísérteties alakja. Ő rá kellett gondolnunk, ki »itt örökre névtelen«.

-164-

S kissé hallgatagok voltunk még akkor is, mikor Aldulianu már felkelt a harmónium mellől.

Aztán egy darabig Poe Edgarról beszéltünk. Hogy mit, már nem tudom. Csak arra emlékszem, a mit Aldulianu mondott:

- Nekem azért a legkedvesebb költőm, mert egy álmot, egy kísértetet szeretett. Ha szerelem, hát legyen szerelem; ha álom, legyen egészen álom. Nem tudom megérteni, hogy szerethet bele valaki egy asszonyba, a ki a másé, vagy legalább a másé volt. Ha pedig az, a kibe az ember belebotlik, véletlenül leány, vagy elveszszük feleségül, vagy ha nem lehet elvonnunk, kiverjük a fejünkből. Kiverjük a fejünkből, mert ha szeretett, neki is jobb így, nekünk is, s annál inkább kiverjük a fejünkből, hogy ha mást szeret. Epedni egy kisasszonyért, a ki nem akart miattunk a papájával összezőrdülni, vagy nem akart bennünket a szegénységbe követni: ez nem tarthat sokáig. Az meg éppen világos, hogy a házasság a szerelem halála. Ha a hölgy azelőtt rajongott értünk, ez a rajongás átváltozik kényelmes megszokássá; része leszünk egy csomó apró dolognak, a mi a jólétéhez tartozik, ez az egész. Eh, legjobb egy álmot szeretnünk!

- És ez huszár! - álmétkodtam magamban.

Nem tudom, minő eszme-társítással, a legujabb botrányról kezdtünk beszélni. A legujabb botrány a hindu filozófiához, Szakjamúni a legyezőfestéshez vezetett bennünket. Majd Schopenhauer, az énekes-kávéházak és a mulatók új csillagai, az impresszionizmus és az esztetisták következtek sorra. Egy óra mulva letárgyaltuk Bismarck legujabb beszédét, az akarat betegségeit, a fonográf és az alanyi költészet jövőjét, Senecát és Dagnan-Bouveret-t, Munkácsy Mihályt és az összes pún háborúkat. De már csak ketten vittük a szót: Ernő meg én.

-165-

A katona ezalatt lassankint megitta Ernőnek egész cognac-készletét. Azután elkérte a rumos üveget.

- Most már teázom - szólt s elkezdte poharazni a rumot.

Ernőnek nem volt szokása birálgatni a barátait, de végre nem állhatta szó nélkül:

- Mért iszol annyit? - kérdezte szelid szemrehányással.

- Mert ha nem iszom, nagyon rosszul vagyok - felelt Aldulianu.

A hang, a melyen mondta, olyan különösnek tünt fel, hogy Ernő megrezzent, mintha egy nyitott sebhez ért volna. Már szeretett volna egyébről beszélni, de a katonát közlékenynyé tette az ital.

- Egy kicsit restellem, hogy idáig jutottam, de már nincs mód, hogy megváltozzam. Nekem éppen olyan élet-szükségem, hogy folyvást fűtsem magam alkohollal, mint neked az, hogy kialudd magadat, hogy egyél, hogy sétákat tégy. Olyan gép vagyok, a mely egyszerűen felmondja a szolgálatot, ha nem tömik szeszszel. A mint a lámpa nem ég, ha nem öntesz belé elég olajat, nem élek, hogy ha folyvást nem iszom.

- Csak képzelődöl. Élet-szükség, a rum?! Nem, ez nálad sem lehet egyéb, mint más embernél: borzasztó szokás, a melyről nem tudsz, mert nem akarsz letenni.

Adulianu csöndesen rázta a fejét. Az alkohol nem tette ragyogóvá a szemét; nem beszélt hangosabban, mint előbb; nem látszott rajta semmi változás.

- Nem, nálam súlyosabb az eset - folytatta, mintha egy öröklött szivbajról beszélne. - Az én állapotom olyan, mint a minő a morfinistáé. Ha bezárnának s megvonnák tőlem az italt, készen volnék egy pár nap alatt. Így azonban csak eléldegélek valahogy. Sőt néha, hogyha nagyon sokat ittam, szinte jól érzem magamat. Láthatod, egészen tűrhető ember vagyok, mikor egy anarkista mértékével töltöm magamba a szeszt. De micsoda pokol, hogyha nem iszom! Ilyenkor - ritkán esik meg rajtam - nem tudok egyébre gondolni, csak az öngyilkosságra. Minden ízem fájt; nem bírom a kezem; a fejem mintha szét akarna pattanni. S nincs kedvem, nincs erőm semmihez, nem tudok járnai, nem tudok beszélni, nem tudok gondolkozni. Csak aludnám, mindig, egyre aludnám. Bánt a fény, bánt a legkisebb zörejt, bánt, ha embert látok, bánt, ha eszembe jut a tegnapi, a

-166-

tegnapelőtt, meg az egész életem. Ilyenkor nem érzek egyebet, csak rengeteg fáradtságot, szüntelen kalapácsolást a fejemben, s kimondhatatlan ön-utálatot. Ilyenkor nem ismernél rám, a mint magam nem ismerek magamra. Kishitű vagyok, mint egy megrémült kanári, érzékeny, mint egy öreg kisasszony, és gyáva, gyáva, mint egy ideges gyerek. Ha ittam, elszállnak a rémek, s ember leszek újra. Érzem az erőmet, szépnek találok az életet, az agyam ismét működni kezd, ötleteim támadnak, s kinevetem magamat előbbi csüggedésemért, szóval olyan vagyok, mint más, mint te, mint akárki. Ha ittam, férfira találsz bennem; ha józan vagyok, nem vagyok magamnál.

Ernő meg én egymásra pillantottunk, mintha mi volnánk részegek.

- Aztán, látod - folytatta Aldulianu, szomorúan nézve a kiürült rumos üvegre - az a babonám, hogy a mig iszom, gondot visel rám a részegek istene. Szentül meg vagyok győződve, hogy ilyenkor ment vagyok minden bajtól, minden veszedelemtől. Az alkohol engem sebezhetetlenné tesz, mint Cagliostrot az életelixir. Voltam egy párszor nagyon veszedelmes helyzetben, de mindig kivágtam magamat a bajból; hogyan, magam se tudom. Csak azt tudom, hogy olyankor mindig részeg voltam, s valami hihetetlen szerencse jött a segítségemre. A mig részeg vagyok, ne félt semmitől; de ha egyszer tök-józanon látsz, akkor imádkozzál értem.

-167-

Hajnal tájban mind a hárman fölkerekedtünk. Aldulianunak eszébe jutott, hogy jobb lesz a szomszéd éjjeli kávéházban.

- Félhatig még megihatunk egy-két pohár cognac-ot.

Ernő nem akarta elhagyni a vendégét; útnak indultunk. A kávéháznál elbúcsúztam tőlük, s nem volt okom megbánni, hogy nem tartottam velök.

- Képzeld - szólt Ernő, mikor legközelebb találkoztunk - micsoda kalandunk volt!

S elbeszélte a dolgot. A mi közös barátunk megint megvert egy embert, a ki belékötött.

IV.

Ernőnek a halála után nem igen hallottam többé a mi hadnagyunkról. De azért nem lepett meg valami nagyon, mikor azt olvastam a lapokban, hogy közeteim barátja agyonlőtte magát. Úgy tűnt fel előttem, hogy ennek előbb-utóbb be kellett következnie.

- Hja, az alkohol! Ó, az alkohol!... - sóhajtoztam magamban.

Mintha az alkohol avagy egyéb elfogadható okok nélkül soha se halna meg az ember.

Annál mélyebben megilletődtem, mikor, nemrégiben véletlenül megtudtam ennek az öngyilkosságnak a történetét.

-168-

Egy tisztvárosa beszélt el, a ki ott volt, mikor a szegény fiút ravatalra tették.

A dolog így történt. Aldulianu Szilveszter-este egyedül jelent meg a nagyvendéglőben, a tisztok asztalánál; a többiek valami mulatságra mentek, de a hadnagy, a ki egész nap rosszkedvű volt, nem tartott velök. A szomszéd asztalnál részeg kovácslegények mulattak. Egyikük különösen nagy lármával volt, s minduntalan belebőmbölt a cigányzenébe. A többi asztalnál ülőknek természetesen nem tetszett ez a kissé zajos mulatság, de senki se mert kikötni a duhajkodókkal, ellenben annál gyakrabban pislantgattak a vacsorázó tiszt felé, vajjon meddig tűri még a dolgot. Végre is oda kellett szólania, hogy legyenek csöndesebben. De a felszólítás nem volt elég erőlyes, s a tisztnél nem volt kard, csak a lovaglókorbácsa. Mindez igen biztató volt a duhajkodókra nézve, s a megszólított feleletül egy boros üveget vágott oda a hadnagy asztalához. Aldulianu erre felkapta a lovaglókorbácsot s egy párszor végig vágott vele a kovácslegény fején. Erre mindnyájan neki estek a tisztnek, leteperték a földre s agyba-főbe verték. Aztán odább állottak. A félholt ember haza vánszorgott s agyonlőtte magát.

Ha az első mukkanásra megtámadja őket, ha nem engedi, hogy észrevegyék a fegyvertelenségét, ha ő kezdi hajigálni a boros-üvegeket, ha részeg és garázdálkodni kezd, egészen másként fordul a dolog. De nem így történt.

A szerencsétlen józan volt.

A SZERELMES GLADIÁTOR.

-169-

I.

- Mester - szólt a marchese s egymás után bontogatta fel a leveleket - Ő Szentsége áldását küldi önnek, mint szent egyházunk hú fiának, kinek áhitattal teljes Requiemjében mindig öröme volt. Ő felsége a király, sajátkezű sorokkal tiszteli meg önt s a Salvator-rend nagykeresztjéhez jó kívánatait csatolja. Koronás asszonyunk barátságosan kéri, fogadja szívesen fehér rózsáit. Rovere gróf a lángelmét megillető hódolattal üdvözli önt a mai nagy napon, s a szent kollégium...

Elhallgatott, mert mély lélekzet hangja csapta meg a fülét. Az aggastyán aludt.

Összetöpörödött, nyomorult kis teste egészen elsüppedt a virágos bársony karos-székben,

mely széles volt, mint egy cifra sírbolt. Álla mellén pihent, s alsó ajka bután pittyedt előre. Szempillái le voltak csukódva s pergamenszerű arczáról eltűnt az utolsó, bágyadt életszin is. Mintha meghalt volna.

A marchese vállat vont, s egy pillantást vetvén Girolamora, hátra dőlt a széke párnájára. Aztán tisztelettel várakozott. Girolamo nem moczczant. Ugy állt az ajtónál, mint egy szobor; készen most is, mint mindig, hogy ha kell, azonnal ravatalra tegye az urát.

-170-

Az óra tizenkettőt berregett; a vén ember felriadt.

- Miért hallgattál el? Folytasd.

A marchese engedelmeskedett.

- Cornaro herczeg Róma hódolatát tolmácsolja. Mastai gróf Firenze-ét. Bonafede grófné boldog, hogy a mai napot megérhette.

Az utolsó név szeget ütött az aggastyán fejébe.

- Bonafede? Bonafede?! Nem emlékszem.

A marchese kaczkias szőke bajusza alól egy légies mosoly lebbent el. A grófné és a mester viszonyáról megemlékezett minden jóra való zenetörténelem. Bonafede grófné volt a mester Steinné asszonya.

Ugy tett, mintha nem is hallotta volna a megjegyzést, s türelmesen nézegette tovább a leveleket.

- Brunelleschi, a kiadó, és Maurocordato, a *San Felice* igazgatója, mentegetőznek. Azt vallják, teljesen ártatlanok benne, hogy az a bizonyos ujság a vakmerő csinyt elkövezhette. Az igazgató a legnagyobb óvatossággal járt el. A partitúrát csak ketten kapták kézhez: a Corticelli és Lagrange. A többiek az utolsó próbáig nem ismertek a darabból többet, mint a tulajdon szerepüket.

- Lagrange? Ki az a Lagrange?

- Az ön tenorja, mester. Lagrange énekli Ninust. A Corticelli pedig...

- Tudom. Ő a királyné. Hogy is hívják? A nevét elfelejtettem.

- Semiramis, mester.

- Igen, hisz mondtam. Miért nem folytatod?

- Ez a levél azé a bizonyos ujságé. A szerkesztő arra kéri önt, hogy álljon el a keresettől, s kifejezésül, hogy a közlés ellenére is tiszteletben tartja az ön jogait, ötezer lirát ajánl fel Milánó szegényeinek.

-171-

- Ez szép tőle, nem igaz? Mit szólsz hozzá?

- Semmit - felelt a marchese dühösen. - Be fogom pörölni a gazembert.

- Nem értelek, keresztfiam.

- Végre is, mester, nem engedhetem, hogy önt megrabolják... Mi az?

Kivülről félénk motoszkálás hallatszott, s az ajtó egyik szárnya egy arasznyira elvált a másiktól. Girolamo kinézett, néhány halk szót váltott valakivel, s aztán jelentőséggel hunyorgott a marchese felé.

- Mester - tolmácsolta emez az alázatos jelentést - a nagy teremben Milánó küldöttsége várja önt. A polgármester meg a többiek...

- Neked kell elfogadnod őket, rosszul érzem magam. Tudod, hogy nem szabad sokat beszélnem.

- Meg fogják hívni önt egy lakomára, mely mindjárt a première után lesz. Ezzel a lakomával maga a város tiszteli meg önt. Mit feleljek nekik?

- Mondd meg nekik, hogy én törődött, öreg ember vagyok, s hogy az előadás után rögtön le fogok feküdni. Micsoda bolond gondolat is volt, hogy én majd velök éjszakázom. Azt akarják, hogy megrontsam a gyomromat, s bele haljak a lakomájukba?! De hát várjanak egy kicsit! Vagy Del Puente már egy-két hónapot sem tud várni?!...

Arcza szederjes színre vált a haragtól, s a lélekezete elakadt minden második szavánál. Egy köhögés-roham megmentette a marcheset a továbbiaktól.

Lement a nagyterembe, elmondta az alkalmi szónoklatát, szétoztotta hálakészletét a küldöttség tagjai közt s szépen visszasétált a börtönébe. Micsoda rabság! De négy millió örökség mindig megérdemli, hogy az ember egy kicsit fáradozzék is érte.

Mire visszatért, az aggastyán már ismét mélyen aludt. Nyöszörgött. Talán azt álmodta, hogy a lakomán van, s etetik erőszakkal.

-172-

A marchese zsebre dugta a kezét, az ablakhoz állott s egy kalitkában gubbasztó madár sóvárgásával nézett a napfényes utcára. Odakünn, a palota egyik oldalkapuja előtt, éppen akkor

állott meg egy roppant virágszállító kocsin.

- Ahá! A Laetitia hercegnő rózsái.

Nem állhatta meg, hogy a rózsákról a múmiára ne pillantson. A múmia ebben a pillanatban nem nyújtott valami szép látványt. Árvalányhajszinü, ritkás szakállán egy orvosság-csepp disztelenkedett, s az inge fekete volt a burnót-portól. Az ember önkéntelenül arra gondolt, hogy ebből a nagy fényűzéssel bútorozott, díszes és ragyogóan tiszta szobából ezt a kis szennyességet egyszer már ki kellene söpörni.

A marchese összenézett Girolamoval s oda szólt neki:

- Ocsmány dolog megöregedni, mi?

II.

Este nyolczkor begyömösölték az öreget az ünnepi hintóba, végig hajtattak vele a fellobogózott Corsón, hogy az egész város kiéljenezhesse magát, s tiz percz mulva ott voltak a kivilágított San Felice előtt.

Maurocordato ünnepi beszéddel fogadta a nagy zeneköltőt. A mester megadással hallgatta végig a lángelméjét dicsőítő szép szólamokat, motyogott egy pár szót, s átengedte magát két vastag hölgynek, a kiket nem ismert, s a kik bedugták a páholyába. Mikor az ismeretes kis ósz fej megjelent a páholy fenekén, az egész közönség felállt s falrengető evvivában tört ki. Mindenki tapsolt, tombolt, éljenzett; a mester alig győzte a hajlongást. Végre lecsillapult a jerikói láрма; a mester helyet foglalt a polgármester és a marchese között, a karmester botja megrándult, s az előadás megkezdődött.

-173-

Az első hangok elvesztek. A közönség élvezni akarta a ritka látványosságot, s minden színházi üveg a szomorú kis fejét kereste, mely egyedül sáppadozott a vakító fehér vállak és gyémántok pompájában. Az öreg erre az alkalomra meg volt mosdatva, s a hölgyek úgy találták, hogy Itália büszkesége nagyon szép aggastyán.

Itália büszkesége vagy negyven év óta megért már egy egész sereg színházi diadalt, de ő sem ért meg nagyobb és lármásabbat, mint ezé a *Semiramis*é volt. A tüntetésnek, a tetszés-zajnak nem volt se vége, se hossza; Corticellit és a francia tenort egész orkán hívta minden jelenet után.

A második felvonás végén nem lehetett többé kétség, hogy a siker óriási; és Lippi, a félelmetes Lippi, a foyerban úgy beszélt, mintha kéjgáztól csipett volna be. Szerinte a mester felülmulta önmagát; felülmulta Aidát, Othellót, és mindent, a mit csak felül lehet mulni. Csak egy nézet volt az egész színházban: az, hogy a mi nagyszerűt a mai zenei tudás és a melódiában való gazdagság karöltve alkothatnak, az mind benne van ebben a *Semiramis*ban. S a lelkesedésnek nem volt határa többé. A harmadik felvonás után Laetitia hercegnő átment a mester páholyába s megcsókolta az ósz ember kezét; a közönség ujjongott és tombolt.

- Ki volt ez a szép fiatal hölgy? - kérdezte a mester a polgármestertől, mikor a hercegnő kiment a páholyból.

Egész este ez volt az egyetlen megnyilatkozása. Különböztetve állta az ünneplést, s néha szinte ijedten nézte a mámoros tömeget, mint egy megrémült szent madár, melyet a bálványimádók körül tánczognak. Már az első felvonás után kimerítette a temérdek ráparancsolt hajlongás. A pellengéren állók kifejezéstelen arczával nézte a rászégezett messzelátókat, majd bambán, üres szemmel nézett a szinpadra, mint a kinek fogalma sincs róla, mi történik előtte.

-174-

Csak egyszer látszott rajta némi élet: a harmadik felvonásban, Ninus és Semiramis nagy kettőse alatt. Ekkor mintha érdekelte volna egy kissé a zene; a szeme pislogott s a keze reszketett. Aztán ismét visszasülyedt érzéketlenségébe.

Lippinek feltűnt ez a csodálatos viselet, s nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze a marchesétől, a ki öt percnyi pihenésre a foyerba menekült:

- Mi baja a mesternek? Mintha beteg volna.

A marchese vállat vont.

- Mi baja? Álmos! Mindig álmos.

III.

A marchese tévedett. Mikor haza érték, az aggastyán, méltó bámulatára, arra kérte, hogy maradjon vele.

- Ne menj ma a klubba. Igyál velem egy csésze teát. Még nem akarok lefeküdni.

Lám, lám! A kadáveret életre galvanizálta a diadalmas est. Tehát mégis van valami, a mi nem sorvadt el benne tökéletesen; s ki hitte volna: a hiúság!

Elég szomorú tea volt, annyi bizonyos. Az öreg a pohara fenekét nézegette. A marchese, titokban, minden öt perczben rápislantott az órájára.

Egyszerre, váratlanul, s mintha előbb gondolkozott volna valamin, megszólalt a kadáver:

- És te elhiszed, hogy tetszett nekik a darab?!...

- De mester, hisz az egész ház el volt ragadtatva!

-175-

S elmondta a bizonyságait. Az öreg végig hallgatta a fejtegetést, s aztán a fejét rázta:

- Bolonddá tesztek. Mindnyájan bolonddá tesztek. Még te is.

Majd kikiváncozott az erkélyre. Teli volt ez este különös szeszélyekkel.

Girolamo nem bízott a langyos tavaszi levegőben, s körülbástyázta az urát pokróczokkal. A marchese engedelmet kért, hogy elolvashassa az esti lapját. Visszahúzódtak; s az aggastyán magára maradt a nagy erkélyen.

A Piazza már teljesen el volt hagyatva, s az utczalámpásoknak csak a fele égett. Még ezek a pislalángok is bántották, s behunyta a szemét.

De alig hogy behunyta, megjelentek előtte az elektrom tüzkgőyői. Ujra maga előtt látta a villamos lángokból kirakott ragyogó félkört, a meztelen vállakkal s a neki szegezett messzelátókkal. Fülében a nagy kettős néhány akkordja zsongott; s egy pillanatra úgy tetszett neki, mintha a fúvók harsogását hallaná.

Az arczokra és a szavakra nem emlékezett többé. Csak egy szép fiatal hölgyet látott, a ki a kezét csókolta, s a kinek a nyakáról gyémántok szórták szerte a tűzsugarakat.

- Bolonddá tesznek - motyogta magában. - Mindnyájan bolonddá tesznek. Az egész nem ér egy hajítófát.

Aztán nem látott, nem hallott és nem gondolt semmit. Valami édes zsidbadtság szállotta meg, mely oly csillapító, oly megnyugtató volt, a milyen lehet majd az a legutolsó. A Piazza házai himbálózni kezdtek körülötte és szempillái lezárultak.

Egyszerre vidám fütty-szó verte fel szenderéből. Egy elkésett mulató bandukolt végig a Piazzán, s léptei nagyokat koppantak a kövezeten. Jó kedve lehetett. mert czikk-czakkosan sétált, s nem feszélyezte magát. Az aggastyán felkapta a fejét s fülelni kezdett.

-176-

A kapatos úr a *Szerelmes Gladiátort* füttyölte, a *Szerelmes Gladiátor* elcsépelte bortalát:

Quintilla esküjét a szél
Elvitte messze, messze...

Valami mesterlegény lehetett, a ki nem igen állott a zenei műveltség magaslatán, s a ki egy kisé elmaradt a kortól.

A *Szerelmes Gladiátor!* Az első operája. A negyven év előtti *Gladiátor*, mely azóta kintornák és hangolatlan zongorák prédája! A *Gladiátor*, mely azóta otthon van minden csapszékben, s bejárta az egész világot.

A *Gladiátor!* Bizony több mint negyven éve annak!...

És látta magát szaladgálni igazgatótól igazgatóhoz, csikorgó hidegben nyári kabátban, melyre ildomos foltot varrt a Nanetta kis kövér keze.

És látta a kis Nanettát is. Egyszerre csak elébe mosolygott az a helyes kis arczocska. Látta kaczagó szemét, pittyes száját, gyönyörű fogait és az örök veres pántlikát a kalapkája mellett.

Különös! Az imént arra sem igen tudott visszaemlékezni, a mi két órával ezelőtt történt vele, és most mintha csak előtte állna a nagy pohárszék, a kakukkos óra, a fehér csipketakarós ágy, Cherubini egy ujságból kivágva, s a piaci virág a festett cserepekben.

Mintha egyéb se hiányzott volna, csakhogy: »Tessék! Isten hozta, fiatal úr!« - belépjen a régi szobájába. És látta, a mint szemközt könyökölnék a kis görbe lábu asztalkájukon, vacsora után, a vasárnapi fél lirás bor mellett. Nanetta nevet és ő handabandázik. »Tudod, Nanetta, ha majd a *Gladiátort* előadják, veszünk egy nagy álló tükröt, egy virágasztalkát és porcellánt tizenkét személyre. Tudod-e, hogy akkor nagyon sok pénzünk lesz?! És soha ki nem fogyunk a pénzből, mert meglátod, ha a *Gladiátor*-t előadják, én híres ember leszek.« Nanetta kaczag és azt feleli: »Hagyj nekem békét a számár gladiátoroddal!« Ó elkezd vitatkozni: »Ne bántsd a gladiátoromat.« És Nanetta: »Ó, ismerem már ezt a híres gladiátort!« Aztán nevetnek, mert mindig nevetnek...

-177-

A szegény kis Nanetta! Vajjon hová lett?! De hát hová lett a tavalyi hó?!...

A messzeségből még mindig hallatszik a füttyező. A virágos kedvű úr most már a gladiátor dalára gyűjtött rá, melyet a vándor tenoristák annyira elköptettek:

Ha visszatérek a porondról,
Csókod lesz a pályabér...

A dal egyre távolabbról és távolabbról hangzik, végre elhal. És a Piazza ismét csendes.

* * *

A marchese, elolvasván a tőzsde-tudósítást, fölkel s megindult az erkély felé. Ugy találta: ideje, hogy az öregget kiszedjék a pokróczokból, s dunyhái közé tegyék.

De alig tett pár lépést, álmélkodva állt meg az erkély nyitott ajtajánál. Aztán oda intette magához Girolamot s így suttogott hozzá:

- Nézd csak, nézd!

Az öreg halkan fütörészett s a báránnyelzőket nézte, mialatt két nagy könnycsepp gördült végig az arcán.

TELEPATHIA.

-178-

I.

Orgonanyíláskor, egy édes áprilisi este, a kis Pallayné búcsút vett ettől a rossz világtól, s minden nagyobb láрма nélkül szépen lecsukta a szemét, azt a híres nefelejcsszemét. Közel a villához, egy kávéházban, valami malacz-banda *Rip van Winklet* nyomorgatta; a kocsik szemtelenül dübörögtek az ablak alatt; a hold bepislantott az erkély-ajtón s aztán nyugodtan sétált tovább az égen; egy szobaleány elszaladt a klubba Pallay urért; és a világ tovább forgott.

Mikor az ember egy gyönyörűen fésült rendező karján, először lép be a vigadó nagy termébe, s ott nem lát mást, csak százezer kis csillagot: bizonyára másként képzei el egy bákirálynő halálát. De meg volt írva, hogy a kis Pallaynénak, a mint az életében nem sikerült semmi, ne sikerüljön a halála sem.

A temetést elmosta az eső, s a közrésztvétet kissé megtompította az Operaház új vendége, egy amerikai énekesnő, a ki *Dinorah*-ban hihetetlen gyémántokat rakott magára. Ezek a gyémántok biborszínű tüzükkel lefoglaltak minden érdeklődést, s a kis Pallayné, a kit már három év óta meglehetősen elfelejtett a világ, nem kaphatott a közfigyelemből némi kárpótlást, most, utóljára sem. Az ő halála már régen befejezett ügy volt; s találkoztak, a kik azt kérdezték: »Hát csak most halt meg szegény?!«

-179-

Az arczképei lassankint eltűnedezték a kirakatokból s a régi barátok egyre szórványosabban tárgyalták a szomorú esetet: »Mit szólsz a szegény Klárihoz? A fűző ölte meg; az a bizonyos, mesés, botrányos, képtelen fűző!« Pallay úr egy darabig gyászához méltó komolysággal osztogatta a whist-kártyákat, s illőképpen borongó arczczal hallgatott, ha lányos történeteket meséltek körülötte, de később ő is engedett a szigorúságából. Sőt, amiképpen vihar után az ég, derültebbnek látszott mint azelőtt. Hiába, egy tüdővésztes asszony soha se tréfa dolog. S koronkint voltak hangulatai, melyek ismerőseit a műegyetememen töltött éveire emlékeztették.

Helén, az első komorna, birta ki legtovább a gyászszal járó fáradságokat. Egy hétig tünető makacssággal járt ki a temetőbe. A másik héten azonban férjhez ment egy derék mészárosmesterhez, a kit a Pallay úr végső utalványa teljesen meghódított. A lakzi után Helén is jónak látta beszüntetni a temetőt. És a hullámok szépen összecsaptak a kis Pallayné emléke felett.

Azaz, hogy még sem egészen.

Legalább lelkiismeretes életrajz-írók hozzá tennék a kis Pallayné történetéhez, hogy Török Ernő egy fél esztendeig száraznak és ízetlennek talált minden szivart a világon, s untalan korholta a legényét, a mi azelőtt nem volt szokása. Sőt azt is, hogy a nevezett úr néha, hajnal felé, kénytelen volt meggyújtani a lámpáját, csak azért, hogy ne lásson a sötétben folyton egy nefelejcs-szempárt, mely ha mosolygott, akkor is mintha könnyezett volna, ha pedig könnyezett, akkor is mintha titokban kissé mosolygott volna a részvevő baráton.

-180-

II.

Hogy mi köze volt Török Ernőnek a kis Pallaynéhoz? Egy kicsit a szeretője volt neki szegényke. De, istenem, olyan kevésé!

Ugy három esztendő is lehetett ez a meglehetősen légies összeköttetés. (Mert viszonyoknak nem volt nevezhető; legfeljebb viszonyocskának.) Abban az időben keletkezett, mikor egyszer véletlenül találkoztak Meránban.

Egy este az Ernő látogatása valamivel hosszabbra nyúlt, mint rendesen. Ott ültek a *Hôtel de France* első emeleti nagy szobájában, az erkélyajtó mellett. Az est meleg volt, s a jerikói loncz, mely kívül szerelmesen tapadt a falhoz, bekandikált a szobába, mint egy, rostélyának magasáról csúfolódó kis majom. Versekről beszélgettek. Az enyhe levegő, mint husvétkor a pápa a loggiáknál, csak bocsánatot hirdetett, a kis Pallayné előtt való nap nagyon elkínnoztta a fejfájás, aztán Meránban akkor tavasz volt, szóval, nincs mit mondanom tovább. Mindez úgy esett meg, mint az álom. Azt mondják, előfordul ilyesmi a legjobb családokban is.

Hölgyek, a kik kedvelik az érzelmes jeleneteket, az ilyen alkalmakat nem szokták csak úgy, hiába, elszalasztani. De a kis Pallaynénak meg éppen egész tavai voltak a könnyekből. Valóságos síró masina volt ez a szegény kis Pallayné. És világos, hogy nem engedhette el Ernőnek a hasonló

helyzetekben szokásos nyilatkozatot:

- Miért akarta ezt, mikor...?!

A többit már csak a tekintete mondta hozzá, de a tekintete elég nyíltan beszélt. Ezt lehetett kiolvasni belőle:

- Miért akarta ezt, mikor tudja, hogy mást szeretek?!

Ernő magában azt mondta rá, hogy: »Hogy miért?... Ezt ugyan kitalálhatná!« - és másnap sokat pödörgette a bajuszát. Ismerte ő már az efféle asszonyi beszédet. Tudta, hogy vannak asszonyok, a kik zárdanövendékek módjára pironkodva mennek keresztül mindenben, de azért keresztül mennek: gázlón, sekélyen s vizeséseken.

-181-

Azonban, hogy igazságosak maradjunk hozzá, el kell ismernünk, hogy nem volt sokáig nagyra a hódításával. Néha később is megtévedett ugyan, s voltak órái, mikor a kis Pallayné odaadásával azokra az elragadó bibliai asszonyokra emlékeztette, a kik, mint Ruth és Rebeka, szolgálók is tudtak lenni uraiknak és parancsolóiknak: de csak ritkán áltatta magát. A sok sírásban a szegény Klárinak néha-néha szétbomlott a haja, de a kis bibliai teremtés, mihelyt megfésülködött, ismét csak visszaváltozott síró babává. S egyszer, mikor Ernő elég ügyetlen volt észre nem venni, hogy a baba egy cseppet sincs bibliai hangulatában, a kis Pallayné fel is lázadt a sorsfordulat ellen:

- Nem, nem, ez gyalázatos. Ez nem méltó hozzám, de nem méltó önhöz sem.

A leggonoszabb az volt, hogy magában egy kissé igazat adott neki. De semmi se köt le jobban, mint a fél-győzelem, a mely voltaképpen mindig fél-kudarcz.

És mert keresett, talált is egy kitűnő okot arra, hogy ne álljon tovább. Elhatározta, hogy visszavonulni, megrongyolt méltóságérzettel, éppen oly nevetséges volna, mint a milyen színarany ostobaság. De bizakodott is egy kissé. Azt remélte, hogy a síró baba majd csak bele fog törődni asszonyi sorsába, asszonyiságból.

A jó szándék nem is hiányzott szegényből. Ilyenformán igyekezhetett az elrablott szabin nő, hogy római nővé változzék át. Ernő már-már azt hitte, hogy a győzelme meg van foltozva szépen. De utóbb kiderült, hogy ez az igyekezet tisztára lovagiasság volt. A síró baba mintha csak gavalléros kötelességet teljesített volna, mikor sorsát átengedte amannak a másiknak. Jónévelés dolgának tarthatta az egészet. Talán úgy gondolkozott, hogy a ki á-t mondott, annak tisztességből b-t is kell mondania. Ernő dühöngött, de azért nem tudta rászáni magát, hogy végre is szakítson.

-182-

Ezenközben pedig nagyon megszokta és nagyon megszerette a kis síró babát. Jó kis lány volt az minden regényességével, minden ábrándosságával, minden csacsiságával egyetemben. És ha szabadjára hagyták, a jobb óráiban nagyon kedves is tudott lenni. Ernő leszámolt az esettel, és néha úgy nézett furcsa kis szeretőjére, mintha most látná először.

Lassankint valami evangéliumi hangulat érte utól. Mi haszna tartja szegénykét a karjában, mikor az a rejtelmes kis lélek olyan messzeségben van tőle s oly örökkön megismerhetetlen előtte, mint maga a Sirius?! Hiúságának a sebe hamarabb behegedt, mint képzelte volna, s egy nap, az nap, mikor a síró baba először volt nagyon rosszul, azon lepte meg magát, hogy önzése elcsitult, s hogy a mit a szegény teremtés iránt érez, az inkább mélységes szeretet, mint akármilyen más.

S a mint fáradtan hagyta abba ennek az elérhetetlen, meghódíthatatlan érzésnek az üldözését, az a rejtelmes valami mintha közeledett volna hozzá, a hogy egy neki bátorodott őz közeledik a vadászhoz, a ki már megunt a lest s leheveredett a fűbe. A nagyon érzékeny és szemérmes lélek kezdett megnyiladozni előtte. De ez a siker már örömtelen volt. Mert csak azok a könnyek érdekelnek igazán, melyeket értünk ontottak.

Aztán jött a nagy betegség, és utóbb le kellett mondani egészen.

Ernőben ekkor már a bukott Don Juan valóságos dajkává változott át. Ha koronkint ki akart tárulni a karja, csak azért volt, mert szerette volna az ölében hurczolni ezt a szegény, elhagyatott, összeesett teremtést, mint egy kis babát, a kinek a fájdalmi, a bajai, az apró örömei nem a mi fájdalmaink, bajaink és örömeink, s a kit mégis jobban szeretünk, mint összes lelki rokonságunkat. Tudta, hogy a beteget menthetetlen, s nem volt egyéb gondolata, mint hogy, a mig lehet, apró örömöket szerezhesen neki. És végezte, a hogy a régi világban kezdték: a troubadourok figyelmességével.

-183-

Szerelmük egyre hasonlatosabbá vált a tripoliszi szőnyeg-alakok, a haláluk után érzélgő Jaufre Rudel és Melisande árnyék-szerelméhez. De a síró baba épp ilyennek kívánta az ő spanyolját. Kissé meg is hatotta ez a minden önzéséből kivetkező hűség, s egyszer, egy nagyon kegyes órájában, meg akarta jutalmazni betegápolóvá alázkodó lovagját. Kiválasztott egyet a fehér rózsáiból, s egy királynő mozdulatával, a kinek az ujjai érintése nyomán ereklyék támadnak, ajándékozta meg utolsó udvarlóját:

- Ezt a rózsát magának adom.

Azután mindennap megkapta fehér rózsáját a betegápoló. Azután egyszer megkérdezte tőle: »Hallja, mit csinál maga az én virágaimmal?« (Azt felelte, hogy a rózsák Musset-versek mellett hervadnak el, s magában azt gondolta, hogy már nem fog annyi rózsát kapni, mint a hány rózsátlan Musset-verse van.) Azután ez így volt egy kis darabig. Azután nincs tovább.

III.

Fodros tükörén a haboknak
Kikötve van egy piczi csolnak...

Ez az operette-dalocska únos-untalan ott zümmögött a Török Ernő fejében, mint egy bánatos légy, mely valami sötét kamarába tévedt. Hallotta éjszaka, a szobája csöndjében, hallotta az utcán, a százféle lárma közt, hallotta olyan tisztán, mint akkor, mikor ott ült a haldokló mellett, s a nyitott ablakon becsapott a szobába a kávéházi zaj.

-184-

- Milyen furcsa állat az ember! - dühöngött, mikor észrevette ezt a boszantó kiséretet. - Szépen elbúcsúzik a nagy dolgoktól; leszámol velök nyugodtan, mintha álom lett volna minden. A kicsiny dolgok pedig belénk csimpajkodnak, s visszük őket magunkkal, mint a porszemet a ruhánkon.

Ez a dallam élt benne a legélénkebben a három esztendő szerelmi regényből. A többi apró emlékeit sietett eltemetni a »nagy dolgokkal«. A virágok, az arczképek, a négy-öt sornyi szarkalábak, a selyem- és csipkerongyok, melyeknek történetük volt, be voltak zárva diófa-sirboltjukba. A »nagy dolgok« sem nagyon sokáig kísértették. Még egy darabig hallotta egy-egy szavát, a kaczagását; s néha egész elevenen látta maga előtt. Mosolygónak, sugárzónak látta, a milyen akkor volt, a mikor még a báltermeket járta; soha se beteg, soha se könnyei közt. De egyre ritkábban látta. Mert bizony nyomorult dolog az emberi emlékezet. Hanem ez a dal elég volt rá, hogy rosszkedvűvé tegye egy egész kiállhatatlan, hosszú nyáron át.

Egy este, a mint a verandáján ülve, *Anyéigint* lapozgatta, nem tudni hányadikszor, ismét megcsendült a fülében az elkoptatott, elcsépeelt dallam. És - ki tudná, hogyan? - egyszerre eszébe jutott, a mire nem gondolt réges-régen:

- A levél!

Szinte ijedten ugrott fel a székéről.

Igazság, a levél! De hogy is felejtkezhetett meg róla ilyen sokáig?!

Az igaz, hogy soha se vette komolyan ezt a levelet. De most már, most már kezdte érthetetlennek találni, hogy akkoriban nem vette komolyan.

-185-

Bizonyára csacsiség volt ez az egész levélhistoria. Egy szegény, beteg, érzélgős asszonykának az izléstelensége. Azóta se volt szó róla többet; meglehet, ő maga se írta volna meg még egyszer. És mégis...

Annyi bizonyos, hogy egyszer megfogadta valakinek, hogy el fog küldeni helyette egy levelet, meghatározott időben. Ez az idő azóta elérkezett, s a levél még most is nála van, elzárva a legkomolyabb írásai között.

Már vagy két éve lehetett, hogy ott van. Attól az időtől fogva, mikor a síró baba először lett ijesztően rosszul.

Akkor azt hitte szegényke, hogy ez az Ultima Thule. Később rá se gondolt a halálra. Mindig azt képzelte, hogy javulóban van, s még utóljára is készült arra a bizonyos jövő farsangra, a mely sehogy sem akart elkövetkezni. Hanem abban az időben nagyon meg volt rémülve.

És egyszer így szólt Török Ernőhöz:

- Ha élne az édes anyám, vagy ha volna egy testvérbátyám, nem merném magát kérni arra, a mit akarok. De nekem senkim sincsen magán kívül. Megteszi, a mit kérek?

- Természetesen.

- Akármilyen lesz az?

- Akármilyen.

- Jó. Visszaadom a szavát, ha sérti, a mit kérek. Arra akarom kérni, hogy küldjön el egy levelet valakinek, ha majd meghaltam. Nem akarom, hogy itt találják meg a párnám alatt.

- Hátha én halok meg előbb? Én vagyok az öregebb.

- Semmi kibúvó. Én tudom, hogy nagyon rosszul vagyok.

Egy darabig azon vitatkoztak, hogy mennyire van rosszul. De a kis Pallyné véget vetett ennek a vitának.

-186-

- Annál jobb, ha magának van igaza. Maga elteheti ezt a levelet olyan helyre, a hol, míg él, senki se férhet hozzá. Elviszi ebben a szekrénykében, az egyik kulccsal. A másik kulcs nálam marad. Ha egészen egészséges leszek, visszakérem a leveletem. Ha maga hal meg előbb, elmegyek a levelemért. De ha én halok meg előbb, akkor megteszi, a mire kértem. Ha nem teszi meg, azt hiszem, hogy megsértettem a kéréssel. Nos, megteszi?

- Megteszem.

Ki ellenkeznék beteg gyermekekkel? S a beteg gyermek néha hálás is tud lenni.

- Mondja, Ernő, hisz maga a telepathiában?
- Hiszek benne, ha maga úgy akarja.
- Hát hinni fog benne, majd aztán. Mert meglássa, én ezt nagyon, de nagyon szépen meg fogom köszönni akkor. Én hiszek a telepathiában.

IV.

Kinyitotta a szekrénykét. Csakugyan annak az úrnak a neve volt a levélen, a kire gondolt. Nem ismerte ezt az urat, csak hallott róla egyetmást. Annyit azonban tudott felőle, hogy már esztendőket óta valahol a pusztáján él és gazdálkodik.

Egy kissé el volt érzékenyedve, a hogy megpillantotta az ismerős irást. Az ő kis szarkalábjai! És nem nagyon zavarta meg, hogy ezek a kedves szarkalábak most azt fogják mondani annak a másiknak, hogy: »Mindig csak téged szerettelek, a sírban is szeretlek« - vagy más hasonló ostobaságot.

Egy percig sem kételkedett benne, hogy el fogja küldeni a levelet. De csupa olyan dolog járt az eszében, a mely azt suttogetta, hogy a kötelesség nem olyan világos. Végre is, micsoda gyerekség! Aztán ez a neki osztott szerep! Szerelmi levélhordója legyen annak, a kit szeretett! A közvetítő közte és a közt a másik közt! A férj, az özvegy háta mögött, a kivel kezét szokott fogni! És ilyen komédiázás a halál után! Persze, hogy elvállalta a megbízást, de nem azért, mintha komolyan vette volna a dolgot, hanem azért, hogy megnyugtassa szegénykét.

És vajjon ő megírta volna-e ezt a levelet a halála előtti napon? Az alatt a két év alatt sok megváltozott. Beszélni nem beszélt róla azóta; ki tudja, talán meg is felejtkezett a leveléről? Az asszonyi szív nem ismer lehetetlenséget.

Mindegy. Persze, hogy el fogja küldeni a levelet. S egy hétig mindennap mondta magában:

- Persze, hogy el fogom küldeni a levelet.

A nyolczadik nap aztán véletlenül megpillantotta az ujságban annak az úrnak a nevét. Azt olvasta róla, hogy kellemetlenségei vannak a bíróságnál. Olyan szerencsétlenül találta megfegyvelmezni az egyik béresét, a ki a búzáját lopta, hogy a jámbor elköltözött apáihoz, ama bizonyos mezőkre, a melyek alkalmasint búzaföldekben is dúsabbak, mint az idevalók.

- Ugy látszik, az én levelem nem sürgős - jegyezte meg magában Török Ernő. - Alighanem jobban érdeklí most a béres esete, mint az én levelem.

S halogatta a dolgot még egy pár napig. De aztán véleményt változtatott:

- Nem, nem szabad késnem. A halál mindnyájunkkal szabad. Hátha addig, a mig habozom, őt üti agyon egy másik bérese?!

Elküldte a levelet s egy nagy kő esett le a szívéből.

V.

Még aznap vasútra ült. Ment haza, a falujába, a hol már nem volt régen. S este, tiz óra felé, a maga kis tornáczán szítta el a szivarját, közel a réthez, a hol gyerekkorában szaladgált, nem álmodva, micsoda nyomorúságok vannak ezen a szép, holdfényes világon.

Ragyogó júliusi est volt. A tisztos, öreg eperfákon egy levél se rezdült, s a levegőben megvolt az a ritka, édes mozdulatlanlás, mely az emberrel megszeretteti a békés Halált. Köröskörül mélységes csend; egy alvó falu csendje. Török Ernő nem emlékezett rá, mikor érezte magát olyan jól, mint ezen a nyugalmas, kezdődő éjjelen. Nem gondolt semmire; csak nézte árnyékfátyola alatt a templomtornyot, mely ott borongott szemben az udvarával, az ismerős tornyot, mely azóta úgy megkisebbedett.

És az álom, mely régen került, szeliden végig simított a szempilláin. Ugy tetszett neki, hogy ha még sokáig kinn marad, el fog aludni ott, az ültőhelyében.

Egyszerre felriadt a tompultságából. Az egyik templom-ablak fekete mélyedéséből felröppent valami, egy darabig keringett a levegőben, aztán beszállt az udvarába.

Éppen oda szállt a lába elé. Egy fehér galamb volt, mely valami fehér virágot tartott a csőrében. Aligha látta előbb az árnyékban ülő embert, mert mintha nagyon megrémült volna, irányt változtatott; ott hagyta a virágját s fölrepült a magasba.

Ernő lehajolt a virágért s megdobbant a szíve. Egy fehér rózsát hozott neki a fehér galamb. Az árnyékban ülő ember arra gondolt, hogy talán csakugyan vannak rejtelmes erők, a melyek éppen úgy hatnak ránk, mint a hang vagy a fény, de a melyeket mégsem a levegő közvetít.

I.

Az *Arany Bika* kisebbik termében, mely az udvarra nézett, este hat óra felé egymás mellé állították az összes asztalokat, s megterítették ötvenhét személyre. Maga a fiatal Arany Bika rendelkezett ebben a főbenjáró dologban. Figyelme kiterjeszkedett a legapróbb részletekre is, s czilindere úgy járt a kezében, mint valami karmesteri pálca. Végezetül személyesen zárta el a nagy ebédlő ajtaját, a másik ajtóra pedig, a mely a folyosóra nyílt, czédulát ragasztott, figyelmeztetésül hogy itt »Zárt-Körű Társaság« fog összegyülekezni.

Ez a papírlap ugyanoly sorsra jutott, a milyenre a többi intő czédulák: senki se látta meg. S mikor, hét óra tájban, rendre megérkeztek a mindennapos sörözők, a csepűhajú s telihold ábrázatú tehetséges ifjú pinczérnek, a ki a szobát őrizte, minduntalan elő kellett ugrania a sötét sarokból, a hol a walesi herczegről álmodozott, hogy kijelentse a helyiséget ostromlók előtt:

- Bocsánat. A terem el van foglalva, negyven éves találkozás miatt.

Az emberiség legnagyobb része olyan jól meg van nevelve, hogy közönségesen megnyugszik mindenben, a mi megérthetetlen, és abban is, a minek semmi értelme. A törzsökös vendégek nagy tömege tehát megelégedett a kissé hézagos felvilágosítással, s minden további okvetetlenkedés nélkül visszafordult a lépcsőházba, a honnan aztán bevezették őket a nagy terembe. De akadtak kivételek. A járásbíró például, a ki jóban, rosszban, szóval, a mikor csak szerét tehette, szeretett egy kicsit hepcziáskodni, nem állhatta meg, hogy föl ne förmedjen:

- Mi a csuda?! Negyven éves találkozás miatt?! Micsoda negyven év? Micsoda találkozás?

A fiatal Gambrinus legkellemesebb mosolygásával felelt:

- Öreg urak, nagyságos uram. Csupa öreg ur.

Ez a fiatal Gambrinus valóságos senyvedő pálma volt. Nemrégiben még a Nemzeti Kaszinóban szolgált, s mélységesen megvetette ezt a kis várost, a hol meg kellett huzódnia. Nagyúriás érzése sokat szenvedett ebben a levegőben, mely sehogy se felelt meg finomabb szervezetének. Hanem a járásbíró iránt nagy jóindulatot érzett. A járásbíró, kivált ha részeg volt, szép borraivalókat adott, s a senyvedő pálma felismerte benne a rokon, úri vért.

Nem is tagadta meg tőle kitüntető bizalmát.

- A szobát, mára és holnapra, a polgármester úr foglalta le. Itt fognak összejönni, ő meg az iskolatársai, a kik negyven esztendővel ezelőtt a helybéli gimnáziumban tettek érettségi vizsgálatot.

- Ilyen sokan? Hát még mind megvannak?

- Az öreg urak csak tizenegyen vannak. Hanem úgy egyezkedtek, hogy az ünnepen családostul fognak megjelenni.

- Szépen megszaporodtak. Nem is lakoma lesz ez akkor, hanem valóságos bál.

- A lakoma csak holnap lesz, nagyságos ur. Ma az ismerkedési estét tartják.

- Ugyan, ne beszélj! Most fognak ismerkedni?

- Rég nem látták egymást. A polgármester úr az egyetlen, a ki helyben lakik. A legtöbben vidékről jöttek. Két család pedig Pestről érkezik a nyolcz órai vonattal. Az egyik pestit bizonyosan ismeri a nagyságos úr. Lovassy Mihály.

- A kúriai bíró?

- Nekem legalább úgy mondták.

- Ezt meg kell tudni, Jankó, bizonyosan. A Lovassy Pál apja itt, minálunk! De hisz ezt ki kell írni az ujságba!

- Én úgy hallottam, nagyságos úr.

A járásbíró visszafordult a nagy terem felé, fellármázta a társaságát, s élve a kedvező alkalommal, elszavalta a Lovassy Pál költeményeiből mindazokat a versszakokat, a melyek megragadtak a fejében. A fiatal Gambrinus pedig tovább álmodozott a walesi herczeg baccarat-estéiről és borraivalóiról.

Volt rá ideje. A pesti vonat késett, a szomszédságból érkező utasok meg éppen csak kilencz óra után kászolódtak be a pályaházból az Arany Bikába. Már fél tíz felé járt, a mikor a lefoglalt szobába szállingózni kezdtek a jogosult vendégek.

Különös összejövetel volt, annyi bizonyos. Alakok, a kik a folyosón gyanúsán méregették egymást, odabenn összeölelkeztek.

- Te Gerzson Pista vagy!

- Te meg Babarczy Sándor!

- Ez itt a fiam, a menyem, a leányaim.

- Ezek meg a lányom, a vőm, és az unokáim.

A polgármester mindenütt ott volt, s megkönnyítette a bemutatkozást.

- Bodó Jancsi. Nem emlékszel? Együtt ültetek a második pad szélén. Kedves leánya. Hm... izé... ő nagysága.

A kúriai bírót, a ki sehogya se akarta elereszteni egy hét-nyolcz éves kis leány kezét, mindjárt körülfojták. A gyermek oly gyönyörű volt, hogy egyszerre meghódította az asszony-sereget.

- Milyen szép kis lány! Hogy hívják magát, lelkem?

- Lovassy Zsorzsín.

Egy kicsit ropogtatta az r-et, s úgy nézett keresztül a falusi asszonyokon, mint valami kis dáma. Nagyapja bátran elereszthette volna a kezét. Egy cseppet se volt megilletődve ebben a nagy és ismeretlen társaságban, csak figyelt, mint mikor az állatkertbe vitték.

Az új nemzedék valamivel hidegebben, de szintén szives készséggel barátkozott.

- Szalárdy Imre vagyok.

- Ah, a romániai búzáról szóló röpirat szerzője? Nagyon örvendek. Bodó Jenő, főmérnök.

Egy jól táplált úr sietett leülni az első üres székre, s menten bemutatta magát a jobbra ülő hölgynek.

A hölgy elpirult.

- Vidovich Klára... A kis Lovassy Zsorzsín nevelőnője vagyok - tette hozzá, szinte bocsánatot kérve, hogy születni bátorkodott.

- Nem tesz semmit - vigasztalta az emberséges falusi.

A legjobban egy mosolygós kis öreg úr örvendezett, a kit senki se ismert a polgármesteren kívül.

- Ugy látszik, mindnyájan együtt vagyunk. Derék, nagyon derék!

- Igazán - szólt a polgármester - az Ur Isten különös kegyelemmel volt hozzánk. Tizenketten tettünk érettségi vizsgálatot, s tizenegyen még ma is megvagyunk, negyven év múlva. Csak a szegény Király Feri hiányzik közülünk.

- Az ám, a szegény Király Feri!

Valaki azt kérdezte:

- Mikor is halt meg szegény Király Feri?

- Bizony annak már harminczkét-harminczhárom esztendeje.

- Szegény Király Feri!

Egy gyerek felborította a befőttes tálat, s a figyelem feléje fordult. A kis Lovassy Zsorzsín, a ki a nagyapja mellett ült, s nem igen nyúlt az ételekhez, olyan csodálattal nézett a botrány elkövetőjére, mintha egy fiók sziú-indián lejtett volna vad tánczot, illedelmes viselkedéshez szokott, úri kis személye előtt.

Különben a vacsora meglehetősen csendes volt. A társalgás vontatottan folyt, s a sok kiéhezett ember vagy magamagával vagy a családjával volt elfoglalva. Mindenki törődöttnék érezte magát, a vasút kimerítette az egész társaságot. Alig várták, hogy a vacsora véget érjen, s eltehessék magukat holnapra. Koronkint egy-egy aggódó hang zavarta meg a férfiak halk beszélgetését:

- Jánoska, ne egyél sokat! Jánoska, meg ne rontsd a gyomrodat!

A sánta Jánoska szemrehányóan nézett két nagy fekete szemével a hozzá forduló kövér asszonyságra. Már rég nem evett, s csendesen pihent mankóin, mialatt koravén tekintete hosszasan nyugodott meg egy-egy ősz fejen.

Mindvégig nem történt semmi nevezetes. Nagyobb feltűnést csak egy öreg úr keltett, a ki minduntalan elbóbiskolt, s a kit az unokái, két hervatag kisasszony, újra meg újra felráztak szenderéből:

- Nagypapa, ne aludjál el!

- Ki az az öreg ur? - kérdezték az asztal másik végén.

- Vidor Gazsi - felelte a másik öreg, a kit senki se, s a ki mindenkit ismert.

- Mért nem hagyják aludni? - érdeklődött a kövér asszonyság.

- Az orvosok úgy rendelték, hogy ilyenkor mindig fel kell költeni. Mert könnyen megeshetik, hogy elalszik örökre.

Ezalatt pedig a sokszor tetten ért Vidor Gazsi folyvást azon törte a fejét, hogyan játszhatná ki az unokáit. Addig furfangoskodott, míg végre is sikerült elaludnia. Ugy kellett felvinni a szobájába.

II.

Tizenegy órakor a vendégek már fenn voltak a szobáikban. Csak két öreg úr nem mozdult. Egy szépen fésült, ezüstös hajú gavallér, a ki előbb a kúriai bíró mellett ült s nagyon keveset beszélt, meg a kis mosolygós, lenn, a terem másik szélén.

Mikor magukra maradtak, egy pillanatig farkasszemet néztek. A szép öreg úr tekintete teli volt érdeklődéssel; a másik maga volt a rejtelmes mosolygás. Már a pinczerek is kezdtek visszavonulót fujni. Az ezüstös hajú nem állhatta tovább, s átköltözött az ismeretlenhez, a kivel egyedül maradt.

- Te Bodó vagy, ugy-e?

A kis mosolygós felállt, s úgy fogadta el a feléje nyujtott kezét.

- Dehogy! Bodó azóta már alszik. Én Galambos György vagyok.

- Galambos? Ha nem veszed rossz néven, megvallom, hogy alig-alig emlékszem a nevedre.

-195-

- Elhiszem. Nem sokat érintkeztünk, mert gyűlöltük egymást.

- Ugyan ne beszélj!

- Bizony isten. Sokszor megvertél, kivált az alsó osztályokban. Én gyöngé, nyápicz gyerek voltam, s csak a köpönyegem alatt agyarkodtam rád.

A másik csupa álmétkodás volt.

- Nem tévesztesz össze valakivel? Én Udvardy Károly vagyok.

A kis öreg nevetett.

- Tudom.

Sokszor nevetett, de a nevetését kellemetlen volt hallani.

- Nem emlékszel rám? - folytatta aztán mosolyogva. - Nagyon gyűlöltelek, s megesküdtem, hogy később, meglelt koromban, boszút fogok rajtad állani. De az idő múlik, az élet nem tréfál velünk, s az ember elfelejti az efféle bolondságokat.

- Az ám - szólt a másik - az idő alaposan megváltoztatja az embert.

- De még mennyire! - nevetett a vidám kis öreg. - Átjössz a kávéházba?

- Épp azt akartam mondani, hogy költözzünk át. Ugy látszik, csak mi ketten vagyunk itt agglegények.

A kis öreg nem felelt se igennel, se nemmel.

- Hehehe. A többiek szépen elszaporodtak.

Átmentek a kávéházba, s ha egy kicsit későn is, elkezdtek barátkozni. A kis mosolygós bort hozatott; a szép öreg úr pedig oly lassan szürcsölgette a teáját, mintha soha se akarna lefeküdni.

- Csak éjszaka ne volna! - szólt. - Ugy irigylem azokat, a kik ilyenkor aludni tudnak! Van már húsz éve, hogy nem hunytam le a szemem hajnali világosság előtt. S akkor is, az egész nem annyira álom, mint inkább nyomorúság. Tudod-e, mi az, mikor az ember oly bágyadt, mintha félig agyonverték volna, s álom még se jön a szemére?! Eloquentia hatezerig; már-már azt hisszük, hogy lassan elálmosodunk, midőn egyszerre felriadunk, s vége; tessék a dolgot elülről kezdeni. S az ember egy nap százszor kívánja meg a halált. Tudsz-e aludni, öreg?

-196-

- Engem elaltat ez - felelt a másik, rámutatva a boros üvegére.

- Én, azt hiszem, meghalnék két-három pohár bortól. Különböleg egészen egészséges vagyok s elég jól érzem magam. Csak a neveket, az arcokat, meg a számokat felejttem el.

- Mit szólsz hozzá - kérdezte a másik - hogy ilyen jó erőben értük el a találkozó napját?! Tizenegyen! Valóságos csoda.

Aztán a régmultról kezdtek beszélgetni, meg a szegény Király Feriről, a ki nem érte meg a találkozó napját.

A szegény Király Feri már több mint harmincz esztendő óta szép csöndesen feküdt a kerepesi temetőben, hanem azért mind a ketten emlékeztek rá. Ő volt az osztály lelke, az iskolai csínyek nagymestere. Mindnyájan szerették s maguk közt csak a »kacziká«-nak hívták. Szép, erős gyerek volt, egy fejjel nagyobb mindnyájoknál, a kinek örök vidámsága és kedvessége nagyon tetszett a tanároknak is. A métánál, a kirándulások alkalmával, s ha szívhez szóló beszédeket kellett intézni a szigorúbb tanárokhoz, ő volt a fővezér, az ünnep-rendező, s az alkalmi szónok. Ő volt, a ki, ha az osztály »nem volt elkészülve«, egy kis rögtönzött füsttel, vagy gyufabúzzal megmentette a közbeesületet, ő volt a fiúk közt az igazság-osztó, s ő volt a kinevetett tanárok réme, a kópéságok fő-főrendezője. Az összes iskolai zsidványságok, a melyekre a két öreg úr emlékezett, kivétel nélkül a Király Feri leleményes fejéből kerültek ki. Mindig ilyeneken járt az esze, s ehhez képest a változatosság sem hiányzott a műsorából. De volt egy kedves eszköze, melyhez különösen ragaszkodott: a macskák. Az ötletek fáradhatatlanul kergetőztek a fejében, de mégis legjobban

-197-

szeretett macskákkal dolgozni. Macskát dugni a katedra alá, macskát dugni a kandalló mögé, macskákat kergetni a padok közt, macskanyávogással rontani el a legünnepesebb jelenetek hatását: ezek voltak botrány-rendezői tehetségének legkedveltebb fogásai. Annyi macskát használt el, mint más ember inget, s egy egész menaszériát koboztak el tőle az idők folyamán; de azért soha se fogyott ki belőlük. Néha persze igen csinos botrányok kerekedtek ezekből a macska-hangversenyekből, de a kópé visszaélt vele, hogy senki se tudott rá komolyan haragudni.

Szegény Király Feri! Az érettségi után szétváltak az útjaik, de azután is sokat hallottak róla. Király Ferinek meglehetősen kalandos élete volt. Egy kicsit bejárta az egész világot, egy kicsit elverte a vagyonát, s aztán ő lett Magyarország legvidámabb szolgabírója. Akárhová ment, mindenütt ugyanolyan népszerűségnek örvendett, a milyennek az iskolában; s mint diák-évei idején a macskák, felnőtt korában is volt egy kedves játékszere: az asszonyok. Egy kicsit nagy bolondságokat csinált miattuk; egy kicsit hamarosan hagyogatta el őket, de ebből a játékszerből sem fogyott ki soha. Egyszer aztán, valamelyik decemberi éjjel, egy szál frakkban talált hazamenni, Isten tudja honnan: egyet gondolt, s három nap mulva meghalt.

Szegény Király Feri!

- Ilyen az élet! - szólt a mosolygó kis öreg. - Ő, az erős, a hatalmas, meghalt huszonnyolc éves korában, én pedig, a nyápicz, a kibe mindig csak hálni járt a lélek, most is itt vagyok.

-198-

Az ezüstös haju úr vizet és ostyát hozatott, bevett egy adag bróm-kálit, s tovább beszéltette a másikat. Szóba kerültek a régi tanárok, a többi iskolatárs, a kik odafenn alusznak, csak magamagáról nem beszélt a kis öreg soha.

- Milyen jó neked - szólt az ősz gavallér - hogy így mindenre emlékezel. Én már alig emlékszem valamire; a nevekre, a számokra, meg az arcokra egy cseppet se. Mintha mindig ilyen vén legény lettem volna, s mintha öröktől fogva a Molnár-utczában laktam. Pedig mulatságos lehet mindenre emlékezni.

- Az ám, nagyon mulatságos - hehehézett a másik.

Ekkor már a negyedik üveg bort kóstolgatta. Az arcza fényleni kezdett az alkoholtól, s szüntelen nevetett.

Az ezüstös hajú, tiszta öreg kezdte kiállhatatlannak találni ezt a nagy vidámságot. A kávéház kiürült; jóformán csak ketten maradtak.

- Mondjunk egymásnak jó éjszakát, barátom. Azt remélem, hogy a bróm-káli hatni fog, s egy pár órára el fogok aludni.

- Én még maradok - makacskodott a másik. - Még van egy kis borom.

Kezet fogtak, és csakugyan maradt. Az ezüstös hajú fölment a szobájába, s ismét viaskodni kezdett a láthatatlan ellenséggel, mely nem hagyta aludni. Oly soká jött a reggel!

Másnap legelőbb is a polgármesterrel találkozott, s megkérdezte tőle:

- Te, kicsoda, micsoda ez a mi Galambos barátunk? Egy cseppet sem emlékszem rá. Úgy látszik, nagyon jókedvű ember.

- Jókedvű? Nem gondolnám. Igen kevésbé ismerem, de azt tudom, hogy a fia agyonlőtte magát; katonatiszt volt s belenyúlt az ezred pénztárába. A lányának meg valami szerelmi regénye lehetett; harmadéve fogták ki a Tiszából. Ő róla, magáról, azt beszélték, hogy a delirium tremens környékezi; nem tudom, mi igaz belőle. Szerettem volna, ha nem jön el közénk, de hát meg kellett híni őt is.

-199-

- Úgy?!

Az ezüstös hajúnak még most is a fülében csengett az a különös nevetés.

»Én pedig, a nyápicz, a kibe mindig csak hálni járt a lélek, most is itt vagyok!...«

S még örülni tudott rajta, a nyomorult, hogy az oroszlan meghalt, és ő megmaradt!

III.

Délben meglátogatták a gimnáziumot, a honnan negyven esztendővel ezelőtt szerteszéledtek. Az igazgató lendületes beszéddel üdvözölte őket, majd a diákokhoz fordult, s alkalmi szónoklatot intézett hozzájuk, melynek értelme körülbelül az volt, hogy, ha jól viselik magukat, ők is úgy meg fognak öregedni, mint ezek a szemenszedett vén legények.

Aztán ennek a szép napnak örök emlékére, beirták a nevöket az iskola vendégkönyvébe, és visszakocsikáztak lakmározni.

A lakomát a nagy teremben kellett megtartani, mert az ünnepen a közélet is képviselve volt néhány helyi nevezetességgel. Az asztalfőn az ünnepelték foglaltak helyet, lejjebb a meghívottak és az új nemzedék. A gyerekek számára, a kik még rosszabbul érezték magukat, mint a nagyok, az udvari ebédlőben terítették két asztalt.

-200-

A kisvárosi vendéglő szegényes, füstös ablakai elfogták a bágyadt napsugarakat, s a homályos, rosszul szellőztetett ebédlő mindenkit elkedvetlenített. A levest olyan csöndben kanalázták, a

minőt csak a siketnémák ünnepein élvezhetni. A tényérváltás után végre megindult az a bátortalan, s rövid lélekzetű társalgás, mely a hivatalos ebédek kiváltsága. Az öregek szerettek volna otthon lenni.

De végre is beleéleztek egy kis köteles kedélyességbe. Sajnálkoztak a szegény Király Ferin, s elmondták róla az illedelmesebb történeteket. Aztán a régi tanárookra került a sor, majd megint visszatértek a szegény Király Ferire. Végre is belátták, hogy nincsen egymásnak mit mondaniok. Az öreg Lovassy Mihály, ha egy sereg dahomey-i között ül, nem érezhette volna magát idegenebbül, mint régi czimborái között. Pedig ő volt az, a kivel a társaság a legtöbbet foglalkozott.

Ezt észrevehette a polgármester felköszöntőjéből is. A hivatalos áldomás után mindjárt az ő befolyásos személyére került a sor. A polgármester, a ki még jelentékeny szerepet óhajtott játszani a közéletben, nem türtöztethette figyelmességét a miniszterek barátja iránt.

Falusiasan kezdte. Megemlékezett köszöntőjében mindnyájunk dicsőségéről, a korán elhunyt koszorús költőről, s kis árvájáról, a kire az egész ország megindultan tekint, s miután kellőképpen elgászolta a csapást, mely az egész nemzetet érte, rátért a dicső név ama viselőjére, a kitől a koszorús költő a lángelmét, a kis árva pedig angyali szívét örökölte. De a felköszöntőben benne volt minden, a mi ragyog, a mi zeng, és a mi virágzik; a beszéd hatott s a jég meg volt törve.

Csak Lovassyt hagyta a szónoklat hidegen. Sokkal többre került neki a fia dicsősége, semhogy még érzéke maradt volna a virágos szólamok iránt. Aztán meg mit emlegeti ez a vén kapaszkodó az ő édes, drága kis unokáját?!

-201-

Nagyon rosszul érezte magát, hogy a kis lány kezét nem tarthatta a magáéban. Úgy hozzászókkott, hogy egész nap mellette legyen! S úgy féltette!

Alig várta már, hogy átmeheessen hozzá. De előbb még micsoda robot! A felköszöntőt meg kellett köszönnie, egy pár szót is kellett váltania ezekkel az emberekkel, a kiket nem látott negyven év óta. Vidor Gazsit kivéve, a ki felhasználta az alkalmat, hogy távol ült hervadó arcú unokáitól, s boldogan bóbiskolt, mindnyájan körülfogták. Meg kellett hallgatnia halk, bizalmas közléseiket. Az egyik ajánló-levelet szeretett volna valamelyik miniszterhez, a másiknak a fia valami csúnya dologba keveredett, a harmadikat már árverezi a bank.

- Istenem, milyen szegény ördögök ezek az én iskolatársaim!

S hogy irigyelték a szegény ördögök, őt, a gazdagot, a fényes nevűt, a befolyásost! Megbánta, hogy eljött.

IV.

Végre megszabadult.

... Odaát, a kisebbik teremben, már rég megebédeltek. Vidovich Klára kisasszony az udvari ablak mellett, egy karosszékben ült, s el volt temetkezve angol regényébe. Már ott tartott, a hol Sir Macdonald fagyos nyugalomával, s a vívásban, evezésben, galamblovásban, súlydobásban és labdázásban való remekléseivel lenyűgözi a kevély Miss Florentinet, hogy aztán megvallja neki titkolt szerelmét... következésképp nem hallott s nem látott.

-202-

Zsorzsín ezalatt a terem egyik sarkában ült, vele egykorú és nagyobbacska apró falusiak között. Egyedül ő beszélt, a többiek hallgatták:

- ... Tudják maguk, a hol mi lakunk, ott van az Aranyország. Mikor én este lefekszem, csak annyit mondok, hogy: »Gyertek, gyertek, kis alattvalóim«, és fent megnyílik a mennyezet, rózsaszínű köd száll le, aztán mintha hó hullana onnan felülről. De az nem hó, hanem apró tündérek, a kik mind, mind fehérbe vannak öltözve, és szárnyuk van, mint a madaraknak. Ezek a tündérek leszállnak érettem felülről, feltesznek egy kis fehér kocsira, a kis kocsiba négy hatyú van befogva, aztán gyí, elhajtathatnak velem az Aranyországba, mert én vagyok az ő királynőjük. Ott aztán játszanak velem; azt játszanak, a mit én akarok, és nekem olyan szép játékaik vannak odafenn, a melyet maguk nem láttak soha...

Az arczocskája égett, s nefelejcs-szeme ragyogott. A kisebb gyerekek szájtátva hallgatták, a nagyobbak irigységgel, kétséggel és egy kis félelemmel. A sánta Jánoska, mankóin előre hajolva, csodálattal nézte ezt a csodás tüneményt, a kiről eddig még nem beszéltek mesés könyvei... Egész árva, magára hagyott lelke bent ült kidülledt, nagy fekete szemében.

- ... Tudják, van nekem ott egy kis kertem, de nem olyan virágok vannak benne, mint falun, hanem olyan virágok, hogy mindegyikben egy iczi-piczi kis csillag világít. És ha én azt mondom a törpémnek: »Törpém, édes jó törpém, szedjete nekem virágot!« - akkor az én fehér szakállú, fehér ruhájú, engedelmes, jó kis törpém szaladnak, szaladnak, némelyik úgy szalad, hogy a kis fehér süvegét is elejti, de a pirinyó tündérek még gyorsabbak, mert a tündérek csak szállnak, szállnak, s abban a szempillantásban...

-203-

- Zsorzsín!

Zsorzsín felugrott s odafutott a nagyapjához.

- Nagyapa, édes kis nagyapám, ne haragudjál!

Nem, nem haragudott. Megsimogatta az arczocskáját, megcsókolta s aztán fölvitte a

lakásukba. De mikor egyedül maradtak, leültette a térdére, és így szólt hozzá:

- Mit ígértél nekem?

Zsorzsín nem felelt.

- Vagy igaz az, a mit beszéltél?

Zsorzsín hallgatott.

- Az én kis Zsorzsínom! - szólt nagyapja halk szörnyűkódéssel.

De ez már sok volt. Zsorzsín zokogva borult nagyapja keblére.

- Nagypapa, kedves nagypapa! Ne haragudjál! Nem leszek többet rossz! Csak azt fogom elmondani, a mit szabad!

* * *

Másnap reggel az öreg urak Te Deum-ra gyülekeztek össze a nagy templomban, hogy övéikkel egyetemben hálát adjanak az egek urának a végtelen kegyelemért, melylyel életben tartotta majdnem mindnyájukat, s tizenkettő közül tizenegynek megérnie engedte ezt a szép napot.

A hálaadó isteni tiszteletet egy kis baleset zavarta meg. A *Sursum corda*-nál Zsorzsín elájult, a mi az első percében nagy ijedtséget okozott. De Lovassy megnyugtatta a körülötte rémüldöző asszonyokat:

- Nincs baj. Mindjárt magához fog térni.

S az esetnek csakugyan nem lett súlyosabb következése. A kis lány délután már annyira jobban volt, hogy vasútra ülhetek vele.

Babarczyék, a kik ugyanakkor utaztak el, csak a pályaházban búcsúztak el Lovassytól.

- Milyen szép nap volt! - szólt Babarczy, még egyszer megszorongatva a bíró kezét. - De örökre sajnálni fogom, hogy ezt a szép napot a szegény Király Feri nem érthette meg.

A szegény Király Feri pedig békén feküdt a kerepesi temetőben, és egy cseppet se törődött vele, hogy Babarczy sajnálkozik rajta.

-204-

ROLAND.

-205-

I.

Vigliano d'Asti délután öt órakor rózsaszínűnek látta az egész világot, s a mint Georges Pereiretől jövet végig sétált az Avenue de Bois de Boulogne-on, vén legény létére így bölcsekedett:

- Bizony, nincs igazunk; minden jól van úgy, a hogy van. Oktalanság azt képzelni, hogy buta véletlen intézi sorsunkat; ki mit érdemel, megkapja, olyan bizonyossággal, mint a hogy az eldobott kő lehull. Még az emberek is jobbak, mint gondoljuk. És okozunk magunknak még annyi, akármennyi bajt, élni mégis csak gyönyörűség. Kivált a jó órákban, a melyeket persze meg kell szolgálnunk, mert semmit sem adnak ingyen.

Hogy Vigliano d'Asti ez egyszer, kivételképpen, ilyen derűs élet-felfogásnak örvendett, abban bizonyára jelentékeny része volt Georges Pereirenek. A műkereskedő még soha se volt vele szemben ennyire szives. Bókok kíséretében, szinte boldogan szúrta ki a kialakított négyezer frankot; azt gondolta volna az ember, hogy valami vad kéjt okoz neki, ha fizethet.

Négyezer frank ugyan nem sok pénz, de Vigliano d'Astinak ebben a pillanatban négyezer frank a megváltást jelentette. Végre! Egy vagy két hónapra megszabadul a legkonokabb hitelezőtől, s egy vagy két hónapig nem kell kölcsönök után futkosnia. És aztán az az összeg csak koronája volt a mai sikerének. A tárlat megnyitójáról szóló ujság-czikknek hasábokon át dicsérték *Afrodité*; egyik-másik bíráló azt is megírta, hogy a nagy érem az idén kétségtelenül Vigliano d'Astít illeti. A *Füldő gyermekek* híres szerzőjének nem ez volt az első sikere, s Vigliano azt szokta mondani, hogy csak az első szerelem s az első siker ér valamit, a többi már csak fölhigitása az egyszeri élvezetnek; de bármint gondolkozunk e tekintetben, a siker zenéjét soha se únja meg az ember.

-206-

Mégis, talán nem egyedül a négyezer frank, s nem is az újabb négyezer frankot ígérő siker volt az, a mi Vigliano-t ilyen kivételesen jókedvűvé tette, hanem egy érzés, mely kétségen kívül szorosán egybefüggött a négyezer frankkal és a magasztaló ujságczikkkel, egy érzés, melyre már régóta hasztalan vágyódott: a nyugalom érzése.

Vigliano, egész életében először, meg volt magával elégedve. Gyönyörködött a munkájában; büszke volt rá, nem tudott betelni vele. Ez az *Afrodite* helyet kér a művészetek történetében. Ez az *Afrodite* igazolása egész életének, mentsége minden megdondolatlanságának, minden könnyelmű cselekedetének, összes léhaságainak. Ez az *Afrodite* valami igazán szép dolog, a mi eddig nem volt meg, s ezentúl élni fog, a mig az emberek a szépben gyönyörködni tudnak. Csak szép, de mégis gyarapodása a szellemi világnak. És az övé, egyedül az övé. Ő teremtette. Nélküle

a világ szegényebb volna egy szép tárggyal; tehát tett valamit, nem élt hiába. Lehet, hogy igazuk van azoknak, a kik nagyon önzőnek mondják; de a művészeknek, a ki ilyet tud alkotni, több szabad, mint másnak.

-207-

Ha az ember ilyen munkát végzett, joga van a pihenéshez, s joga van hozzá, hogy kivegye a részét az élet örömeiből. Különösen olyan lázas munka és olyan zaklatott élet után. Micsoda két hónap van mögötte! Izgatottságban égni, az örök dolgokra gondolva, s napestig idegeskedni, kínlódni, mert tizenöt frank kell a gazdasszonynak, s száztizenöt a hitelezőnek. Mennyi nyüglődés, mennyi vészverődés! És e bajok, e gyötrő vergődés, ez örökös lázak közepett ime megszületett *Afrodite*.

Évohé! Vége a nyomorúságnak, vége a küzködésnek, vége az emésztő, lázas, elernyesztő s elkábító munkának! Ó mily édes a nyugalom!... És Vigliano d'Asti, mialatt végig ment az Avenue de Bois de Boulogne-on, nem cserélt volna a török császárral.

A nyugalom a legfőbb jó a világon, de ha megvan, az ember nem tudja, hogy mit csináljon vele.

Délután hat órakor Vigliano d'Asti már nem volt boldog. Egy óra alatt a legnagyobb örömet is megszokja az ember, s aztán mással akar foglalkozni. A ki keres, talál.

Vigliano azt találta, hogy mégis csak hiányzik valamije. A munka, a megszokott munka. Az emésztő, a gyilkos, lázban töltött órák, a melyekben vagy két hónap óta olyan bő része volt. Egyszerre valami ürességet érzett a lelkében, s szinte sajnálni kezdte, hogy *Afrodite* már megvan. Elvesztette azt, a mi az utolsó időben teljesen betöltötte a lelkét.

Szabad, mint a madár, de mit csináljon a szabadságával?

Haza ment, s a fiát kereste. De csak a gazdasszonyt találta otthon.

- Hol van Roland?

- A kisasszony elvitte sétálni.

- Ilyenkor, ebéd időben?

- Már régen megebédeltek.

- Hová vitte? A Tuileriákba?

- Nem tudom.

Elment a Tuileriákba, de nem találta őket. Az ezer kis gyermek között, a kik mind terhére vannak a szüleiknek, véletlenül nem volt ott a kis Vigliano d'Asti.

- Vajjon hová vihette?

Nagyon bosszantotta, hogy nem élhet az apai örömöknek. Mióta *Afroditén* dolgozott, csak pillanatokra látta a fiát; mindennap szentelt neki egynéhány szórakozott percet, de ez volt az egész.

Milyen buta véletlen! Végre, valahára, vele tölthetné az estét, s ime, a gyermek éppen ezen a kivételes napon kívánczik el hazulról. Vajjon hová czipelhette az az ostoba vén leány? Bizonyosan valamelyik cukrászhoz.

Vigliano a nyári czirkuszba akarta elvinni Rolandot. A szomorú kis fiú talán nem örült volna a bohócoknak, de Vigliano mindenestre boldoggá teszi, ha szórakozást szerezhetsz a fiának.

Terítettét, milyen buta véletlen!...

Ahhoz, hogy megvárja őket, már nem volt türelme. Reggel óta folyton szaladgált; az adóhivatalból az adófelügyelőhöz, az adófelügyelőtől az adóhivatalba. Délben végre elhalasztották a másnapra kitűzött árverést. Csak épp egy percze volt bekukkanni a Szalonba, s már sietni kellett, hogy el ne szalaszsa Pereiret. De Pereire nem volt otthon; háromszor is kereste, míg végre rátalált.

A sok izgatottság kimerítette. Egész nap nem evett egy falatot se; éhes volt.

Betért Bignonhoz, megebédelt, s lassankint elfogyasztott egy üveg vörös bort. Aztán, arra gondolva, hogy Rolandot azóta úgy is lefektették, elsétált a Jardin de Parisba.

-209-

Tíz óra tájban már jóllakott ezzel az élvezettel. A komédia untatta, s a lányok nem ingerelték. Utálta a megvásárolható örömeiket, s egy idő óta torkig volt mindazzal, a mi szerelemhez hasonlított. Beérte a modelljeivel.

Kikocsizott a Boisba, s onnan, nem tudva, mittévé legyen, a klubjába hajtatott. A vörös bor hatása alatt Dáriusnak képzelte magát, s égi nyugalommal ült le az egyik baccarat-asztalhoz.

Reggelre elveszített vagy háromezer frankot.

Mikor kilépett a kapun, a nap a szemébe sütött. Mintha a szégyent vágta volna izgatottságtól foltos, fakó arczába.

Az ing égette a testét; izzadt, szennyes, utálatos volt. Iszonyú kedve lett volna agyonlőni magát; egyszer s mindenkorra végezni ezzel a javithatatlan, undok, vén fiúval.

De eszébe jutott Roland, s csendesen haza ballagott. Fölment a műtermébe, bezárkózott, s ledőlt egy kanapéra.

Azonnal elszenderedett, de mielőtt teljesen elaludt, egy pár pillanatig számok zsongottak a fejében, számok, egytől kilenczig, csupa szám. S *Afrodite* alkotója, már félig öntudatlanul, így motyogott magában:

Hat!... Öt!... Hét!...

II.

Mikor, hét éves háború után, Vigliano d'Asti elvált a feleségétől, Roland már abban a korban volt, a melyben a gyermeket minden törvény az apának itéli. Különbén Vigliano d'Asti kijelentette, hogy magára vállalja, a mi hiba csak elképzelhető, szóval, nagyon megkönnyíti a válást, ha az asszony végképpen lemond a gyermekéről, s nem tesz kísérletet rá, hogy a fiút magához édesgesse. Roland évenként háromszor meg fogja látogatni a mamáját, s ezzel rendben lesz a dolog.

-210-

A szép, lusta szőke asszony beleegyezett, hogy így történjék. A mennybeli üdvösségét is oda adta volna, csak hogy elválhassék ettől az embertől, a ki a hirnevével szédítette el, s a kit élete megrontójának tartott. De nem is ragaszkodott nagyon a gyermekéhez. Roland nagyon hasonlított a gyűlölt, rút Vigliano d'Astira, s látnivaló volt, hogy jobban vonzódik csimpánzpfóájú apjához, mint szép, hideg, szigoru mamájához. D'Astiné nem volt érzelgős természetű, s mivel már válópöre idején gyakran gondolt rá, hogy alighanem a Barsan úr felesége lesz, a gyermek csak útjában lett volna. Így Roland d'Astinál maradt, pontosabban szólva: a d'Asti konyhájában.

Csenevész, sápadt, koravén fiúcska volt, mint azok a gyermekek, a kiket kezdettől fogva cselédek neveltek. Az elérékenyülés egy órájában d'Asti észrevette, hogy Roland keveset nő s nem igen fejlődik. A gyermeknek családra van szüksége, vélte d'Asti ur, s hogy javítson a helyzeten, szélnek eresztett két kisasszonyt, egy szárazdajkát meg egy nevelőnőt, s a házába hívta hugát, egy már öregedő kisasszonyt, a ki Szavója egyik kis falujában éldegélt valami csekély életjáradékból. A vén leány megszánta a szegény kis fiút, s bár nem szívesen, eleget tett bátyja kívánságának. De a rendszerető, pontosságához szokott, s csökönyös gondolkozású leánynak teljességgel nem tetszett a d'Asti életmódja, s nem volt oka rá, hogy eltitkolja a véleményét. Ha pedig nem titkolta el, ez igen fennen történt. S Vigliano d'Astinál ismét mindennapossá lettek a zajos családi jelenetek, az asszonyi láрма, s a férfiúi dühös káromkodás.

-211-

- Ha a feleségünk gyötör bennünket, az még hagyján, - panaszkodott Vigliano d'Asti a bizalmasainak - a feleségével néha, egy-egy órára, mégis csak kibékül az ember. De ha a testvérünkkel kell csatáznunk, az maga a pokol. Vele nem békülsz ki este; lármával fekszik és haraggal ébred.

Úgy gondolta, a gyermek érdekében cselekszik, ha elnyeli, a mit el kell nyelnie; igyekezett tehát a szóharczban a védelemre szoritkozni, de ha szerét tehette, elmenekült hazulról. Így történt, hogy d'Asti kisasszony, noha minden héten összepakolt, mégis csak Párisban maradt, s így történt, hogy Roland akkor is csak pillanatokra látta apját, a mikor Vigliano úr pihent.

Pedig Rolandnak nem volt nagyobb öröme, mintha az apjával kísétálhatott valahová; egy séta a Bois de Boulogneban Rolandot egész esztendőre boldoggá tette. Csak rosszat hallott erről a sokat korholt vén fiúról, a ki majom-szeretettel, de csak keveset beszélgetett vele, s minél több rosszat hallott róla, annál jobban imádta. A jó istent soha se látjuk, mégis szeretjük.

III.

- Kerestél, papa? - kiáltozott Roland, mikor meghallotta, hogy apja kijött a fürdőszobából.

- Kerestelek - felelt Vigliano d'Asti - el akartalak vinni a nyári czirkuszba.

- És ma, ma már nem vihetsz el? - kérdezte Roland aggódalmasan. - Ó, vigyél el valahová, papa, akárhová, csak vigyél el! Úgy szeretek veled lenni!

-212-

- Igen, csakhogy ma már dolgom van - felelt Vigliano, kissé zavarodottan.

Az igazság az volt, hogy nem akart lemondani a háromezer frankjáról. Ki tudja, hátha egy pár száz frankkal még mindent visszaszerezhet?! A maradék ezer frankból úgy sem elégitheti ki éhező oroszlánjait.

Hanem a mint a fiára pillantott, megesett rajta a szive. Rolandnak előbb ragyogott a szeme, s arczocskája kipirult az örömtől; most leverten nézett maga elé, mint egy kis öreg, a kit valami nagy csapás ért.

- Tudod mit? - szólt Vigliano - gyere el hat órákor a körbe. A Rue Drouotba, hisz tudod!... De magad gyere, ne a nénéddel. Mondd meg a kapusnak, hogy hívjon le, s a mig kijövök, várj meg a szobájában.

- Ó papa, milyen jó vagy te! - hálálkodott Roland.

Vigliano megcsókolta a fiát s rohant a pénze után. Annyira sietett, hogy hat órára kényelmesen elveszithette volna az utolsó garasát is. De mint a szerelmi drámák, a kártya-tragédiák sem eshetnek meg némi előkészület nélkül. Az ember nem veszitheti el a pénzét, a mikor akarja; a kik

nyerni fognak, előbb kéretik magukat. Meg akarják mutatni, hogy csak unalomból fanyalodnak erre a mulatságra. Itt is meg kell tartani a formákat.

Végre, fél hat felé, megalakult a parti. Vigliano leült, vesztett és újra vesztett. Épp az utolsó száz frankját bocsátotta vízre, mikor jelentették, hogy Roland odalenn várja.

- Mondja meg neki - szólt Vigliano halkán a komornyiknak - hogy hozasson egy pohár narancsvizet és várjon egy kicsit. Mindjárt megyek.

A komornyik lement s átadta az üzenetet.

- Veszt a papa? - kérdezte Roland.

- Nem tudom, fiatal úr - felelt tartózkodóan a komornyik.

- Jól van - szólt Roland s tovább beszélgetett a kapussal.

A kapus és Roland már régóta barátok voltak s órákig el tudtak beszélgetni. A műveletlen ember és a koravén gyermek megbecsülik egymást. A kapus bámulta a tizenegy esztendő öreg úr komolyságát és finom modorát, Roland pedig csodálta ennek az egyszerű embernek az életbölcsejét.

- Én csak azt mondom önnek, fiatal úr - szólt a kapus - hogy egy garas meg egy garas, az már két garas!

És elbeszélte, hogy a mult héten házat vett Asniéres-ben.

Majd másról beszélgettek. Roland elmondta, hogy milyen furcsa állatok élnek a tenger fenekén. Ő mindezt olvasta. A kapus nem hitte volna el, hogy ha nem Roland mondja.

Kilencz óra tájban a kapusnak eszébe jutott, hogy már nagyon régóta barátkoznak.

- A papa elfelejtette, hogy a fiatal úr várja - szólt jóakarólag. - Majd felmegyek és szólok neki.

- Nem, nem, a világért se! - ellenkezett Roland. - Bizonyosan veszt, másképpen már itt volna. Majd csak megvárom.

Éjfél felé azonban, mikor Roland egy kicsit elbóbiskolt, a kapus nem állhatta meg, hogy föl ne nézzen a játékterembe. Sapkájával a kezében, úgy jelent meg a küszöbön, mint egy udvarias, néma szemrehányás. Vigliano meglátta az eleven felkiáltó jelet s intett, hogy: »mindjárt!«

A szerencsétlen nem vette észre, hogy röppen az idő, s ő már órák óta küzködik a játékasztalnál. Mióta leült, tizszer vágódott földhöz s tizszer kelt fel újra. Ebben a perczen tele volt reménnyel; néhány száz frankot visszahódított. Azt hitte, hogy rövid ideje játszik, s hogy egy pár pillanat múlva talpra állhat.

Ismét megvirradt, a mire elkészült. Reggelre kelve, eljátszotta az utolsó garasát is. Megtörve baktatott le a lépcsőn. Lenn a kapus tisztelettel tudatta, hogy Roland odabenn alszik a divánon.

Teringettét, erről meglepedkezett! Ugy éjfél óta nem gondolt többé semmivel a világon, csak azzal, hogy mit kap kettőre: nyolczat, a legrosszabbat, vagy hetet, a legtöbbit?!

- Miért nem hívattál le? - kérdezte, mikor Rolandot felköltötték. - Azt hittem, hogy haza vittek, hogy a nénéd érted küldött.

Szótlanul léptek ki a kapun, s némán haladtak végig a már napfényes utcán. Végre Roland megszólalt:

- Sokat vesztettél?

- Nagyon sokat - felelt Vigliano d'Asti azzal a meztelen őszinteséggel, melyre csak a mosdatlanság órájában képes a művelt halandó.

- Tudod, mit mondom neked, papa? - folytatta Roland megfontoltan. - Ezek a pinczerek téged kinevetnek! És én nem értem, hogy egy olyan kedves, olyan jó, olyan nagy ember, mint te vagy, miért neveteti ki magát a pinczerekkel?

- Látod, ez onnan van - felelt Vigliano komolyan - mert... hogy is mondjam?... ezen a világon semmit sem adnak ingyen. Én tudok olyat, a mit más nem tud, legalább is kevesen tudnak, de ennek a váltsága az, hogy néha nem gondolkozom, nem tudok gondolkozni.

Egy darabig megint szótlanul bandukoltak. Viglianot olyan lelkifurdalás fogta el, a minő még sohase hasogatta megviselt gerinczelejét.

- Azt hiszem - szólt egy pár perc mulva - jobb volna, ha visszamennél a mamához. Mi lesz így belőled?

Roland ijedten tekintett apjára.

- Nem - felelt halkán. - A mama nem szeret engem, mert olyan csúnya vagyok, mint te. Nekem kívüled nincs senkim. Veled akarok maradni.

S fürkésző pillantást vetve apja arczára, így folytatta:

- Kérj kölcsön, és játszszál újra. Én majd megvárlak. Akármeddig tart, megvárlak.

Vigliano d'Asti nem tudott mit felelni. Két könnycsepp szökött ki a szeméből.

Az idegességtől és hisztériától származó szegény kis teremtes csöndesen ballagott tovább végzete felé. Olcsó czipőcskéje panaszosan kopogott végig a kövezeten.

DÉL KIRÁLYNŐJE.

-216-

I.

Kikenve, kifenne, pirosan a garasos festéktől, hamis gyöngyökkel a nyakán, s lélektelen, hazug mosolylyal a szemében, Dél királynője megjelent a színen, bókolt s táncolni kezdett. Félig átlátszó, oldalt megnyirbált fátyolruha volt rajta, ugyanolyan szövetű lebernyeggel, a mely roppant denevér-szárnyhoz hasonlított. A lebernyegről hét hosszú selyemczafrang omlott alá, s mikor ezek tánc közben röpködni kezdtek, a nézőnek úgy rémlett, mintha maga a hét fő-bűn libegne-lobogna a tánczó körül...

Mario kimeredt szemmel nézte a fátyolruha alól kivillogó csodákat. »Ez mind az enyém« - gondolta magában.

A lány fekete hajában csakugyan ott ült az ő sárga rózsája, oldalvást, hivalkodva, mint valami kokárda. S a hogy a szerpentin-tánc után fölzúgott a taps, Mario végig nézett a Tivoli-kert népén. Mintha neki tapsoltak volna.

A tetszés zaja lassankint elcsendesült; Dél királynője énekelni kezdett. A műsornak ez a száma csak arra való volt, hogy a közönség nyugodtabban fürkészhesse a fátyolruha nem túlságosan féltett titkait. Mario azonban úgy találta, hogy ennél nincs szebb dal a világon. A közönségnek is tetszett a nóta; s a refrain rendszeren együtt énekelte a művésznővel:

-217-

»Ojjé, a szerelem...«

Ez egyszer a refrain teljesen a közönségre és Mariora maradt. A művésznőnek hirtelen torkán akadt a hang, s csak kis híja volt, hogy ijedtében össze nem rogyott.

A mint véletlenül a kert mélyébe tekintett, egy hosszú sötét alakot pillantott meg, a ki a nyári viselet minden törvényének daczára magastetejü kalapot viselt, s a ki, keresztbe fonva a két karját, egy lámpa-oszlophoz támaszkodott. Ez az alak megrémítette Dél királynőjét, mint egy kísértet.

De csak egy pillanatra. Mire a zenekar rázendített az utczai dal második szakaszára, a művésznő magához tért, s teli tüdővel kezdett énekelni. Sőt mintha szilajabbul hangzott volna a dala:

„Ojjé, a szerelem!
Ojjé!“

- Meg fog ölni! - szólt a tekintete, s borzongott a gyönyörűségtől.

A színpalak közt aztán elujságolta a többi leánynak:

- Fabrizio van itt, Fabrizio!

A lányok megirigyelték a szerelmi drámát, mely a mulatóhely csillagára várakozott, s összefutottak körülte.

- Nem félsz? - kérdezte az egyik.

- Rendőröket kellene hivatni - tanácsolta a virágáros leány.

- Legfeljebb megöl! - felelt mind a kettőnek.

Aztán kiküldött egy czédulát Marionak. A papiron ez állott:

»Várd meg az előadás végét, most nem mehetek ki. Csókol

Barbara.«

-218-

S lassan átöltözött.

- Ne kísérvünk ki? - kérdezte valamelyik leány.

- Nem, csak hagyjatok magamra. Ezen már át kell esni, előbb vagy utóbb.

Odakünn Fabrizio már várta.

A tekintetök összevillant, s egy pillanatig hallgattak mind a ketten.

- Gyere! - szólt aztán Fabrizio. A hangja parancsoló volt, de a lány nem is gondolt rá, hogy ellenkezzék. Ment utána, mint a hogy a kutya követi a gazdáját.

Ezalatt Mario türelmesen hallgatta az előadást. Mikor az utolsó zeneszám is elhangzott,

fölkelt, ott hagyta a mulatókat, s megindult a művészek bejárója felé.

De a művésznő csak nem akart kijönni. Mario hűségesen sétált fel s alá, mintha a lőportornyot őrizné.

Egy leány végre, a ki utolsónak jött ki az öltözőből, megszánta a szegény kis tűzért.

- Barbara már elment, s azt hiszem, nem látjuk mostanában. Fabrizio jött érte.

- Mi az ördög? Hát kiszabadult?!

A katona megvakarta a füle tövét, s aggodalommal teli, visszabaktatott a kaszárnyába.

II.

Mikor megérkeztek a lebujhoz, a hol Fabrizio lakott, Barbara hamarjában elmondta magában azt a kis imádságot, a melyet gyerekkorában tanult, s behunyta a szemét, mint a ki nem akarja látni a szívének szánt aczél villanását. Amaz megfogta a leány karját, s egy biztatónak nem igen mondható, ellenben nagyon határozott mozdulattal belóditotta Dél királynőjét a jól ismert vaczokba.

-219-

Az úton nem szóltak egy szót se. Ezt a tartózkodást Barbara főképpen az államhatalomnak köszönhette; Fabrizio ugyanis, minden tisztelete mellett is, a melylyel a rendőrség iránt viseltetett, idegenkedett attól a gondolattól, hogy túlságosan sokat érintkezzék a hatóság képviselőivel.

Egy pillanatig, a sötétben, Barbara vaczogott a félelemtől. De Fabrizio meggyújtotta a mécsest, becsukta az ajtót, s a hogy öklét összeszorítva, odaállott a lány elé: Dél királynője megkönnyebbülten lélezett fel.

- Nem fog megölni - diadalmaskodott magában.

Fabrizio megragadta szeretője kezét, magához rántotta, úgy, hogy a leány térdre bukott, s rámordult:

- Te jelentettél fel, ugy-e?

- Én.

Daczosan vetette hátra a fejét s farkasszemet nézett a szeretőjével.

- Még csak nem is tagadod?! Te rongy, te czafat, te szemét!

S rávágott öklével a szép fejre, melynek a közelsége Mariot mindig megfosztotta attól a kis eszétől... Barbara sikongott, de a szomszédok nem törődtek a családi jelenet lármájával. Abban a házban láttak már másféle szeleket is. Egy pár revolverlövés talán fölkeltette volna a lakók kíváncsiságát, de kit érdekelt volna ott egy kis visitozás?!

Öt perczczel ez után a családi perpatvar után, Dél királynőjére nem igen lehetett ráismerni. Két szép szeme - e két örökös égbekiáltó vétek - nem látszott a kék és violaszín daganatoktól, fülbevalója helyén vérfolt piroslott; moczczanni se tudott: úgy össze volt törve.

S Dél királynője mosolygott.

-220-

- Legalább nem kergethatsz haza - nyögte boldogan. - Ezzel az arczczal két hétig se mehetek az utcára. Ugy-e? Aztán bizalmasan megbeszélték az ügyet.

- Mért jelentettelek fel? Mit tudom én! Mert örült voltam. Látod, nem kellett volna megcsalnod!... Kértelek, rimánkodtam, hogy ne csalj meg. Mikor rájöttem, hogy bolonddá tettél, s megláttalak azzal az aljas teremtéssel, elveszítettem a fejem. Egy óra mulva nagyon megbántam a dolgot, de már későn volt.

- Hogy lehetsz olyan ostoba! - szólt Fabrizio. - Hát te?! Te nem csalsz meg engem?!

- Nem, nem csallak meg - felelt Barbara komolyan.

- Hát a nápolyi öreg kereskedő? Meg az angol? Meg a katona?

- Az semmi. Élni csak kell.

S egy darabig mindaketten hallgattak.

Majd rátértek a vidámabb beszéd tárgyra.

- Hogy szabadultál ki? - kérdezte Barbara.

Fabrizio elmosolyodott; látszott rajta, hogy örvend a kis emléknek.

- Tagadtam és folyvást tagadtam. Utoljára se tudták rám sütni a dolgot.

Nevettek mindaketten.

III.

Dél királynőjét vagy három hónapig nem látták a Tivoli-kertben. Egy szép napon azonban

megjelent s újra énekelni kezdte – ojjé! – a szerelmet.

A lányoknak elpanaszolta a baját.

– Ott hagyott a faképnél, az alávaló! Fölszedett valahol egy kis sárga, beteg házi nyulat, és elillant vele. De, legyetek nyugton, megtalálom őket!

A Marioval való találkozás még bizalmasabb volt.

– Szeretlek, Mario – szólt a kis tűzérhez vacsorázás közben – szeretlek, mert jó vagy és nemes. Gyűlölöm a jellemtelen férfiakat; hidd el, akármilyen nagy bajusuk van, gyűlölöm őket. Lásd, ez a Fabrizio csupa aljasság. Hazug és csaló. Megcsalja az asszonyokat, minden asszonyt megcsal! De ne félj, megtalálom őt, s akkor jaj neki, és jaj annak a kis nyomorultnak is! Vitriolt öntök az arcukba, meglátod, vitriolt!

– Különben – folytatta – a nagy bajuszú férfiak mind ilyenek, mint ez a Fabrizio. Csalók, hazugok, tolvajok. De engem nem nevet ki ez a Fabrizio, se ő, se az a kis sárga hajú leány, mert engem nem lehet kinevetni!

Addig fenyegetőzött, míg végre is megkísérlette a boszuállást. Vitriolt ugyan nem öntött az arcukba, de a Velencei Lámpás nagy álarczos bálján alaposan megczibálta a sárgahajú leányt.

Szerencsétlenségére, Fabrizio is ott volt a közelben, s Fabrizio az effélékben nem ismerte a tréfát. Fölindulásában előrántotta a kését, s Dél királynője hetekig lebegett élet-halál között.

A vizsgálóbíró, a ki éppen egy esti multságba készült, dühbe jött, mikor a nagybajuszút eléje vezették.

– Megint itt vagy, Fabrizio? – kérdezte – s megint az a lány hozott ide?! Tudod-e, hogy kezdesz unalmas lenni a szerelmeiddel?!

– Még akasztófára kerülök a czafat miatt! – felelt elkeseredetten Fabrizio.

IV.

Mario, mikor a kaszárnyából megszökhett, órákat ült a beteg leány mellett.

– Te jó vagy és nemes! – sóhajtotta Dél királynője, mialatt Mario csókkal borította a kezét. – Mily kár, hogy ilyen nemes jellem nincs több a világon! Lásd, ez a Fabrizio maga a megtestesült aljasság. Tolvaj, hamis kártyás és csaló... Micsoda csaló!... Minden asszonyt megcsal a világon!

Mario igyekezett másról beszélni. Kaszárnya-történeteket mondott el, de Barbara nem igen hallgatott rá.

– Ojjé, a szerelem! – szólt szomoruan. – Szegény Mario, mit tudod te azt, hogy mi a szerelem?! Én tudom, hogy mi az!

Aztán a betegek türelmetlenségével rivalt rá a szegény kis tűzérre:

– De mit beszélsz nekem mindig Fabrízioról?!

A GEROLSTEINI NAGYHERCZEGNŐ.

I.

Azzal kezdhethném, hogy tavasz volt, hogy fátyolruhás tündérkisasszonyok táncoltak a harmatos fűvön, hogy a mező teli volt szinnel, ragyogással és illattal, de csak azt mondom, hogy akkor történt, mikor a búza ára tizenkét forint volt.

Csak valami kevéssel lehetett a porosz háboru után. Még emlékszem rá, a mikor vasúti állomásunkon egy nap húszszor is megpihent nagyfejű barátom, a Stephenson-féle gőzös. A teherkocsik teli voltak tömve emberanyaggal, tegnap fogott hadfiakkal, a kiken rosszul állt a mundér, katonasipkás parasztlegényekkel és jóképű munkás-alakokkal, a kik mindannyian a *Búsul a lengyel-t* énekelték, s a kiknek a kalapjánál csak egy pár szál gyöngyvirág jelezte, hogy ők is a császár dolgában utaznak. Aztán emlékszem a felfordulás és a zaklatottság napjaira is, mikor az egymásra nyargaló teher-vonatokat alig lehetett az állomáson elhelyezni. A meddig csak láthatott a szemem, Ártándtól Peterdig, mindenütt teherkocsik czammogtak; s hallottam, hogy ezek a kocsik mind búzát szállítanak. Aztán egyszerre elcsöndesedett a világ; esténkint, mielőtt bennünket lefektettek, a lámpa fényénél, mely most rám veti békés világát, apám felolvasta az újságot anyámnak, s egyszer csak, nem tudom hogyan, megtanultam ezt a szót, hogy: Königrécz.

A katonák nem jöttek vissza oly szép rendben, mint a hogy mentek, de a búza ára egy darabig hűséges maradt szerelméhez, a tizenkét forinthez. S én akármilyen öntudatlan kis semmiség voltam, megéreztem magam körül a jólét kellemetes szárny-csapásait. Azt hiszem, ez volt Magyarország újabb történetének legszerencsésebb időszaka. A kiomló piros vérből áldás gőzölgött vissza a haza földjére. Az emberi vér tudvalevőleg nagyon termékenyítő valami; azt mondják, hogy csatamezőkön terem a legszebb, legacézosabb gabona.

Mindezzel akkor nem sokat törődtem. A ponyvával takart búzazsák-hegyek csak kitűnő búvóhelyekként tűntek fel előttem, s roppant hanczúrozásokat csaptunk az üres személykocsikban, melyek az állomáson nem tudom micsoda komoly küldetésre vártak.

Egyébként, ha csak szerét tehettem, kiszöktem az állomásról, s Franczival, a felügyelő fiával, odább álltunk a kút-ház környékéről. A nyakunkba vettük a mezőt s elbandukoltunk egész a nádasig. Ilyenkor csak enni kerültünk haza, s ebéd után megint neki estünk a csavargásnak. Ezek az órák és napok oly egyhangúan tűntek el, mint a hogy a forrásvíz zuhog. Azt hiszem, az egész idő alatt nem beszélünk s nem is gondoltunk semmit, csak barangoltunk, mint két kis kóbor kutya, melyek életet éreznek rongyos lábacskaikban, s mindenüvé oda ütik az orrukát, csak azért, mert mozogniok kell ezen az új, ismeretlen világon.

Iskolába nem jártam; otthon tanítottak írni és számolni. S ma is áldom a gondoskodást, mely a bölcső melegéből nem engedett mindjárt egyenesen az iskola börtönébe, rettenetes kis eszkimók közé, a kik egymás feje tetején tanulják meg, hogy a létért küzdeni kell.

-225-

Tudtam, hogy a nádas előtt heverészni kellemetes dolog, tudtam, merre szól a bölömbika, tudtam, hogy a holdban Szent Dávid hegedül, s hogy mikor ő hegedülni kezd, akkor nekünk haza kell mennünk. Lehet, hogy ez kevés a tudományból, de nekem elég volt.

Csakhogy ez a szép idő nem tarthatott örökkön.

Hét vagy nyolcz esztendő s lehettem, mikor egy tavaszi napon feltűnő esemény történt a falunkban. Egy úr érkezett a nagyvendéglőbe, a ki mindjárt az első napon sorra meglátogatott mindenkit, a ki csak »az értelmiség«-hez számíthatta magát. Ez az úr tánczmester volt. Lesczinszkinék hívták, s azelőtt, mint beszélte, nagy birtokai voltak Poroszországban; de a poroszok lengyel származása miatt üldözni kezdték, ravasz módon kitudták örökéből, s Lesczinszki úr elhatározta, hogy nagyúri származása ellenére, a két lába munkájával fogja megkeresni a kenyerét.

Lesczinszki úr minket is meglátogatott. Kezet fogott az egész házban mindenkivel, apámtól a lámpagyújtogatóig, s meghívatta magát ebédre. Oly éhes és oly előkelő volt, hogy szüleim nem tudták megtagadni szerény kívánságát, s megígérték neki, hogy a tánczórákra én is el fogok járni. Ehhez az elhatározáshoz hozzá járulhatott az is, hogy a szüntelen való csavargás kissé elvadított, de mindenesetre nagyban hozzájárult az a kedvező körülmény, hogy a búza-ár szépen tartotta magát emlékezetes magaslatán. Végre is, Lesczinszki urat kárpótolni kellett valamivel poroszországi birtokaiért.

Szóval, meg kellett ismerkednem a civilizációval.

Lesczinszki úr búcsúzás közben velem is kezet fogott és barátjának nevezett. Ez a kitüntetés nagyon hízelt nekem, de nem mondhatnám, mintha örvendtem volna rajta, hogy művelődni fogok. Ellenkezőleg, egy kicsit meg voltam illetődve, s megilletődésem okát tüstént el fogom mondani. Mindamellettt akkor nem értettem meg, hogy tulajdonképpen miről is van szó. És másnap, mikor utóljára töltöttem Franczival egész napomat a mezőn, nem csókoltam meg az árok fűvét, nem öleltem meg a fákat, nem intettem búcsút a kökény-bokrokknak és az ökörszemeknek. Olyan gondtalanul kóboroltunk, mint azelőtt.

-226-

Nem tudtam, hogy mindörökké elbúcsúzom attól a valamitől, a mit szabadságnak neveznek, s a mi a költők szerint édesebb, mint maga a szerelem.

* * *

Emlékszem, hogy egy vasárnap délután volt, mikor apám elvitt az első táncz-leczkére. A kezem egy kicsit remegett kezében, s a világért se mentem volna nélküle. A nagyvendéglőhöz ugyanis fölötte kellemetlen emlékek fűztek.

Az akkor mult télen tudniillik szintársulat ütött tanyát a nagyvendéglőben. A Grimm-féle szintársulat. Nem tudom, hallották-e önök a Grimm-féle szintársulat hírért? A Grimm-féle szintársulat nagyon kiváló művészi erőkből állott, de rideg kizárólagossággal csupán a Grimm család tagjaiból. Grimm papa volt az igazgató és hősszerelmes, Grimm mama a hősnő és a vígjátéki anya; a fiatal Grimm a bonvivant és a cselszövő, a két Grimm kisasszony a szende meg a kaczer, az ártatlanság meg a víg komorna, s a Grimm gyerekek a segédszemélyzet. Mindent játszottak; a *Botcsinálta doktortól*, *Luczifer*, a *zöld ördögig*, a mely látványos, kiállításos és elsüllyedésekben gazdag ballet előadása különös nehézségekbe ütközött ama boszantó véletlen következtében, hogy a nagy szála pádimentoma fölöttébb hiányos volt súlyesztők dolgában. De a kisebbik Grimm-fiú oly ügyesen tudott a székek alá bujni, hogy ha mi remegtünk is, hogy az ördög feldönti a szinpadot, Grimm papa sohase látta meg Luczifert. Volt azonban a társulatnak egy különösen kedvelt darabja: a *Szigetvári vértanúk*; ezt adták a legtöbbször. Ilyenkor Grimm papa egész családjával szokott kirohanni Szigetvárból, mert a török hordát csupán Grimm Luczifer személyesítette, a ki a szinfalak mögött görögtűzzel és éktelen Allah-kiáltásokkal jelezte Szolimán világhódító hatalmát.

-227-

Ezek az előadásokon természetesen nekünk is jelen kellett lennünk. Csakhogy, a mi engemet illet, én teljességgel nem voltam megelégedve ezekkel az előadásokkal.

Grimm papa ugyanis igen jeles tehetségű művész lehetett, de volt egy hibája. A hangja oly rekedt volt, hogy egy cseppet sem lehetett hallani. Ezt a hibáját akként ütötte helyre, hogy azokban a jelenetekben, melyek nagyobb drámai kifejtést kívántak, a hatás öregbítése céljából, minduntalan elsütötte a pisztolyát. A legártatlanabb darabokban is húszszor-harminczszor

szóaltatta meg ezt a szerszámot, a mely nála a hangot pótolta; a tragédiákat pedig egyszerűen végig lövöldözte.

Minthogy a Grimm papa esztétikai nézeteitől az enyémekek lényegesen eltértek, többször hatalmas acsarkodással adtam kifejezést nemtetszésemnek és ijedtségemnek. Apám szeretett volna ugyan hozzá szoktatni, hogy a művészi erő kifejtését úgy tekintsem, a mint mások tekintik, tudniillik a falu egész »értelmiség«-ének jóakarató szánakozásával, de minthogy hiábavaló volt minden erre irányuló kísérlet, utóljára is le kellett mondanom a műélvezetekről.

Azóta minden művészet gyanús volt előttem egy kicsit. S hiába biztattak, nem oszlott el kételkedésem, hogy vajjon a táncz-tanulás nem jár-e szintén sűrű pisztoly-lövésekkel. Hanem azért nem ellenkeztem.

-228-

A nagyvendéglő környéke teli volt emberrel. Lesczinszki úr előbb a »tisztelt pór uraknak és urhölgyeknek« adott oktatást; s csak a következő óra volt a főbbrendűeké. A »pór«-rendből ugyan csak igen kevés pályázó akadt, de ez nem csökkentette a közérdeklődést. A gyülekezet türelmesen végig várta az órát, s a rendkívül komoly arczokon meglátszott, hogy a szálából kihallatszó hangokat legalább is igen különösekknek találják.

- Lallallá, lallalá, trallala ritta, lallá!

Lesczinszki úr hangja volt. A poroszok áldozata egészen más művészeti iskolához tartozott, mint Grimm úr. Ellentétben kitűnő elődjével, ő viszont a hangjával toldotta meg, a mi a hegedűjéből hiányzott.

Mert hegedült is. Hegedült, énekelt és tánczolt egyszerre. Ezenközben tanítgatta, tanácscsal látta el, jobbra-balra vezényelte, és művelte, pallérozta csapatát:

- Tisztelt pór úr, ne tessék a sarkán mozogni. Csak lebegni tessék, csak lebegni. A fő a könnyedség, a könnyedség. Még egyszer kérem. Harmadik figura: la poule. Lallallá, lallalá, trallala ritta, lallá!

II.

Nagyon meg kellene öregednem, hogy ezeket a hangokat valaha elfelejtsem. Vagy három hónapon át nem igen hallottam egyebet. Keringőt, hopszpolkát, mazúrt, mindent a *Gerolsteini nagyherczegnő* négyesére tánczoltunk. Úgy emlékszem, még a körmagyart is a »trallala rittá«-ra jártuk.

A világért se gyanúsítottam volna Lesczinszki urat, hogy talán nem is igen ismer egyéb zenedarabot. Lesczinszki úr az első pillanattól fogva mély hatást tett rám, a akkor még nem szerettem bírálgatni azokat, a kik tiszteletet gerjesztettek bennem. A mint egyszerre hegedült, énekelt, tánczolt, ugrált, vezényelt és bókolt a hölgyeknek: ama különös megjelenésű, ördögös ezermesterek egyikének tünt fel előttem, a kikről mesés könyveim beszéltek.

-229-

És a táncza, ah, a táncza! - mondotta volna Gretchen.

A kiket addig én tánczolni láttam, derék körorvosok, kedves csendbiztosok, és víg, aranyos falusi asszonykák voltak, a kiket az isten mintha ezer számra, csomagonkint küldene a világba. Ha tánczoltak, a maguk jókedvére tánczoltak, de úgy, mintha fizették volna őket érte. A férfiak dönggették a padlót s az asszonyok kellemesen toporzékoltak. Hát még azok, a kik velem együtt hallgatták a *Gerolsteini nagyherczegnő* ígését! A segédjegyző, a ki nem tudott lábujjhegyre állani, s a bérlő-kisasszonyok, a kik úgy ödöngtek sárga ruháikban, mint megannyi kéthetes kacska. Nem térhettem ki az összehasonlítás elől. A Lesczinszki úr táncza egyszerűen pillangó-röpködés volt. Az egész kicsi soványság, mintha nem e földről való lett volna, egyszerre csak elhagyta a pádimentomot, s lebegett, ah lebegett, mint egy angyal. Azt mondanám, hogy egy tündér lelke lakott a lábában; de úgy tetszik, otrombaság volna a lábáról beszélnem, mert Lesczinszki úr maga volt az éther.

S én, e tánczot látva, egyszerre ráismertem arra a rejtelmes valamire, a minek, mint utóbb megtudtam, *művészet* a neve.

Az éther azonban koronkint elfáradt, és »szünet«-et jelentett. Ez a tiz percz a szellemes társalgásé lett volna, de engem ilyenkor is csak ő foglalkoztatott. Elnéztem hullámos mozdulatait, kecses sasirozását, s ámulattal hallgattam a különös dolgokat, a miket a bérlőkisasszonyoknak mondott. Egy ismeretlen világot sejtettem e légies emberke mögött, s elbeszéléseinek hallatára valami megmozdult bennem, mint Dávidban, a pásztorgyerekekben, ha csatákról szólottak előtte.

-230-

Azelőtt abban a perczben aludtam el, a mikor lefektettek. De egy idő óta nem tudtam tüstént elaludni, és a sötétben is csak a Lesczinszki úr szavai kóvályogtak a fejemben:

- Egy este III. Napoleon így szólt hozzám: Tudja, barátom...

Azelőtt csak a természetet ismertem. S a természet oly öröktől fogva ismerősnek, oly egyszerűnek, oly magától értetődőnek tünt fel előttem, hogy ügyet se vettem rá. És most egyszerre előttem állott: a nagyvilág.

A nagyvilág egész megzavaró, nyugtalanító költészetével.

S a nagyvilág oly kegyes volt, hogy leereszkedett hozzám.

III.

A táncz-leczkén mindig én voltam az első s a nagyvendéglőből én jöttem el mindig utóljára. Lesczinszki úr, a leczke után, a tánczterem porát le szokta öblíteni egy pohár borral s csak azután ment a szobájába. Ha csak lehetett, megvártam ezt a művelődéstörténeti mozzanatot; úgy látszik, tartoztam ezzel az egészségemnek.

Hanem egy este Lesczinszki úr magához intett és így szólt hozzám:

- Uraságod ma este különös bájjal lejtette el az urak été-jét.

Örömben elpirultam és nem tudtam felelni.

- Legyünk barátok - indítványozta nyájasan Lesczinszki úr.

Bár a kitüntetés roppant zavarba ejtett, helyet foglaltam asztalánál. A poroszok áldozata többször megszorongatta a kezemet és így folytatta:

- Higyje el, barátom, ebben a nyomorult fészekben csupán két nagyvilági férfiú van: ön meg én. Tudja, én csak egy pillantást vetek valakire s rögtön megismerem az emberemet. A hogy önt megláttam, azonnal tudtam, hogy nagyvilági emberrel van dolgom.

A szigorú ítélet kissé bántotta érzelmeimet, de meg kell vallanom, hogy a kitüntetés ellensúlyozta ezt a csekély kellemetlenséget.

- Ismeri ön Rataplan herceget? - kérdezte hirtelen Lesczinszki úr.

- Nem - szóltam egy kicsit szégyenkezve.

- Hát Pitti Patti tábornokot?

- Őt sem - feleltem mind nagyobb zavarban.

- Kár. Nagyon szeretetreméltó, víg fiúk, s igen kedvelték volna önt.

Én is élénken sajnáltam a dolgot.

- Önből csak egy hiányzik - magyarázta Lesczinszki úr - hogy tökéletes nagyvilági férfiú legyen. Sajnos, ön nem tud lanciert tánczolni. A lancier, uram, a tánczok királya. Rataplan herceg és Pitti-Patti tábornok, mind tudnak lanciert tánczolni.

Aztán hozzá tette, hogy bármily szomorú is e körülmény, a lancier megtanulása igen sok pénzbe kerül. Ezért magáért öt forintot kell fizetni osztrák értékekben, mivel a dolog igen fáradságos.

- Örömet túltenném magamat ezen a csekélységen - folytatta hanyagul - s pusztán barátságból is megtanítanám önt e fölötté szükséges ismeretre, de poroszországi birtokaim visszaszerzése több költséggel jár, mint ön képzeli.

Azt hiszem, nagyon elsáppadtam. Micsoda összeg! Már attól féltem, hogy a lancier-ről le kell mondanom. Egyszerre azonban eszembe jutott az az uj veretű arany, melyet karácsonykor keresztanyámtól kaptam.

De vajjon a pénz-nem szokatlansága nem támaszt-e újabb nehézségeket? Ó nem. Lesczinszki úr a legnagyobb előzékenységgel háritotta el aggodalmaimat.

S az első vagyont, melyet a magaménak mondhattam, arra fordítottam, hogy megtanultam lancier-t tánczolni.

A leczkék közben Lesczinszki ur udvari történetekkel mulattatott és egyszer így szólt hozzám:

- Lássá, barátom, egy ilyen nyomorult fészekben az ember egyszerűen el van temetve. Csak azok élnek, a kik a nagyvilágban élnek. Lola Montez - nem ismerte ön véletlenül Lola Montezt? - Lola Montez egy reggel azt mondta nekem: »Ah, a nagyvilág, Lesczinszki, a nagyvilág!...« Ön, fiatal barátom, hizelgés nélkül mondhatom, a nagyvilág síma parkettjére termett. S ha majd bejárja a két művelt földrészt, ha végig élvezzi a finomultság világának minden kínálkozó örömét, egyszer így fog szólni magában: »Igazán, csak a nagyvilágban érdemes élni. Lesczinszki barátom megmondta ezt előre. Lesczinszki barátomnak igaza volt.«

IV.

Nem, Lesczinszki barátom, önnek nem volt igaza. Ön fölkelte bennem a vágyat, látni a nyájás mult, a hajporos idők hagyományosait, a nagyvilági urakat és hölgyeket, a kik gyöngédek, szeretetreméltók és elragadók. De az ön nagyvilági alakjai immáron nem léteznek, talán nem is léteztek soha. *A gerolsteini nagyhercegnő* nagyon megcsalt engem, Lesczinszki úr.

És én nem csókoltam meg az árok fűvét, nem öleltem meg a fákat, nem intettem búcsút a kőkénybokroknak és az ökörszemeknek, a mikor örökre elváltam a mezőtől!

GYŰLÖLET.

Az ösztönszerű érzésekről volt szó. Milyen különös az, hogy egy arc, egy tekintet vagy néhány elejtett szó erős előítéleteket kelt bennünk, gyűlölethez hasonló idegenkedést, vagy megmásíthatatlan rokonérzést, a mely hirtelen indulatok idővel mind, mind igen bölcsenek bizonyúlnak. Az ember néha első pillantásra megérzi, kit szeressen és kitől óvakodjék, kivált ha az ember nem is ember, hanem csak asszony vagy gyerek. Mert minél kevesebb a világismeretünk, ez az ösztönből eredő ítélet annál hatalmasabb. Még az állatok sincsenek e nélkül a sajátságos szimat nélkül; legalább a kutyák e tekintetben is csudálatosan finom szaglásról tesznek bizonysgot.

- Nekem volt egy kutyám - szólalt meg egy úr, a ki előbb sokáig hallgatott - a szegény Dárius. Dárius nem a tolvajokat ugatta meg, mert tolvajok nem jártak hozzám, hanem a hitelezőket. Valahányszor egy-egy megjelent a látóhatáron, Dárius éktelen vonításban tört ki. Viszont a pénzeslevélhordót mindig nagy örömmel üdvözölte; vígan ugrándozott körülötte s kikísérte egészen a lépcsőig.

- Ön csúfolódik velünk, - szolt egy fiatal asszony, a ki csak az imént adta elő, hogyan érezte meg előre, kihez fog férjhez menni. Akkor látta először az urát; a boldogtalan eltévesztette az emeletet, s az ajtót nyitó kisasszony kitalálta, hogy: »ez az«.

-235-

- Nem, nem csúfolódom, - felelt Dárius gazdája. - De azt hiszem, ezzel is úgy vagyunk, mint az álmokkal. Mikor az álmkép valóra válik, azt mondjuk: »Csodálatos!« - s nem jut eszünkbe, hogy a legtöbb álmkép megmarad álmképnek. Ha ösztönünk nem csalt meg, nagyra vagyunk vele, s megbocsátjuk neki, hogy a míg egyszer igazat mond, százszor ejt tévedésbe. Mondhatnék erről egy kis történetet; nem valami különös eset, de előttem felejthetetlen.

Meghallgatták, mert nem beszélt sokáig.

* * *

Hét éves koromig - kezdte - elég boldog fiatal ember voltam. Egy vasúti állomáson nőttem fel, a hol az apám volt az első személy: az állomásfő. A vasút akkor még új dolog volt; se a tér, se az építő anyag nem került annyi pénzbe, mint mai napság, s faluhelyekre is egész kastélyokat építettek pályaháznak. Mi is ilyen kastélyban laktunk, emeletes, a tájék viszonyaihoz képest hatalmas épületben, melynek a helyiségei mint roppant csarnokok élnek az emlékemben. Ma talán kicsinyelném ezeket a rég nem látott termeket, de az ember eleinte szerény. Szóval, egy egész emeletünk volt, de csak három szobában laktunk, mert az apámnak nem volt több szobára való bútora. Öt-hat terem éveig üresen maradt; csak mi gyerekek szaladgáltunk a visszhangot verő, nagy csarnokokban.

S a hogy tavaszodni kezdett, volt egy másik birodalmam is: az állomáson veszteglő vasúti kocsik. Ezeket ugyan nem lett volna szabad bitorolnunk, de azért Péntekemmel, a pálya-felügyelő fiával, minduntalan belopóztunk valamelyik első osztályú kocsiba, s gyönyörű képzelte utazásokat rögtönöztünk a tilos területen. Azóta valósággal bejártam a világot; de úgy emlékszem, a képzelte utazás mulatságosabb volt.

-236-

Nyáron, végre, enyém volt az egész mező. Kijártunk a nagy tóhoz, mely voltaképpen csak egy kis mocsár volt, s a békák mindig élénk kovakolással fogadtak, mintha örvendeztek volna, hogy megint eljött látogatóba ismerősük, a szóke kis fiú. A békák és a hét éves kis fiúk rendszeren igen jó barátok; értik egymást, s maguk közt, bizalmas körben, hosszasan el tudnak társalogni. Én legalább igen kedveseknek találtam kovakoló játszótársaimat, ők is érdeklődtek papirhajóim iránt.

Mondom, igen elégedett voltam hét éves koromig; a kis gyerekek boldogsága csak attól függ, hogy mekkora térségen ugrándozhatnak.

* * *

Hét éves koromban megismerkedtem a fájdalommal.

Valami batyubálon voltunk, névnapon vagy nem tudom micsoda mulatságon. A czéczón megjelent az egész kis fészek; a gyerekek is. Vacsora után lehetett; a nagyok táncoltak, az álmosabb apróságokat lefektették a rögtönzött ruhatárban. Engem valami rossz szellem ébren tartott.

Mintha most is látnám, hogyan közeledett felém a fájdalom. Lappangva jött, egy szóke leány mögött, a ki az apámmal sétált karonfogva. Ez a szóke leány volt a legvidámabb teremtes a mi kis világunkban; ismertem jól, Nellinek hívták. Sokat járt hozzánk; néha egy nap kétszer is megfordult nálunk, az állomáson. S a hol megfordult, ott az egész ház visszhangzott a nevetésétől. Szeretett danolászni, s az ilyen összejöveteleken, vacsora után, kettesben szoktak énekelni: ő meg az apám. Az apámnak szép bariton hangja volt; mindenki szívesen hallgatta őket. De én soha se szerettem, hogy együtt énekeltek.

-237-

Nevetgélve jöttek; engem, a ki egy kuczkóban pislákoltam, nem vettek észre. Nellinek folyton járt a szája, s én épp azon tűnődtem, honnan vesz annyi szót? Egyszerre mintha egy tűhegyű nyíl fúródott volna a szívembe. Tisztán hallottam, hogy az apám így szolt:

- Ha még egyszer megházasodom, magát veszem el feleségül.

- Kezet rá! - felelt Nelli.

S megint nevettek.

Mintha az egész világ beborult volna előttem; a fájdalom első korbácsütése végigvonaglott hitvány kis testemen. Azt hiszem, minden vérem a szívembe futott; a fejem egyszerre nehéz lett s valami végtelen bágyadságot éreztem.

Ha még egyszer megházasodik!... S az én szép, fiatal anyám?!... Már akkor tudtam, hogy csak özvegy ember házasodhatik meg még egyszer. (Abban a világban még úgy volt.) S egy rettenetes gondolat kezdte marni a szívemet. Hát lehet az, hogy az én szép, fiatal anyám meghaljon?! Ez a gondolat egyszer már, egy pillanatra, megriasztott. Akkor megígértettem Vele, hogy nem, nem fog meghalni soha! Nem fog itt hagyni bennünket! Akkor egy rajztól rémültem meg, a melyet valami képes ujságban láttam. A gyerekek sírva állják körül becsukott szemű édes anyjokat, s a kép alatt ez a borzasztó két szó volt olvasható: »Anyánk meghalt!« E kép láttára is össze, facsarodott a szívem. Nem, az lehetetlen, hogy az én szép, fiatal anyám is meghaljon! Az a két szem, a mely oly édesen néz ránk, míg mi az álom és ébrenlét között himbálózunk, nem csukódhatik be így, örökre!... S Ő megvigasztalt.

-238-

De most nem ilyen elcsitítható ijedelem fogott el; végképpen, mindenkorra hatalmába ejtett a tudat, hogy az élet rémségekkel van tele. Már láttam is ezeket a rémségeket. Eszembe jutott a mese a halott édes anyáról, a ki éjjel haza jár kicsinyeihez, a rémítő történet a gonosz mostoháról, a ki üti és tépázza Dring úr gyermekeit. Megértettem, hogy ez nemcsak ködös, borzalmas mese, hanem koronkint maga a valóság.

Ha még egyszer megházasodik!... S ezt ő mondta, az apám!

Míg a szobában voltak, mocczanni sem mertem. Visszafojtottam a léleketemet s remegtem. Ha észrevennék, hogy tudom a titkot!

Csak egy-két perczig maradtak ott, aztán továbbsétáltak. Futottam megkeresni Őt. Tánczolt. Egy kissé megnyugodtam.

* * *

De ettől a percztől fogva nem voltam többé kis fiú. Mintha kicseréltek volna; nem tudtam örülni minden semmiségnek, mint azelőtt. Péntekkel összeveszttem s a békákat meggóráltam.

Egy új, eddig ismeretlen érzés véget vetett régi boldogságomnak. Akkor még nem tudtam, mi ez az érzés. Most már tudom, hogy: a gyűlölet.

Gyűlöltem a vidám, szőke leányt, mint azóta soha senkit. Mikor hozzánk jött, kifutottam a szobából, s ha csak a nevét említették, elpirultam. Észrevették a gyűlölködésemet s faggatni kezdtek. De nem szóltam senkinek, az anyámnak se. Nelli is megtudta, hogy milyen ellensége vagyok s kedveskedéssel akart kibékíteni. Egyszer megfogott s meg akart csókolni; ráütöttem. Az apám kérdőre vont, de én csak egy szemrehányó tekintettel feleltem. Megbüntettek s nem törődtek többé a dologgal.

-239-

Két év mulva elköltöztünk a faluból s én örömmel hagytam el az állomást, a hol egyideig olyan boldog voltam. Pestre mentünk, s az új világ lassankint elfelejtette velem kicsi múltamat. Szegény Péntekről már rég megfelejteztem, de nem volt nap, hogy ne gondoltam volna a szőke Nellire.

* * *

Már nagyocska fiú voltam; tizenhárom vagy tizennégy éves. Egy nap látogatónk jött s a csöngetésre én szaladtam ki ajtót nyitni. Majd leestem a lábamról: a szőke Nelli állott előttem. Egy kicsit megfogyott s mintha ránczokat láttam volna a szeme körül. A mosolya se volt oly vidám, mint azelőtt.

Igyekeztem jó arczot erőtetni s bevezettem anyámhoz. De mindjárt kisurrantam a szobából s menekültem hazulról.

Egész nap nem volt kedvem a játékhoz; vendégünk nagyon nyugtalanná tett. Az a szorongás fogott el, a mely olyankor szokott rámnehezedni, mikor betegünk volt, s minden oly másnak, szokatlannak tünt fel a házban: a lámpa, mely a szoba egyik sarkában égett, a bútorok, melyek nem voltak a rendes helyükön, a hang is, a melyen beszéltünk... Csak késő este mertem hazamenni.

Nellit már nem találtam nálunk. De apám és anyám róla beszélgettek, halkán, hogy mi ne értsük. Nagyon szerettem volna oda fülelni, de kiküldtek a szobából.

Másnap nem jött el s már-már megfelejteztem róla. Egy délután azonban az anyám levelet kapott, s ebben a levélben valami megdöbbenő lehetett, mert anyám sírva olvasta végig s aztán elsietett hazulról. Ijedtségemben utána szaladtam, de csak annyit mondott, hogy maradjak otthon, s vigyázzak a kisebbekre. Visszabandukoltam.

-240-

De halálos aggodalom gyötört. Az a levél csak Nellitől jöhetett. Hordár hozta, a mi nálunk szokatlan eset volt. És anyám könnyei! Meg hogy elsietett!

Egy egész életet éltem végig néhány óra alatt. Elképzeltem minden elképzelhető szerencsétlenséget. S elhatároztam, hogy meg fogom ölni azt a szőke leányt...

Este, mikor az anyám hazajött, megtudtam, hogy csakugyan szerencsétlenség történt. Nelli, a ki egy hét óta látogatóban volt idefenn, kikereste Pesten a legmagasabb házat, fölment a negyedik emeletre, leugrott és meghalt.

Jól sejtettem: a levelet ő küldte. Tőlünk is el akart búcsúzni, szegény. A rokonain kívül, a kikenél erre a rövid időre megszállott, senkit se ismert Pesten, csak bennünket, meg még egy urat, a kit ez este nálunk is sokat emlegettek. Emlékszem erre az emberre; néhány évig körorvos volt a mi kis falunkban.

Nelli kilencz évig járt jegyben ezzel a doktorral; de a hosszú mátkaságnak soha se jó a vége. A vőlegény egyet gondolt, otthagya Nellit, s eljegyezte egy pesti gyógyszerész leányát.

Pedig, úgy látszik, kezet adott rá Nelinek, hogy elveszi, s Nelli komolyabban vette ezt az ígéretet, mint azt a másikat, mely velem egykor úgy meggyűlöltette a szőke, nevető leányt.

BRUNSWICK.

-241-

A nagy hazafi makacsúl vonakodott meghalni. Az orvosok álmélkodtak; az ujságírók kétségbe voltak esve.

- Csak azt tudnám - szolt egyikük, a kit társai a külvárosi Stanleynek neveztek - haza utazzam-e, vagy itt maradjak? Végre is nem teelhetünk itt, s a milyen átkozott balszerencsém van, mialatt én a vasúton alszom, ez itt beadja a kulcsot.

A tanársegéd vállat vont.

- Én csak annyit mondhatok önnek, hogy minden perczen meghalhat.

- Igen, hisz mindnyájan halandók vagyunk. De, úgylátszik, ez az egy nem.

- No, most csehül van. Reggelre, azt hiszem, el fog készülni.

- Ezt már egy hete ígéretik; ő is, ön is. Nos, én tisztelem az ön tudományát; de neki már nem hiszek. Erős a gyanúm, hogy ez a vén ember még mindnyájunkat el fog temetni.

- Akkor hát nyugodtan haza utazhatik.

- Engem nem is a meggyőződés tart itt, hanem csak az, hogy a többiek maradnak. Én már ismerem az öreget. Mikor először haldoklott, a Szabad Sajtónál voltam. Kiszedettk az életrajzát, s a szegény Timár Endre - hisz ismerte! - egy gyönyörű, gyászoló cikket írt róla. Azóta gardedámok lettek a bálozó lányokból; Timár Endre régesrég a földben van; a Szabad Sajtó megbukott, ön már aligha emlékszik erre az ujságra. Most három éve újra megráfált mindnyájunkat. Egy hétig vezetett bennünket az orrunknál fogva; valamelyik esti lap már el is búcsúztatta. S a kiknek a holt hírét költik, azok, mint Lombroso helyesen jegyzi meg, nagyon sokáig élnek.

-242-

- Ezt a tudomány még nem bizonyította be. De ha önnek ilyen erős a meggyőződése...

- Mégis szeretném tudni, mit mondanak a tanárok.

- Ön ismeri a diagnózist. A halál percztét ők se tudják előre kiszámítani. Schubert tanár még nem adott fel minden reményt. Ez minden, a mit mondani tudok.

- Igen, Schubert tanár olyan szerencsés természetű, hogy még akkor is reménykedik, mikor a betegnek már az orra hegyén a lélek. De meglássa, ez egyszer neki lesz igaza.

- Ohó, ne tessék kicsinyelni a Schubert tanár különvéleményét. Az emberi szervezet nagyon bonyodalmas valami s ilyen bokkrétájánál a betegségeknek... Higyje el, egy kicsit sötét van odabenn. De ennek az embernek csodálatos szeme van. S ki tudja, hátha önöknek lesz igaza?! Schubert tanárnak és önnek!

A tanársegéd mosolyogva búcsúzott el az ujságírótól. Eldobta a cigarettáját s visszament a betegszobába.

- Tehát: várjunk - sóhajtott a külvárosi Stanley. - Ha van az öregben egy csepp lovagiasság, sietni fog, s az esti lap számára hunyja be a szemét. Ennyivel tartozik nekem.

-243-

Az ujságíró uraknak egyébként nem volt okuk panaszra. Ellátták őket minden földi kényelemmel. Mindegyik külön szobát kapott, pompásan szolgálták ki őket, s egy hét óta ők voltak a kastélyban a legnagyobb urak.

Meg tudták becsülni ezt a jómódot és éltek vele. Elszítták az összes vastag szivarokat, gorombáskodtak a szakácscsal, s egyikük, a ki kora ifjúságában bádogoslegény volt, öltöztette és vetkeztette magát.

Többnyire a biliárd-szobában tanyáztak, mely ezekben a napokban valóságos kávéházzá nőtte ki magát. A biliárd-szoba meglehetősen távol esett a haldoklótól; itt szabadon adhattak kifejezést a kártya közben támadt nézeteltéréseknek.

Megizlelték a szokatlanabb élvezeteket is. Néhányan megtanultak horgászni; mások, a kik a törvényszéki csarnokon kívül az alanyi költészetet is kezelték, egész nap a hattyúkat és a pisztrángokat etették.

A hattyúk és a pisztrángok csudálkozva néztek rájuk; most láttak először hirlapírót.

Este rendesen fölkerelkedtek s behajtottak a közeli kisvárosba. A leveleiket meg a sürgönyeiket bevitte volna a vadász is, de nem tudtak ellenni éjjelezés és női zenekar nélkül. Az igazat megvallva, a haldokló egy kicsit alkalmatlan volt nekik.

Akkor este is éppen erre a kirándulásra készültek. A külvárosi Stanley kijelentette, hogy fulladjon meg a notre-damei toronyór, ha ő három fordulónál többet játszik, s ez a férfias kijelentés általános helyesléssel találkozott, mert a Vasgyárosnak csúfolt ex-bádogos vesztett s ezt mindenki méltányosnak találta.

A nagy ebédlő teli volt füsttel s a falakról Thurzó nádor, meg a többi ősök kancsalul néztek le a csillár alatt zajongó különös társaságra.

- Mesés! - kiáltott fel a külvárosi Stanley.

A mesés dolog az volt, hogy a harmadik felső »nem jött be.« Kétségtelenül hozzá igyekezett, de valahol eltévedt, a szegény.

Ez a megfoghatatlan eset arra indította, hogy fölkeljen s kijelentse, hogy soha többé kártyát nem vesz a kezébe. Mialatt ezt az ünnepies fogadalmat súlyos kötelező nyilatkozatokkal erősítgette, valaki megérintette a vállát.

A tanársegéd volt, a kit ez a társaság némi irigységgel a Hölgyek Örömeinek nevezett el.

- Tudja-e, mi ujság? - szólt a külvárosi Stanleyhez. - A beteg jobban van.

- Komolyan beszél?

- A legkomolyabban. Fordulat állott be, s most már igazán nem lehetetlen, hogy fellábad.

- Ön tréfál!

- Kérdezze meg Schubert tanár urat, a ki azonnal itt lesz.

A tanárok közül Schubert doktor volt az egyetlen, a kit az ujságírók koronkint megcsiphettek. A többiek szökdöstek előlük, s ha csak tehették, elzárkóztak a szobáikba. Az öreg úr azonban láthatóan jól érezte magát közöttük. Ennek az általánosan ismert, nagycsupasz koponyának, mely a maga rendkívüli méreteivel mindenkire azt a benyomást tette, hogy a golyó meglapulna rajta, volt egy gyöngéje. Túlságosan szerette a szépet; sokkal inkább, mint egy öreg tudóshoz illett volna. S a szépet minden formájában szerette; nemcsak a szép képeket, metszeteket és regényeket, hanem a szép lányokat is. Feslett életűnek ugyan nem igen lehetett mondani; ő, teljességgel nem. De vidám öreg úr volt, a ki az utcán utána nézett a masamód lányoknak.

A fiatalságát és a férfikorát egészen a tudományának adta oda; ötven esztendőskoráig mindig sok dolga volt, soha se ért rá élni. S ezt egy kicsit megbánta. A mi a szerelemből költői, azt mindörökké elmulasztotta; s nagykesőn valami bánatosság fogta el, ha a szerelmi regények édes semmiségeire gondolt. Egy világ, a melyet nem fog megismerni soha! A kor s a vele járó csendes megadások lehűtötték tudománya iránt való nagy, egyetlen szenvedelmét; s ez az öreg feleség most már csak azt juttatta eszébe, hogy mit áldozott érte. Módfelett irigyelte azokat, a kik kihasználják a fiatalságukat; s csak a fiatalok közt érezte jól magát.

Meg a régiségárus boltokban. Mióta közönbösebb lett a tudománya iránt, egy új szenvedély fejlődött ki benne, mely már-már a nyakára nőtt a másiknak, a nagynak. A gyűjtés, a szép dolgok és a ritkaságok szeretete. A mi szabad ideje volt, a műárosoknál és az ócska könyvekkel kereskedő boltosoknál töltötte; minden kedves volt neki: a porcellán, a bronz, a képek és a metszetek, a zománcz és az elefántcsont, a ritka elzevirek és a divatos regények. A szépirodalom nagyon vonzotta; úgy találta, hogy mindent összevéve, a költő az, a ki legkevésbé hazudik s a legkevésbé téved. A régiségárus boltokban összeismerkedett egy pár firkászszal s óráig elvitatkozott velök. Azok a tanítványai, a kiket megbuktatott, szép szellemnek csúfolták, s talán igazuk volt.

Mások azt fogták rá, hogy nagy reklám-hős, a ki úgy vadászik a hirlapírókra, mint egy kis színésznő. Annyi bizonyos, hogy bár nem volt nyájaskodó természetű, az ujságírókkal mindig szóba állott. Ő, nem a reklámért barátkozott velök - reklámra már régen nem volt szüksége - de tetszett neki a fiatalságuk, vidám felületességük, szemérmetlen tudatlanságuk és minden akadályon győzedelmeskedő vállalkozó szellemük. A ki maga a bizonytalanság, a kétség és az aggodalmaskodás, mindig örömmel fogja látni, hogy vannak szerencsés lények, a kikben a cselekvés bátorságát nem csökkenti semmi kételkedés, s a kik a gyermekek gyanútalan merészségével, vígan sétálnak végig tűzön, vizen, minden poklokban.

Most is szívesen vetette alá magát a vallatásnak s készségesen felelt a külvárosi Stanley minden kérdésére. Oda adta neki az utolsó orvosi jelentést, s részletesen magyarázta, milyennek találta a beteg állapotát.

- E szerint a tanár úr azon a nézetben van, hogy betegünk fel fog épülni?

- Hogy felépülhet.

- S ez a kedvező fordulat?

- Reményt nyújt arra, hogy holnap határozottabban beszélhetek.

- Szóval: a beteg jobban van?

- Igen.

- S valószínűnek tartja a tanár úr... bocsánat, hogy nem hagyom békén vacsorálni, de nagyon érdekelne az is: mi a föltevése, a várakozása?

- Ha sejtelmekről beszélünk: azt hiszem, hogy igenis életben marad.

- Nem lesz kellemetlen a tanár úrnak, ha ezt is megsürgönyzöm?

- A hogy' tetszik. De ismétlem, ez ma még csak előérzet.

- S az ilyen sejtelmek, előérzetek épp úgy megcsalhatják...

- Épp úgy megcsalhatnak, mint egy vénasszonyt. Hisz ha csupán a sejtelmeink csalnának!

- Többször előfordult, hogy tanár úr tévedett a diagnózisban is?

- Meghiszem azt! Olyan vén legény vagyok! S aztán... egyszer egy színházigazgató elragadtatással beszélt az új, még el nem játszott szindarabról, s nagy sikert jóslt neki. »Mondja - kérdezte tőle valaki, - nem csalódik ön néha, mikor sikert vagy bukást jósol?« - »Dehogyan nem! - felelt az igazgató diadallal, - mindig csalódom! Mindig!« Ha teljes őszinteséget kívánna, nekem is ilyenformán kellene felelnem. És mindnyájunknak. Talán nem tévedtem annyiszor, mint tudós pályatársam, Kopp - azok közül, a kiket ő halálra ítelt, vagy tízezer ember szaladgál a világban - de talán csak azért, mert nem volt akkora gyakorlatom.

- Tartok tőle, hogy a tanár úr csúfolódik velem.

- Szó sincs róla. Bizonyára én is meg tudom különböztetni a sólymot a gémtől, s a náthát nem tévesztem össze a sárgasággal, de a nehéz esetekben: félve, lábujjhegyen járkálunk és gondolattalanul bámulunk magunk elé, mint azok a gyermekek, a kiket, mikor a háziasszonyuk vajudik, becsuknak egy félig világított szobába s a kik csak a szemüket meresztik, de nem értik, a mi körülöttük történik.

- És ezt a tanár úr mondja? A kinek, mindenki tudja, csudálatos szeme van. S a kinek úgy a tudása, mint az a bámulatos megérezése...

- Bámulatos megérezés! - morgott az öreg úr. - Olyan nincs! Azaz, hogy én csakugyan ismertem valakit, a ki rendelkezett ilyenekkel... Az már tudott diagnózist csinálni, az igaz. De ő is tévedett egyszer. És rettenetesen tévedett.

A többiek is figyelni kezdtek.

- Ez a valaki egy kutya volt. Brunswicknak hívták.

Az öreg úr kiitta a borát, rágyújtott egy szivarra s miután félszemmél kiélvezte a maga kis szinpadi hatását, folytatta:

- Brunswick és én jó barátok voltunk, mert én még akkor kis fiú voltam, s a kis fiúk meg a nagy kutyák mindig igen jó barátok. Nem tapasztalta ön, milyen gyöngéd tud lenni egy nagy dog egy kis ember iránt? Úgy látszik, az értelmesebb kutyákban is van valami nagyratörő és kaszkodó hajlandóság; ők is vágyódnak a magasabb körökbe s megérik, hogy a nagy rendi különbségnél fogva, ők csak a kicsiny emberek czimboraságára pályázhatnak. Egyébként a rendi különbség köztünk nem is volt valami jelentékeny, mert Brunswick az állomásfőnök kutyája volt, én pedig a pályaoőr fia. De az, hogy Brunswick az előkelőséghez tartozott, én meg a demokracziához, egy cseppet sem zavarta meg a barátságunkat.

Mondhatom önnek, hogy büszke lehettem a barátomra. Gyönyörű, telivér dán dog volt, a minőt nem látni faluhelyeken. Az állomásfőnök egy állatkerti sorsoláson nyerte; nem tudta eladni, hát megtartotta.

S Brunswick úgy élt Mező-Laborczon a ronda falusi kuvaszok között, mint egy száműzött király. Csak néha, nagyrítván, az ifjúi álmok idején, ereszkedett le rendjének gyöngédebb neméhez; egyébként nem barátkozott a hozzá tartozókkal, legfeljebb az igazságos bíró szerepét játszotta közöttük. Ön bizonyára olvasott néhány könyvet az állatok lelkéről, s azért aligha érdekelnék azok az apróságok, melyekkel Brunswicknak az értelmességét jellemezhetném. Nem untatom tehát ezekkel a részletekkel, s csak azt jegyzem meg, hogy Brunswick jellem volt, a ki védelmezte a gyöngét, igazságot osztott a kutya-társadalom súlyosabb vitáiban, s a mellett a lehető legkomolyabban fogta fel házőrzői hivatását. Rettegett tőle minden tolvaj és minden kóbor kutya, s nem túlzok, ha hozzá teszem, hogy Mező-Laborczon ő volt a rendnek leghívebb öre és legerősebb támasza. A magyar államvasutak részéről mindenesetre mulasztás történt, ha Brunswickot nem részesítették semmiféle kitüntetésben. De erre talán nem is vágyakozott; Laborczon köztisztelőnek örvendett, s ezzel beérte. Mert szerény volt, de nem igénytelen, s nem hallgathatom el azt a gyöngéjét, hogy az elismerés, a dédelgetés és a dicséret láthatóan jól esett neki. Mikor egy-egy érdemes cselekedet után megsímogatták nagy bolond fejét, s az öreg állomásfőnök borízú, mély basszus hangján elmondta neki egy párszor, hogy: »Brunswick, te derék állat vagy!... hú kutya, derék állat!« - szeme büszkeségtől csillogott, s olyan becsületesen

nézett gazdájára, hogy minden jelenlevőt elérzékenyített. Az ilyen ünnepies jelenetek után büszkén öleltem át barátom hatalmas nyakát s aztán boldogan nyargaltunk a mezőre.

Brunswicknak a jóhíre eleitől fogva meg volt állapítva, igazi hivatását azonban csak később ismertük fel. Egy nap veszett kutya rohant keresztül a falun; megmárt néhány szegény állatot, s a vasvillás emberek nem tudták utólréni. Hogy, hogy nem, Brunswick, a ki különben egész nap az állomáson lustálkodott, egyszerre a helyszínén termett, úzóbe vette a szerencsétlen párát, eléje került s egy igazán halálos ugrás után torkon harapta. A következő pillanatban a veszett eb élettelenül hevert a gyepon.

Ez után a dicsőséges kaland után szegény barátomat becsukták. Megfigyelés alá vették, a mint ma mondanók. Óvatosságból beadtak neki egy pogácsában megsütött legyet – Mező-Laborczon azt tartották, hogy ez kitűnő óvoszer a veszettség ellen – s kilencz napig aggodalmasan kinálgattuk a vizet. Ivott, mint a gödény, s végül: nem lett semmi baja. Tized napra kieresztettük fogságából.

-250-

Ez a kis esemény csodálat alakká tette ifjú rugaszkodásaim hú osztályosát. Nem féltünk többé a veszett kutyáktól, a kik pedig országgyűlést tartottak a környéken; nyugodtan vártunk minden támadást, s ha gyanús ebet jeleztek valahonnan, biztosra vettük, hogy: »Brunswick majd végez vele.« Mihelyt idegen kutya jelent meg a faluban, barátomat azonnal »készenlétbe helyezték.«

- Hol van Brunswick? Elő kell hozni Brunswicket.

S a derék dán fényesen, gyönyörűen felelt meg a beléje helyezett bizalomnak. Rövid idő alatt egy egész csapat veszett ebet pusztított el, s ezekből az élet-halál harcokból ő maga mindig épen, sértetlenül került ki. A laborczi közvélemény azt tartotta, hogy Brunswickon nem is fog a veszettség; egyesek a pogácsában süttött légynek tulajdonítottak csodatevő erőt. Ha nem elégszünk meg ezekkel a magyarázatokkal, azt a föltevést kell elfogadnunk, hogy Brunswick mindig érintetlen maradt a küzdelemben, ha ugyan küzdelemmel jár az a gyors műtét, a melyet minden egyes esetben alkalmazott. Mint Jack The Rippernek, a rémes hasfelmetszőnek, neki is meg volt a maga saját külön módszere; s áldozatait meg lehetett ismerni a torkukon tátongó rettentő sebekről. Mindig ugyanarról a helyről szakított ki egy darabot, úgy hogy a megtámadott őt nem marhatta meg. De ha az érdeme csak ennyiből állott volna, mindezt nem beszélném önnek.

Brunswick azonban – s ez már különösebb – nem volt vak eszköze a mező-laborczi közbiztonságnak; inkább tanácsadója volt. Brunswick nem szolgált az embereknek, hanem jót tett emberrel, kutyával.

- Azt hiszem, tanár úr, a kutyák más nézetten voltak – szolt közbe a külvárosi Stanley.

- Akkor nem volt igazuk. Az én derék barátom igen sok kutyának megmentette az életét. S többet mentett meg, mint a mennyit kivégzett. Brunswick válogatott. Elbánt a veszett ebbel, de mikor ártatlanul gyanúsított állatot kergettek eléje, megnézte a gyanús alakot s aztán szépen, nyugodtan visszafordult. Azokat, a kik jobbak voltak hírüknél, Brunswick nem bántotta.

-251-

Akkor még semmit sem tudott a világ a virus rabicusról, de az én barátom értette a dolgát. Ha futni hagyta, a kutya nem volt veszett.

S a diagnózisa mindig bevált, csodálatosan bevált. Egyszer azonban...

* * *

A tanár elhallgatott, mert keresték. A komornyik jött utána.

Halkan mondta el a jelenteni valóját, de az öreg úr nem csinált titkot a dologból:

- Az újság az, hogy számár voltam. Betegünk már haldoklik.

Letette a szivarját s követte a komornyikot.

A külvárosi Stanley másnap kétezer sornyi táviratot és sürgős levelet küldött haza. Csak a temetés után találkozhatott a tanárral, a gyorsvonat étkező kocsijában.

- Tanár úr nem fejezte be a Brunswick történetét.

- Nem fejeztem be? Nos, az egyetlen lény, a ki igazán tudott diagnózist csinálni, egyszer tévedett. Rettenetesen tévedett. Futni hagyott egy veszett kutyát, s ez megmárt három vagy négy kuvaszt, meg egy nyolcz esztendősi fiút.

A tanár rosszkedvű volt.

- Tudja, az ember, mikor bakot lőtt, tovább megy; Brunswick-kal nem így történt.

Az állomásfőnök, talán hogy több vigyázatra serkentse, kegyetlenül elkorbácsolta szegény barátomat. Brunswick ebből megértette, mekkora hibát követett el. Nemsokára elpusztult, szegény; azt hiszem, szégyenében halt meg.

-252-

Nagyon büszke volt, nem tudta megbocsátani magának, hogy ekkorát tévedett. Áldozata lett a gőgjének. Csalhatatlannak hitte magát, s csalódását, bukását nem tudta túlélni.

Lásna, ez a mi felsőbbségünk. Minket, kivált ha megöregszünk, alázatosságra tanít az élet. Megtanuljuk, hogy közös sorsunk: minduntalan tévedni, s megelégszünk azzal, ha nem mindig tévedtünk.

A ZENÉLŐ ÓRA.

-253-

A vendéglóst is pofonokkal nevelték, mint a gerolsteini nagyhercegnő unokaöcscsét; nem ugyan azért, hogy komolyságra szoktassák, hanem az eljárás egyszerűsítése érdekében. Sőt nevelést jóformán csak pofon alakjában kapott, mert az a sok figyelmeztetés, mely az embert ismeretekre, ügyességre, jó modorra oktatja, nála mind ily epigrammatikus és csattanós formát öltött. Úgy hozzá szokott a pofonhoz, mint a hegyes vidékek lakói az esőhöz. A főpinczerek között található Pestalozzik azt állítják, hogy még nem volt sörhordó fiú, a kinek ez a nevelési rendszer megártott volna; és tagadhatatlan, hogy nincs a tettlegességnek az a sokasága, mely megakadályozná a pálma-természetű kis ficzkókat, hogy úgy nőjjenek, mint a sóska, és idővel nyalka számoló-pinczéreké, egészségétől duzzadó fogadóssokká, sőt terebélyes városatyákká gömbölyödjének ki. De hogy ez a nevelési rendszer valami különösen kedves emlékeket hagyta maga után a növendékek lelkében, ezt már senki se állítja. A vendéglősnek tehát nem volt rá oka, hogy elérzékenyedjék, ha a multa gondol, s hogy visszakivánja a régi szép időket. Mindazonáltal neki is megvolt a maga napsugaras gyermekora.

-254-

Ez a napsugaras korszak siralmasan rövid ideig tartott s megelőzte azt az időpontot, a mikor a vendéglős a pinczéri pályára lépett. Az apja még élt és falun laktak. A hogy' körülnézett a világban, látta, hogy ő egy urasági kertésznek a fia. Ez nem gátolta abban, hogy a kis gróffal barátságot tartson. A kis gróft éppen akkor fogták el a Robinzon-hajlandóságok: ő volt a Péntekje. Naphosszat a mezőn csatangoltak; koronkint bebarangolták a nádist vagy az erdőt; övék volt az egész világ, és pedig az igazi. Nem mondhatni, hogy a gyönyörűségekből, melyek akkor az útszélen heverték, a kertész fiának kevesebb jutott volna, mint a nagyúri csemetének.

Ebben az oly rövid korszakban történt valami, a mit a kertész fia soha többé nem felejtett el. Egyszer a kis gróf így szólt hozzá:

- Játszszunk beteget. Te léssz a beteg; én leszek az orvos, majd meg foglak gyógyítani.
- Nem bánom - felelt Péntek.
- Igen, de akkor fel kell jönnöd hozzánk.

Véletlenül senki se volt otthon, és a kis gróf becsempészhetette barátját a kastélyba. Belopóztak a méltóságos nagypapa szobájába, és a kis gróf előkereste a játékszert.

- Látod, ez egy fecskendő - szólt a kis gróf - ezzel gyógyítják a nagypapát. Én most beszúrok a hátadba, bele fecskendezem az orvosságot, te csak nyögg, én majd meggyógyítalak.

A kertész fia levetette a zekéjét és az ingét, a műtét megtörtént, és a sikerült művelet után egyebet játszottak. De a kertész fia szórakozott volt.

- Mutasd meg a többi orvosságot is! - kérte barátját.

A kis gróf megmutatta a nagypapa összes szerszámjait, elmagyarázta rendeltetésüket, és ezen nagyokat nevettek. Aztán bevitte barátját a többi szobába is.

-255-

- Hát ez mi? - kérdezte Péntek, a tejüvegből készült poharakra és csészékre mutatva, a melyeket az ebédlő nagy edény-szekrényén látott.

- Ez? - felelt a kis gróf, - ez szájmósó. Evés után ezzel mossuk ki a szájunkat.
- Bolonddá akarsz tenni - kételkedett Péntek.
- Becsületszavamra - erősítette barátja.

A kertész fia elképedve nézegette a grófi házban felhalmozott csodadolgokat. Egyik ámulatból a másikba esett. A kis gróf mulatott barátja megilletődésén.

- Várj - szólt - mutatok én neked valamit, hogy olyat még az öregapád se látott.

Bevitte Pénteket egy másik terembe, s ott egy fali órához vezette. A fali óra nagy, négyszögletes alkotmány volt; üvegburkolatát széles, aranyozott keret környezte; az üveghez simuló számlapon egy tányérka alakú kivágást, s e mögött képet lehetett látni; a kép várkastélyt ábrázolt.

- Látod - szólt a kis gróf - én most meghúrom ezt a zsinórt és csodálkozni fogsz.

Megrántotta az óra mögül lefityegő vörös zsinórt; a várkastély előtt tátongó ürbe egy különös öltözötű alakocska ugrott ki, valami hangszert tartva a két keze közt.

- Ez a trubadúr a mandolinnal - magyarázta a kis gróf.

Zene szólalt meg, s nemsokára a várkastély kiugró erkélyén egy másik alakocska jelent meg; a vár kisasszonya. A zene tovább szólt, végre elhallgatott, s abban a pillanatban eltűnt úgy a

trubadúr, mint a kisasszony. Péntek nem akart hinni a szemének, és a fülének; úgy bámulta és hallgatta a csodát, mint a ki megkötyagosodott. S mikor az óra elhallgatott, mintha álmából ébredt volna fel.

- Nem szól tovább? - kérdezte.

-256-

- Nem, mert nem akarom - felelt a kis gróf. - Menjünk játszani.

A kertész fia akkor éjjel nem aludt olyan jól, mint máskor. Mindenféle zsbongást érzett a fejében; a trubadúr a mandolinnal meg a vár kisasszonya minduntalan megjelentek ágya előtt, s néha úgy tetszett neki, mintha az éjszakában újra hallaná a zenét. Az akarat ezen az éjjelen ébredt fel benne. Arra gondolt, hogy egyszer majd meg fog nőni, és akkor neki is lesz holmija, a mit egészen a magáénak mondhat, talán még zenélő órája is lesz, a mely annyiszor szól, a hányszor akarja.

És ettől fogva napközben is sokat gondolt a zenélő órára. Föltámadt és folyvást bizsergett benne valami várákozás, a melyet azelőtt nem ismert. Gondolkozásának zürzavarában homályos, apró kívánságok kezdtek kergetőzni, de az égi szó, mely azontul folyvást ösztökélte - nem tudta: mire - továbbra is az a zene maradt, a melyet csak egyszer hallott s oly rövid ideig!

Álmodozóvá lett, de az álmodozás korszaka nála nem sokáig tartott. Kevéssel utóbb meghalt az apja, s őt bevitték a városba, hogy kenyeret keressen. És az első pofon, melyet gazdájától kapott, megismertette a való élettel.

* * *

Mikor üzletet nyithatott, már negyven esztendő, megállapodott gondolkozású férfiú volt, a kinek lehetnek hibái, a kiről azonban az ellensége se mondta volna, hogy álmodozó természetű, vagy talán hóbortos. És mégis eszébe jutott a gyermekkori vágya, a melyről sohase tudott végképpen letenni. Addig motoszkált a fejében ez a gondolat, míg végre elhatározássá érlelődött. Igenis, vásárolt egy zenélő órát; hisz nem is kerül olyan sokba. Hajdan, a mikor először szállotta meg ez a vágy, a zenélő óra még új dolog és nagy fényűzés volt. Csak grófok engedhették meg maguknak, hogy ilyen játékszerrel szórakozzanak. Azóta a grófok kényesebbek lettek. Most már más játékokkal mulatnak, és azok a tárgyak, melyek nagyapáik termeinek díszét alkották, átköltöztek tőlük a közepes sorsú emberek lakásaiba. A zenélő óra nem ritkaság többé; népszerű lett és olcsó.

-257-

A terv tehát, melyet a napsugaras mult sugallt, nem tartozott a nagyralátás és a hóbortos költekező kedv ötletei közé. És a gyakorlati érzék, melyet a vendéglősből a fiatalkori pofonok már régóta felébresztettek, nagyra növeltek és élesen látóvá tettek, határozottan helyeselte ezt a tervet. Üzletét a kis emberek, a sokat iddogáló szegények számára nyitotta meg. Az ilyen ember mindig örömet talál egy kis muzsikában; a zenélő óra vonzani fogja a vendégeket, és meglehet, költekezésre csábítja őket. Így összekötheti a hasznost a kellemessel. Kielégítheti lelkének a szükségletét és gyarapítja üzletének jó esélyeit.

Számítása bevált. Potom pénzért remek szerszámot vásárolt. Az órát nem kellett zsinórral rángatni, hogy megszólaljon. Ha annak idejében felhúzták, azon kívül hogy pontosan mutatta az időt, minden negyedórán eljátszotta műsorának egy részét: egynegyedkor a *Gerolsteini nagyhercegnő* négyesének hat figuráját, félkor »egyveleg«-et a *Troubadourból*, háromfertálykor az *O, du lieber Augustint* és más kedélyességeket, óratöltékor pedig a legkedveltebb komoly zeneműveket: néhány himnuszt és indulót, a *Búsul a lengyelt*, a *Fel, fel vitézek*-et, a politikai költészet négy vagy öt gyöngyét, azokat, a melyek följegyezték, hogy: »jön az ánglus a hires vasuton«, s a melyekből tudjuk, hogy: »a portugáli finom gyapjat óhajt.«

-258-

Az órának a külseje is megfelelt a haladottabb kor igényeinek. Aranyozása úgy csillogott a vendéglőnek puritán ízléssel hófehérre meszelt falán, mint az ékköves gyűrű a tisztára mosott munkáskézen. A környékről csodájára jártak, s a *Vadszóló* közönségének előkelő része hetekig beszállt a zeneszámok szépségéről és változatosságáról. Vasárnaponkint, mikor az óra kora reggeltől késő éjszakáig szólt, annyira fokozta az általános jókedvet, hogy a legtakarékosabb embereket is könnyelműségekre, tékozlásra csábította s a vasárnapi bevétel rövid időn megkétszereződött.

A vendéglős az ilyen szép vasárnapoknak csöndesebb óráiban boldogan merengett el az óra csengésén-bongásán. Mégis csak szép az élet! Sorát ejti mindennek s a türelmes ember megéri, a mikor az élvezete is kamatokat hajt, apró kamatokat, a melyek azonban szaporodnak minden egyes zeneszámmal, minden egyes óraütéssel.

* * *

Az idő haladt; esztendők teltek el. A vendéglős nem gyönyörködött többé órájában. Megunta, mint megunta folyton locsogó feleségét, a kit egy könnyelmű pillanatában a konyhából emelt magához, mert egy hitves, a ki főz, mégis csak kevesebbe kerül, mint egy jó szakácsné.

Azokat a sebeket, a melyeket az idő ejt, az idő gyógyítja be. Ha a vendéglős megcsömörlött az örökös hallott kétféle muzsikától, viszont érzéketlenné vált velük szemben. Idővel egyszerűen nem hallotta meg se az egyiket, se a másikat; nem törődött velük.

Csakhogy e közben a *Vadszóló* közönsége is megváltozott. A helyiségnek másodszeri, fényesen sikerült átalakítása után finomabb és módosabb nép kezdte ellepni a vendéglőt. Ez az újabb elem már nem igen élvezte az óra muzsikáját. A törzsökösebb előkelők közül néhányan fel is szólaltak,

-259-

hogy éppen elég volna, ha az óra csak vasárnaponként játszanék.

A vendéglős nem is bánta volna már, ha akár soha se játszik az órája. Éppen torkig volt a *Troubadourral*. De az óra, ha nem szólt, nem is járt. A helyébe tehát más órát kellett volna venni. A gyakorlati érzék pedig ekkorra már erősen kifejlődött a vendéglősben. Egy csöndes, jóviseletű fali óra ugyan nem került volna sokba, de a vendéglős, miközben megvagyonosodott, elvül tűzte maga elé, hogy: kerülni kell minden fölösleges kiadást, már csak babonából is.

S ha valamelyik vendég kifakadt az óra ellen, sok »igenis« és jobbra-balra hajlongás után így szólt magában:

- Csak nyeljétek le a muzsikát. Lenyeltek ti egyebet is.

Ámde az idő mindinkább rohant, az üzlet egyre jobban virágzott s a vendéglős gazdag emberré lett. Most már szűknek találta a *Vadszőlőt*; más, nagyobb helyiséget bérelt, egész szállót, melynek aranyozott, óriás czímbetűi *Chicago város* dicsőségét hirdették. Az új vállalkozással azt is sikerült kivívnia, hogy a nyolczadik kerületbeli szabadelvű és demokrata kör *Chicago város* bérlőjét kinevezte udvari vendéglőssévé. Ebédelő termeit tehát felülmulhatatlan fényűzéssel kellett berendeznie, mert a kör vezetői a szabadelvűséget és a demokráciát úgy értelmezték, hogy vannak ők olyan urak, mint a Nemzeti Kaszinó tagjai. Multjával azonban nem akart teljesen szakítani. Tudta, tapasztalásból, hogy a kis piszkos garasokból lesz a szép vagyon, s azért *Chicago városában* is fentartott egy termet a kisebb igényű közönség számára. Itt, a vörös teritékes asztalok közelében a zenélő óra is helyet találhatott.

-260-

De nemsokára a vörös teritékes asztalok mellett szorongó vendégek is beteltek a régi danákkal. A terem kicsiny volt a látogatók számához képest; a zaj nehézzé tette a beszélgetést, s a folyton ismétlődő egyformaság idegessé tette a vendégek új nemzedékét. A köz-elégedetlenség nem maradhatott titok, s a zenélő-órát száműzték a söntésbe. A csaposlegények arra valók, hogy helyt álljanak minden viszontagságban, elbánjanak a garázda vendégekkel, elviseljenek minden kalandot, s elviseljék szükség esetén a zeneművészetet is.

Hanem a söntés magától záródó ajtaját folyton csapkodták ki és be; hol az egyik, hol a másik ajtószárny nyílt ki, hogy helyet adjon a sok nyargalászó sörösfiúnak, s a hányszor valamelyik ajtószárny kinyílt, mindannyiszor kihallatszott az óra siránkozása:

Az olasz hitéért, a magyar jobblétért,
Egyedül a lengyel küzd a szabadságért!

A vendégek ismét felzúdultak; a vendéglős dühbe gurult.

- Nem megmondtam, - kiabált a söntésben - hogy azt a disznó órát senki fel ne merje húzni?!...

A tilalom arra való, hogy áthágják. A csapos-legények óhajtották tudni, hogy mikor hány óra, s bízván abban, hogy a gazda a fogadó kevésbé előkelő helyiségeit csak ritkán tiszteli meg személyes felügyeletével, mégis csak felhúzták az órát.

Egyszer egy vendég, a kinek öt krajczárral többet számítottak fel, mint remélte, bosszúságában maga elé idézte a gazdát.

- A pörkölt rossz volt - lázongott - és az a nyavalyás óra folyton zakatol.

A vendéglős tánczolt a dühtől.

Kirohant a söntésbe és üvöltött, mint egy sakál.

- Tüstént vigyétek a kamarába ezt a gyalázatos klepsidrá, mert ha még egyszer meghallom a nyafogását, mindnyájatokat megnyúzlak!

Egy sörhordó fiú ész nélkül kapta le az órát a szegről, a melyen csüngött, s száguldott vele a kamarába. Az óra még útközben is siratta Ponyatovszkyt.

A fiú, elkeseredésében, egy nagyot puffentett az ócska szerszám hátulsó, deszka-burkolatára. Aztán becsukta a sötét kamarába, mint egy rossz gyermeket, a kit meg kell fenytíteni.

Hanem a kamara nem maradhatott folyton bezárva; egyért-másért koronkint ki kellett nyitni, s a mint az ajtaja feltárult, a söntésbe és a vörös teritékes terembe minduntalan behallatszott az óra folytonos sírása.

... Így járnak az emberek közül is sokan, a kiknek nincs egyéb hibájok, csak az, hogy, míg körülöttük minden megváltozott, ők ugyanazok maradtak.

SZENT SZERAFIN MEGTÉRÉSE.

-262-

Élt Firenze városában egy érsek, Seraphino nevű. Apja után tulajdonképpen Calzolaio-nak hívták, de fiatal korában feljebbvalói és társai a mennyei szelídségért, mely lelkében lakott, és szép, kedvesen jóságos arczáért, mely a szeráfokra emlékeztetett, Seraphinónak nevezték el; és

ez a név rajta maradt, mert – ámbátor sokáig élt – soha se cselekedett olyat, a mi erre a névre ráczáfolt volna.

Seraphino egyike volt a legerényesebb embereknek, a kik valaha e földi tereken bolyongtak.

Abban az időben Firenze városát polgárháborúk dúlták. Mindenki kivette részét a harczból: fiatalok és öregek, férfiak és asszonyok, a papok épp úgy, mint a világiak. Erőszakosságok, gyilkosságok, rokonnak rokon ellen támadása: a köznapi dolgok közé tartoztak. Ebben a sötét korszakban Seraphino volt az egyetlen, a kinek szívében épen élt Szent János rövid tanítása: »Fiaim, szeressétek egymást!« Seraphino a békét hirdette, a béke művét fáradozott, és életének egy nevezetes része abban telt el, hogy folytonosan könyörgött a körülötte viaskodóknak: hagyjanak fel az örökös küzdelemmel és éljenek istennek tetsző életet!

Ő maga soha se bántott senkit; mindenkivel szemben nyájas volt, és nem vétett a légynek se. Szerette társait, szerette minden felebarátját, haragosainak – mert mégis voltak haragosai – megbocsátott. Az igazságtalanságot elszenvetve visszatorlás, panasz és szemrehányás nélkül; a maga kis körében fölmerült ellentéteket elsimítani, kiegyenlíteni törekedett. Az emberi életet mindenekfölött drágának tartotta; sőt azt vallotta, hogy az állatokat se szabad bántani, mert ők is isten teremtsései. A mi nagy szó volt abban a korban, mely ugyancsak megszokta a vérontás látványát.

Seraphinónak ehhez a jó tulajdonságához más erények is járultak. Szerény volt és kivánságok nélkül való; lelkében nem talált helyet se a kevelység, se a nagyravágyás. Hűségesen engedelmeskedett minden isteni és emberi törvénynek; őszintén alázatos volt, és érdemei nem tették elbizakodottá. Végül – a mire akkortájt se özőnlött a példa – tiszta életet élt.

Úgy látszott, nem csupán a haragot zárta ki a szívéből, hanem minden indulatot, minden szenvedélyt.

Szóval Seraphino ékes volt minden erénnyel, főképpen minden keresztény erénnyel.

Azért nem szorúl magyarázatra, hogy – bár távol esett tőle a nagyravágyás – már negyven éves korában érsekké lett. Nemcsak hogy nem törte magát ez után a nagy tisztség után: minden áron el akarta háritani magától, mert a feladatot súlyosnak, erejét meghaladónak és mások jogos várandóságának tartotta. De hiába szabódott; vállalnia kellett.

A nép örült ennek a választásnak. Seraphinót mindenki tisztelte, és azok, a kik unták már a sok háborút és belső villongást, azt remélték, hogy az új, békésebb állapotoknak Seraphino erős oszlopa lesz.

Érsekségének mindjárt a legelső évében Seraphinónak még egy, eddig nem ismert erénye tudódott ki. Kiderült, hogy nemcsak jóságos, békeszerető és kifogástalan életű, hanem egyszerűen ékesszavú.

Silvestrot, az új gonfalonieret, gyönyörű beszéddel üdvözölte, a mely mindenkit elragadott. A beszéd oly bátor volt, hogy még Silvestrónak is tetszett. De nem csupán bátor, hanem tartalmas is. Magasztos gondolkozásra valló, bölcs és megszívlelésre méltó tanácsok foglaltattak benne; gyönyörű útmutatás arra nézve, hogy az új gonfaloniere hogyan teljesítse tisztjét. Ezeket a bölcs tanácsokat ugyan Silvestro soha se fogadta meg, de ha a beszédnek nem is volt foganatja, ez nem kisebbíthette Seraphinónak az érdemét. Nem a hasznáért kell becsülni a szépet; a mi szép, önmagában is szép, szép akkor is, a mikor haszon, eredmény, siker nem kíséri.

E sokat ígérő kezdet után Seraphino érsek egy vagy két éven át többször is szólt a firenzei néphez. És minél többször szólt, annál általánosabban csodálták ékesszólásának művészetét. A második alkalomtól fogva mindannyiszor a földi lét hívságairól és a másvilág örömeiről beszélt. Ez a fenséges tárgy sohase lelt hivatottabb magyarázóra. Seraphino olyan meggyőzően ecsetelte a földi élet nyomorúságait, és olyan lángoló lelkesedéssel, annyi rajongással, oly fennem szárnyaló képzelettel azokat a gyönyörűségeket, a melyekre a másvilágon tehetünk szert, ha ideleenn szabályszerűen élünk, hogy az embernek kedve kerekedett nyomban meghalni, mert ki ne vágyott volna rá, hogy minél hamarább legyen része abban a tökéletes megtisztultságban, a melynek örömeit Seraphino eladdig el se képzelt színekkel tudta lefesteni?!

És ha Firenze polgárai akkoriban igen sűrűn küldözgették egymást a másvilágra, ez meglehet, nem egyszer tisztára jóindulatból és felebarátságából történt. Azoknak is, a kik inkább csak hirtelen indulatból vagy egyszerűen gonoszságból öltek, némi mentségéül szolgált, hogy gonoszságukat nem tetézték hitetlenséggel s lelkiismeretükön valamelyest könnyítettek azzal a tudattal, hogy embertársukat csupán az egyik és éppen a hitványabbik életétől fosztják meg.

Természetesen Seraphinót nem lehet felelőssé tenni azért, mert kortársai az ő legtisztább szándékait rosszra magyarázták és rosszra használták. Közös sorsa ez minden tiszta szándéknak és öröktől fogva, mert a világi rossz öröktől való.

Nem lehet felelőssé tenni annál kevésbé, mert Firenze lakosainak csak igen kevés alkalmuk volt arra, hogy az érsek ékesszólását félre magyarázzák.

Érsekségének harmadik évétől fogva Seraphino nem hallatta szavát; egyszer se, soha többé. Hirtelen kivonta magát mindenből, a mi a nyilvánosság előtt folyt le, s halvány, jóságos arcza örökre eltűnt a prédikáló székből. Híre terjedt, hogy nagyon beteg; s az, hogy hetekig feküdt, igaznak bizonyult. Nemsokára lábba állott ugyan, de ékesszólásának csodálói ezután is hiába várták. Mindentől és mindenkitől visszavonultan élt a »halmok« magaslátán, és csak ritkán látták,

a mint papjai kíséretében, botjára támaszkodva, olykor-olykor kísértelt a sorompó felé. A kik sétautján találkoztak vele, fehér arcának láttára, aggodalmasan suttogták:

- A szent ember nagyon beteg!... A szent ember nem fog sokáig élni!...

És imádkoztak az életéért.

Pedig voltaképpen nem volt súlyosabb baja és az élete nem forgott nagyobb veszedelemben, mint azoké, a kik imádkoztak érte. De azt hitte, hogy valami lassan ölő, titokzatos kórság környékezi, úgy érezte, hogy testi ereje rohamosan hanyatlik, és ez az érzés nagyon megriasztotta.

-266-

Első ifjúságában ugyanis beteges és rendkívül gyöngye testalkatú volt. Gyakran vesződött kisebb bajokkal; koronkint lappangó lázak gyötörték és egyszer olyan csudálatos betegségbe esett, mely társait, a jó testvéreket, valósággal megijesztette. Nem tudott magáról és félrebeszélte. A jó testvérek rémületükben elhivatták Ruggiero mestert, a ki mindenkinél jobban ismerte a csillagok járását, az emberi szervezet titkait és a füvek gyógyító erejét. És a kis Seraphino, vagy az orvosságtól, vagy a sok fejcsóválástól, jobban lett. De mielőtt föllábadt, egy napon, a mikor azt hitték, hogy alszik, kihallgatta Ruggiero mesternek Filippo testvérrel való beszélgetését.

- Attól félek - szólt Filippo testvér - hogy szegény testvérünk nem lesz hosszú életű.

- Bizony, nem sok reménye van rá - felelt Ruggiero mester. - Mindenből az látszik, hogy fiatalon fog meghalni, de ha nagyon vigyáz magára, ha mindenkiben kiméli magát, megérheti, míg érsek lesz belőle.

Ez a beszélgetés nem ment ki a Seraphino fejéből. Nem szólt senkinek, de attól fogva őrizkedett a megfázástól; gondja volt rá, hogy a munkában való elmerüléssel meg ne erőltesse magát; távol tartotta magától az izgalmakat, és ha valaki olyat cselekedett vagy mondott, a mi mást haragra lobbantott volna, Seraphino megfékezte indulatát és így szólt magában:

- Nem, nem... azért is másra gondolok!... mert ha felindulok: ezzel is megrövidítem az életemet!...

Néha a rosszban is van valami jó, és nem lehetetlen, hogy Seraphino lelkének tökéletes épségét éppen ennek a mindig óvatosságra intő, elűzhetetlen, leküzdhetetlen, sötét gondolatnak köszönhette. Mert ifjúkorában őt is megkörnyékezte a kísértés, de Seraphino így szólt magában:

-267-

- Nem, nem... a kísértés a gyehennához vezet!... A bűn megöli a lelket... megöli a lelket, és azonkívül aláassa az egészséget is!...

S ez a meggondolás erőssé tette a csábítással szemben.

Ruggiero mester intelme Seraphinot végig kísérte egész életén. Nem mult nap, hogy ne gondolt volna rá; elhatározásait, majdnem minden lépését ez irányította; nyomot hagyott a szavain, rá nehezedett egész gondolkozására. Később, a mint mult az idő, és még folyvást életben találta magát: a kellemetlen emlék elveszítette erejét; néha, kivált tavasz idején, a napfény óráiban, fölszabadultnak hitte magát, mint az elítélt, a ki a jó jelekből azt reméli, hogy kegyelmet kapott. De később is megtörtént, jöllehet ritkábban, hogy az éj sötétjében hirtelen felriadt, s virradatig küzködött a felejthetetlen mementóval. Gondolatainak szövevényéből akaraterejének minden megfeszítésével se tudta kiirtani; akármivel foglalkozott, a mementó ott vigyorgott elméjének munkája mögött.

Mikor érsekké lett, az új hivatalával kapcsolatos elfoglaltságok egy kissé elszórakoztatták. A köztisztelet sokféle megnyilatkozása jól esett neki és elevenebbé tette; új tennivalói, az ezekkel járó gond, a több emberrel való érintkezés egy kissé elterelték figyelmét a közelében borongó sötétségről, a melyről azelőtt alig tudta levenni a szemét. De ez nem sokáig tartott. Új környezet egy-két évi megszokás után nem szórakoztatta többé; betelvéen legtitkosabb óhajta is, nem volt, a mit célul tűzhetett volna maga elé; elfoglaltságát megunta és rábízta alantasaira; tehette, a mit akart, tehát: csak gondolkozott, töprengett, tépelődött.

És ekkor egyszerre, váratlanul, újra meglepték azok a lappangó lázak, a melyek ifjúságát megrontották. Több, mint húsz esztendő múlt el azóta; egy jó harmadrész emberélet. Már elérte azt a kort, a melyben az erősek közül is sokan kidőlnék; elérte, hogy érsekké lett, megélt annyi esztendőt, a mennyit Ruggiero mester a legjobb esetre jósolt, a mennyinél többet a csillagok járása nem ígért neki, akárhogyan vigyáz, akárhogyan kiméli magát.

-268-

Seraphino megrémült. Mert akármilyen csodaszépen tudta ecsetelni a másvilág örömeit, azért mégse kívánczolt a másvilágra.

A mikor a lopva járó, alattomos láz egy éjszaka ismét felköltötte álmából és szívének vad dobogásából meggyőződött róla, hogy csakugyan beteg, a sötétségben összetette kezét és így imádkozott:

- Rex regum, dominus dominantium! Tudom, hogy ez a földi élet hitványság, siralom; csak pitvara az igazi életnek; keserves föltétel, a melyet a kiválasztottaknak elengedsz; megpróbáltatás, a melyen túlesni boldogság. Tudom, hogy gyarlóság, ostobaság, főbenjáró vétek: ragaszkodni ehhez a hívsághoz; mea culpa, mea maxima culpa! És mégis könyörgök: hosszabbítsd meg földi életemet! Az üdvösség, melyet a jóknak adsz, véges értelmünkkel föl nem fogható; ellenben ez a hitványság közel esik hozzánk, már megvan, szívünk szerint való, és valamint az örökélet, azonképpen ez is a te rendelésed! Érdemetlen szolgáló vagyok; sokat

vétkeztem, ha tetteikkel nem is, legalább gondolatban. De a hit, a tiszta szándék, a jóakarát nem hiányzott szívemből; iparkodtam, hogy minél inkább megtisztuljak, gondosan ápoltam a Benned való bizodalmat és igaz lélekkel, buzgón hirdetem a Te igéidet! Rex regum, dominus dominantium! Esengek, hosszabbítsd meg földi léteemet, a melylyel összeforrottam, a melynél egyebet értelmem nem bír felfogni! Avagy ha másképp parancsoltad volna: erősíts meg hitemben, azonképpen, mint szegény szolgád rajta volt, hogy megerősítse hitőkben a gondjára bizottakat, megtérítse a tévelygőket és felvilágosítsa a magukkal meghasonlottakat!

-269-

A láz és aggodalom ágyba döntötték. Ijedelmében meghagyta, hogy hívják ágyához Firenze legnagyobb tudósait. Ruggiero mester már régen meghalt, de tanítványokat hagyott, a kiknek annak idején megmagyarázta volt, hogy miképpen kell megfoltozni a mások életét.

A tudósok eljöttek, megnézték a beteget, és nem valami kisebb emberről lévén szó, hanem magáról az érsekről: igen-igen csóválták a fejüket.

Akárhogyan csóválták a fejüket, Seraphino meggyógyult. Meggyógyult, de csak azért, hogy ezentúl már csupán a remegésnek éljen.

A tudósok a csillagok járásából azt olvasták ki, hogy az érseknek kimélnie kell magát. Az érsek tehát kimélte magát. Tenyerének vizsgálatából kiderült, hogy a szellemi megerősítés tette beteggé; az érsek tehát megfogadta, hogy többé nem fog szónokolni. Szemének fényességéből látták, hogy óvakodnia kell a templom hidegétől; arcának színéből kitűnt, hogy a bőjtölés ártalmára van. Az érsek tehát kikérte a betegeket megillető fölmentést, s tartózkodott úgy a bőjtől, mint a misemondástól.

És ettől fogva csak az egészségét ápolta. Nyáron is meleg ruhában járt; gyógyító italokat, kenőcsöket, elixireket használt, továbbá, nemcsak hogy szónokolni nem mert, a közönséges beszédet is kerülte. Ha éppen kellett: suttogva szólt, hogy meg ne erősse a mellét. Ha a levegőre ment: testőrökkel vette körül magát, a kik megóvják az utonállóktól és más gonosz emberektől. Ha az étel nem ízlett neki, elszomorodott, és imádkozott, hogy egyébre gondoljon.

-270-

Ezután se utasította el a szegényeket, a kik alamizsnáért folyamodtak hozzá; de a kuruzslókat, a kik ápolták, aranyval fizette.

Multak az esztendő; megöregedett. És egész élete abban telt el, hogy folyton-folyvást oltalmazta földi lételetét. Nem csinált egyebet, csak óvakodott a másvilágtól: napról-napra, reggeltől estig, egyedül azon mesterkedett, hogy minél később kerüljön oda.

Már jóval túl járt hatvanadik évén, a mikor harmadszor is megbetegedett. Halálos reszketés fogta el, homlokáról patakozott a verejték, és még a suttogás is elakadt a torkán. Mindenből úgy látszott, hogy meghal. A tudósok már nem is csóválták a fejüket; csak fölemelték szemüket az égre. Papjai összegyűltek ágya körül és sirtak.

Seraphino tudta kötelességét. Összeszedte minden erejét, és érczes, tisztán hallható hangon szólt hozzájuk:

- Ne sírjatok! Az Úr azt rendelte, hogy elhagyjam ezt a siralom völgyét... legyen áldott szent akarata! Ne sírjatok, hiszen az örök életbe költözöm át! Hallgassátok meg utolsó szavamat: Gondjaitokba, buzgó gondjaitokba ajánlom anyaszentegyházunkat, lelketekre kötöm, hogy tántoríthatatlan hűséggel, teljes odaadással szolgáljátok! Lángoló buzgalommal terjesszétek az üdvözítő hitet, óvjátok a hívek erkölcsét, világosítsátok föl a tévelygőket és imádkozzatok bűnös lelkemért!

De bensejének legmélyén így könyörgött:

- Rex regum, dominus dominantium! Mindenhatóságodnak zsámolyánál, esengve, rimánkodva könyörgök: hosszabbítsd meg nyomorult lételetemet még egy évvel... egy hónappal... egy héttel... egy nappal... egy órával!...

Aztán érezte, hogy öntudata elhagyja és azt hitte, hogy meghal... De nem halt meg, csak elveszítette az eszméletét.

-271-

S mialatt papjai a haldoklókért szóló imát mormolták körülötte, Seraphino, lázas álmában azt képzelte, hogy immáron egy szűk és nagyon homályos czellában fekszik, melyben csak annyi világosság derengett, a mennyit egy ajtóhasadékon át a kívül égő nagy tűz sugározhat be a sötét szobába. Arrafelé nézett, a honnan a kevés világosság derengett, s a hogy a szeme jobban hozzászókkott a sötétséghez, látta, hogy a szűk czella csak háromfalú, az egyik oldalán nyílt, de kívül is vakhomály ül a közelben és a tűzfény csak valahonnan messzebből jöhet.

- Hol vagyok? - suttogta Seraphino.

Mintegy feleletül megzendült a vezeklők kara. Nem tudta kitalálni, honnan hallatszanak a borzadályt keltő hangok, de tisztán hallotta ezt a szót:

- Miserere!

Megrázkodott. Valami különös nyugtalanság, majd vad félelem fogta el.

És a láthatatlanok kara mind erősebben, mind rémesebben zúgta a korált... harsonaszó hallatszott, a mely egyre siketítőbben hangzott, átviharzotta a czellát és majdnem megrepesztette a fülét... Kétségbeesetten ordított föl... s a hangok orkánja hirtelen elült.

A csenddel visszanyerte az eszét is; valamelyest megnyugodott. Tehát a másvilágon van. Az igazat megvallva, egy kissé meg volt lepelve. No lám, csakugyan nem szűnt meg teljesen; a végesből csakugyan a végtelenbe lépett át! Nagyot lélezett; egy kő esett le a szívről. Akármilyen határtalan a bizalom, a bizonyosság mégis csak jól esik. Odalenn a legigazabbakat is nyugtalan teszi az, hogy vaksötétbe kell ugraniok. A mit a gondviselés eltakart a földi szem elől, ismeretlenségével mégis csak izgatja egy kevésbé a halandó képzeletét, akármilyen erősen bízzék is az égi irgalmasságban. S a milyen izgató az ismeretlentől való oktalán félelem: olyan vég nélkül megnyugtató a földöntúli béke, a lélek előtt megnyílt bizonyosság. Milyen oktalán volt, hogy annyit rettegett a megígért, várt, remélt, de ismeretlen világtól! És valami nagyon édes érzés járta át.

-272-

Hanem a mint tovább nézelődött maga körül, öröme egyre halványabbra vált; a vakhomály, melyen tekintete nem birt keresztül hatolni, megdöbbenetette, s a végtelen csend félelemmel töltötte el. Azután valami eddig még nem ismert szorongás szállotta meg. Úgy tetszett neki, mintha köröskörül rémes árnyékok imbolyognának, mintha égő öntudatát jéghideg fuvallat járná át, s mintha lelkének mélyén egy szörny ütné fel a fejét. Újra rettegés fogta el; kiáltani szeretett volna, de nem tudott; mozdulni akart, de nem birt. És hirtelen átsajgott rajta a rémítő tudat:

- A hol vagyok, az nem az igazak örök hazája! Az a tűzfény a tisztító tűz fénye!

Tekintete oda meredt, a hol a kevés világosság derengett, és ekkor úgy rémlett neki, mintha a tűzfény erősödnék. Ez a látvány megriasztotta; nem akart oda nézni többé, de nem tudta elvenni a tekintetét. A czella nyílása pedig egyre világosabb lett. A tűzfény egyre sűrűbb kékben ömlött a sötét falak felé; a nyílás egészen kivilágosodott; rettenetes, türhetetlen hőséget terjesztő fényesség öltögette be vörös és fehéren izzó, útálatos lángnyelveit a padló, a falak és a boltozat felé; végül egy lángtenger hömpölygött odakünn.

Könyörögni akart, hogy ne kelljen látnia ezt a rémséget. De elfelejtette összes imádságait, és érezte, hogy már gondolkozni se bír. Csak megkövesült tekintetében maradt még némi élet.

És látta, hogy a lángtengerben ördögök futkosnak, a hátukon nagy puttonnal, a melyben a lelkeket vitték. Nehezen czipelték terhüket, és igen fáradtak lehettek, mert pántlika-alakú, vérvörös nyelvök ocsmány szájukból egész hosszúságában kilógott. Egy ördög éppen a czella nyílása mellett vonszolta terhét, s a puttonban ülő kárhozott bevigyorgott Seraphinóra. Seraphino dermedten bámult rá: megismerte Bonifác püspököt.

-273-

Olyan iszonyat szállotta meg, a minőt a földön soha se ismert. Érezte, hogy teljesen elveszti az eszét és oktalanságában menekülni akart. De nem birt fölemelkedni fekvőhelyéről; moccanni se tudott. Ekkor eszébe jutott Jézus Krisztus neve. Segítségül híván az isten fiának végtelen kegyelmét, kétségbeesésében még egy utolsó erőfeszítést tett; és tagjai most már engedtek akarátának, teste összerázkodott, térdének fagya fölengedett, törzse megmozdult, feje felszökkent fekvőhelyéről, és hátrafelé fordult, a menekvést keresve.

Csak ekkor látta, hogy valaki mozdulatlanul áll fekvőhelye mögött: egy hófehér lepelbe öltözött, gyönyörű arcú ifju, a ki végtelen nyugalommal nézett rá. Az arcza csodaszép volt, de a tekintete oly merő, hogy Seraphino ezt a tekintetet nem bírta kiállani.

Visszabujt helyére, hogy ne lássa a szelíd és mégis vérfagyasztó szempárt, összekuczorodott, a mennyire tudott és fogvaczogva kérdezte:

- Angyal vagy?

- Én a Halál vagyok - szólalt meg amaz a feje mögött. - Én hoztalak ide, hogy nemsokára átadjalak az örök Igazságnak.

- Hol vagyok? - rebegte Seraphino.

- A pokolban - felelt a Halál.

- Mennyei irgalmasság! - nyöszörgött Seraphino - Miért hoztál ide? Csak nem maradok itt?!

-274-

- Itt maradsz örökkön - szólt a Halál - innen nincs visszatérés!

- Istennek szent anyja, könyörögj érettem! - nyögte Seraphino - hiszen szándékaim tiszták valának!

- Szándékaid - szólt a Halál - benn voltak az égi serpenyőben, de porszemnek íteltettek.

Seraphino kétségbeesetten tördelte a kezét.

- Quid tunc miser sum dicturus?! - tépelődött. - Mea culpa, mea maxima culpa! A serpenyőben talán úgy találatott, hogy bizodalمام nem volt elég erős. De hiszen hűségesen hittem, követtem, hirdettem a szent tanítást!... Életemet imádkozással töltöttem el és nem szüntem meg könyörögni, hogy a mennyei irgalmasság erősítse meg bizodalمامat!... Cselekedetem igaz volt, mert mindent elkövettem, hogy megszilárdítsam másoknak a hitét, szándékom tiszta, mert nem volt egyéb igyekezetem, mint hogy egészen megtisztuljak bizodalمامban, még gondolatom is szenny nélkül való, mert végre is hívó voltam, jóllehet ez nekem nehezebb volt, mint másnak!

- Nem azért kerültél ide - szólalt meg újra a Halál. - Ha netalán vétkeztél ily gondolatokkal, bűnöd magától bocsánatot nyert. Az égi irgalmasság nem ítéli el azt a lelket, a mely tökéletlenségében, oktalanságában, vakságában, nem éri föl észszel az ő végtelenségét, mindenható voltát és mindenütt jelenvalóságát. A midőn a megismerést elzárta a halandó elől,

már előre megbocsátotta az emberi értelem minden megtévedését.

- De hát akkor miért kerültem ide?! - kínlódott Seraphino a kétségek között. - Hiszen nem voltak halálos bűneim! Nem vétkeztem a tíz parancsolat ellen a hét főbűntől tiszta maradtam, égbekiáltó vétket nem követtem el! Miért jutottam mégis a pokolba? Mi volt a bűnöm?

-275-

- A legnagyobb bűn! - felelt a Halál. - A bűnök anyja!... az a bűn, a melyben az összes bűnök bennfoglaltatnak: az önzés!

- Az ember eredendő bűnben fogantatik - mentegetőzött Seraphino - de Jézus Krisztus mindnyájunkat megváltott!

- Nyiljék meg valahára a szemed! - szólt a Halál. - A te vétked nem az eredendő bűn volt, hanem a legnagyobb vétek: az életnek, az Isten mindenhatóságából kisugárzó erőnek gonosz eltékozlása. Az életben egy megbízást kaptál az Istentől: te ezzel a megbízással visszaéltél. Életednek rendeltetése volt: és te elvontad életedet a rendeltetésétől. Életednek egy célta kellett volna szolgálnia: te életedet elsikkasztottad ettől a céltaól, és csak arra használtad fel, hogy minél hosszabba nyújtsd, mert jól esett élned. Erényesnek képzelted magad, mert látszatra megtartottad a szabályokat. De vak voltál és nem láttad át, hogy mindenki annyit ér, a mennyit másoknak tesz, - a mennyi áldozatra, a mennyi önfeláldozásra képes, - a hányszor koczkára teszi jólétét és egész életét az egyetemesért. Azt hitted, hogy látod az Istent; és nem láttad azt, hogy az Isten nem óvja az egyén életét, csak az egyetemes életet óvja. Azt hitted, hogy istenfélő vagy és ügyet se vetettél a törvények törvényére. Hogy az istenségnek mik a céljai az egyetemes élettel: nem nyilatkoztatja ki a halandónak, nem mondta meg neked sem; de megmondta, beleírta a lelkedbe, hogy az élet nem tulajdonod, csak véges birtokod; hogy nem a te céljaidra kaptad, hanem rendeltetése van; kinyilatkoztatta előtted is, mert szíved megsugta, mire való az életed; tudtad, miért, mi végre születted s hogy a földi pálya csak arravaló, hogy: közremunkálj az Ő céljaira! Te nem vétkeztél a szabályok ellen és értéktelen holmikot nem kapartál félre magadnak, de eltulajdonítottad, elsikkasztottad, elprédáltad a legbecsesebbet: azt, a mi egyedül isteni eredetű; nem loptál felebarátjaidtól, de megloptad az Istent!

-276-

Ebben a pillanatban a lángtenger becsapott a czellába. A vérvörös nyelvű, kaján pofájú ördögök berohantak, megragadták az érseket, és kihurczolták a rettenetes tűzbe. Előbb nyársra húzták, és testét, a melyet a földön annyira óvott a hidegtől, a tűzben megpörkölték, aztán beledobták egy forró olajjal teli, roppant medenczébe, a melyben ezer meg ezer kárhozott lélek visított és üvöltött... Seraphino elordította magát, és fölébredt.

* * *

A verejték csorgott a homlokáról, de betegsége elmúlt. Még aznap fölkel, és környezete álmélkodva látta, hogy frissebb és egészségesebb, mint valaha.

De még jobban csodálkozott mindenki, a mikor kitűnt, hogy az érseket mennyire megváltoztatta az a betegség, a melyből csak valamely isteni csoda gyógyíthatta ki.

Seraphino attól a naptól fogva, a mikor talpra állott, egészen más ember volt, mint előbb.

Az első dolga az volt, hogy elbocsátotta összes kuruzslóit, és az aranyakat, a melyekkel azelőtt szolgálataikat fizette, a szegények között osztotta szét.

Aztán visszatért a városba, és megjelent az emberek között, hogy segítségökre legyen.

Éppen akkor a pestis tizedelte meg Firenze lakóit. Seraphino sorra járta a betegeteket; ápolta, s vigasztalta őket, és feladta nekik az utolsó szentséget. Később az Arno kiáradt; az ősz érsek csónakon járta be az elárasztott városrészt, kinyújtotta megerősödött kezét a vízbefúlók felé és partra szállította őket. Ellenség támadta meg a várost; Seraphino beállt a harczolók közé. Tűzvész ütött ki, mely elhamvasztotta Firenze legnépesebb épületeit; az érsek elsőnek jelent meg a szerencsétlenség helyén, elsőnek rohant be az égő palotákba és megmentett kilencz gyermeket.

-277-

Százszor tette koczkára életét, de a veszedelem, melyet mindenütt keresett, elbújt előle. És száz évig élt.

Az emberek pedig, midőn látták, mire képes az az aggastyán, a kit hatvan éves koráig haldoklónak ismertek, így elcsodálkoztak.

Némelyek így suttoztak:

- Milyen erősnek kell lennie annak a hitnek, a mely készséget ad ekkora önfeláldozásra!

Mások meg így:

- Ebben a hitben bizonynyal isteni erő van!

Akkortájt sokak lelkét hitetlenség szállotta meg, az a betegség, a mely ragadosabb és gyilkosabb a pestisnél. Seraphino Istenhez térítette őket, mert a hitetlenek, látván, hogy az ősz ember mind a két karján siránkozó angyalokat hurczol ki a tűzből, önkéntelenül így kiáltottak föl:

- Mégis van másvilág!

-278-

OSTOBA ÁGOST HALÁLA.

I.

Ostoba Ágost nem esett le a trapezről; kis fekete lova, a berber Kara Musztafa, nem rugta homlokon; az a kártya-alkotmány se szakadt le alatta, a melynek legtetején mint karnevál-király trónolt. Ostoba Ágosttal az történt, hogy a mint egy szép tavaszi délután csöndesen üldögélt az Artista-kávéházban, s unatkozva olvasta az amerikai Művészet híreit, egyszerre csak lefordult a székéről s odavágta a fejét a padlóra.

Az Artista-kávéház délután mindig tele van emberrel. Ostoba Ágost körül, a baleset előtt, egy sereg mindenféle fajta művész zsbongott. Mellette egy csapat leány ült, a kik Bing impresszáriót, a zsványok királyát szidták, vagy a Bing hirdetéseitől elvakultan az újvilág kincseiről beszéltek, álmodoztak.

Az asszony nép sikoltozva ugrált szerte, a mikor a szalonkabátos hústömeg oda esett a kivágott cipős, formás lábak elé. A férfiak ellenben oda rohantak, s a kávé, a kinek első gondolata az volt, hogy az ijesztő látvány sokat árthat üzlete jóhírének, ordítva intézkedett, hogy a holtra vált embert vigyék a kisebbik külön szobába.

Ez azonban nem történhetett az óhajtott gyorsasággal, s az utczáról sokan meglátták a jelenetet. Egész horda tódult be a kávéházba, s a csaposlegények, a kik Ostoba Ágostot az ablaktalan fülkébe átszállították, alig tudtak maguknak utat törni. Valahonnan egy orvos is előkerült.

A külön szoba ajtaját becsukták, s míg a tíz ember közt szorongó orvos a gutaütöttet élesztgette, a rejtelmesen zárt ajtó körül ijedt, de azért nem kevésbé lármás tanácskozás indult meg. Ez a tanácskozás nem arra irányult, hogy a hirtelen érdekessé vált szalonkabátba miképpen lehetne új életet önteni, hanem hogy a hasonló sorstól hogyan óvja magát, a ki még ráér óvakodni. Mindenki azon tanakodott, hogy mi okozhatta a szerencsétlenséget, mintha különös események és egyéni hibák nélkül soha se halna meg az ember.

Csak azok hallgattak, a kik tegnap este még vígan pofozkodtak vele a porondon. De ezekről az elfehéredett arcokról szintén ezt a kérdést lehetett leolvasni:

- Mi történhetett vele? Tíz évvel ezelőtt még gondtalan biztonsággal ugrott egyik trapezről a másikra, sohase szédült. És most, tessék, nem tud megállni a lábán! Mi történhetett vele?

Mikor a külön szoba ajtaja kinyílt, ez a szó futott végig a kávéházon:

- Él!

Mindenki megkönnyebbedett s mikor szájról-szájra járt, hogy az orvos a beteg fölépülését reméli, a kávéház visszakapta rendes képét. Este, a czirkuszban, még sokat beszéltek arról, hogy kár volt Ágostnak ifjú éveiben oly sűrűn iddogálni, de ezzel le is tárgyalták az esetet.

A következő napok mintha az orvosnak adtak volna igazat. Ágost jobban lett, hat hét mulva elhagyhatta a kórházat, megint tudott járni és beszélni. De méltóztassék elhinni nekem, hogy akármit mondott az orvos, Ostoba Ágost végérvényesen meghalt ott, az Artista-kávéház külön szobájában.

II.

A tanár, miután alaposan megvizsgálta Ágostot, így szólt hozzá:

- Tartsa meg azt az életrendet, a melyet megszabok. Ne egyék húst, ne egyék tésztát, ne egyék fűszerest, ne egyék czukrost, ne egyék sokat, ne egyék keveset. Ne egyék levest, a leves fölösleges teher a gyomornak. Ne egyék főtt húst, az nem tápláló. Ne egyék olyat, a mi izgatja, s ne egyék jóllakásig. Nem szabad bort inni, nem szabad szivarozni. Tartózkodjék minden izgalomtól, értse meg: minden izgalomtól. Mozogjon, de ne erőltesse meg magát; el ne tespedjen, de valahogy eszébe ne jusson ugrándozni. A fő: a jó levegő. Ne járjon kávéházba, feküdjék le korán, s tartózkodjék sokat a szabadban. De vigyázzon, mert az esti levegő nem tesz jót önnek. Menjen délvidékre, minél előbb, de akárhol lesz, hat óra után csukja be az ablakot. A fő az, hogy: mozogjon, de ne mozogjon sokat.

- Igenis - szólt Ágost.

Egy kicsit megbutult a sok jótanácsból; hirtelen nem tudta, hogy mit szabad hát csinálnia? Hogy némiképpen kiigazodjék, megkoczkáztatta ezt a kérdést:

- És a czirkusz?

A tanár mosolygott.

- Arról egyelőre nem lehet szó.

Ez az egyelőre folyton ott hangzott Ágostnak a fülében. Megértette, hogy nemsokára meg fog halni, s egyébire nem tudott gondolni.

Őrült félelem fogta el. Napokat töltött folytonos rettegésben, s folyton az utczát járta, mintha,

a míg talpon van, nem érné utól a nyomában járó veszett kutya. Néha a sok járásban halálosan elfáradt, s csak mikor nem bírta tovább, vette észre, hogy áthágta az orvos rendeletét. Ilyenkor azt képzelte, hogy ezzel a sok-sok ezer lépéssel csak még közelebb jutott a halálhoz; figyelni kezdte magán káros cselekedete hatását, s szíve vad kalapálása úgy elrémítette, hogy ordítani szeretett volna.

Mihelyt fölébredt, az volt az első gondolata:

- Még élek.

De a második már az:

- Egy nappal kevesebb van hátra.

Sajnálta az időt, a melyet alvással töltött el. Azalatt nem élt; azzal is kevesebb. Éjjel pedig kétségbeejtette, hogy nem tud elaludni. Segítségért kiabált volna, ha nem szégyenli magát; s felköltötte a szomszédait: tegyenek vele valamit, hogy el tudjon aludni.

Ágost szeretett volna még sokáig élni. Borzadva gondolt a sírra, a koporsóra, a férgekre. Mért nem hagyják a halottakat a szabadban, a napon? Mért nem adnak nekik legalább akkora helyet, mint egy vasúti kocsi? Mért nem védik őket tudományos szerekkel az undok állatoktól, a míg csak egy parány van belőlük? De a legborzasztóbb mégis az: nem lenni!... A nap süt az égen, a virágok nyílnak, a lányok szeretkeznek, az utcákon vidám zsvivaj közepett aczélizmú fiatal fiúk biczikliznek, a villamos csilingel, az emberek sietnek a czirkuszba, él ló, kutya, hernyó, légy, csak ő nem él, s azzal, hogy ő nem él, úgy nem törődik senki, mint a hogy nem törődnek egy eltaposott bogárral, a mely volt, vagy nem volt, mindegy!...

-282-

Ötvennyolcz éves volt, de vannak kilenczven éves emberek is. Mért nem jutott neki is annyi, mint ezeknek a szerencséseknek? Irigyelte az öregeket: mennyivel többet értek el, mint ő!... S irigyelte a fiatalokat: ezeknek még milyen sok van hátra!... És úgy nézett az emberekre, mintha megrabolták volna a legféltebb kincsétől.

Mióta tudta, hogy nagybeteg, nem szeretett senkit. Ha férfival kellett beszélnie, az járt az eszében, hogy ennek a szavai elcsennek valamit az idejéből; ennek könnyü, de neki, szegény fejének! Ha lányt látott, gondolatában gyűlölettel kérte számon a jövő szerelmeit, a csókokat, a melyeket ez a leány akkor ad, mikor ő már por, hamu, föld, semmi.

Haragudott az emberekre és kerülte őket.

Egyszer az orvos, a ki észrevette, hogy az állapot a szokottnál is rohamosabban romlik, azt mondta neki:

- Ne emészsze magát. Szórakozzék egy kicsit, járjon emberek közé.

Sietett engedelmeskedni, de olyan félénken lépett a beszélgetők körébe, mintha bocsánatot kért volna tőlük, hogy születni bátorkodott. Alázatosan hallgatta őket s bár nem érdekelte, a mit mondtak, csak akkor vált meg tőlük, a mikor magára hagyták. Beléjük ragaszkodott, mintha a körülötte levő életben rejlenék az ő élete is, s elevenségük, mozgékonyaságuk, függetlenségük láttán mindenkinél alábbvalónak érezte magát. Összehasonlította magát velök, s arra az eredményre jutott, hogy őt már talán a hülyeség környékezi. Gyógyító szernek használta a társaságot, de ennek a gyógyító szernek a használata után még többet szenvedett, mint előbb.

A czirkuszba nem igen mert elmenni, mert ahányszor arra járt, az irigység és emlékei nagyon fölzigatták: mindig az érütését számlálva tért onnan haza. Tudta, hogy sohase léphet föl többé, de beletörődött ebbe is, csakhogy valamivel tovább élhessen. Volt egy kis megtakarított pénze; mindezt rászánta, hogy a mennyire lehet, meghosszabbíthassa az életét. Elment délvidékre, s hat óra után becsukta az ablakot, lefeküdt korán, mozgott, de nem mozgott sokat, nem ivott, nem szivarozott, szabály szerint evett, nem gondolt egyébre, csak az egészségére, s miután minden orvosi rendeletet pontosan megtartott, a nagy vigyázat izgalmai következtében a második gutaütés sokkal korábban következett el, mint az orvos várta.

-283-

III.

A harmadik gutaütés alkalmával Ostoba Ágost halálát már az orvosnak is el kellett ismernie. A halottkém kiállította a bizonyítványt, az anyakönyvvezető följegyezte az esetet, az ujságok néhány jóakaró sort szenteltek a kedvelt pojácza emlékének, s Ostoba Ágost akárhogy kapálódzott előbb, alaposan belenyugodott sorsába.

Ostoba Ágost ekkor már senkinek nem hiányzott. Családja nem volt, s a cimborái régen megbarátkoztak azzal a gondolattal, hogy Ostoba Ágostról le kell mondaniok. A legtovább Kara Musztafa nyihogott gazdája után, mert a kis berber csődörrel más nem tudott bánni, csak a bohóc, s mikor Ágost megbetegedett, a tudós lovacska leszorult a porondról. De azóta Kara Musztafa is beletörődött a megváltozott életbe, s Kara Musztafa számára Ágost nem akkor halt meg, a mikor gazdája szíve nem vert többet.

A czirkuszban helyét már régen betöltötték, s az új Ostoba Ágost egy év óta közkedveltségnek örvendett. Mégis a temetés után az Artista-kávéházban sokat beszéltek a régi pályatársról.

-284-

A fiatalabb emberek úgy találták, hogy végre is eleget élt. Az öregebbek: hogy nem folytatott észszerű életmódot.

S mindenki tudott róla egy-egy kis esetet, mely élénken jellemezte, mennyire félt mindig a haláltól.

De erről senki se tudott többet, mint az egyik istállómeister, a ki Ágostot betegségében a leggyakrabban látogatta meg. Ez az istállómeister volt az, a kit hajdan, mikor Ágost még harsogó derülségeket fakasztott, a fásasztó lovaglások szüneteiben, a közönség nagy vigasságára, addig pofozott, míg nem az istállómeister dőlt ki, hanem Ágost esett össze a fáradságtól.

Az istállómeister sok részletet tudott a beteg pojácza halálfélelméről, s beszélgetés közben utánozni kezdte azokat a vadállati hangokat, melyeken a bohóc, mikor már a végét járta s a betegségtől bárgyuvá lett, részvevő látogatója előtt elbőgte a haláltól való irtózását.

Az istállómeister olyan mulatságosan utánozta ezeket a hangokat, hogy mindenki nevetett.

A meglehetősen váratlan hatásból egy hasznos ötlet fogamzott. Az egyik pojácának eszébe jutott, hogy a szünetek közt mulattatóan lehetne eljátszani Ostoba Ágost halálát. A jelenet magva az volna, hogy az öreg Ostoba Ágost sehogy se akar meghalni; rúg, kapál, mikor az ördög el akarja vinni; tele bőgi betegségével a világot s mégis kijátszsa az ördögöt, úgy hogy az ördögnek végül bottal kell agyonvernie.

Az ige három nap mulva testet öltött, s az istállómeister Ostoba Ágost jelmezében kaczagatóan játszotta el a komédiát. Az istállómasternek a czirkuszban eddig nem igen vették hasznát; ezzel a mutatványával egyszerre a legnépszerűbb művészek közé emelkedett.

AZ ELÉGTÉTEL.

-285-

I.

Huber úr vasárnap délelőtt sétálni vitte a gyermekeit: pápaszemes, vézna, komoly kis fiát – egy összeaszott öreg legénykét – és tíz esztendő nyurga leánykáját, a ki olyan érdeklődéssel nézelődött az utcán, mintha bizony rá is tartoznék ez a szép világ. Szegényke, még nem tudta, hogy semmi köze a föld kéjeihez, s hogy a napsugárt, és a víg zenét, a holdvilágos éjeket a Como partján s a velencei szerenádokat, a bálakat és a harangzúgásos szerelmet, a patakzó gyémántot, a pezsgő gyöngyöző nedűjét, s a libegő, suhogó, varázslatos selyemruhákat nem az ő számára találták fel. Fogalma se volt róla, hogy a papája azok közé az alsóbbrendű állatok közé tartozik, a kiket erkölcsi halottaknak nevez a világ, s hogy következésképpen ő rá is csöndes, nagyon csöndes élet, nagy meghúzóadás és mostoha szerencse, sok lemondás, és még több megaláztatás várokozik.

Száraz, hideg januári nap volt, s a merre mentek, keményre fagyott hó csikorgott a lábuk alatt. Az öreg legényke apró léptekkel baktatott előbbre, s szomorúan nézte a csillogó jégzemektől fehérítő utat, mintha érezte volna, hogy minden lépése egy igen-igen komor helyhez viszi közelebb. A leányka folyvást csipogott, mint egy sárga szájú kis veréb, s Huber úr elmélázott.

-286-

- Vincze nyolcz éves, Malvinka már tíz – tűnődött magában. – Nemsokára meg fognak tudni mindent...

De egy kellemes látomány fölverte álmodozásából.

- Vincze, Malvinka – figyelmeztette gyermekeit – amott jön Bórenbukk báró, a méltóságos úr. Szépen köszönjetez neki, mint jól nevelt gyermekekhez illik.

Csakugyan, egy viziló formájú emberi lény jött velök szembe, csodás télibundában. Nagyokat fúj, s látszott rajta, hogy igen haragszik az asztmára, mely földhöz vágja még őt is, húsz milliónyi vagon hatalmas urát.

A pénzes-zsák, nehézkes léptekkel bár, egyre közeledett. Mikor már csak néhány lépésre voltak tőle, Vincze levette a kalapkáját, Malvinka bókolt, s Huber úr mély tisztelettel köszönt a földesúrnak:

- Alázatos szolgája, méltóságos uram!

Bórenbukk báró leereszkedéssel fogadta a társas üdvözlést s megmozdította a kalapját. Nem szólt, de nézéséből, a mely szomorú volt, mint egy beteg tehéné, határozott jóakarát volt olvasható.

Aztán tovább ment.

Huber úron valami édes melegség futott végig. Ime Bórenbukk báró, a ki a legnagyobb úr az egész megyében, megint nyájasan, sőt határozott szivességgel fogadta és viszonzta az ő szerény köszöntését! Pedig nem lehetetlen, hogy Bórenbukk báró, a ki azelőtt mindenütt megfordult, annak idején hallott az ő ügyéről... És Bórenbukk báró mégis visszaköszön neki, századszor, újra, mindig.

Tehát ismét megvolt a vasárnapi öröme. Mert voltaképpen azért andalogtak erre minden vasárnap délelőtt, hogy módjában legyen Bórenbukk bárót higiénikus sétáján üdvözölnie, s hogy aztán az új találkozóra várva, erre a kegyes kalapemelítésre gondoljon szüntelen, a jövő

-287-

vasárnapig...

Bórenbukk báróról sok rosszat beszéltek. Hogy katonák élelmezéséből gazdagodott meg, s hogy a hol Bórenbukk báró volt a vállalkozó, ott nyomban kiütött a tifusz. Huber úr azonban nem hitte el ezeket a meséket. Hogy ez a jólelkű, nyájas ember szegény katonák zsírján hízott volna ily kövérre!... Micsoda ráfogás!

Meg volt írva, hogy ezen a vasárnapon a szokott öröme ne legyen teljes. Már hazafelé tartottak, a mikor a vasúthoz vezető utczából hirtelen előbukkant a szolgabíró alakja. Huber úr hirtelen félrenézett; fakó arczán könnyű pirosság futott végig.

A szolgabíró fütyörészve haladt el mellette, s Huber úr lehorgasztotta a fejét.

Már vagy öt éve nem köszöntek egymásnak. A szolgabíró egyszer fenn járt Pesten, s a mikor onnan visszatért, Huber úrnak úgy rémlett, hogy nem akarja meglátni az ő szerény köszöntését. Bizonyosan hallott valamit odafönn; ámbár ki foglalkoznék még ma is az ő szerencsétlen ügyével?!...

Lehet különben, hogy csak véletlen volt az egész. Talán: eleinte nem vette észre Huber urat, s később nem sokat törődött vele. De Huber úr azóta nem mert köszönni s többé nem látták meg egymást.

Mikor hazaértek, a meleg szobába, a kis fiú köhögni kezdett.

Huber úr nem hallotta ezt a rekedt köhögést; elgondolkozott:

- Vincze nyolcz éves, Malvinka már tíz. Nemsokára meg fognak tudni mindent.

-288-

II.

Huber úrral az történt, hogy ide s tova húsz évvel ezelőtt, elveszett a kezén egy pénzes levél. Huber úr akkor a mozgópostánál volt. Egy örökre emlékezetes éjszakán tizennyolcz pénzes levelet vett át s másnap reggel csak tizenhéttel tudott beszámolni. Az, a melyikben a legtöbb pénz volt, eltűnt szőrin-szálán.

Mikor vállatóra fogták, azzal védekezett, hogy tévedésnek kell lennie a dologban. Igaz, hogy tizennyolcz levelet ismert el, de valósággal csak tizenhetet vett át. Mikor újra megolvasta a leveleket, már csak tizenhetet talált; s akárhányszor olvasta meg, mindig csak tizenhét volt.

Az átadó vállat volt. Ő mind a tizennyolcz levelet ott hagyta a Huber úr asztalán. Huber úr érezte, hogy el van veszve.

Ő, titokban, ezt a másikat gyanúsította; a másik őt. A látszat Huber ellen volt. Hosszan húzódo vizsgálat után kimondották, hogy a tolvajlást nem lehet megállapítani; Huber urat azonban szélnek eresztették.

Nem maradt meg az első gondolata mellett; nem lőtte agyon magát. Mikor ártatlan!... S eleinte azt képzelte, hogy szemébe fog nézni az embereknek. De ez nehéz munka volt; lassankint belefáradt. Volt egy pár jó embere, a ki úgy tett, mintha nem szégyelné a vele való ismeretséget, de észrevette, hogy voltaképp ezeknek is nagyon terhére van.

Hová bujjék el? Egy darabig azt hitte, hogy erre a célra a nagyváros a legalkalmasabb. De a váratlan találkozások, néptelen mellék-utczákban, a hol ismerősöknek oly bajos egymást kikerülniök, elűzték a központból.

Végre - lassankint felejteni kezdték az ügyét - menedéket talált egy kis városban. Valami csekély hivatala is akadt. S hozzá látott, hogy új életet kezdjen.

-289-

Nem bántotta senki, s nyugodtan élhet, ha nem lát folytonosan rémeket. De elég volt egy hideg szó, vagy egy szokatlan tekintet, hogy kétségbe essék. Az a kicsinylő bánásmód, a melyből minden alantas sorsú ember kiveszi a maga bőséges részét, Huber urat lázba ejtette. Nem mert közeledni senkihez, s az idegen, a ki görbén nézett rá, nem sejtette, hogy egy kést forgat meg ama másik ember folyton vérző szívében.

Vannak nyomorúságok, a melyeket csak kettesben lehet elviselni. Huber úr kétségbeesésében megházasodott. Volt egy leány, a ki ismerte a szegényét, s nem vetette meg érte. Huber úr azt a bolondot eszelte ki, hogy mivel nincs egyéb megosztani valója, megosztja vele, szegénynyel, a szegyent.

Emez okosabbat gondolt, mint Huber úr, s még elég jókor meghalt. Sajnos, nem idejekorán. A nyurga kis lány és a pápaszemes fiú homályosan még emlékeztek reá.

Hosszú időn mindenbe beleszokik az ember. S Huber úr, ha valami gazságról volt szó, találva érezte magát.

III.

Egy szép nap Huber úr azt olvasta az ujságban, hogy odafenn, Pesten, megtalálták a becsületét.

Szétbontottak egy ócska, vasúti postakocsit, s ennek egyik hasadékaiban ráakadtak a húsz

évvel ezelőtt elveszett pénzes levélre. A levélben benne volt a régi, sok szép bankó; a Huber János becsülete hiánytalanul, makula nélkül.

-290-

Huber úrnak reszketni kezdett a keze, mialatt az ujságot betűzte, s a hogy fátyolozott szemmel tovább olvasta a hírt, két nagy, kövér könnycsepp folyt végig fakó arcán.

Aztán elkezdett kiabálni a gyerekek előtt:

- Itt van az elégtétel!... Itt van!...

A gyerekek megijedtek és sírva fakadtak.

Másnap megérkezett ártatlanságának hivatalos elismerése is. Az igazgatóság levelet intézett hozzá, melyben őszinte sajnálkozását fejezte ki.

Huber úr, húsz évi görnyedtség után, megkísérelte kiegyenesedni. S a hogy körülnézett, csodálkozással vette észre, hogy a világ nyugodtan forog tovább.

A Huber úr kis városkáján nem lehetett észrevenni semmi különös változást. A lakosság nem forrongott; sokan nem is olvasták a hírt, mások nem tudták, hogy Huber úrról van szó.

Huber úr, hogy elégtétele teljes legyen, felutazott a fővárosba. Itt, fennen köszöngetett húsz év óta nem látott ismerősöknek, a kik nem ismerték fel. Elfelejtették azok Huber urat, régen.

De Huber úr nem nyugodott s fölkereste az egykori pályatársakat. Ezek már mind szép állásban voltak, s Huber látása nem igen izgatta fel őket. Egy negyedóráig elbeszélgettek vele s megkínálták szivarral. Azután a régi bizalmassággal nyilatkoztak meg előtte:

- Most már, kedves János, eredj haza. Nagyon sok a dolgom, rendkívül sok. De hidd el, őszintén örülök.

S Huber úr észrevette, hogy éppen úgy lenézik, mintha semmi se történt volna.

Huber úr, hogy kárpótolja magát, megizlelte a vastag szivarokat s elment az orfeumba. De a havannáktól fejfájást kapott, s rájött, hogy az orfeum igen szomorú mulatság.

-291-

Belátta, hogy nincs egyéb hátra, mint haza utazni, s folytatni ott, a hol elhagyta.

IV.

Mikor a következő vasárnap Huber úr megpillantotta Bórenbukk bárót, a ki orvosa karján közeledett feléje, hálával teli szívvvel, megilletődötten emelte meg a kalapját, s mint rendesen, most is figyelmeztette a gyermekeit:

- Vincze, Malvinka, szépen köszönjetelek a méltóságos úrnak, a hogy jól nevelt gyermekekhez illik.

De, méltó meglepetésére, Bórenbukk báró ez egyszer nem nyúlt a kalapjához s csak az orvos fogadta a köszöntést.

Mialatt Huber úr álmélkodva nézett vissza a továbbhaladókra, Bórenbukk báró megkérdezte az orvostól:

- Ugy-e, ez az, a ki ellopta a pénzes levelet?

Az orvos felvilágosította:

- Nem lopott ez, szegény, semmit a világon. Ellenkezőleg, most derült ki, hogy igazságtalanul gyanúsították.

- Igen - felelt a báró - olvastam az ujságban. Különben nekem mindegy.

S tovább viaskodott az asztmájával.

MELANCHOLIC.

-292-

Mikor a Trial-Stakes-ben Melancholic a távolságoszlopnál előre dugta a fejét, Bálvándy Viktort valami olyanforma szédülés fogta el, a minőt Bonaparte érezhetett Afrikában, látván a szemhatáron az első győzelemnek pirkadását. Egy fénysugár lobbant fel előtte, mely hirtelen megvilágította az egész jövőt: Jénát, Wagramot, Austerlitzet. A tömeg még javában ordította: »Lancaster! Fanfare! King Kaliko!« - de Viktor már látta, hogy Steerforth, Lantelme és Blossom erősen sarkantyúznak, míg Plunkett nyugodtan ül a helyén. Nem tévedett.

A csöngetéskor Lancaster lovasa fölemelte ostorát, Melancholic ellenben megnyúlt, mint a rétes tézsza, s a vert had élén a madár biztosságával vonult a birói páholy felé. »Melancholic! Az outsider, a hogy akar!« - rivalgott a bécsi ló-kritika előkelő világa. Viktor nem látott többé semmit. Valami édes melegség tánczolt végig rajta, a feje bórétól a lábujjai hegyéig; szeretett volna örömeiben sírva fakadni, s egy pillanatra úgy tetszett neki, mintha a homloka alatt, a fülében, a gégéjében, mindenütt egy-egy szív kalapálna vadul. Végre!

A kis Strachwitz Hanna, a ki elveszve lehetetlen angol gúnyjában előtte álldogált, levette pisze orrocskája mellől a nagy alumínium-ágyút, s hézagos lelkesedéssel, de jóakarattal szólalt meg, mialatt szelíd, vértanú-tekintete King Kaliko-t követte:

- Bravo, Bálvány. Gratulálok.

Viktornak úgy rémlett, mintha ezer mértföldről jönne ez a náthás hang. De mire szokott, hidegvérű mozdulatával arra fordult, már leszámolt a pillanatnyi gyöngeséggel. Egy egyiptomi isten nyugalmával köszönte meg a szerencse-kívánatot, s hozzá tette:

- Plunkett jól viselte magát.

Mellesleg pedig azt gondolta magában:

- Nem, téged *akkor* sem veszlek el. Téged nem veszlek el soha.

Már készen volt az élet-terve vagy tíz esztendőre. Ebben az élet tervben nevezetes szerepet játszott egy helyes kis skóciai kastély, a hol tavaly vendég volt a nagy vadászatokon.

Le akart menni a mázsálóhoz, hogy megveregesse a lova nyakát, de előbb egy tuczat kezét kellett megszorogatnia, köztük a Miczi hercegnőét, a ki azzal ölte, hogy vele rakatta fel az öt forintjait a totalizátorra. Miczi hercegnő el volt ragadtatva, mert kiszámította, hogy legalább negyven forintot kellett nyernie Melancholic-on. Ellenben keveselte a Viktor kénytelen-kelletlen kedveskedését s meg is jegyezte:

- Ön talán nem is örül, Bálvány?

Csak éppen annyira örült, hogy a hangja egészen elrekedt az izgatottságtól. Már látta magát a windermere-i kastélyban, a hol majdan el fogja felejteni első ifjúsága összes rossz emlékeit, a gázgyárt, a vendéglősöket és a szabókat, a kikkel alkudoznia kellett, s az ugoicsai kis sasfészket, a hol annyit olvasta Homéért, s a hol a fejébe vette, hogy egykor meg fogja hódítani a világot. A friss tavaszi szellő vígan zizegett végig a Freudenu satnya növényzetén; s a két hatalmas fúvó a Viktor mellkasában teljes erővel szivattyúzta az éles levegőt, mely szinte újnak, ismeretlennek tetszett neki. Az ezerhatszáz méteres pálya indítási pontja gyöngyszürke színekben úszkált káprázó szeme előtt; Viktor gyönyörűnek látta az egész világot.

Egyszerre azonban észrevette, hogy ennek a sok verőfénynek van egy kis árnyéka is. Ez a négy láb magas árnyék ott lézengett mellette, Miczi hercegnő mögött, s természetesen nem lehetett más, mint Ilyasevics Lázó.

A kis torz-szülött óriási kürtőjével a fején, s égő vastag bottal a szájában, mind a két kezét zsebre dugva álldogált a szerencsét kívánók csoportja mellett, s apró kupeczszemével figyelmesen nézte Melancholic-ot, mely hátán az életunt Plunkett-tel, csöndesen baktatott vissza a kijáró felé. A szemle jó sokáig tartott, s Lázónak vigasztalásul szolgálhatott, mert a bírálata így hangzott:

- Hanem azért leharapom az orromat, ha Melancholic nyeri meg a Derbyt.

- Mit csináljak én az orroddal? - szolt Viktor. - Tudod mit, mást mondok. Ha Fanfare nyeri a Derbyt én fizetem a lakomat, ha Melancholic, akkor te fizeted.

- Elfogadom - felelt a kis kupecz.

Viktor dühös volt. Ez a kis sánta ördög majdnem megrontotta a napját. Pedig világos, hogy csak a sárga irigység beszél belőle. Fájt a foga Melaneholic-ra, s alkudott rá, már mint két évesre. Vikornak azonban volt esze, s nem állt vele szóba.

És bizony helyesen cselekedett. Melancholic már kétszer is megfizette a kilencszáz fontot, melyet Viktor Angliában adott érte. S mintha ezzel a csikóval a szerencse-csillagát hozta volna át a tengeren. Örült sikerei a pokerben az nap kezdődtek, a mikor Melancholic első diadalát aratta. Azt is megjegyezte, hogy Ilstein grófnő, a kiről soha sem tudott végkép lemondani, s a kit tartalékba helyezett, arra az esetre, ha a skóciai tervek nem sikerülnének: Ilstein grófnő tehát, mikor harmadszor és utóljára békültek ki, legelőször azt kérdezte tőle: »Magáé az a szép ló, Bálvány, a melyiken a sárga sapkás és olajzöld dress-es lovászfű ül?« Sőt, minthogy befelé őszinte szokott lenni, nem tagadta le maga előtt, hogy a társaságban kivívott helyzete feltűnően javult azóta, mióta sűrűn beszéltek róla, mint Melancholic szerencsés tulajdonosáról.

De mi volt mindez a mai sikerhez képest? Richelieu első kis fegyvercsörtetései. Végre hát mégis Derby-lova van, kétségtelenül Derby-lova. Neki, az egykori gáz-gavallérnak, a ki nem örökölt egyebet, csak egy elég jó nevet, meg temérdek adósságot, a kinek minden tehetsége, tudománya és birtoka nem állott egyébből, csak: pokoli hidegvérből, fényes önuralomból, egy jelentéktelenül csinos, szőke fejből, s két szép, szelid kék szemből, melyek mögött egy ördög elszántsága lakott.

- A szemtelen el akarja csalni tőlem a lovamat - mérgelődött magában, miközben bezsebelte az ezreseit. Igen boszantotta ez a nagyravágyó kupecz.

És még akkor is gyakran gondolt a gnómra, mikor a diadalmas nap után álmra hajtotta a fejét. A nyomorult niebelung, még a Rajna kincse kellene neki!

Csakugyan olyanformán lehetett a dolog. Lázó, egy héttel a Derby előtt, szint vallott, s nagy összegeket ajánlott fel Melancholic-ért. Állítólag erősen érdekelve volt Fanfare-on s ki akarta

zárni a meglepetést.

- Hátha egy vármegyét kínálnál érte! - felelt Viktor.

- Adod még olcsóbban is - fenyegetőzött Lázó.

-296-

Annyi bizonyos, hogy eleinte nem volt szándékában. Melancholic olyan felsőbbiséggel nyerte meg a Derbyt, hogy lelkesebb ló-tudósok szerint egyszerre felnőtt a század legnagyobb lovaihoz. Viktor egész nap rózsaszín felhőkön járt, s este a kártyaasztalnál, játékos társa, a hajdani karlista ezredes előtt, így idézte a szegény Prudhomme urat:

- Ez a ló, ez a ló a legszebb napja egész életemnek.

Szerzett és eredeti tréfáit mindig az ezredes számára tartogatta. Bizonyos volt benne, hogy ez az egy soha sem érti meg és nem árulja el a gúnyos megjegyzéseit.

A lakomán Lázó kitett magáért. Sőt kedves is volt, ahogy tőle telt. A legnevezetesebb különben ezen a lakomán az volt, hogy Lázó háziasszonynak elhozta Abéab-ot.

Ez az Abéab egy hindu kisasszony volt, a kit Lázó valahonnan Bombayból cipelt haza, hogy itthon üvegbura alatt rejtegesse. A szegény teremtségek nem valami szép élete lehetett ebben a csúf, napfénytelen Európában. Lázó ugyan a színházba nagyritkán elvitte magával, hogy, mint a sikerrel működő szerencse-vadászok szokták, néha kirakatba tehesse a gyémántjait, de rendszeren lakat alatt tartotta. Féltékenykedett rá, mint a hogy csak egy gnóm tud, ha egyszer hozzáfog; még a szolgáitól is féltette. És méltán, a mint mondták.

Abéab szép volt, mint az Ezer egy éj, és ostoba, mint az a másik éjszaka, a melyet számjegy nélkül emlegetnek. A néhány angol szó, melyet tudott, éppen csak arra való volt, hogy elárulja, mily szörnyűséges okai lehetnek Lázónak a féltékenységre. Annál nevetségesebbnek tűnt fel, hogy Lázó minden áron meg akarja tartani. De a gnóm csak ragaszkodott a prédájához. Az volt a hiúsága, hogy így beszéljenek felőle:

-297-

»Ejnye be gyönyörű szeretője van annak az ocsmány majomnak!«

A szép kis állat háziasszonykodása tehát általános érdeklődést és nem csekély feltűnést keltett. Csak Viktor nem találta meglepőnek a dolgot. Azzal hizelgett magának, hogy átlát a szitán, s nevetett a köpönyege alatt. De elbízta magát, s az elbizakodottság mindig fél-lefőzetés.

Szinte tudtán kívül, egy ostoba gondolatot vitt magával haza, mely el volt ugyan temetve homályos emlékei közé, de még élt, mint a fáraókkal befalazott búzaszem. Mikor ugyanis vagy harmadszor vette észre, hogy Abéab rajta felejtí a tekintetét, keresztül villant a fején: micsoda furcsa érzés lehet az, fölkelteni a Krizantémum kisasszonyok szenvedélyét, a vad szerelmet egy ilyen madárszívben?! Csábította az az - előtte még ismeretlen - öröm, melyet az idegen világból való asszonyok szerelme kínál, s ez lett a veszte.

Természetesen, másnap rá se gondolt a Fanfare színeibe öltözött paradicsom-madár; ellenben annál inkább foglalkoztatta Melancholic. A pompás állat tulajdonkép ekkor kezdte meg diadalútját, a mely vastag betűkkel van följegyezve az angol sport-évkönyvek legtöbbet forgatott lapjain. Bálvándy Viktornak majdnem minden sportnap egy-egy új izgalmat és egy-egy új sikert jelentett.

Immár nem lehetett kétség, hogy Melancholic méltó fia a »század lová«-nak. A hányszor kivonult a gyepre, mindig az a halk moraj fogadta, a mely a nagy művészt, a ki tulajdon tekintélyétől elkomolyodva jelenik meg a színen. És egész lényében volt valami, a mi a színpadi csillagra emlékeztetett; a színpadi csillagra, a ki pompázásra született, s a kinek nemcsak megszokása, hanem gyönyörűsége és élet-eleme a szereplés. Szinte úgy tűnt fel, mintha maga is meg akarná ünnepelni minden fellépését. A szakértők úgy találták, hogy külseje az eszményi versenylő; s nyúlánk, szép alakján volt valami bánatos vonás, mely különösen érdekessé tette. Mintha tudatában lett volna szerepe fontosságának, a hivatásukat megbecsülő művészek komolyságával végezte feladatát. Tíz lépésről lesugárzott róla a »nagy ló« ismertetőjele; s mélasága gondolatokat ébresztett. Néha azt a benyomást keltette, hogy egy költő lelke lakik benne; költőé, a ki lenézi az olcsó sikereket s csak a diadalt szomjazza. De így vagy úgy, mindig meglátszott rajta, hogy ha talán nem költő, legalább is nagy gondolkodó; nagy gondolkodó, a ki szomorúan nézi ezt a kopár hegyfokot, s miután mindent alantának és hívságosnak talált, patáival veri ki fényes gondolatait.

-298-

Ha Bálvándy Viktor véletlenül nem érti meg, minő tüneményes lényvel fűzte össze nevét a rejtelmes végzet: semmiesetre sem érdemelte volna meg a szerencsését. De Viktor nagyon jól tudta, kivel van dolga, s voltaképp Melancholic volt az egyetlen lény, a kit szeretett. A hányszor meglátogatta Melancholicot, mindig volt számára egy ölelő mozdulata, mely a kézfogást helyettesítette. S koronkint, ha Melancholic rosszkedvű volt, így vigasztalgatta: »Ej, soh'se búsulj, kedves öregem! Búsuljon a ló, annak elég nagy a feje!«

De csak akkor tudta meg, hogy mennyire szereti, mikor Melancholic egyszer köhögést kapott. Melancholic köhögött! Az emberek halotthalványan, lábujjhegyen jártak a box körül, s egy hangos szóért Plunkett majdnem kikapta az útlevét. Viktor nem emlékezett rá, hogy valami úgy megrázta volna mint ez a köhögés; szerencsére egy nagy ijedtség árán mentek voltak minden komoly bajtól.

A féltő gondot, melylyel ápolták, Melancholic fejedelmileg hálálta meg. Ősszel egy új

-299-

diadalmenetet rendezett, és a míg ez a diadalmenet tartott, egyre nagyobb és nagyobb tűzzel égett a Viktor szerencsecsillaga. A poker fizetett mint a köles, Skóciából kitűnő hírek érkeztek, s végre teljesült az álom: Viktor bejutott a klub választmányába.

Szerencsétlenségre, jött a tél. Pardubitz és a vadászatok után Viktor sorra járta a téli városokat. Az első ember, a kivel Cannes-ban találkozott, Lázó volt; s alig töltött három napot Nizzában, az angolok sétaterén megjelent a gnóm is tarka madarával. Mikor Firenzébe ment, már biztosra vette, hogy Lázó és Abéab utána fognak jönni; nevetett a csinyen.

Firenzében Viktornak egy buta gondolata támadt. Hogy megboszantsa Lady Exetert, elhatározta, hogy gomblyukába tűzi a kis hindu férget. Egy könyvet olvasott az nap az állatok lelkeről. Megtudta, hogy vannak zsványságra született koczák, rosszakaratú sündisznók, Pall Mall Gazette-be való galambok, és sármányok, a kik légyszívűek és le tudják küzdeni az állati önzésüket. Vajon micsoda jellem lakhatik ebben az olajszin állatkában, a kinek gyönyörű szeméből eddig nem olvasott egyebet, csak feneketlen gondolatlanságot?! Ám legyen Lázónak kedve szerint. Ha koczkára veti apró értékeit, hogy megkaparítsa a bankot, kár volna megakadályozni, hogy azt is elveszítse, a mije van.

Csakhogy ez a vállalkozás nem úgy ütött ki, a mint Viktor gondolta. Hogyan történt, a mi megesett, nem tudni; a részletek elvesztek a nyilvánosságra nézve. Csak annyi bizonyos, hogy két hét múlva Viktor eltűnt Firenzéből, s vele eltűnt Abéab is; és abban az időben a klub hirdetései szerint Ilyasevics Lázó megvásárolta Melancholic-ot, mint mondták: százezer forintért. Abéab lehetett a ráadás.

Gillam, az idomító mester, aligha volt ártatlan a dologban. Mert véletlenül a legválságosabb időben tudatta, hogy Melancholic rosszul tevel s hogy a náthaláz bántja. Aztán véletlenül nagyon is hangsúlyozta, hogy a ló négyéves korában olyan, mint az öregedő asszony. S nem volt igaza Melancholic-nak sem, mert: távol a szemtől, távol a szívtől.

De Sámson, mikor lenyirták a haját, nem mentegette magát azzal, hogy az emberei rászédtek, s hogy a hajáról megfelejtkezett; nem okolt mást, csak magamagát, meg a filiszteus leányokat.

* * *

A következő tavasszal Lázó kivitte a lovát Angliába s Melancholic »feltartottan« nyerte meg a Kensington-Plate-et. Mikor ezt az ujságot Viktor meghallotta, fogta magát, összecsomagoltatta Abéabnak a holmiját s visszaküldötte a leányt Calcuttába:

- Ha hidegnek találod Európát, menj haza melegedni.

Abéab sírt, magával vitte még a gyufatartóit is, s elvitorlázott.

A ki haragszik, annak nincs igaza. Nem volt igaza Viktornak sem, mert egy hét alatt vagy százezer forintja úszott el a kártyán. S attól fogva, hogy a pokerben megfordult a szerencse, egyszerre minden ellene esküdött. Istállójában kiütött a láb-baj, s Lázó egy szavazattöbbséggel kibuktatta a választmányból. Viktor oly nyugodt arccal állotta a csapást, mint egy oszlopos szent, s titokban sápirtozott, mint Jób. A dühöngés a legrosszabb tanácsadó. Elvégezte magában, hogy egyszer mindennek el kell múlnia, még a Melancholic dicsőségének is, s elkezdett nagyban fogadni, a gnóm és táltosa ellen. A City and Suburban volt Melancholic-nak legnehezebb próbája; itt találkozott először Masher-rel, a diadalmas angollal. Valóban, csak egy orrhosszúsággal tudta megverni Masher-t, s Viktor egy vagyont veszített ezen a csekélységen.

Elment a belga bankba, fölvette a tartalékalapját, mely az utolsó esetekre szolgált volna, s egy hónappal korábban utazott el Windermerebe, mint a skótok várták. Kora lépés néha késő bánat.

Windermereben egy ifjú úriembert talált, a ki minden sarokban elaludt, s a ki ha ébren volt, torzképeket rajzolt a társaságról. Ez a fiatal úr szemérmetlen álomkórjával és hallgatag, örökkön mosolygó szemével ingerelte Viktort, úgy hogy engedett a hidegvéréből, s erőltetni kezdte a házasság kérdésének eldöntését. Miss Maud nem ismert rá, s az ősz bagoly, a kinek annyi őse volt, ahány koczkája a kabátján, megmondta neki kereken, páratlan előkelőségének fenséges nyugalmaival:

- Kedvesem, ön a lovát sem tudta megbecsülni. Hogy tudná megbecsülni a leányomat?!

Az elkeseredés szeret olyan ötleteket sugallni, melyekkel rendesen csak házmester-kisasszonyok élnek. Viktor vasútra ült és meg nem állott addig, míg véletlenül oda nem érkezett, a hol Ilsenstein grófnő nyaralt. Ilsenstein grófnő éppen a tavaszait számlálta.

Viktor kijátszotta az utolsó kártyáját és szerelemről beszélt neki. Olyan tartózkodóan, finoman, mint egy víg operai tenor, de elég érthetően, a nélkül, hogy gondoskodott volna egy szőnyegajtóról, melyen át könnyű a visszavonulás.

Ilsenstein grófnő megvárta a madrigál utolsó hangját is, és így felelt:

- Milyen kár, szegény Viktor, hogy mindez korábban nem jutott eszébe! Akkor például, mikor még süldő leány voltam. Ön mindig nagyon tetszett a süldő leányoknak. Ajánlom, ne változtasson teret. Nekem már meg van kopva egy kevésse. De nem haragszik, ugy-e?

Ettől fogva Bálványd Viktort nem igen látták többé a világban.

* * *

A kis Strachwitz Hanna tavaly, Schlangenbadban, gyakran találkozott sétáin egy úrral, a kiról az volt a gyanúja, hogy festi a bajuszát, s a ki őt a távolból mindig nagy tisztelettel üdvözölte.

Ez az úr épp úgy számolta a lépéseit, mint ő. Láthatóan a gyógyulást kereste.

A schlangenbadi fürdő olvasóterme olyan, mint egy temetői iroda. Egy esős nap Hannának eszébe jutott, hogy voltaképpen ki is ez az úr.

Megint összebarátkoztak s attól fogva együtt számolták a lépéseiket. Néha elhívta az asztalához is.

Egy ilyen alkalommal, mikor az asztalnál ülők már mind aludtak, mint a Dornröschen népe, s csak Viktor ketyegett, mint egy ócska falióra: a kis náthás egyszere elmélázott.

Hallott valamit az Ilsenstein grófnő Tatyána-élczéről, s hirtelen rápillantva a festett bajuszosra, részvevő érdeklődéssel nézett a szemébe.

- Soha se hittem volna - szólt - hogy önt valaha úgy látom viszont, mint a szerelem áldozatát.

Viktorból kitört az egykori hódító.

- De grófnő, ön téved. Nem vagyok én semmiféle szerelem áldozata. Én egy ló betege vagyok. Ó, hogy azt a lovat soha se tudom elfelejteni!

S halkabban hozzá tette:

- A szerelem? Én soha senkit se szerettem. Kivéve önt.

A kis náthás elmosolyodott, s nyájasan, biztatóan nézett rá, szelid vértanú-tekinetével.

ROZGONYI CZICZELLE.

-303-

Tizenegy óra felé járt az idő; Müller egy félórára haza akart nézni a beteg kis lányához. De valami szegény gróf ült a nyakán, a ki, őseitől örökölt szórakozottságból, nem vette észre a bankigazgató türelmetlenségét.

Müller, erősen nagytó, domború szemüvegén át, mely meglehetősen rideg kifejezést adott két nagy, kidülledt, bánatos szemének, szótlánul nézte ezt a szomorúan előkelő urat, a ki mintha szandolinon lebegett volna a koplalás Scyllája és a váltóhamisítás Charybdise között. Aztán, látva, hogy a részvételre méltó úriember nem tágit, becsöngette a hivatalozóját.

- Pongrácz - szólt, miután bocsánatot kért a látogatójától - nekem egy kis időre el kell mennem. Hozza be a sürgős aláírni valót s aztán utasítson mindenkit Szántó úrhoz. Ha véletlenül nem jönnek vissza délig, s valami fontos dolog úgy kívánna, jöjjenek értem kocsin; a lakásomon leszek.

A szegény nemes végre megértette, hogy a tanácskozásnak vége, s szedte a sátorfáját. De a búcsúzása is eltartott egy pár perczig, s csak akkor vonult ki az ajtón, mikor Pongrácz már visszatért az aláírivalóval.

-304-

- Van itt valaki? - kérdezte Müller íróasztalához ülve.

- Csak Rozgonyi úr - felelt Pongrácz. Majd némi habozás után így toldotta meg ezt a rövid felvilágosítást: - Már negyedszer van itt; kilencz óra óta várja az igazgató urat.

- Nem várhatna, a míg visszajövök?

Pongrácz nem felelt.

Müller egy cseppet se volt kíváncsi rá, hogy vajjon mit akarhat Rozgonyi úr. Tisztában volt vele, hogy Rozgonyi előleget akar. Mikor az imént átment az ülésterembe, és visszajövet is, a mint beszólt Szántóhoz, látta, hogy Rozgonyi állhatatosan az előszobában settenkedik; könyv nélkül tudta, hogy ez mit jelent. De bár boszantotta az alkalmatlankodás, ingerültségét menten eloszlatta a Pongrácz ijedt öreg arcza. Tetszett neki, hogy még a szolgálk is pártolják ezt a semmirekellő Rozgonyit.

És mialatt leírta nevét a tizenkettedik levélre, eszébe jutott, hogy ugyan miért küldené a szegény ördögöt Szántóhoz? Miért kényszerítse a könnyelmű vén ficzkót, a ki mellette ószült meg, itt, a bankban, hogy az igazgató-helyetteshez forduljon s megalázkodjék ez előtt az ifjú ficsúr előtt, a ki a fia lehetne? Mert, hogy nem várná meg, míg visszajön, az bizonyos. Kitelik tőle, hogy ebédrevalót se tud adni a családjának, ha délig nem kapja meg az előlegét.

- Hát küldje be - szólt az öreg szolgálhoz.

Rozgonyi megjelent, s fürkésző tekintetet vetett az igazgatóra, a ki írásai fölé hajolt, s nem nézett rá, a mikor nagy csöndben beoldalgott. Szerette volna tudni, hogy az előlegek ura jó vagy rossz kedvében van-e, s ehhez képest, miképpen adja elő a kérését: humoros formában, szelíden gúnyolva maga-magát, vagy megtörten, reszkető hangon, kétségbeesett ábrázattal? Előre megfogalmazta szónoklatát mind a két esetre, csak azt nem tudta, hogy a két szónoki mű közül melyikkel álljon elő? Az igazgató arcza nem mondott semmit.

-305-

Pedig a hatás és az eredmény nézőpontjából ez a kérdés nem volt közömbös. Rozgonyi tizenkilenc év óta minden hónapban, néha havonként kétszer is, beállított igazgatójához, valami kivételes kegyességet kérni.

Kért: előleget, kölcsönt, rendkívüli kölcsönt kamatra, és segítő kölcsönt kamatok nélkül. Előre kérte ki a havi fizetését, a lakásbérét, s rendesen folyamodást nyújtott be a végett is, hogy a fizetéséből a tartozásaira kivételképpen ne vonjanak le semmit. Rozgonyi ennek a temérdek kérdésnek a megokolásában csudálatraméltó leleményességet fejtett ki, s rövidre szabott szónoklataiban valóságos művészettel kerülte ki a szóvirágok ismétlését és az egyhangúságot.

S mintha Müller már várta volna ezt az értelem- és fogalmazás gyakorlatot. Minden egyes alkalommal szemmel látható érdeklődéssel s nem titkolt mulatsággal, úgyszólván rosszakaratú türelemmel hallgatta végig a szónokot; csak akkor intett, hogy: jól van, mikor Rozgonyi szerencsésen végére ért az utolsó körmondatnak is.

Legalább így szokta. Mert most az egyszer, úgy látszott, nem volt kedve kiélvezni a Rozgonyi zavarát. A helyett, hogy feltekintett volna írásairól, jelezve, hogy kész kihallgatni a kérelmezőt, folytatta munkáját, s egy jóakaró szempillantás nélkül, kurtán, hidegen, megszólalt:

- Önnek megint pénz kell, Rozgonyi úr?

- Igazgató úr...

- Foglaljon helyet.

Rozgonyi meghökkent. Ez az udvariasság nehézségeket jelentett.

-306-

Leült, s úgy tett, mint a ki körülnézeget. De se a szemét, se a kezét-lábát nem tudta hová tenni.

Müller, egy-két hosszú percz multán, elkészült a dolgával. Fölkelt íróasztala mellől, s kiszólt Pongrácznak, hogy vigye el az aláírásokat. Aztán leült szemben a kérelmezővel. A kérelmező, a ki a megszokás ellenére is mindig elfogódott, ha belépett az oroszlanbarlangba, szorongva várta, mi következik.

Nem következett semmi különös.

- A jövő havi fizetését akarja? - kérdezte az igazgató, de nem mosolygott, mint máskor.

- Igenis, igazgató úr...

- Persze levonások nélkül?

- Levonások nélkül szeretném...

- Jól van, Rozgonyi úr, de mondja, mikor lesz vége ennek a sok rendetlenségnek?

Rozgonyi a nehéz viszonyokról és a balszerencséről hebegett valamit. De az igazgató ismét a szavába vágott:

- Végre is, ön már nem mai gyerek, Rozgonyi úr. Ideje volna más életet kezdeni. A meggondolatlanság fiatal embernél csak gyöngeség, de ilyen szürkülő fejú vén legénynél már halálos vétek.

Müller azt hitte, hogy Rozgonyi még megjavulhat. Nem értette meg, hogy ha Rozgonyi időnkint megjelenik előleget kérni, az épp olyan örök törvény következése, mint az, hogy a föld bizonyos utat tesz meg a végtelenségben, s hogy a nap szükségképpen megjelenik az égbolton, minden huszonnégy órában, holnap, holnapután, örökkön.

- Azelőtt könnyelmű voltam - mentegetőzött Rozgonyi. - Most pedig családom van.

- Éppen azért, mert családja van, gondolnia kellene a jövőre is.

- Szegény embernek a család sok gondot ad - sóhajtott Rozgonyi. - Az ember alig hogy körülnéz, a gyerek már felnőtt. Tavaly még selypelt és babával játszott, s ma már kalap kell neki. Bébé-kalap, gitana-kalap, és tudom is én, még miféle kalap.

-307-

Ez a bizalmasság nem volt önkéntelen. Rozgonyi lányának Müller volt a keresztapja, s a kérelmező azt remélte, hogy az erre való czélzás nem lesz hatástalan.

- Már nagyocska a leánya, Rozgonyi úr? - kérdezte a sarokba szorított Müller.

- Tizenhat esztendő, igazgató úr.

- Tizenhat esztendő? Igazán nem gondoltam.

- Bizony, igazgató úr. Az idő eljár.

- Persze, persze. Hát jól van, Rozgonyi úr, menjen a pénztárhoz és hivatkozzék rám. De kérem, igyekezzék rendbe jönni.

Rozgonyi néhány hálálkodó szót ejtett, s elloholt. Müller utána nézett. Milyen fürgén siet a garasaiért!

Vette a kalapját s megindult hazafelé. De egy darabig nem ment ki a fejéből, hogy a Rozgonyi-

lány már tizenhat esztendő.

Ki hinné? Mintha csak tegnap történt volna, hogy ez a léha vén ficzko beállított hozzá s így szólt:

- Aligazgató úr, meg akarok házasodni. Kérek egy heti szabadságot és száz forint előleget.

Akkortájt, előleg-kéréskor, állandóan a vidor hangnemet használta. A rangbeli távolság abban az időben még nem volt köztük olyan jelentékeny; Müller ugyan már egyik vezetője volt az intézetnek, de csak rövid idő óta, s az új méltóságnak, azok a tisztviselők, a kik vele egy időben kerültek a bankhoz, még nem adták meg a tiszteletnek azt a kifejezését, a mely már minden apró külsőségben megnyilatkozik. Azonkívül Rozgonyinak több volt szabad, mint másnak. Rozgonyival reggelenként egy kis vidámság lopózott a bank-épületbe, s ezt mindenki megbecsülte. A hol megjelent - pedig, akár szükség volt rá, akár nem, mindenütt ott volt, a hol pihenőt tartottak - egész kaszinó támadt körülötte, s noha igen tiszteletlen verseket csinált a feljebbvalóira, senki se tudott rá haragudni.

-308-

Ezen a napon mégis megharagudott rá, a léha hangért, a melylyel a házasságát jelentette. S nem állhatta meg, hogy meg ne jegyezze:

- Kedves Rozgonyi úr, nekem semmi jogom bele szólni az ön magán-ügyeibe. De, bocsássa meg ezt az őszinteséget, az ön viszonyai között megházasodni: meggondolatlanság, könnyelműség.

- Hja, aligazgató úr - felelt Rozgonyi - szegény ördögök közt ez már így szokott történni. Az embernek elmegy az esze, nem gondol semmire, s egy bajból csinál kettőt.

- Van legalább valamije a menyasszonyának? - folytatta Müller az illetlenségig bizalmas kérdezősködést.

- Van egy szoknyája - felelt Rozgonyi, nem titkolt léhasággal, és azzal a leplezetlen könnyüvérséggel, a mely előtt semmi se szent, se a hivatalos tekintély, se a családi élet. - Talán kettő is, nem kérdeztem.

Müller azt képzelte, hogy a jó tanács soha se árt, s egy kicsit tovább ment, mint kellett volna.

- Nincs sajnálatosabb - szólt - mintha az embert valami... hogy is mondjam?... valami hiba kényszeríti a házasságra. Még ebben az esetben is azt vélném...

Rozgonyi felfortyant.

- Ohó, aligazgató úr! - vágott közbe - ez talán sok lesz a jóakarathból. Ön megtagadhatja a kérésemet, de a többit... szíveskedjék rám bízni.

E miatt egy kis harag is támadt közöttük. Rozgonyi, ha tehette, kikerülte az aligazgató urat s egy fél esztendeig nem jelentkezett előlegért. De a szegénység rossz tanácsadó, s egy szép nap Rozgonyi újra beállított, mintha semmi se történt volna.

-309-

Müller természetesen úgy tett, mint a ki mindent elfelejtett. És viszonyuk annyira megjavult, hogy Rozgonyi, mikor kis lánya született, az aligazgató urat hívta meg keresztapának.

- Hogy fogják hívni a kicsinyt? - kérdezte Müller, kissé zavartan.

- Cziczellének - felelt Rozgonyi.

- No, neve már van! - szólt magában Müller.

S hogy legyen még valamije, vásárolt neki egy »teljes készlet« ezüst evő-eszközt. Aztán nem igen foglalkozott többet a kereszt-leányával.

Talán soha se gondolt ennyit a Rozgonyi-családra - nem igen ért rá - mint most, a hogy hazakocsizott a beteg kis lányához.

- Milyen elfecsérelt élet! - tünődött, mialatt képzeletében újra szemügyre vette Rozgonyit. Eszébe jutott, hogy Rozgonyi már kinevezett tisztviselő volt, mikor ő a bankhoz került; emlékezett a szobára, a hol bemutatták neki. És ime, Rozgonyi ma is a legalján áll a hivatalos ranglétrának, míg őt szorgalma, igyekezete, buzgósága a bank élére emelte. Mind a ketten pénztelen ficzkók voltak, mikor a bank szolgálatába léptek, de míg ő ma előkelő férfiú s csinos vagyon ura, ez a nyomorult ember most is csak az általános elnézésből él, s hónapról-hónapra rókatánczot jár előtte, hogy a családjának a kellő pillanatban meglegyen a betevő falatja. Hja, kiki kovácsa a szerencsésének avagy balsorsának.

Persze, ő egy kicsit másképpen csinálta a dolgát, mint Rozgonyi. Mindenekelőtt csak akkor alapított családot, mikor a jövőjét már biztosítottnak látta. Várt negyvenkét esztendő koráig, de nem házasodott meg csak úgy, bolondjában. Előbb megszerezte a jólétet, s csak azután látott hozzá, hogy legyenek, a kikkel a keresményét megoszsa. Akkor is magához való, komoly lányt vett el, a kinek volt egy kis vagyonkája, s a kinek a hozománya már könnyűvé tette a százezrek megszerzését. Vagyonossá lenni: rajtunk áll; csak kitartás és szorgalom kell hozzá, meg hogy tudjunk uralkodni a vágyainkon s szenvedelminken.

-310-

A kocszi megállott. Felsietett a lépcsőn s bement a kis beteghez.

Nem volt oka nyugtalankodnia; anygalkája már érdeklődve nézegette a képekönyveit. A

legaggodalmasabb szemnek is meg kellett győződnie, hogy túl van minden veszedelmen, hogy sokkal jobban van, mint tegnap, és jobban, mint ma reggel.

Az orvos épp akkor búcsúzott a kis betegtől.

- Semmi bajunk, éppen semmi bajunk - iparkodott megnyugtanni az aggódó családfőt. - Túl vagyunk mindenen, rendben vagyunk. Egy hét múlva felkelhet, s két hét múlva, ha szép idő lesz, a mama megindul vele délre. Mindenesetre jó lesz az idén is Kairóba vinni; Kairó: az élet. A mamának is jól fog tenni Kairó. Csak aztán ne késsenek sokáig; ez a mi városunk nem ilyen finom alkatú kisasszonykáknak való.

Müller kezét szorított a doktorral, s leült a leánykája mellé. A kis beteg elmondta neki, mi történt azóta, hogy a hivatalba ment. Már szinte vidáman beszélgetett... csak ne nézne rá ilyen hosszan! Más gyerek nem szokott így nézni; a nagyok néznek így, a szomorú nagyok, a kik koronkint igen komoly dologra gondolnak.

Egy félóra telhetett el így; Müller még vissza akart menni a hivatalába.

-311-

Mialatt lement a lépcsőn, ráerőtette magára, hogy teljesen megnyugodva távozik, s kiérve a kapun, úgy tett, mint a ki nagyot lélekzik. De hiába biztatgatta magát, nem tudta elűzni az aggodalmait. Mért követelik Kairót, olyan egyhangúan, évről-évre, újra meg újra, minden nagyobb baj s minden kis meghülés után?!...

Még fülében csengett a gyermek hangja, s nem akarta elűzni magától, a mi szívét és fejét elfoglalta. Mért ne lehetne még egy pár perczig a magáé? Elküldte kocsiját s gyalog ment végig a napfényes utcán.

Kairó!... Mikor lesz már vége ennek az örök szorongásnak?! Mikor erősödik meg kis lánya annyira, hogy ne kellessen minden pillanatban remegnie az életéért?! Már esztendők óta tart ez az állapot. Majdnem azóta, hogy megvan. Piczi kora óta gyenge; mennyi gyötrő aggodalom nyolcz-tíz év alatt! Néha már azt hitte, hogy a gyermek szépen összeszedte magát; egy kis meghülés, s a rettegés újra kezdődik. Az első esztendőben a Krisztinavárosban bérelt nekik kertet; később, a mint a módja megengedte ezt a fényűzést, elvitte őket a Rivierára; most már, esztendők óta, Kairó van soron. Telik rá. Mindig ott tartaná őket, ha rá tudná szólni magát, hogy hónapokig, évekig ne lássa kicsikéjét.

Ez a gyerek volt mindene, egész élete. Szerette a feleségét is - nem kívánhatott jobb asszonyt - de a feleségének mindig fájt a foga. S a fogfájós asszonyok senkit se tesznek boldoggá. Egyébként jó lélek szegény, akármilyen satnya.

Ó, ha egyszer már erősnek, egészségesnek láthatná a kis lányát!...

Valami felriasztotta az álmodozásból.

-312-

A hogy befordult a Papnevelő-utczába, egy zajongó, vidám csapatot pillantott meg. Pompázó szépségű, karcsú leány ment el mellette, egy sereg katonatiszttel, a kiket a napernyőjével vezényelt »jobbra át!« Volt ott mindenféle fajta tiszt, ulánus, tüzér, huszár. A leány nevetett; olyan volt, mint az élet. Müllernek úgy tetszett, hogy ifjúsága beragyogja a komor Papnevelő-utczát.

Egy pillanatra rajta a felejtette a szemét. A lány észrevette a tekintetet, s rá köszönt a szürke öreg urra:

- Kezét csókolom, keresztapám!

Tessék: Rozgonyi Cziczelle!

Müller elmosolyodott.

- Jól kezdi, a kis amazon! - szólta magában, míg a köszöntést fogadta. - Úgy látszik, éppen olyan könnyelmű, mint az apja.

Ebben a pillanatban - mért? hogyan? maga se tudta - újra maga előtt látta a kislányát, a mint hosszasan, szomorúan néz rá, azzal a tekintettel, mely mintha nagy, nagy messzeségekbe látna. Valami végtelenül fájdalmas irigység fogta el, s erőt kellett vennie magán, hogy fel ne kiáltson:

- Nincs Isten!

A vidám csapat lármázva vonult el a templomajtó mellett, s a nap, ez a hatalmas sárga legény, a ki fütyül rá, a mit mi érdemnek, okosságának és erénynek nevezünk, ránevetett Rozgonyi Cziczellére.

CSÁK MÁTÉ A GÁZGYÁRBAN.

-313-

Ide s tova tizennégy esztendeje, hogy az »Első hazai gáztársulat«-nál egy szobában dolgozom Csobánczy Titusszal. A dolgozás alatt ne tessék valami lelketelő hivatalos munkát érteni; a gáztársulat gondjai, minket kettőnek, nem igen háborgatnak. De, szóval, nem számítva az esztendőnek azt az egy hónapját, a mikor szétszaladunk szabadságra, kettesben töltjük a gyorsan illanó idő egy jelentékeny részét. Reggeli nyolcztól délutáni háromig egy ketreczben mozgunk, s

együtt számláljuk a perczeket, melyek ólomlábon hozzák a megváltó pillanatot, a mikor »a földé leszünk ujra.«

Ha az ember ennyi időt tölt egy másikkal a társaságában, utóljára is azt képzelem, hogy ismeri a másikat a veséjéig. Természetesen, volt egy idő, a mikor én is azt hittem, hogy a Csobánczy Titusz élete nyitott könyv előttem. Végre is, hogyne hittem volna?! Összeszoktunk és vidám czimboraságban ütögettük agyon a hivatalos időt. Közöltük egymással apró terveinket, s szivarfüst mellett el-eltanakodtunk azokon a kicsinyes eseményeken, melyek mind a kettőnket érdekelték. Számtalanszor beszélgettünk életmódunkról, s nap-nap után találkoztunk azonegy élet-bölcseletben. Ismertem a multját, mely ó-kori egyszerűségű volt, s abból állt, hogy: elverte a vagyonát. Ha jókedvű volt, elmesélgetett egyet-mást a gáztársulat embereinek régi eseteiből, s a fizetési napokon föl-fölelegette azt az aranyos időt, mikor még Zerédy Miklóssal, az irnokok virágával, lóháton jártak be Eörsről a gáztársulatba. A legkényesebb természetű dologról sohasem beszélt ugyan, de egyes váratlan látogatásokból s a hivatal-szolgák hunyorgatásából könnyen kitalálhattam az ő egyetlen, kissé anyagias, s összes fejleményeiben meglehetősen közönséges szerelmének történetét is, mely épp olyan lehetett, mint ezer más agglagényé. Az élete máskülönben is ritka egyformaságú volt. Hogyne képzeltem volna tehát, hogy ismerem emberemet?! Fogadtam volna rá, hogy kitalálom: merre jár, mikor nem voltunk együtt; s azt hittem, hogy tudom miről gondolkozik, mikor hallgatag pipázott tőlem két lépésre. Meg voltam győződve, hogy azt is eltalálom, miről álmodik abban a tizenkét órában, melyet két indus istenségnek: az alvásnak és a gondolatlan pihenésnek áldozott.

-314-

Hanem azért ennek a nagyon egyszerű életnek is volt előttem egy rejtélye. A tizennégy hosszú esztendő alatt alig mult nap, a mikor ne kérdeztem volna magamtól:

- Vajjon mi az ördögöt csinál ez a Csobánczy Titusz, a mikor szabadságon van?!

Ha ilyen gyakran foglalkoztam a szabadságával, annak az az egyszerű oka volt, hogy alig mult nap, a melyen ne emlegette volna ezt a híres szabadságot. Úgy dél felé rendesen ilyen kérdésekkel zavart fel a merengésemből:

- Tudja-e, Magyar úr, hogy még csak száztizennyolcz nap, s aztán szabadságra megyek?! - Hej, Magyar úr, mához nyolcz hétre már nem leszek Pesten. Ugy-e nagyszerű?! - Mit gondol, Magyar úr, mikor indulok? Már csak ezerkétszáztizenkilencz óra van addig.

-315-

Október elsejétől augusztus végéig folytonosan az úti készülődéseivel ingerelte a képzeletemet. Az volt az egyik főfoglalkozása, hogy a lehető legapróbb méretekbe mélyedve, számítgatta az időt, mindig a legközelebbi szeptember elsejéig.

A hányszor úgy augusztus vége felé jártunk, alig birt megférti a bőrében. Elhagyta a szokásos nyugodtsága, mint az olyan kivételes alkalmakkor, a mikor valami dolgot kellett leráznia a nyakáról, s napokon át izgatottan járt-kelt a ketreczben, megmérve a padlót szélében, hosszában.

Szeptemberben soha se látta senki.

Mikor haza került, egy szava se volt arról, hogyan töltötte a nevezetes szabadságidőt. Elejéről kezdte a dolgot, s készülődött a jövő évre. Megint belebonyolódott a számításaiba, s eleinte hosszas sóhajtozások között, de mind sűrűbben és sűrűbben kezdte emlegetni a következő év boldog szeptemberét.

Hol járt, mit csinált? - arról nem tudott senki. Ha akadt olyan tapintatlan, a ki megkérdezte tőle, hogy hol utazott, s hogy' mulatott, kitérő szókkal válaszolt neki.

A gáztársulatnál különben nem is sokat törődtek vele, mit csinál Csobánczy Titusz a szabadsága idején? Nem igen tűnt fel a távolléte. Engem azonban bolygatott a kíváncsiság, mindjárt megmondom miért.

Könnyű ugyan elképzelni, hogyan tölti el egy közönséges örömeknek élő kis hivatalnok pihenésének az idejét, olyankor, a mikor vidékre mehet, de az ő utazásaiban volt valami titokzatos. Kissé költséges lehetett az útja.

Csobánczy Titusz az év tizenegy hónapjában úgy élt, mint a legegyszerűbb a görög bölcsek között. Hanem a szabadsága előtt hihetetlen pénzre volt szüksége. Fölszedett minden szabályszerűen kiutalható előleget, kivette a fizetését a legközelebbi hónapokra, igénybe vett minden megszerezhető hivatalos kölcsönt, képtelen címek alatt folyamodott segélyezésért, szóval mindenféle mesés ürügy alapján - melyek kitalálásában csodás leleményt fejtett ki - kiszivattyúzta a gáztársulattól mindazt a pénzt, a melyhez csak a legtávolabbról is címet találhatott. Több pénzt vitt magával az útra, mint a mennyiből az egész esztendőben élt. S mindannyiszor oly üres zsebbel tért haza, mintha útonálló közül került volna elő.

-316-

Akárhányszor megfordult a fejemben, hogy talán Monte Carloban jár olyankor, s a szerencsét kísértgeti, örökkön hiába. Ha egy délvidéki tengerparton uraskodik egész szeptemberben, bizonyára haza hozhat abból, a mit magával szokott vinni. Nem értettem a dolgát.

Ne gondolják ezek után, hogy a túlságosan kíváncsi emberek közé tartozom. Higgyék el, van benne valami ingerlő, ha egy hozzánk közel álló embernek, a kit megszoktunk a környezetünk kiegészítő részének tartani, van egy megfejtethetlen örökös rejtélye, akármilyen parányi is ez a rejtély.

Nem voltunk valami nagy lelki rokonságban, de azért már szinte az énemhez tartozott. Hogy hosszú időn át folytonosan láttam, hogy oly tömérdek órát töltöttem vele, nap nap után, elkerülhetetlen s szükségkép nyájas társalgás közepett: annyira hozzá szoktatott, hogy a hivatalt, a mindennapi életet, a világ rendjét nem tudtam elképzelni nélküle. Hozzá tartozott a sorsomhoz. Megszoktam a hangját, a lépését, a szólásmódját, s ha véletlen távol volt, valami hiányzott az életemből, a »napomat« - mint nagy névrokona mondotta - »elvesztettem.« Életem társává nőtte ki magát.

És ha néha rátekintettem, a mint mellettem lélekezett és pőfékelt, s eszembe jutott, hogy holnap, meg holnapután, isten tudja meddig, ismét mellettem fog lélekezni és pőfékelni, ebben az örök egyformaságban, melynek minden egyes aprósága olyan ismerős: mint árnyék vonult el köztem és alakja közt annak a titokzatos szeptembernek a gondolata.

Bosszantott ez a kérdőjel.

Ilyenforma bosszúságot érezhet a hitestárs, mikor szembe ülve a pongyolába és papucsba bujt szótalan férjjel, a kandalló tűzének egyhangú pattogása mellett, a lámpa köznapi világánál, elnézi a másik arcját, melynek redője untig ismerős, s arra gondol:

- Vajjon ez a szem, mely most oly közel, ez a mozdulatlan, semmit el nem áruló szivárványhártya, micsoda messzi, ismeretlen tájak képeit rejti el előlem, alighanem örökre?!...

... Bele tekinthettem ebbe az egyszerű lélekbe, ismertem ott a nagy csarnokok zegét-zugát. De ebben az egyszerű lélekben is, mint a kékszakállu herczeg otthonában, volt egy szoba, mely zárva volt - mindenki előtt.

* * *

Azért, hogy én ilyen gyöngéd érzésekkel viseltetem Csobánczy Titusz iránt, nem foghatom rá, mintha az egyénisége valami különösen megnyerő lett volna. Ez a hórihorgas, pókhasú, tarkóig kopasz vén legény, a leglustább, a legfalánkabb s a legönzőbb öreg gyerek volt, a kit valaha láttam. Egész alakjában volt valami, a mi a mesék nagyevő királyainak derűs és gyermekies alakjaira emlékeztetett. De ha az ember jobban megnézte az arcját: ez az első benyomás lassankint elenyészett. Tekintetében volt valami azoknak a szomorúságából, a kik, mintha később jöttek volna erre a nagyon vén világra, a kiken valami mondhatatlan kifejezés azt a gondolatot ébreszti bennünk, mintha egész életükben öntudatlanul egy sohasem ismert aranykort, egy soha sem látott s mégis elvesztett paradicsomot gyászolnának. Vénhedt apák kései, csenevész gyermekein ül az a névtelen bánatosság, melyet én a Csobánczy Titusz puffadt, halovány orcáján láttam. Volt rajta egy vonás, mely a »szomorú képű lovag«-ra emlékeztetett.

Olyan öltözetben járt, a milyet soha senki se viselt. Ruháján valami sajátos összeegyeztetése volt az ősi viselet hagyományainak a jelenkori divat kivánalmaival. Nem mondhatni, hogy a megalkuvás sikerült; a kétféle elem örökös harcban lett volna egymással; mintha lerítt volna róla a sujtás is, de főképp az európai csín. A mióta csak ismertem, mindig ugyanazt a kalapot hordta, és ezt a kalapot soha se fogom elfelejteni. Szürke, hegyes, süveg-szerű szőr kalap volt, melynek karimája le volt hajlítva, valószínűleg azért, hogy a vékony, kacskaringós, zöld zsinórnak, mely szalag helyett futotta körül, kárba ne vesszen az ékessége. Ez a kalap valami bántó tökéletlenséggel ingerelte az ember szemét, akár a pisai torony. Mintha nem lett volna valami egész, mintha lekiabált volna róla a befejezetlenség. Hiányzott mellőle a pávatoll. De ha a kalap izgatott, a köpönyeg kibékített. Nem mintha ez az örökkön tartó ruha-egyéniség különösebben ékes lett volna. Inkább szűr volt, mint köpönyeg; nyáron felleghajtó, télen hidegűző. Czélszerűbb, mint szép. De ha nem is volt túlságosan ékes, az ember, a kié volt, tudta hordani. Úgy állott rajta, mintha mente volna.

* * *

Az a tizenegy hónap, mely a Csobánczy Titusz életéből ismeretes volt előttem, meglehetősen egyformaságban telt el.

Titusz a szokások embere volt. Az a spártai életmód, melyet követnie kellett, magával hozta, hogy a nélkülözésben kitartó s apró kedvteléseire hűség maradt. Hiába lobogott benne a hejehuja vér, az élet sanyarúsága apró kénytelenségekhez kötötte le, melyekért kicsinyes örömeikkel kárpótolta magát. És így pontossághoz szokott, az órához meglehetősen alkalmazkodó tisztviselő lett, de azért korhely maradt; rendszeresen élő ember és korhely volt egyszerre. Ez az ellentét furcsának tűnt fel a környezet előtt. A gáztársulat ifjú reménységei, úgy maguk között, gyakran köszörülték rajta az elmésségeket. Titusz sejtette, hogy az életmódját gyakran bírálgták, de nem törődött vele. Büszke volt, mint egy király.

Élete igazán »bujdosás volt e földi tereken.« Alig várta, hogy szabadulhasson a hivatalból, de otthon se volt maradása. Kint lakott valahol a fegyvergyár táján, a legszegényebb emberek közt. Ezt a lakást senki se ismerte közelebről. Valósággal rejtegette a kíváncsiak elől. Öregebb hivatalszolgák, a kiknek valaha alkalmuk volt egy pillanatra félre lebbenteni a szájszi függőnyt, azt rebesgették, hogy ez a lakás nem is igen volt mutogatni való. Annyi bizonyos, hogy Titusz »nem találta honját e hazában.« Minduntalan kikíváncozott belőle a kispesti határba, a hol egész nap el tudott barangolni. Egyszer, mikor nem állhattam meg, hogy Kis-Pest varázsáról ne tudakozódjam, Titusz így nyilatkozott:

- A fővárosnak és környékének Kis-Pest a legkedvesebb része. Nagyon csinos vendéglők vannak benne. S a lakossága igen jó nép.

Máskor azt is elejtette, hogy Erzsébetváros és Haraszi körül, magánosan szokta tanulmányozni a csinosabb vendéglőket, egy-két deczi mellett. (A deczi volt az egyetlen mai fogalom, a melylyel megbarátkozott.)

-320-

De a kispesti határból is mindig máshová kíváncszott. Szabadságra!

Azonban, sajnos, a főváros gázszükségletei kívánatosá tették, hogy ő is ott legyen a hivatalban, tizenegy hónapon át, majdnem minden hétköznap. Meg kellett alkudnia a sorssal. Nem lehet mondani, hogy ebben az alkuban Titusz húzta volna a rövidebbet.

Titusz bámulatos találékonysággal bujt ki minden munka alól. Ő a hivatalos foglalkozást másképp értette, mint a szabályzat. Az ő elfoglaltsága abból állt, hogy olvasott és számított a maga gyönyörűségére.

Ha olvasott, nem azért történt, mintha nagy barátja lett volna a szellemi élvezeteknek. Titusz a vaskosabb Epikúrok fajtájából való volt. Az anyagi élvezetek közül is igazán csak az asztal örömeinek adta át magát. Nem voltak ingyencz-hajlamai, hanem volt benne valami az óriás kigyóból. Csak az egyszerű élvezeteket kedvelte, de ezeket aztán az ős-világi ember módjára. Ha szerelmet keresett, a kényelmet és a nyugalmat tartotta szem előtt; ha evett és ivott, hasonlóképpen nem törődött a minőséggel. Legyünk őszinték. A szellemi élvezeteket egyszerűen megvetette.

De azért olvasott.

Olvasta pedig a *Turu*lt és a *Merkurt*. A címertudományt kedvelők folyóiratát és a sorsolási értesítőt.

Minden emberben szunnyad egy álmodozó, s minden emberben benne rejlik a cselekvő erő. A legtöbbünkben vagy az egyik, vagy a másik vergődik uralomra, de egyik se vész el semmiféle teremtett lényből.

Titusznál csodálatos egyensúlyban volt mind a két erő. S míg a *Turu*lmal álmodozott, a *Merkur*ral cselekvési ösztönét elégítette ki. Mikor amazt olvasta, a multnak élt, mikor emezt, a jövőnek.

Koronkint el-elmerengett családjának viselt dolgain, a visszahozhatatlan fényes multon, a haza és a rokon családok dicsőséges napjain, de nem feledkezett meg a tennivalóról, a kötelességről sem.

-321-

Érezte, hogy e honnak még virulnia kell, s ezért olvasta a *Merkurt*.

Titusznak volt mindenféle sorsjegye: Vörös-kereszt, Jó-szív, Bazilika. És a szerencse ingerkedett vele. Hihetetlen következetességgel jöttek ki a sorozatszámok, és roppant közel járt a sorszámokhoz is. Világos volt, hogy végre is nyernie kell.

S épp abból állt a másik foglalkozása, hogy hihetetlen pontossággal számította ki, miképpen fog élni, mire és mennyit fog költeni, hogy ha majd eljő a jobb kor, a melynek el kell jönnie, hogyan rendezze be az életét majd »akkor«; az utolsó forintig tudta a jövő költségvetését.

Volt neki mindenféle tervezete: arra az esetre, ha a legnagyobb nyeresémet üti meg, - ha kevesebbet, - és így tovább, le egészen a legkisebb nyeresényekig.

Minden héten volt egy-egy új húzás, a mihez mindig egy egész sereg tervezetet kellett készítenie. Alig győzte a dolgot.

A gonosz Szerencse azonban, ez a legrosszabbik minden asszony közül, futott előle, mint az űzött árnyék.

Addig is megvolt az »Első hazai gáztársulat.«

A gáztársulat tehetetlen volt vele szemben. Azokon a ravasz ötleteken, a melyekkel ujjabb és ujjabb hitelt kért, nem lehetett kifogni. Akármilyen bonyolodott előleg-tervezetekkel állott elő: a gáztársulatnak végre is »világítania« kellett. (A mi itt azt jelenti, hogy: fizetni.) És mindig kikerült a szabadságra való.

Nem voltak aggodalmai. Hivó volt.

Élt benne a meggyőződés, hogy az a vagyon, melyet a hatalmas pénztárak rejtegetnek, jog szerint a miénk. A miénk nagyapáink jogán. Kitértak belőle az izmaeliták, a besnyők és kazárok, de azért a miénk. Mindazt az érczet, melyen a magyar korona verete látható, mindazt az ezüstöt, mely bányáinkban terem, mindazt az arany kalászt, mely rónaságainkon leng, igazság szerint a magunkénak tekintette. Látszott a tekintetén, mennyire tudta, hogy apáink ezt a földet »vérükkel öntözték.«

-322-

* * *

Tituszt koronkint egy rejtelmes alak látogatta meg. Kopott külsejű, alázatos viseletű emberke volt, a kinek arczáról lerítt a romlottság és az alattomoság. Soha se láttam éhesebb szemet.

Rendesen szertelen hajlongások közt került elő, s félénken somfordált a Titusz asztalához. A rövidebb-hosszabb értekezés, a melybe bocsátkozni szoktak, mindig suttogó hangon folyt le, s kivétel nélkül akkép végződött, hogy Titusz kiméletes óvatossággal elővette a tárczáját s egy pár forintot csusztatott a vendég markába.

Akárhányszor megtörtént, hogy a rejtelmes alak az utolsó forintját vitte el.

Titusz se bőkezű, se jó fizető nem volt. Az adakozásnak az a készsége, melyet a titokzatos kis ember irányában tanúsított, meglehetősen szokatlan volt nála. Egyszer nem tudtam megállani, hogy ne kérdezősködjem a vendégéről.

- Ez Beczkó - felelt Titusz.

Majd hozzá tette:

- Az udvari bolondom.

S mert látta, hogy ez a magyarázat nem elégít ki, komolyabb hangon folytatta:

- Jó fiú. Szereti a tréfát. Rokonságban vagyok a szegény gyerekekkel. Ha valami kis járatban van Pesten, meg szokott látogatni.

* * *

Tavaly szeptemberben a felső vidéken jártam. Vág-Illyén, a hová hivatalos kiküldetésben érkeztem, összeakadtam az ipolyvölgyi szolgabíróval, a kiről tudtam, hogy Titusznak a sógora. Ettől a jókedvű úrtól megtudtam, hogy Titusz a közelben, a szomszéd Borócson mulat.

-323-

Elhatároztam, hogy meglátogatom. Furdalt a kíváncsiság, mit csinál olyankor, mikor nem a jövőnek, hanem a jelennek él?

A szolgabíró ideadta a kocsiját, s biztosított róla, hogy negyedfél óra múlva Borócson leszek.

Mialatt a kocsi a lankás úton lassan döcögött felfelé, beszédbe ereszkedtem a kocsissal, s Titusról kezdtem kérdezősködni. Persze, hogy ismerte a tekintetes urat! Ezen a vidéken mindenki ismeri a tekintetes urat. Jókedvű úr, az isten tartsa meg!

Borócson azonban ritkán szokott megfordulni az én kocsisom, s az ott uralkodó szokásokról keveset tudott mondani. A boróczi birtok nem a szolgabíróé; csak egyik sógorasszonyának, az özvegy bárónénak vannak ott valami kis földei, meg egy lakóháza. Az özvegy báróné különben soha se mozdul ki Temerinből, s a boróczi úriház csak nagyritkán lát vendéget; így ősszel hébe-hóba kerül egy-egy vendég a rokonságból, mert a közelben sok az apró vad, a melyeknek ilyenkor van az ideje.

Megelégettem a társalgást s nemsokára elszunnyadtam.

Mikor egy zökkenésre fölbredtem, a kocsis hátra fordult, s ostorával mutatta:

- Az ott, tekintetes uram, a boróczi vár.

S elmondta, hogy a vár a káptalané, mely nem tud mit csinálni a lakhatatlan düledékkal. Ötven-hatvan évvel ezelőtt még benn laktak a Csobánczy urak, a kikre a Boróczy gróftól szállott át a vár, de mióta azok is kipusztultak belőle, a rommal senki se gondol többé.

-324-

Egy negyedóra múlva megérkeztünk a lakóházhoz. Ott azzal fogadtak, hogy a tekintetes úr a várban van. A kocsis biztatott, hogy a lovai győzik még a fáradságot; megindultunk a várnak.

Mire a kocsink felkanyarodott a várkapuhoz vezető magaslatra, már erősen alkonyodott. A levegő tele volt azokkal a titokzatos árnyakkal, melyek alkonyat tájban szokták megnépesíteni a szomorú helyeket. A sötét falú omladék komoran meredezett előttünk.

Egyszerre valami bőszi zsvaj csapta meg a fülemet. A várból muzikaszó, kurjongatás, kacagásba fúló danolászás, meg valami örült üvöltözés hallatszott, mintha nyúznának ott valakit.

Leküldtem a kocsist, hogy abrakoltassa meg a lovait a lakóház istállójában, s aztán beléptem a düledék egy nyitott ajtaján. Mentem, a merre a mindinkább erősödő rivalgás vezetett.

Az udvart, melyen végig haladtam, belepte a fű. A dudva a térdemig ért. Köröskörül kazamátákat sejtető nyílások ásítottak. A gaz csak egy vonalban volt letaposva, mely valami lépcsőzethez vezetett.

A mint a sötétben felbotorkáltam az emeletre, a zene elhallgatott s az ordítózás megszűnt. Aztán úgy tetszett, mintha valaki kemény hangon parancsokat osztogatott volna.

Végig kopogtam néhány üres szobán, melyek összes bútorzata egy-egy lóczából, porlepte könyvcsomókból, meg egy gyóntatószekéből állott, mely a várkapolnából kerülhetett ide. A falakon ocsmány, parókás ősök meresztgették düledő szemüket, hogy elriaszszák a falnak koppanó, eltévedt denevéreket. Az ablakoknak a fele sem volt ép; az ajtószárnyak nagy része hiányzott; a melyik megvolt, csak úgy dísznek volt oda állítva az ajtó-sarokhoz. Keresztül mehettem az egész emeleten, a nélkül, hogy kilincshez kellett volna nyúlnom.

-325-

A beszédet mind tisztábban hallottam; megismertem a Titusz hangját.

Alig haladtam néhány lépést, hirtelen megállapodtam. Egy nagy terem küszöbén találtam magamat. A terem tele volt emberrel. Az alkonyi homályban, az első pillanatra, fantasztikus árnyakként tüntek fel előttem, de a mint a szemem megszokta a homályt, meg tudtam különböztetni az egyes alakokat.

Egy hosszú asztal körül, mely meg volt rakva tállal, kanccsával és kupával, alacsony lóczákon

üldögélt vagy húsz ember; megannyi vörös, vidám, korhelyábrázat, melyekről lerítt, hogy gazdáik másokon szoktak élésködni. Közöttük, az asztalfőn, ormótlan nagy karosszékben, mint valami trónon, elnökölt Titusz. Ugyanabban az öltözetben volt, melyet már tizennégy év óta ismertem, csakhogy szürke süvege mellett, mely most önérzetesen ült a fején, ott begyeskedett a pávatoll, a szüre pedig oly kaczkiasan hajlott pókhasára, mintha nem is szűr volna, hanem királyi palást. Ünnepies komolysággal beszélt, de vörös volt, mint a főtt répa, s arczának minden vonása nevetett.

Az egész társaság a szoba közepére nézett, a hol egy szájalomraméltó emberke álldogált féllábon, remegve, mint a nyárfalevél, s egy csörgősapkát szorongatva a markában, a melyet álarczos bálokon látni. Ráismertem: Beczkó volt.

Beczkótól oldalvást cigányok vigyorogtak, muzsikálni készen.

-326-

A világért se mozdultam volna ki a helyemből, a hol a félhomály eltakart előlük. Érdekelt a multság.

- Beczkó, fiam - szólalt meg Titusz ünnepies hangon - ma rossz napod van. Máskor egy liba meg egy pint bor meg se kottyán neked, és ma bizony, majd hogy ki nem kötöttél. A maradékot beléd kellett öntetnem, hogy a szavadnak állhass. De még jóvá teheted a hibát. És ha kiteszel magadért, meg is jutalmazlak. Látod ezt a három ezüst tallért? Ezeket te most ki fogod halászni. Az egyiket a jobb kezeddal, a másikat a ballal, a harmadikat meg a fogaddal - érted? Ha jól végzed a dolgodat, egy ujdonatuj ötvenes lesz a jutalmad, ha nem, huszonötöt kapsz apró pénzben.

Egy nagy üstöt hoztak az asztalra, pálinkát töltöttek belé és meggyújtották. Az égő szesz kékes lángja mellett a violaszínű arcok kísértetiesen sárgára váltak. Titusznak ragyogott a szeme, s puffadt arczán valami ördögi meglegedés ült. Az üst körül a társaság helyet nyitott a művésznek és mutatványának.

- Egy, kettő, három!

A három ezüstdarab belerepült az érczedénybe, s Beczkó, mint egy vadmacska vetette rá magát az üstben csapkodó lángra. Első fogása szerencsés volt; vörösen húzta vissza a jobbját, de a tallér ott volt az ujjai között. Másodszor már kotorászni kellett; ordítva kaparta az üst fenekét, s bőr nélkül húzta vissza a balkezét, de az ezüst ismét megvolt. Aztán a kevésbé sebes kezével felfordította az edényt, s hirtelen leguggolva, megkapta fogaival a forró érczet, mely a kicsapongó lángok közül előgurult, roppant öröme az egész társaságnak. Mindenki éljenzett és üvöltözött.

- Bravó, Beczkó! Itt az ötven pengő. Ti meg fiúk, húzzátok el az ő nótáját.

-327-

A cigányok rákezdték a Beczkó nótájára, s az est hőse, félig még sírva, félig már nevetve dugta el a fájdalomdíjat. Titusz, a ki előtt egy vendég meglepő színészi tehetséggel utánozta a Beczkó arcjátékát és jajgatását, úgy nevetett, hogy a könnyei is csorogtak belé. Pókhasa rengett, s a süveget hátracsapta kopasz homlokáról.

Így mulathatott egykor Stibor vajda, udvara körében, valamely diadalmas portyázás után. De így mulathatott trencsényi Csák Máté is, abban az időben, a mikor első harci tetteit pihente ki.

Az egyik élősdri rigmusokkal állt elő, melyek Beczkó gyávaságát énekelték meg s a tekintetes úr aranyos jókedvét dicsőítették. Valami műkedvelő költő volt, a kinek rögtönzését Titusz készpénzzel jutalmazta.

Már éppen azon kezdtem gondolkozni, nem volna-e jobb visszafordulni, s nem zavarni a multságot, mikor valaki észrevett, s így nem maradt más választás, mint előállani.

- Nini, Magyar úr! Hogy kerül ide?! Az isten hozta!

Titusz elibém sietett s barátságosan rázta meg a kezemet.

- Ejnye, be derék! No fiúk, húzzátok el a nagyságos úr nótáját! Ugy-e kérem, nem foszt meg attól az örömtől... megengedi, hogy eljátszszák a nótáját?!...

Tituszra láthatóan kellemetlenül hatott a látogatásom, de az élősdri nem hiába dicsőítette a megtörhetetlen jókedvét, úgy tudta mutatni, mint a ki el van ragadtatva. De kerülte a tekintetemet, hogy a szeméből ki ne olvashassam a zavarát.

Karon fogott, s félrevont a társaságától.

- Az erkélyről olyan kilátás nyílik, a melynek három megyében nincs párja. Nézzen le a vidékre, a míg teljesen be nem sötétedik.

-328-

Asztalt, székeket és bort hozatott ki. Majd hálálkodni kezdett, hogy meglátogattam. Aztán a vendégeire czélozva, így szólt:

- Jó mulató fiúk, szeretnek eltréfálkozni. Nem tudományos emberek, de sok természetes becsületesség van bennök.

S a mint látta, hogy a sötétedő tájról a várnak egyik udvarára téved a tekintetem, a hol a hold egy bágyadt sugara valami fehér kövön játszadozott:

- Két Csobánczy van ott eltemetve - szólt - a kik nagyon szerették ezt a fészket.

Elbeszéltem neki, hogyan kerültem a környékre, s kitől tudtam meg, hol tartózkodik.

- Ön úgy mulat itt, mint egy kiskirály - jegyeztem meg.

- Falusiasan, Magyar úr, falusiasan - felelte szerényen.

Odabenn elcsendesedett a vendégsereg; úgy tetszett, mintha kártyához láttak volna. Elmerengtünk. Először beszélgettünk egymással úgy, hogy felettünk csillagmiriád, s nem az a fény világított, melyet az »Első hazai« állít elő.

Koccintottunk egy párszor, s a harmadik pohár után álmodozva néztünk le a sötétbe vesző vidékre, a földre, melyen »apáink vére folyt«...

Egyszerre valami távoli zúgásnak a hangja hatott a fülembe. Mintha malom-zakatolás lett volna.

Titusz úgy csapott öklével az asztalra, hogy a boros üvegek táncolni kezdtek bele.

- Megint lármáz az az átkozott malom!... Még éjszaka se tud nyugton maradni!... Az »Egyesült Ausztriai« malma - tette hozzá felém fordulva. - Majd fölveti őket a pénz, hanem azért éjjel se hagyják abba a munkát!...

-329-

Aztán fölállt, s bekiáltott a szobába:

- Húzzátok rá, fiúk, ne halljam azt a malmot! Nesztek, itt van egy kékhasú bankó!...

Koccintottunk. Odabent pedig megszólalt a cigány:

Hunnia nyög letiporva,
Sírnak a bús magyarok...

* * *

Mikor visszakerültem Pestre, a gáztársulatnál azzal fogadtak, hogy az igazgatóság áthelyezett egy másik osztályba. Úgy hiszem, ennek az előléptetésnek Titusz örvendett a legőszintébb szívvel.

TARTALOMJEGYZÉK.

-330-

-331-

Pókháló kisasszony	1
Mese a halászról és a tengerésről	16
Ninive pusztulása	31
Az ispilánti lányok	57
Dom Gil, a zöld nadrágú	65
Bob, az oroslán	77
Finish	87
Liliputi történet	97
Máli néni	104
Casanova	117
Lórántfy özvegye	125
Nicaragua órnagy	132
Esteban testvére	138
Aqua vitae	152
A szerelmes gladiátor	169
Telepathia	178
A szegény Király Feri	189
Roland	205
Dél királynője	216
A gerolsteini nagyhercegnő	223
Gyűlölet	234
Brunswick	241
A zenélő óra	253
Szent Szerafin megtérése	262
Ostoba Ágost halála	278
Az elégtétel	285
Melancholic	292
Rozgonyi Cziczelle	303
Csák Máté a gázgyárban	313

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

14	megrontottad gyerek, fejemet	megrontottad gyerekfejemet
14	elől-a ki	elől, a ki
68	előtt A frigy	előtt. A frigy
72	szolgálója leszek	szolgálója leszek.
92	Még egyet-	Még egyet.
92	mintha csak. ugyan	mintha csakugyan
149	Am álljon	Ám álljon
160	békéje kedvéér	békéje kedvéért
160	egy párt heti	egy párheti
190	fő-ne förmedjen	föl ne förmedjen
235	«Csodálatos!«	»Csodálatos!«
242	nagyon bonyopalmas	nagyon bonyodalmas
244	külvárosi Stanley, hez.	külvárosi Stanleyhez.
259	fényűzésse kellett	fényűzéssel kellett
259	szabadelvű séget	szabadelvűséget
280	megvizsgálta Agostot	megvizsgálta Ágostot
303	egy felórára	egy félórára

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÁLOMVILÁG: ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C

below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.